

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β', τεύχος 146, Παρασκευή 29 του Φλεβάρη 1980

Δρχ. 25

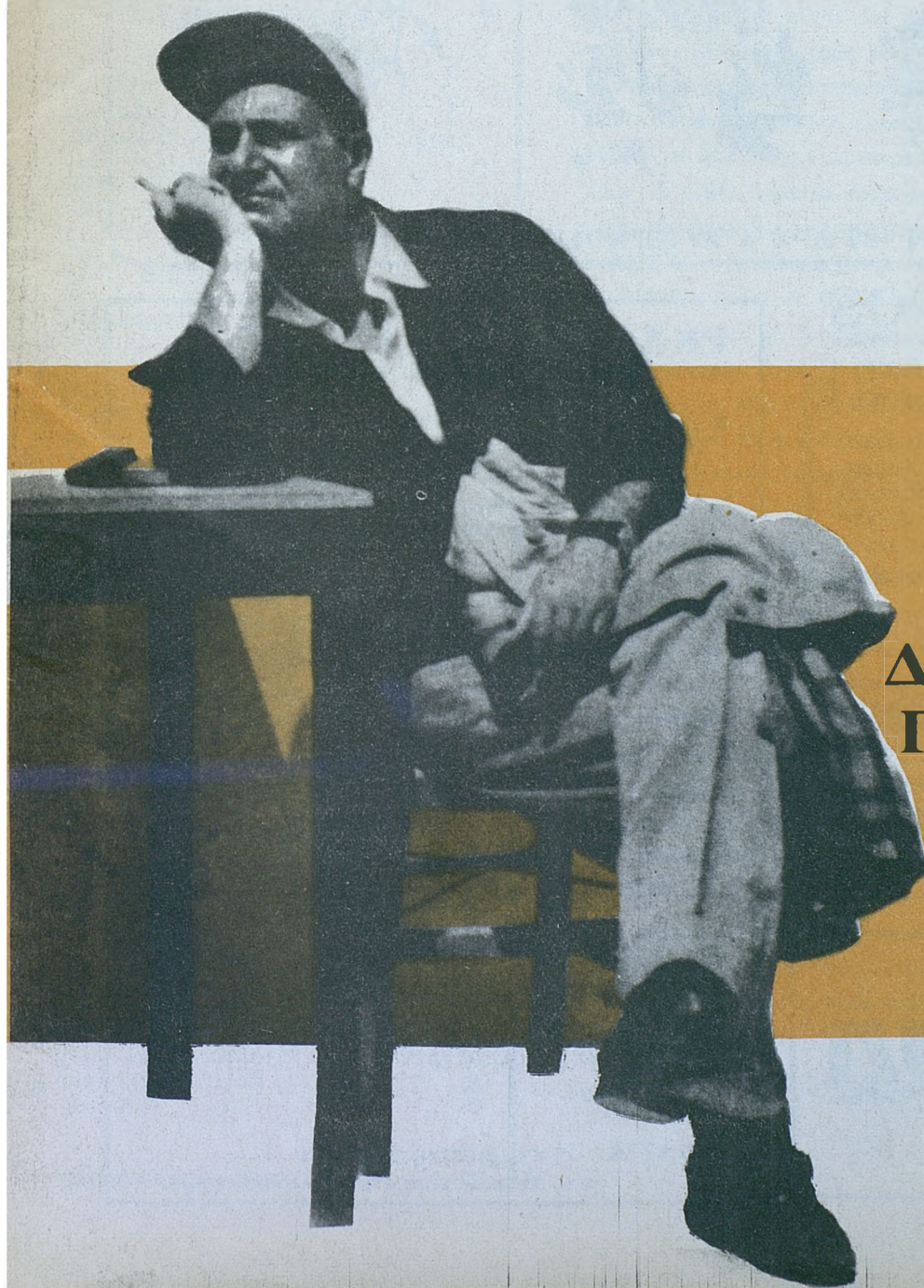
2 - ΙΑΛ. 1999

Ἀφιέρωμα στὸν Ὀδυσσέα Ἐλύτη

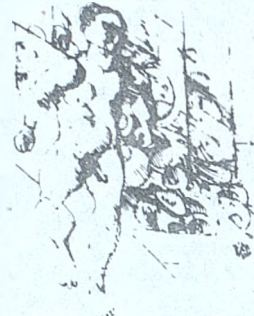
Δ. Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ
Γ. ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
Ε. Α. ΚΟΚΟΛΗΣ
Δ. ΧΑΤΖΗΣ
Μ. VITTI

ΤΟΥ ΑΤΡΕΟΝ Η ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΜΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

- Πόσο προοδευτικές είναι οι προοδευτικές δυνάμεις στην Ελλάδα;
- Τί πρέπει να κάνει η νεολαία σήμερα;
- Τό βιβλίο πού είσχωρεϊ στά ἄδυτα κάθε εἴδους πολιτικοῦ κατεστημένου

9/1/79

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΤΙΜΗ ΜΟΝΟΝ 180 ΔΡΧ. • "ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ" ΤΗΛ. 36.145.36

P. PYLARINOS

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΠΟΥ ΑΝΟΙΓΕΙ
ΝΕΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ

Σᾶς περιμένουμε ἀπ' τό Μάρτιο στό νέο μας κατάστημα, στή Σοφοκλέους 7-9 (ἀπέναντι ἀπό τό Χρηματιστήριο) ὅπου θά λειτουργεῖ καί μεγάλη αἶθουσα δημοπρασιῶν γιά κάθε εἶδους συλλεκτικά ἀντικείμενα, ὅπως:

ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ
ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ — ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΑ
ΠΙΝΑΚΕΣ
ΡΟΛΟΓΙΑ
ΠΟΡΣΕΛΑΝΕΣ κ. ἄ.

Ἐπίσης, ἡ αἶθουσα προσφέρεται σέ κάθε ἐνδιαφερόμενο γιά ἐκθέσεις, δημοπρασίες, γενικές συνελεύσεις, διαλέξεις κλπ.

● ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΕΤΑΙ

ὅτι ἡ αἶθουσα δημοπρασιῶν εἶναι 250 τετρ. μέτρα, μέ κλιματισμό καί ὅτι κατασκευάστηκε εἰδικά γιά τούς ἀναφερόμενους λόγους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΓΝΑΤΙΑ

Ἁγίου Δημητρίου 190, Θεσσαλονίκη

- Κεντρική διάθεση γιά τήν Μακεδονία: Βιβλιοπωλεῖο ΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ Ἐγνατία 73, τηλ. 231230 Θεσσαλονίκη.
- Ὑποκατάστημα Ἀθήνας: Βιβλιοπωλεῖο ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΓΝΑΤΙΑ, Μαυρομιχάλη 9, τηλ. 3604793

Τρεῖς Ποιητές τοῦ μεταπολέμου:

ΝΙΚΟΣ ΑΛΕΞΗΣ ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ:
Ὁ Δύσκολος Θάνατος (6' ἐκδοση).

ΘΩΜΑΣ ΓΚΟΡΠΑΣ:

Στάσεις στό Μέλλον
(6' ἐκδοση).

Ν.Δ. ΚΑΡΟΥΖΟΣ:

Ποιήματα (6' ἐκδοση).

Θανάσης Νιάρχος — Ἀντώνης Φωστιέρης:

ΠΟΙΗΣΗ '79

ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ: Ἡ ἐξήγηση τῆς ἐπιστήμης καί ἡ ἔννοια τοῦ μοντέλου.
ΑΝΑΣΤ. Β. ΚΑΤΟΣ: Διαρθρωτικές σχέσεις τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας καί προοπτικές ἀναπτύξεως.

ΕΓΝΑΤΙΑ: Ἡ πνευματική παρουσία τῆς Μακεδονίας στόν ἐλληνικό χῶρο.

Κάθε Κυριακή

Εξόρμηση
ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

Περίοδος Β'
Χρόνος 7ος
Τεύχος 146

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

ΑΝΤΗΝΩΡ: Θά υπάρξει έμπλοκή στην έκλογή του Προέδρου;	4
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ	5
ΑΝΤΙ - ΘΕΣΕΙΣ	6
Γ. ΚΑΛΑΪΤΖΗ: Δημοκρατικές διαδικα- σίες	9
ΑΝΤΙ - ΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ	
Κύπρος - ΗΠΑ - 'Αφγανιστάν	10
ΡΕΠΟΡΤΕΡ: 'Ο Δούρειος Ίππος του 'Αχιλλέα	12
Χ.Γ.Π.: Τό Δ'περιφερειακό συνέδριο της Ν.Δ. στο Ρέθυμνο	14
Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Περιμένοντας «νά ωρι- μάσουν οι συνθήκες»	17
Χ. ΚΥΡΙΑΖΗ: «Επιδημία Τρομοκρατίας»	20
ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ: 'Αφιέρωμα	
έπιμ: 'Αντείας Φραντζή	22-51
Πρόλογος	22
ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ: 'Ο μικρός ναυ- τίλος (άνέκδοτο απόσπασμα) ...	23
Μ. ΒΙΤΤΙ: Τρόποι μιας εξέγερσης: 'Από τον ύπερρεαλισμό στο σημε- ρινό κόσμο	24
Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗ: 'Η ωριμότητα του ποιήματος και του ποιητή ..	28
Δ. ΧΑΤΖΗ: 'Από τό Σολωμό στη Νέα Ποίηση	35
Ξ. Α. ΚΟΚΟΛΗ: 'Αξιον 'Εστί, Ψαλ- μοί ΙΖ'-ΙΗ': απόπειρα υπομνημα- τισμού	38
Γ. ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ: Μερικά φιλολογικά ζητούμενα γιά τόν 'Ελύτη	44
Π.Κ.: 'Ογδόντα χρόνια από τό θάνατο του Γιώργου Σεφέρη	52
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	54
Κ.Α. ΜΑΝΙΑΤΗ:	
'Ένας δικτυωμένος κύριος	55
Τ. ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΥ: Οι εκδόσεις του Γκράμσι στην 'Ελλάδα	56
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ	
('Αγγ. Warring: Ρίτσος)	58
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	59
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	60

ΜΕΤΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΤΙΤΟ...

ΕΙΝΑΙ πολύ πιθανόν ότι, όταν θά έκδοθούμε, ό Τίτο, ό μεγάλος ήρωας
της πάλης των γειτονικών μας γιουγκοσλαβικών λαών γιά άνεξαρτησία
καί κοινωνική αλλαγή, δέν θά υπάρχει πιά.

Σ'ΑΥΤΟ τό τεύχος είναι καί πολύ νωρίς καί πολύ άργά νά τόν νεκρολο-
γήσουμε. Δέν είναι όμως δυνατό νά παραβλέψουμε τήν κρισιμότητα πού
προσδίδει στην ήδη τεταμένη διεθνή κατάσταση ή άναμονή της διαδοχής
καί ή άβεβαιότητα, πού μοιραία δημιουργείται στό Βελιγράδι.

ΒΕΒΑΙΑ οι λαοί της Γιουγκοσλαβίας καί τά στελέχη του κόμματος μοιά-
ζουν νά είναι άρρηκτα συσπειρωμένοι γύρω από τήν τριλογία της τιτο-
ικής ιδεολογικής κληρονομιάς: άδέσμευτη έξωτερική πολιτική, αύτο -
διαχείριση, δημοσπονδιακή αποκέντρωση.

Η ΠΑΛΛΑΙΚΗ άμυντική όργάνωση των Γιουγκοσλάβων κομμουνιστών φυσιολο-
γικά θά πρέπει νά αποθαρρύνει κάθε έπιδρομέα. Τέλος, οι συνέπειες
μιας ένέργειας έναντίον της έδαφικής άκεραιότητας καί της ένθνικής
άνεξαρτησίας της Γιουγκοσλαβίας θά ήταν τραγικές γιά τήν παγκόσμια
ειρήνη. Ένα τέτοιο ένδεχόμενο βέβαια, δέν αποτελεί πρόβλημα ή κρι-
τήριο της όποιας Ιμπεριαλιστικής έπιθετικής πολιτικής· αντίθετα, τό
πρόβλημα τίθεται γιά όλους τους βαλκανικούς λαούς -καί γιά μάς- καί
άφορά τήν ίδια τους τήν έπιβίωση.

ΜΑΛΛΟΝ λοιπόν οι κώδωνες κινδύνου, πού κρούουν περιοδικά τά διάφορα
φερέφωνα του δυτικού Ιμπεριαλισμού -δές καί τής χθεσινές δηλώσεις
Ρότζερς- είναι έκ του πονηρού. Τουλάχιστον σ'ό,τι άφορά τό άμεσο
μέλλον.

ΕΠΩΦΕΛΟΥΜΕΝΕΣ από τήν άναταραχή πού προκαλεί ή ψυχροπολεμική πόλωση
των μεγάλων δυνάμεων καί πού οι ίδιες άριστοτεχνικά τροφοδοτούν, οι
ΗΠΑ προσπαθούν νά βελτιώσουν τής θέσεις τους στά Βαλκάνια, μέ "στα-
θεροποίηση της κατάστασης" πρώτα άπ'όλα στη χώρα μας.

ΕΙΝΑΙ ΕΥΚΟΛΟ νά προβλέψει κανείς σέ ποιούς άποσυνθετικούς παράγον-
τες θά στηρίζουν τά στρατηγικά σχέδια καί συμφέροντά τους οι Ιμπε-
ριαλιστικοί κύκλοι πού προωθούν μία παγκόσμια πολιτική βαθμιαίας
έξαφάνισης όλων των άδέσμευτων καί άνεξέλεγκτων χωρών.

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ από όποτεδήποτε άλλοτε, γίνεται αισθητή στη χώρα μας
ή ανάγκη μιας δυναμικής καί ένθνοκεντρικής έξωτερικής πολιτικής.

Πώς όμως ; Καί από ποιές πολιτικές δυνάμεις;

Θά υπάρξει έμπλοκή στην εκλογή του Προέδρου;

ΠΥΚΝΟ σέ έπισημάνσεις καί γεγονότα, ύπηρεξε τό δεκαπενθήμερο πού διέρρευσε. Στόν τομέα τών έξωτερικών σχέσεων, «μειζον γεγονός» προβάλλει ή απόρριψη, από έλληνικής πλευράς, του σχεδίου Ρότζερς, ή ανάκληση, από τουρκικής, της διαβόητης ΝΟΤΑΜ-714 καί τό άνοιγμα τών άεροδιαδρομών του Αιγαίου. Στόν τομέα τών έσωτερικών πολιτικών εξελίξεων, κυρίαρχη θέση κατέχουν, όπωςδήποτε, τό περιφερειακό συνέδριο της «Ν.Δ.» στην Κρήτη καί ή σύνοδος της Κεντρικής Έπιτροπής του ΠΑΣΟΚ.

ΣΥΝΕΔΡΙΟ καί σύνοδος ήλθαν νά έπιβεβαιώσουν, φυτόσο, την άκρότατη πόλωση πού χαρακτηρίζει την πολιτική μας ζωή: Για τή «Νέα Δημοκρατία», ό «έχθρός» – ό έχθρός καί όχι ό αντίπαλος... – παραμένει τό ΠΑΣΟΚ, γιατί είναι κόμμα πού «στηρίζεται στην άρνηση», «περιφρονεί τούς συνταγματικούς κανόνες» καί «άμφισβητεί τίς έξουσίες της νομίμως εκλεγείσης Βουλής»... Για τό ΠΑΣΟΚ πάλι, δεσπόζον στοιχείο της πολιτικής της «Νέας Δημοκρατίας» είναι ή όλοένα σκληρότερη, όλοένα δεξιότερη πορεία της... «Η νέα προσπάθεια της «Ν.Δ.» καί του κ. Καραμανλή – έίπε ό πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ – είναι ή ένσωμάτωση της άκροδεξιάς. Καί για νά ένσωματώσει κανείς τό 7% της άκροδεξιάς, πρέπει ό ίδιος νά είναι δεξιός, ν' άκολουθεί δεξιά πολιτική». Άλλά άκριδώς γι' αυτό – πρόσθεσε ό Α. Παπανδρέου – ύπάρχει τώρα μία «διπολική άναμέτρηση» ανάμεσα στην «Νέα Δημοκρατία» καί τό ΠΑΣΟΚ. Κατά συνέπεια, ό πολιτικός άγώνας στην Έλλάδα, θά διεξαχθεί ανάμεσα στην «Ν.Δ.» καί τό ΠΑΣΟΚ. Καί τό εκλογικό σώμα καλείται νά επιλέξει ανάμεσα σέ δύο «διαφορετικά ριζικές» πορείες: Την πορεία του ΠΑΣΟΚ καί την πορεία της «Νέας Δημοκρατίας»...

«Πού ύπάρχουν οί κομμουνιστές;»

Η ΑΝΤΙΑΠΗΨΗ του προέδρου του ΠΑΣΟΚ για «διπολική άναμέτρηση», ήταν φυσικό νά μή γίνει δεκτή από τά δύο ΚΚΕ. Η άκρότατη πόλωση, δήλωσε ό Α. Κύρκος, κοινοβουλευτικός έπικρόσωπος του ΚΚΕ Έσωτερικού, άπαντώντας στον Α. Παπανδρέου, είναι επικίνδυνη για τόν τόπο καί τή δημοκρατική μας προοπτική: «Δέν ύπάρχουν, έίπε, μόνο δύο «μονομάχοι» καί ό άγώνας δέν είναι ανάμεσα στην «Ν.Δ.» καί τό ΠΑΣΟΚ μόνο... Ο άγώνας, στο πολιτικό έπίπεδο, γίνεται άπ' όλα τά κόμματα καί τίς δυνάμεις πού αντιπαλεύουν τή μονοκομματική έξουσία της Δεξιάς, πού εργάζονται για μία καινούρια δημοκρατική – προοδευτική πλειοψηφία καί για μία κυβέρνηση δημοκρατικής συνεργασίας, γύρω από ένα πρόγραμμα – συμβόλαιο Άλλαγής»... Καί άμέσως παρακάτω: «Μέσα στο πολιτικό σχήμα πού προτείνει τό ΠΑΣΟΚ, πού ύπάρχουν οί κομμουνιστές; Η μήπως δέν ύπάρχουν;»

Η ΑΝΤΙΑΠΗΨΗ του προέδρου του ΠΑΣΟΚ, σύμφωνα μέ την όποία τό όλο πρόβλημα του άγώνα για την άλλαγή ανάγεται στην έκδοση μιας εκλογικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στην «Ν.Δ.» καί τό ΠΑΣΟΚ – έπισήμανε, από την πλευρά του ό «Ριζοσπάστης» – «παρακάμπτει καί άγνοεί ούσιαστικά προβλήματα όπως είναι ή διαμόρφωση ενδοϊκού κοινωνικοπολιτικού συσχετισμού δυνάμεων, ή συμπαρατάξη των δημοκρατικών αντιιμπεριαλιστικών δυνάμεων, ή ανάπτυξη ενός ίσχυρου καί ένοπλου μαζικού κινήματος – άπαραίτητες προϋποθέσεις για την κατάκτηση καί στήριξη της άλλαγής».

Τό ΠΑΣΟΚ δέν συνεργεί μέ τή Δεξιά

ΩΣΤΟΣΟ καί πέρα από έπιφυλάξεις για τή μεθοδολογία καί τή στρατηγική του ΠΑΣΟΚ στον άγώνα για την άλλαγή, στο έπίκεντρο της προσοχής των πολιτικών αναλυτών παραμένουν τά όσα σημαντικά ανακοίνωσε, στη διάρκεια της συνόδου της Κεντρικής Έπιτροπής, ό πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ. Συγκεκριμένα, στη γενική πολιτική εισήγησή του, ό Α. Παπανδρέου:

1. ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΕ ότι τό κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης 'Θ' άπόσχει από την εκλογή του νέου προέδρου της Δημοκρατίας. Αυτό, μεταξύ άλλων, σημαίνει ότι μόνο στην τρίτη, κατά σειρά, ψηφοφορία, ό κ. Καραμανλής έχει πιθανότητα ν' άναδειχτεί πρόεδρος, έφόσον, φυσικά, θά εκτεθεί ύποψήφιος καί θά συγκεντρώσει τίς 180 ψήφους, πού προβλέπει τό άρθρο 32 του Συντάγματος.

2. ΖΗΤΗΣΕ την άμεση διάλυση της Βουλής καί την προκήρυξη εκλογών, για νά λυθεί τό θέμα του προέδρου της Δημοκρατίας, μία καί τό ΠΑΣΟΚ δέν είναι δυνατό νά συνεργήσει μέ τή Δεξιά «για νά εκλεγεί πρόεδρος πού εκφράζει τή Δεξιά καί πού θά παραμείνει επί πέντε χρόνια στην Προεδρία, σέ κατάφωρη σύγκρουση μέ την πολιτική σύνθεση του εκλογικού σώματος».

ΑΝ ΟΙ ανακοινώσεις αυτές έθεσαν τέρμα στους «ψιθύρους» για «σιωπηρή σύμπραξη» Καραμανλή – Παπανδρέου στην εκλογή του νέου προέδρου της Δημοκρατίας, από την άλλη, έπέτειναν, όπωςδήποτε, τό κλίμα πολιτικής δξύτητας πού, τό τελευταίο διάστημα, άρχισε νά καλύπτει όλους τούς τομείς της δημόσιας ζωής. Για την κλιμάκωση της δξύτητας, έκανε τό «κατά δύναμιν» καί τό περιφερειακό συνέδριο της «Ν.Δ.», μέ τίς άλυσιδωτές επιθέσεις των όμιλητών του έναντίον του ΠΑΣΟΚ, πού «δέν άφησε ενέργεια της κυβερνήσεως χωρίς νά την καταπολεμήσει». (Σέ άλλες σελίδες του τεύχους αυτού, δίνεται τό περίγραμμα των εργασιών του συνεδρίου, μαζί μέ κάποιες άναφορές στα «έσωτερικά» του κυβερνητικού κόμματος).

Όταν οί έπιτελείς προδληματίζονται...

ΣΤΟ ΑΙΤΗΜΑ του προέδρου του ΠΑΣΟΚ για άμεση διάλυση της Βουλής καί προκήρυξη εκλογών, άπάντησε από τό όμμα του περιφερειακού συνεδρίου ό ύπουργός Έσωτερικών καί «έπιφανής δελφίνος» κ. Γ. Ράλλης: «Εκλογές, έίπε, θά γίνουν ύστερα από ένάμιση χρόνο». Από την άλλη, ό φιλοκυβερνητικός Τύπος, επικαλούμενος τότε «πολιτικούς πυρατηρητές»

και τότε «γνώστες των διαθέσεων του Κοινοβουλίου», επιμένει ότι η διακηρυχθείσα θέση του ΠΑΣΟΚ για άποχή από τη Βουλή, κατά την εκλογή του νέου προέδρου της Δημοκρατίας, «δεν πρόκειται να προκαλέσει εμπλοκή», ακόμα και αν τη θέση του ΠΑΣΟΚ ακολουθήσουν και άλλα κόμματα...

ΠΑΡΑ ΤΗ δήλωση Ράλλη ότι η σημερινή Βουλή θα εξαντλήσει ολόκληρη τη θητεία της, άρκετοι βουλευτές της «Ν.Δ.» εξακολουθούν να διερωτώνται κατά πόσο ο κ. Καραμανλής, που υπολόγιζε - όπως λέγεται - σ' ένα μικρό αριθμό ψήφων βουλευτών του ΠΑΣΟΚ, θα επιχειρήσει τώρα το «άλμα» στην προεδρία της Δημοκρατίας, περνώντας μέσα από τα δίχτυα των αλληπάληλων ψηφοφοριών... "Άλλοι πάλι βουλευτές του κυβερνητικού κόμματος, αναφερόμενοι στο αίτημα του προέδρου του ΠΑΣΟΚ για άμεσες εκλογές, προκειμένου να λυθεί το θέμα του προέδρου της Δημοκρατίας, ανησυχούν μήπως ο άρχηγός «αδράξει» την ευκαιρία και προχωρήσει, αίφνιδιαστικά, σε εκλογές... Οι βουλευτές αυτοί έχουν υπόψη τους, όπως λέγεται, τον «προβληματισμό» ορισμένων κεντρικών επιτελών του κόμματος που υποστηρίζουν ότι η εκλογική μάχη θα είναι πολύ ευχερέστερη για τον κ. Καραμανλή, αν κέντρο δάκρυς της θα είναι η «λύση του θέματος του προέδρου της Δημοκρατίας» και όχι αυτή καθαυτή η κυβερνητική πολιτική της τετραετίας. Κατά τους επιτελείς αυτούς, η μετάθεσή του αντικείμενου των εκλογών θα είναι ιδιαίτερα εξυπηρετική για τη «Νέα Δημοκρατία», εφόσον η προσοχή του εκλογικού σώματος θα στραφεί στο αν καλώς ή κακώς εμποδίστηκε ο κ. Καραμανλής να καταλάβει το αξίωμα του προέδρου της Δημοκρατίας, ενώ - κάτω από άλλη συγκυρία - η προσοχή θα στρέφονταν στην κραυγαλέα χρεοκοπία της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής, στις κατάφωρες παραβιάσεις των δημοκρατικών ελευθεριών, στο αντιδημοκρατικό σύστημα του κυβερνητικού συνδικαλισμού, κ.ά.

Δυό «σκληροί» μήνες

ΟΠΩΣ και αν έχει το πράγμα, ο Μάρτιος, που μόλις αρχίζει, και ο Απρίλιος, θα είναι μήνες «σκληροί» που, όμως, πολλά θα διευκρινίσουν: Τις προθέσεις, πρίν απ' όλα του ίδιου του κ. Καραμανλή. Τόν αυριανό ηγέτη της «Ν.Δ.», αν υποτεθεί ότι ο σημερινός πρωθυπουργός αποφασίζει, τελικά, να μετακινηθεί στην προεδρία της Δημοκρατίας. Τόν χρόνο των εκλογών, με την έννοια της άμεσης ή μακροπρόθεσμης διενέργειάς τους.

ΑΠΟ ΤΗΝ άλλη, οι μήνες αυτοί θα είναι ένδεικτικοί για τους παραπέρα προσανατολισμούς της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής που, τη στιγμή αυτή, εστιάζονται στον... «απολεσθέντα παράδεισο», τη φόρμουλα, δηλαδή, Χαίηγκ - Ντάδου. Γιατί η κυβέρνηση μπορεί να απόρριψε τις προτάσεις Ρότζερς, αλλά ο 'Αμερικανός στρατηγός και ύπατος διοικητής του ΝΑΤΟ Ευρώπης, είναι άνθρωπος που θέτει υπεράνω όλων το «συμμαχικό συμφέρον». Γι' αυτό και η απόφασή του να μεταβεί, προχτές Τετάρτη, στην Άγκυρα, σε μία νέα προσπάθεια να «προσφέρει κοινή γλώσσα στους Έλληνες και Τούρκους» που, παρά τις εξελίξεις στο Ιράν και 'Αφγανιστάν, «εξακολουθούν» να ερίζουν γύρω από επί μέρους προβλήματα του Αιγαίου»!

ΜΕΧΡΙ τη στιγμή που σύρονται οι γραμμές αυτές, δεν είναι γνωστό αν η ανάκληση της τουρκικής NOTAM-714, που είχε σάφως φυσικό επακόλουθο την ανάκληση και της ελληνικής υπ. αρ. 1157, έγινε με την προτροπή των ΗΠΑ, για να διευκολυνθεί ο επανεγκλωβισμός της χώρας μας στο στρατιωτικό ΝΑΤΟ. ('Από την ύπαρξη της NOTAM-714, ζημιωνόταν προπαντός η Άγκυρα...). Βέβαιο είναι πως οι πίεσεις για τόν επανεγκλωβισμό αυτό, θα γίνονται ολοένα άσφυκτικότερες. Και πως η τροπή που παίρνουν τα εθνικά μας θέματα, κάτω από τη νέα παρέμβαση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, εγκυμονεί νέους άπτοους κινδύνους που επιτάσσουν κοινή ενεργό αντιμετώπιση από την πλευρά όλων των πολιτικών δημοκρατικών δυνάμεων.

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 15:

• Νέα επιδείνωση της υγείας του Προέδρου Τίτο οδηγεί σε νέα έξαρση την κατάσταση υποθέσεων για το μέλλον της Γιουγκοσλαβίας. Όλα τα στοιχεία όμως δείχνουν ότι υπάρχει μεγάλη λαϊκή ομοφωνία και ένδοξη στην κυβέρνηση και στην ηγεσία του κόμματος για να αποκρουστεί τόσο η άπειλη μιας σοβιετικής επέμβασης, όσο και οι διαβρωτικές απόπειρες των δυτικών.

ΔΕΥΤΕΡΑ 18:

• Οι Έρυθρές Ταξιαρχίες δολοφόνησαν ανώτατο Ιταλό δικαστικό την ώρα που έμπαινε στη Σχολή Πολιτικών Έπιστημών της Ρώμης για να λάβει μέρος σε σεμινάριο με θέμα την τρομοκρατία.

• Έννεα άτομα σκοτώθηκαν στο Σάν Σαλβατόρ όταν δυνάμεις της Έθνοφυλακής επιτέθηκαν για να εκκενώσουν κτίρια που έχουν καταλάβει διαδηλωτές.

ΤΡΙΤΗ 19:

• Τουρκικά τεθωρακισμένα χρησιμοποιούνται για να συντριβεί το άπεργικό κίνημα στη Σμύρνη. Διενεργούνται περίπου δύο χιλιάδες συλλήψεις ενώ και σ' άλλες περιοχές της Τουρκίας πολλαπλασιάζονται οι ένοπλες συγκρούσεις ανάμεσα σε άριστους και το στρατό. Ο κ. Έτσεβίτ κατηγορεί τόν Ντεμιρέλ ότι εφαρμόζει πολιτική ανάλογη με εκείνη του Άμίν Νταντά.

ΤΕΤΑΡΤΗ 20:

• Επανεκλέγεται με μεγάλη πλειοψηφία ο φιλελεύθερος κ. Τρυντ στον Καναδά. Η νίκη του ερμηνεύεται σαν αποδοκιμασία της κοινωνικής πολιτικής της προηγούμενης συντηρητικής κυβέρνησης.

Τέλος, ο διγλωσσος κ. Τρυντ θεωρείται σαν μία τελευταία δυνατότητα για να διατηρηθεί ο διάλογος με τους γαλλόφωνους αυτονομιστές του κ. Λεβέσκ που κυριαρχούν στο Κεμπέκ. Άνοδο κατά 50% σημείωσαν επίσης οι άριστοί μεταρρυθμιστές του νεοδημοκρατικού κόμματος.

• Μεγάλη πανεργατική συγκέντρωση αλληλεγγύης προς τους άπεργους ταπεζοκόλλητους.

• 50.000 στρέμματα προτίθεται να παραχωρήσει η ελληνική κυβέρνηση για να εγκατασταθεί το "Ολυμπιακό κράτος", μόνιμος χώρος διεξαγωγής των δυνάμειν αγώνων, κοντά στην Άρχαία Όλυμπος.

ΠΕΜΠΤΗ 21:

• Μαζική τριήμερη άποχή δικηγόρων από τα δικαστήρια και την άσκηση του επαγγέλματός τους έγινε σ' όλες τις πόλεις σαν διαμαρτυρία για τις άρνητικές επιπτώσεις που έχουν τα προβλήματα άπονομής της δικαιοσύνης πάνω στη σχέση του κοινού με τούς Έδους και τα δικαστήρια.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 22:

• Η τουρκική κυβέρνηση άποφασίζει να παρατείνει το "προσωρινό καθεστώς" που ισχύει για τις άμυντικές εγκαταστάσεις των ΗΠΑ έως ότου άλοκληρωθεί η διαδικασία για μία νέα οικονομική και άμυντική συμφωνία.

• Παρά την άσχημη κατάσταση της υγείας του, ο Τίτο στέλνει μήνυμα με έκκληση για τη διεθνή ύφεση στους Κάρτερ, Μπρέζνιεφ, Κάστρο, Γκάντι και Τουρπ.

ΣΑΒΒΑΤΟ 23:

• Μετά την παραίτηση του κ. Σπέντσα, άναλαμβάνει σαν νέος πρόεδρος της ΔΕΠ ο ύπουργός Βιομηχανίας καθηγητής κ. Κονοφός, που δέν είχε έκλεγεί στη βουλή στις τελευταίες εκλογές.

• Έπισκέπτης στη Δανία ο πρώην πρωθυπουργός Έτσεβίτ, δήλωσε ότι θα νομιμοποιήσει το Κ.Κ. Τουρκίας αν ξαναγυρίσει στην έξουσία. Η δήλωσή του αυτή έρχεται σε αντίθεση με τις διακηρυγμένες προθέσεις των αντιδραστικών κύκλων της στρατιωτικής ηγεσίας που πείζουν για μία παραπέρα ένίσχυση των αντιδημοκρατικών μέτρων.

ΔΕΥΤΕΡΑ 25:

• Ο πρόεδρος Κάρτερ δήλωσε ότι διαφωνεί για τη δημιουργία ανεξάρτητου παλαιστινιακού κράτους γιατί πιστεύει ότι αυτό θα άποσταθεροποιήσει την κατάσταση στη Μ. Άνατολή.

ΤΡΙΤΗ 26:

• Η άπεργία των ιδιωτικών εκπαιδευτικών άναστέλλεται, αφού όρισμένα από τα αλτήματά τους, όπως: ίσοι όροι μεταχείρισης με τούς δημόσιους εκπαιδευτικούς, ρύθμιση άπασχόλησής των καθηγητών ξένων γλωσσών, άπαγόρευση πρόσληψης στη ιδιωτικά σχολεία συνταξιούχων του δημοσίου, που έχουν συμπληρώσει 35 χρόνια υπηρεσίας, μισθολογικές προλήψεις κλπ.

Σκίτσο του Όρνερράχ από την «Πρωινή» (20-2-80).

ΣΠΙΘΕΣ ΣΤΗ ΣΤΑΧΤΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ;

Είναι πολλοί εκείνοι που θεωρούν ότι έληξε πιά η μάχη της ιδεολογικής και πολιτικής αντιπαράθεσης στο χώρο της 'Αριστεράς, επικαλούμενοι κυρίως εκλογικά ποσοστά, κυκλοφορίες εντύπων ή συγκεντρώσεις κλειστών χώρων.

Η εξέλιξη των πραγμάτων όμως έδειξε ότι η δυναμικότητα της 'Αριστεράς δεν είναι κάτι που προϋποτίθεται και που καταξιώνεται άπαξ και διά παντός με τα ποσοστά των όποιων βουλευτικών εκλογών. Είναι κάτι που τεκμαίρεται από την ικανότητα να αντιλαμβάνεται και να αναδεικνύει τις αναγκαιότητες του κινήματος και να προωθή το επίπεδο ανάπτυξής του.

Μιά τέτοια ανταπόκριση δεν είναι καθόλου αυτονόητη, πολύ περισσότερο σήμερα, που καθημερινά διαπιστώνεται η αδυναμία ουσιαστικής παρέμβασης της 'Αριστεράς στις διογκούμενες απαιτήσεις και τα συσσωρευμένα προβλήματα της ελληνικής πραγματικότητας.

Η διαδικασία συζήτησης και καταγραφής εμπειριών και πολιτικών απόψεων που έχει ξεκινήσει από πρώην μέλη και στελέχη του ΚΚΕ και της ΚΝΕ, έρχεται ακριβώς να επισημάνει αυτή την αδυναμία και να θέσει τον δάκτυλο στον μυθοποιημένο τύπο των ήλων της κομματικής ὀρθοδοξίας.

Μπορεί κανείς να προεξοφλήσει την αντίδραση του κομματικού μηχανισμού απέναντι σ' αυτή την πολιτική ενέργεια. Μιά γεύση έδωσε ήδη ο Γραμματέας της ΚΝΕ κ. Σπύρος Χαλβατζής, που σέ γιορτή της ΕΠΟΝ (!) κατηγορήσε «α στοιχεῖα που βρίσκονται μακριά από το κόμμα και την ΚΝΕ και κυκλοφορούν κείμενο που, αρχίζοντας με υπερεπαναστατική φρασεολογία, καταλήγουν σέ ἄκρατη αναθεωρητική και ὀπορτουниστική συκοφαντία, δανειζόμενοι ἀτόφιες θέσεις του κόμματος των αναθεωρητών, αλλά και διαφόρων περιθωριακών ομάδων...».

Μέ ἑνορχηστρωμένο τρόπο ἔπρεπε ὁ μηχανισμός νά ἐπιβάλλει τήν ἀποψη ὅτι μιά τέτοια κριτική εἶναι ὑποκινημένη ἀπό ἐχθρούς τοῦ κόμματος, ὥστε νά μήν ἀναγκαστεῖ νά παραδεχτεῖ ποτέ πῶς εἶναι ἕνα ἐσωτερικό προϊόν τῶν ἀντιφάσεων τῆς δικῆς του πολιτικῆς. Ἔτσι, κάθε ἐνδεχόμενη ἀναφορά στίς ἀπόψεις αὐτές μή-κομμουνιστικῶν ἢ καί ἀντι-

κομμουνιστικῶν κύκλων, θά χρησιμοποιηθεῖ σάν «ἀπόδειξη» τῆς κατηγορίας.

Ὅσο «δοκιμασμένη» ὅμως καί νά 'ναι αὐτή ἡ μέθοδος, δέ θά μπορέσει ποτέ νά σκεπάσει τά πραγματικά προβλήματα πού ὑπάρχουν ἢ νά ὑποκαταστήσει τά δυσεύρετα (πιά) ἐπιχειρήματα.

Οἱ ἐμπειρίες πού συσσωρεύονται καθημερινά στίς συνειδήσεις τῶν ἀριστερῶν, δέν μποροῦν νά ἐπιτρέψουν πιά σέ κανέναν νά ἐπαναπαύεται μέσα στή σιωπή του.

ΤΟ ΠΙΚΡΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΠΥΛΟΥ

Ἡ χειρότερη μορφή – μετά τόν κίνδυνο πυρηνικῆς ἔκρηξης – οἰκολογικῆς καταστροφῆς χτύπησε γιά πρώτη φορά τή χώρα μας, μέ ἀνυπολόγιστες, αὐτή τή στιγμή συνέπειες.

Στόν κόλπο τῆς Πύλου, πού συνδυάζει μιά πλουσιότατη ἱστορία καί ἕνα, σέ μεγάλο βαθμό, ἀνεξερεύνητο ἀκόμα ἀρχαιολογικό παρελθόν, μέ μιά σπάνια φυσική ὁμορφιά, εἶχε προστεθεῖ παλιότερα ἡ ἐγκατάσταση βιομηχανιῶν ἐπικίνδυνων γιά τό περιβάλλον. Ἡ κινητοποίηση τῆς κοινῆς γνώμης σ' ὅλην τήν Ἑλλάδα εἶχε προσωρινά ἀποσοθῆσει τό βανδαλισμό.

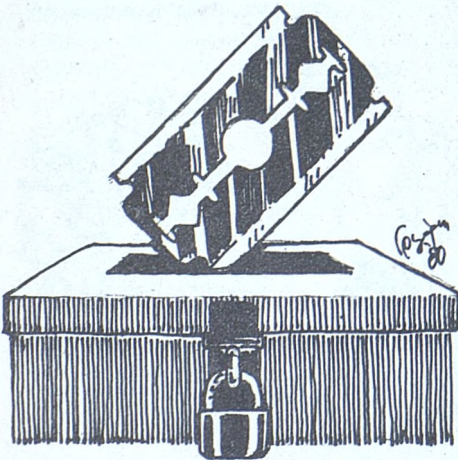
Ἡ ἱστορία ὅμως εἶχε φωτίσει γιά πρώτη φορά μιάν ἄλλη πλευρά τοῦ σύνθετου προβλήματος τῆς προστασίας τῆς φύσης καί τοῦ πολιτισμοῦ μας: τή σύγκρουση οἰκολογίας – παραγωγικῆς ἀξιοποίησης.

Οἱ κάτοικοι τῆς Πύλου, ἀγρότες ταιλαιπωρημένοι ἀπό τήν κρατική ἀρπαχτικότητα καί ἀδιαφορία, εἶδαν μιά διέξοδο ἀπό τήν ὑποαπασχόληση καί τήν περιθωριοποίηση· τήν ἐγκατάσταση βιομηχανικῶν μονάδων. «Τί νά τόν κάνουμε τόν καθαρό ἀέρα, ὅταν ζοῦμε σάν ὑπανάπτυχτοι καί ἀγωνιζόμεστε γιά ἕνα κομμάτι ψωμί σέ μιά ἐρημική γωνιά τῆς χώρας, ξεχασμένοι ἀπό τήν πολιτεία»;

Τό δυστύχημα ἔδωσε μιά τραγική ἀπάντηση σ' αὐτό τό ἐρώτημα. Καί θά ἔπρεπε νά δημιουργήσει σέ ὅλους μας ἑντονο καί σταθερό ἄγχος. Καί αὐτό καθ' ἑαυτό, ἀλλά καί γιά ἕναν πρόσθετο εἰδικό λόγο.

ΕΚΛΟΓΕΣ ΠΡΩΤΟΕΤΩΝ:

Προάγγελος ἀνακατατάξεων;

Οἱ ἐκλογές γιά τήν ἀνάδειξη ἐκπροσώπων στά Α' ἔτη τῶν Ἀνώτατων Σχολῶν δέν ἀποτελέσαν καμιά χρονιά μέχρι σήμερα γεγονός ἰδιαίτερης πολιτικῆς σημασίας, ἀκόμα καί γιά τούς ἴδιους τούς φοιτητικούς κύκλους.

Οἱ πρωτοετείς ψηφοφόροι συμπεριφέρονταν κατά βάση μέ τίς προπανεπιστημιακές πολιτικές τους προτιμήσεις, πού τίς προέκτειναν γραμμικά στήν δεδομένη παραταξιοποίηση τοῦ φοιτητικοῦ χώρου. Ἔτσι, οἱ συμπαθοῦντες στό Γυμνάσιο τῆ ΠΑΜΚ ψήφισαν ΠΑΣΠ, τά μέλη καί οἱ ἐπιρροές τοῦ μαθητικοῦ τῆς ΚΝΕ ὑποστήριζαν

τήν «Πανσπουδαστική» καί ἀνάλογα φέρονταν καί οἱ ὑπόλοιποι.

Οἱ παρατάξεις τῆς ΚΝΕ καί ΠΑΣΠ, ἔχοντας μέχρι σήμερα τίς πιό ἐκτεταμένες ὀργανώσεις στόν μαθητικό καί φοιτητικό χώρο κατάφεραν εὐκόλα νά ἀξιοποιοῦν ὅλες τίς ἐπιρροές τους καί νά ἐμφανίζονται ἰδιαίτερα ἐνισχυμένες στά πρώτα ἔτη. Ἀντίθετα, οἱ ἄλλες παρατάξεις (Δημ. Ἀγώνας, ΠΠΣΠ καί πολύ περισσότερο τά διάφορα ἀνεξάρτητα σχήματα), μή διαθέτοντας ἀξιόλογο μηχανισμό καί διακλαδωμένες ἐπιρροές, ὑστεροῦσαν πάντοτε σ' αὐτές τίς ἐκλογές καί ποντάριζαν στήν ἐπικείμενη διαφороποίηση τῶν πρωτοετῶν, ὅταν θά ἔρχονταν σέ τριτὴ μέ τά καθημερινά καί γενικότερα φοιτητικά προβλήματα.

Τῇ φετινῇ χρονιά ὅμως τό σκληρὸ ἀλλαξε ριζικά. Οἱ πρωτοετείς, ἔχοντας ἤδη ἀπό τό Γυμνάσιο τήν ἐμπειρία τῆς ἀδρανοποίησης τοῦ «μαθητικοῦ κινήματος» ἀπό τή πρώτη στιγμή πού πάτησαν τό πόδι τους στό πανεπιστήμιο, βρέθηκαν στή δίνη τῶν

Τέτοιου είδους δυστυχήματα έχουν συμβεί και σ' άλλες χώρες. Θεωρήθηκαν πρώτου μεγέθους εθνικές καταστροφές και ακολούθησε γενική κινητοποίηση με τις κυβερνήσεις επί κεφαλής. Έδω, αν και οι γεωγραφικές και κλιματολογικές συνθήκες επιτείνουν την τραγωδία (λιγότερα ρεύματα απ' ότι στον Ωκεανό, κλειστός κόλπος, ιδιαίτερα ευαίσθητα φυτά και ζώα...) η δική μας κυβέρνηση ακολούθησε τη γνώριμη της παράδοση του εφησυχασμού, της απόκρυψης και της παραποίησης των γεγονότων.

Έτσι έχασε, ακόμα μία φορά κάτι από τα ελάχιστα ίχνη αξιοπιστίας που της απομένουν. Και μάς γέμισε αγωνία για το μέλλον.

Οι κίνδυνοι που δημιουργεί ο σύγχρονος τεχνικός πολιτισμός είναι σημαντικοί. Η πολιτική εξουσία, μόνη άσπίδα του ατόμου, δεν μπορεί να είναι σέ τόσο άσημαντα χέρια...

ΠΩΣ ΝΑ ΤΕΛΕΙΩΝΕΙΣ ΜΙΑΝ ΑΠΕΡΓΙΑ

Νά αρχίζεις μιά απεργία είναι πράγμα καμιά φορά εύκολο. Ιδιαίτερα όταν πρόκειται για κίνηση άμυντική απέναντι σέ μιάν επίθεση της εργοδοσίας και της κυβέρνησης. Τότε διαμορφώνεται σχεδόν αυτόματα ή επιθυμητή συσπείρωση του κλάδου ή της εργοστασιακής βάσης και μέσα σέ ένα κλίμα ένθουςιασμού ξεσπούν μέ την πρώτη κινητοποίηση όλες οι συσσωρευμένες απογοητεύσεις και ταπεινώσεις.

Νά τελειώνεις μιάν απεργία, αντίθετα, είναι πάντα σχεδόν ζήτημα εξαιρετικά δύσκολο. Πρέπει νά εκτιμήσεις μέχρι ποιο ακριβώς σημείο είναι διατεθειμένος νά υποχωρήσει ο αντίπαλος, σέ τί κατάσταση βρίσκεται τό ήθικό και ή οικονομική άντοχή των απεργών, την εξέλιξη της κοινής γνώμης και μιά σειρά άλλα δυσχερέστατα ζητήματα.

Και κάπου, ανάμεσα στήν πλήρη συντριβή του ταξικού αντίπαλου, πού είναι πάντα αδύνατη, και στήν πλήρη υπαναχώρηση πού δέν την επιτρέπει συνήθως ή βάση, ή συνδικαλιστική ήγεσία πρέπει νά διαλέξει την άριστη στιγμή γιά νά επιστρέψουν οι εργαζόμενοι στίς θέσεις τους.

Αν λυνόταν έτσι ή απεργία των τραπεζικών «οὐδείς θά είχε νά άντείπει». Και οι εκτιμήσεις γιά την τακτική πού ακολούθηθηκε και γιά τά αποτελέσματά της θά ήταν αναγκαστικά δευτερεύουσες. Και οι πληροφορίες όμως πού υπήρξαν από άλλες πλευρές, αλλά και οι ίδιες οι θέσεις της ΟΤΟΕ πού περιλαμβάνονται στήν ανακοίνωση Άρ. 212 δείχνουν ότι βασική αίτία της απόφασης γιά τή λύση της απεργίας υπήρξε ή έλλειψη άντοχής και ένότητας της ήγεσίας. Ίσως νά έχει επιδράσει και τό δυσάρεστο κλίμα πού είχε δημιουργήσει στήν κοινή γνώμη (δές και τό κύριο άρθρο του προηγούμενου τεύχους). Όπωςδήποτε τά αποτελέσματα είναι πενιχρά και τό ύφος του άπολογισμού άνεξήγητα άπολογητικό.

Τό τί πείρα αποκόμισαν οι απεργοί θά τό δείξει τό μέλλον. Οι εργοδότες και ή κυβέρνηση φοβούμαστε ότι άπλως «έξυπηρετήθηκαν» σέ μιά συγκεκριμένη οικονομική πολιτική. Αυτό όμως είναι μιά άλλη ιστορία.

ΣΧΟΛΕΣ	ΠΑΣΠ (ΠΑΣΟΚ)	ΠΣΚ (ΚΝΕ)	ΔΑ-ΔΕ (ΡΗΓΑΣ)	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ (1)	ΔΙΑΦΟΡΟΙ (1)	ΔΑΠ
ΑΘΗΝΑ						
Γεωπονική	1	1	1	3 ΑΠΕΣ *	-	1
Γεωλογικό	1	-	-	4	-	-
Φυσικό	-	2	-	3 ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗ	-	-
Ύμφορική	2	2	-	1 ΑΠΕΣ	-	-
Βιομηχανική	2	2	*	1 ΠΡΟΤΟΒΟΥΛΙΑ	-	2
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ						
Γεωπονικό	1	1	-	1	-	-
Βιομηχανική	2	1	*	1 ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗ	-	1
Νομική	2	1	*	1 ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗ	-	-
Ίατρική	2	1	2	-	-	-
Φυσικό	1	1	-	2	-	1
Οικονομικό	1	1	-	2	-	1
Γεωλογικό	1	-	*	3 ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗ	-	-
Μαθηματικό	1	1	*	1	ότχων ιτ.	-
Μαθηματικό	1	1	*	1	1 Χρ-στιάνα (1)	-
Δασολογικό	1	1	1	-	-	-

(1) Στίς παρατάξεις των Άνεξάρτητων συμμετέχουν ή Β' Πανελλαδική, Άνεξάρτητοι και σέ μερικές Σχολές ή ΑΑΣΠΕ. Όπου υπάρχει διατεταγμένος (*) ή ΔΑ ή ΔΕ συμμετέχει στήν παρατάξη των Άνεξάρτητων.

(2) Σέ πολλές Σχολές έμφανίστηκε ή ΠΠΣΠ, άνορχικές όμάδες κλπ, χωρίς όμως νά εκλέξουν άντιπρόσωπους.

κινητοποιήσεων γιά την κατάργηση του ν. 815 και έζησαν τό κλίμα των καταλήψεων, τίς διαδηλώσεις, την πολιορκία του Χημείου.

Η κατάργηση, άλλωστε, των έξεταστικών μέτρων του ν. 815 τους άφορούσε άμεσα γιατί αυτοί, πολύ περισσότερο από τους άλλους, θά δοκίμαζαν τίς προκρούστειες προθέσεις τους.

Η ένεργή συμμετοχή τους στά γεγονότα των καταλήψεων είχε σάν άποτέλεσμα τή διαμόρφωση πολιτικών κριτηρίων, από «τά μέσα», οδηγώντας έτσι σέ εύγλωττους εκλογικούς συσχετισμούς, ριζικά διαφορετικούς από την μέχρι τώρα «παράδοση».

Στίς Σχολές πού είχαν πρωτοστατήσει στίς καταλήψεις, εμφανίζεται μιά θριαμβευτική ύπεροχή του «μετώπου των καταλήψεων», έναντι των ΚΝΕ-ΠΑΣΠ, ενώ ή παρουσία τους είναι μειωμένη, αν και καθόλου άμελητέα, σέ όσες Σχολές έμειναν στό περιθώριο των γεγονότων.

Θά ήταν βέβαια παρακινδυνευμένη, και άρκετά κοινότυπη, ή πρόβλεψη των άποτε-

λεσμάτων των φοιτητικών εκλογών, της 6ης Μαρτη, κατ' εικόνα των εκλογών των πρωτοετών.

Δέν μπορεί όμως κανείς ν' άγνοήσει ότι κάτι έχει όριστικά αλλάξει στό φοιτητικό χώρο. Ό μύθος των Ισχυρών και «υπεύθυνων» παρατάξεων έχει άρχισι νά ξεφτίζει, ενώ άποδεικνύεται ύλοποιήσιμη ή προσπάθεια συντεταγμένης έκφρασης των ριζοσπαστικών δυνάμεων του φοιτητικού κινήματος, πού άναδείχτηκαν στήν έκρηξη του περασμένου Δεκέμβρη.

Τό ότι τό έδαφος τρίζει τό άποδεικνύει άλλωστε και ή άνευ προηγουμένου κινητοποίηση «κλασσικού» τύπου (τηλέφωνα, προσωπικές έπαιρηδες, αγωνιστική συνθηματολογία) πού επιστρατεύθηκε άρδην από τίς «μεγάλες παρατάξεις» γιά νά περισωθεί ό,τι δυνατόν.

Φαίνεται όμως ότι ή πλειοψηφία δέν θά είναι και τόσο σιωπηλή αυτή τή φορά.

N. M.

Τό 1977 τό υπουργείο Παιδείας ίδρυσε μέ νόμο τό «Διαπανεπιστημιακό Κέντρο 'Αναγνωρίσεως Τίτλων Σπουδών τής 'Αλλοδαπής» (ΔΙΚΑΤΣΑ), πού θά έκρινε τήν ισοτιμία πύν διαφόρων ξένων Σχολών, μέ τίς αντίστοιχες έλληνικές. Παρόλη τήν αναγκαιότητα πού εξυπηρετούσε μιά τέτοια διαδικασία καί τήν μεγάλη συσώρευση «αιτήσεων αναγνωρίσεως» πού υπήρχε, τό ΔΙΚΑΤΣΑ δέν άργησε νά μετακυλήσει σέ μιά σκανδαλώδη περίπτωση τής κλασικής έλληνικής γραφειοκρατίας.

Σέ μιά εγκύκλιο πού κυκλοφόρησε, άπαιτεί άπό τούς αιτούντες νά προσκομίσουν αυτοί τόν «'Οδηγό Σπουδών» τής κάθε ξένης Σχολής καί «κάθε άλλο πιστοποιητικό πού κρίνεται χρήσιμο» (sic) μαζί μέ μιά υπεύθυνη δήλωση ότι αυτά είναι γνήσια (!). Από διπλωματούχους, πού είχαν καταθέσει αιτήσεις πριν άπό μήνες, ζητήθηκε πρόσφατα νά πληρώσουν έκ των ύστερων θεσπισμένα παράβολα (!).

Τό άποτέλεσμα, φυσικά, είναι νά μήν έχει προχωρήσει καθόλου ή διαδικασία αναγνώρισης καί ήδη άριθμούνται σέ εκατοντάδες αυτοί πού περιμένουν χρόνια τήν άπόφαση του ΔΙΚΑΤΣΑ γιά νά άρχίσουν νά εργάζονται.

Θά μπορούσε, βέβαια, κανείς νά προτείνει τή δυνατότητα μιάς γενικευμένης κατάταξης καί αντιστοιχίας των διπλωμάτων των ξένων Σχολών μέ τίς επαγγελματικές ειδικότητες στην 'Ελλάδα, μέ βάση τήν όποία θά γινόταν αυτόματα κάθε κατά περίπτωση αναγνώριση· αλλά γιά προτάσεις θά συζητάμε πύρα; 'Εδώ έχουμε περίσσεια τίς διακηρύξεις γιά τήν προσέλκυση των πτυχιούχων ξένων πανεπιστημίων νά εργαστούν στην 'Ελλάδα, τήν πατρίδα τους, κλπ, κλπ. Καί περίσσεια, φυσικά, τούς γραφειοκράτες γιά νά τούς υποδεχτούν.

Μιά καί τό 'φερε ό λόγος, αλήθεια, μέ ποιά κριτήρια καί ποιοί διορίστηκαν στην τόσο νέα καί ήδη τόσο άμαρτωλή επιτροπή του υπουργείου Παιδείας;

Τό ζήτημα δέν είναι μόνο νά διαβάσετε «ANTI» αλλά νά μπορείτε ν' ανατρέχετε σ' αυτό σταθερά. 'Αποκτήστε τήν πληρή σειρά των 10 τόμων

Οί τόμοι του ANTI:

A' (θ έξάμ. '74, τεύχη 1-9)
B' (α έξάμ. '75, τεύχη 10-22)
Γ' (θ έξάμ. '75, τεύχη 23-35)
Δ' (α έξάμ. '76, τεύχη 36-48)
Ε' (θ έξάμ. '76, τεύχη 49-61)
ΣΤ' (α έξάμ. '77, τεύχη 62-74)
Ζ' (θ έξάμ. '77, τεύχη 75-89)
Η' (α έξάμ. '78, τεύχη 90-102)
Θ' (θ έξάμ. '78, τεύχη 103-115)
Ι' (α έξάμ. '79, τεύχη 116-128)

Στούς τόμους του ANTI - πανόδετους, μέ έξώφυλλα καί αναλυτικά περιεχόμενα θεμάτων καί συνεργατών - θά βρείτε μιά πλούσια καί πολύπλευρη καταγραφή:

- τής πολιτικής καί πολιτιστικής ζωής μας
- τής κατάστασης στην 'Αριστερά
- τής έξωτερικής επικαιρότητας
- των ιδεολογικών ρευμάτων τής εποχής μας καί
- πλήθος στοιχεία πού ενδιαφέρουν όσους συμμετέχουν στά προβλήματα του τόπου μας.

Ζητείστε τούς τόμους του ANTI άπό τά γραφεία μας:
 Δημοχάρους 60 (Τ.Τ. 601) τηλ. 732.713 καί 732.819.
 Όσοι μένουν στην έπαρχία μπορούν νά ζητήσουν τήν άποστολή των τόμων μέ αντικαταβολή. Μπορείτε ακόμα νά ανταλλάξετε τά τεύχη μέ δεμένους τόμους πληρώνοντας τήν βιβλιοδεσία (160 δρχ. στόν τόμο).

ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

'Η «Διπλωματική 'Αντιπροσωπεία του 'Ισραήλ» κυκλοφόρησε ένα δελτίο πού τιτλοφορείται «Ειρήνη μέσω άυτονομίας γιά τούς Παλαιστίνιους» καί διακοσμείται μέ ένα κάπως... άρπακτικό περιστέρι.

'Ας έπισημάνουμε άρχικά ότι, όπως σέ όλα τά ρατσιστικά κράτη, ισχύουν καί στό 'Ισραήλ δύο μέτρα καί δύο σταθμά. 'Η λέξη Παλαιστίνη είναι άπαγορευμένη γιά τούς 'Αραβες κατοίκους του 'Ισραήλ, όπως άποδεικνύει καί ή πρόσφατη άπαγόρευση του πρακτορείου ειδήσεων πού ήθελε νά ιδρύσει μιά γνωστή δημοσιογράφος γιάτί όνομαζόταν «Παλαιστινιακό». Μόνον οί 'Εβραίοι του 'Ισραήλ μέ άλλα λόγια έχουν τό δικαίωμα νά όνομάζουν τούς Παλαιστίνιους μέ τό όνομά τους, γιάτί έτσι ή λέξη μένει άπλώς έθνολογικός προσδιορισμός καί δέν μεταβάλλεται σέ σάλπισμα άπελευθερωτικού άγώνα.

Τήν 'Οργάνωση γιά τήν 'Απελευθέρωση τής Παλαιστίνης θεωρούν οί 'Ισραηλινοί συνοθύλευμα πού έχει συγκροτηθεί άπό «φατρίες τρομοκρατών» καί άποτελεί άπό τήν ίδια του τήν φύση κίνδυνο γιά τήν ειρήνη. 'Επαναλαμβάνουν έτσι τά επιχειρήματα όλων των κατακτητών κατά των αντίστασιακών κινήματων. «Τρομοκράτες» ήταν γιά τούς Γερμανούς ναζί οί 'Ελληνες άντάρτες καί οί υπερασπιστές του Γκέτο τής Βαρσοβίας. Τρομοκράτες ήταν σίγουρα καί ό σημερινός Πρωθυπουργός κ. Μπέγκιν, όταν «άπελευθέρωνε» τήν Παλαιστίνη μέ σφαγές 'Αράβων.

'Αλλά ακόμη πιό έξοργιστική είναι ή προληπτική έπιθετική προδιάθεση πού διαγράφεται μέσα άπό τήν περιγραφή των λόγων πού δέν έπιτρέπουν, κατά τή γνώμη των 'Ισραηλινών, τή δημιουργία ενός ανεξάρτητου Παλαιστινιακού κράτους. Είναι ή ξεπερασμένη ψύχωση του ζωτικού χώρου, βίωμα όλου του λαού του 'Ισραήλ: 'Υπάρχουν ένα πλήθος μαρτυρίες γιά τό αντίθετο. Τήν ύστερία του άπειλούμενου προσπαθούν νά τή διαωνίσουν οί πιό αντίδραστικοί κύκλοι, οί πολεμοκάπηλοι του Τέλ 'Αβίθ πού προσπαθούν νά διαωνίσουν τήν κυριαρχία τους πάνω στούς 'Αραβες καί στούς 'Εβραίους τής Παλαιστίνης καί νά έμποδίσουν τήν άποδέ-

σμευση του 'Ισραήλ άπό τήν άμερικάνικη ιμπεριαλιστική παρούσα.

Σ' αυτούς τούς κύκλους - πού έκδηλώσαν ξανά πρόσφατα τήν ύπονομευτική παρουσία τους δολοφονώντας τούς δύο εκπροσώπους τής Ο.Α.Π. στην Κύπρο - παρέχει τό δικαίωμα νά προπαγανδίζουν έλεύθερα τίς έπιθετικές τους άπόψεις ή Κυβέρνηση μας. Τούς δίνει μάλιστα τή δυνατότητα νά έρχονται σέ έπαφή μέ ένα πλήθος παράγοντες τής πολιτικής καί τής επιχειρηματικής ζωής καί νά αναπτύσσουν ένα εύρύτατο σχέδιο ύπονομευσης τής ελληνικής έξωτερικής πολιτικής. Προωθούν τό σχέδιο μιάς ύποθετικής προνομιακής συμμαχίας 'Ελλάδας - 'Ισραήλ άπέναντι σέ μιάν έξίσου ύποθετική Ισλαμική πανοστρατιά πού θά ένωνε τούς Τούρκους μέ τούς 'Αραβες.

Πολλές ύποψίες μας γεννά, π.χ., ή σύμπτωση τής «άποκάλυψης»... «μετεκπαιδευμένων, σέ παλαιστινιακά στρατόπεδα τρομοκρατών» μέ τήν άναγγελία τής καθυστερημένης ίδρυσης γραφείων τής ΟΑΠ στην 'Αθήνα. 'Επικυρώνεται έτσι ή πάγια προπαγανδιστική άποψη των 'Ισραηλινών ότι, όπου εγκατασταθούν οί Παλαιστίνιοι, άναπτύσσεται άμέσως ή τρομοκρατία.

'Ορισμένοι κύκλοι μιλούν γιά παλιές καί ισχυρές φιλίες πού είχαν άναπτυχθεί άνάμεσα σέ 'Ελληνες καί 'Ισραηλινούς άστυνομικούς τόν καιρό τής δικτατορίας. Μερικές μεταβιβάσεις χαλκευμένων πληροφοριών φαίνεται ότι όργανώθηκαν γιά νά «παραπλανήσουν» τήν ελληνική κυβέρνηση πού, άπό τήν μεριά της, έτρεφε διακαή πόθο γιά νά ανακαλύψει τρομοκράτες, γιά έσωτερική χρήση.

Δημιουργούνται έτσι, τεράστιες πρόσθετες εύθύνες γιά όσους κίνησαν τήν ύπόθεση Ζηρίνη καί τής έδωσαν τίς διαστάσεις πού ξέρουμε. Γιάτί, μέ αυτή τήν ιστορία, όπως καί μέ τήν έν γένει συνωμοτική δραστηριότητα των 'Ισραηλινών στην 'Αθήνα, ζημιώνονται τά καλώς έννοούμενα συμφέροντα τής 'Ελλάδας στή Μέση 'Ανατολή καί παραβιάζεται ή ίδια ή πολιτική φιλία προς τούς 'Αραβες πού διακηρύττει ή Κυβέρνηση, κάθε φορά πού έχει άνάγκη άπό πετρέλαιο.

ΟΙ ΤΣΙΛΙΒΑΝΙΑ ΧΟΡΙΖΟΝΤΑΙ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

ΣΤΑ ΚΟΛΕΝΙΑ

ΤΑ ΤΣΙΛΙΚΑ

ΚΑΙ ΤΙΣ ΜΠΛΥΡΕΣ

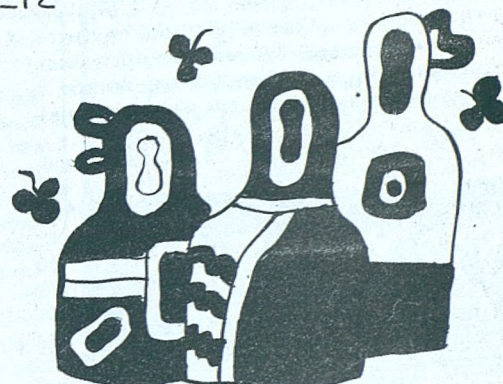
ΚΑΘΕ ΟΜΑΔΑ ΕΚΛΕΓΕΙ ΤΡΕΙΣ ΟΜΑΔΑΡΧΕΣ

ΤΑ ΚΟΥΡΣΟΥΜΙΑ

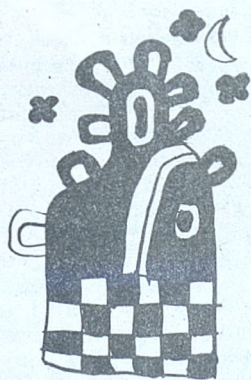

ΤΙΣ ΒΟΥΖΕΣ

ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΑΛΑΤΑΔΕΣ

ΟΙ ΟΜΑΔΑΡΧΕΣ ΕΚΛΕΓΟΥΝ ΤΡΕΙΣ ΑΡΧΗΓΟΥΣ

ΤΟ ΜΠΑΣ

ΤΟΝ ΜΠΑΣΤΑΚΑ

ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΠΑΣ

ΝΑ ΕΠΕΜΒΕΙ Ο ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟ: Οι ΗΠΑ παραμερίζουν τό ψήφισμα των άδεσμεύτων

Τό ψήφισμα πού υπόβαλλαν οι άδέσμευτοι στην τελευταία Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ καί πού κρίθηκε μέ συντριπτική πλειοψηφία, καλεί τό Γενικό Γραμματέα νά υποβάλλει έκθεση «προόδου» γιά τίς ένδοκυπριακές διαπραγματεύσεις, όχι άργότερα από τά τέλη του έρχόμενου Μάρτη.

Όμως, πρίν ακόμη προλάβει ό Δρ. Βαλντχάιμ νά χαράξει γραμμή διακινήσεων, παρενέβησαν ύποχθόνια οι 'Ηνωμένες Πολιτείες. Ένθάρρυναν τόν Τούρκο πρωθυπουργό ν' άντιδράσει στην άποτυχία τους μέ έκείνο τό άμίμητο: Δέν έχουμε τώρα καιρό ν' ασχολούμαστε μέ τό κυπριακό. Προηγούνται τά καυτά μας προβλήματα!

Τόση αύθάδεια, μόνο πρós τή γελοιοποίηση οδηγούσε. Κουρδίστηκε λοιπόν ό Τουρκοκύπριος ήγέτης γιά νά «έπιχειρηματολογήσει» επί του θέματος, λέγοντας:

«Δέν προσερχόμαστε σέ διαπραγματεύσεις, άν δέν παραμεριστεί τό ψήφισμα των άδέσμευτων πού άναγνωρίζει μιά κυβέρνηση γιά όλόκληρη τήν Κύπρο», ενώ έπρεπε νά όμιλεί γιά δυό ισότιμες διοικήσεις, πού μέ ίσους όρους καλούνται σέ διαπραγματεύσεις. Οι πιέσεις αυτές οδηγήθηκαν στόν ίδιο όρόμο πού ως σήμερα άκολουθήθηκε ύστερα από κάθε απόφαση τής Γενικής Συνέλευσης. Άκολουθώντας αυτή τήν τροχιά ό Δρ. Βαλντχάιμ τράβηξε στην άναζήτηση νέας φόρμουλας. Έτσι ίκανοποιήθηκε ό Λευκός Οίκος γιά μιάν ακόμη φορά. Τό κυπριακό περιπλέκεται και πάλι από τήν προσπάθεια νά πειστούν οι Κύπριοι ότι ή όμοφωνία των Άδέσμευτων σέ τίποτα δέν μπορεί νά βοηθήσει. Καί ακόμα ότι τίποτα δέν μπορεί νά βοηθήσει και ακόμα ότι τίποτα δέν μπορεί νά γίνει έξω από τίς επιταγές τής Ούάσιγκτον και τό πλέγμα του ΝΑΤΟ.

Μιά κάθοδος του Γ.Γ. του ΟΗΕ στην Κύπρο, ύστερα από τό «ίσχυρότερο» (έτσι τό χαρακτήρισε ό Κύπριος Πρόεδρος) ψήφισμα τής τελευταίας Γενικής Συνέλευσης, θά ήταν φυσική. Όμως, αντί γι' αυτό πραγματοποιήθηκε έπίσκεψη του Κύπριου Υπουργού των Έξωτερικών στη Νέα Υόρκη και τήν Ούάσιγκτον.

Ποιός τήν προκάλεσε; Ήταν πρωτοβουλία τής Κυπριακής Κυβέρνησης; Παρότρυνση του κ. Καραμανλή; Ή, κατεύθυνση πού δόθηκε από τά άνω δώματα; Δέν υπάρχει καμιά πληροφορία. Ο κ. Ρολάνδης διακινήθηκε μόνο μεταξύ των γραφείων του ΟΗΕ και του Λευκού Οίκου και επιστρέφοντας σταμάτησε στο Λονδίνο όπου συναντήθηκε μέ τό Βρετανό συνάδελφό του. Όταν δημοσιογράφοι πού τόν περίμεναν στο άερολιμένα τής Λάρνακας τόν ρώτησαν «κατά πόσον παραμερίστηκε τό τελευταίο ψήφισμα των 'Ηνωμένων Έθνών», ό κ. Ρολάνδης παρακάμπτοντας τήν έρώτηση, άπάντησε: «Κανένας δέν έχει τό δικαίωμα νά καταργεί τίς αποφάσεις του ΟΗΕ».

Στή συνέχεια, ό κυβερνητικός εκπρόσωπος άπαντώντας σέ σχόλιο γιά τή ψυχρή

υποδοχή του κ. Ρολάνδη, όταν επέστρεψε από τήν Άμερική «μέ άδεια χέρια», είπε: «Τόσο στην Έδρα του ΟΗΕ, όσο και στην Ούάσιγκτον ό κ. Ρολάνδης έτυχε πολύ καλής υποδοχής και κίνησε τό ενδιαφέρον όλων εκείνων πρós τούς όποιους κατευθυνόταν ή προσπάθειά του. Ήδη ανανεώθηκε τό ενδιαφέρον γιά μιά σύντομη επανέναρξη των ένδοκυπριακών συνομιλιών. Καί όπως έχει ανακοινωθεί οι διάφορες άρμόδιες υπηρεσίες του ΟΗΕ θά κινηθούν ή άρχισαν νά κινούνται δραστήρια στην περιοχή μας μ' αυτό τό σκοπό».

Ή δραστηριότητα των άρμοδίων υπηρεσιών του ΟΗΕ δέν έχει ακόμα φανεί. Αντίθετα, ή κάθοδος στην Κύπρο του Προέδρου τής Τουρκικής Γερουσίας του πολύ γνωστού μας Τσαγκλαγιαγκιλ, «τή συνοδεία» πολλών Τούρκων έπιφανών και ή διακήρυξη του μπροστά στην «τουρκική Βουλή» ότι «*εργή άποστολή μας είναι νά κανουμε τήν Κύπρο πατρίδα μας*» ήταν ιδιαίτερα έξοργιστική. Αυτή ή ίταμή διακήρυξη συνοδεύτηκε από άγρια επίθεση ένάντια στην πολιτική γραμμή τής κυβέρνησης Κυπριανού. Ο Τσαγκλαγιαγκιλ κάλεσε, τελικά, τούς Τουρκοκύπριους νά κλείσουν τ' αυτιά τους στίς σειρήνες των Έλλήνων και «νά δουλέψουν όλoi μαζί γιά νά μεταβάλουμε τίς de facto θέσεις σέ de iure».

Ήταν τόσο έξοργιστικός ό πανηγυρικός λόγος του κ. Τσαγκλαγιαγκιλ στην Τουρκοκυπριακή Έθνοσυνέλευση, ώστε προκάλεσε τήν αντίδραση και αυτής τής τουρκοκυπριακής αντιπολίτευσης, πού δυναμικά έκπροσωπείται μέ 19 (έναντι 40) βουλευτές. Η «ΣΟΖ», παλιά τουρκοκυπριακή έφημερίδα χαρακτηριστικά έγγραφε ότι μέσα σέ παγερή άτμόσφαιρα μίλησε ό κύριος Τσαγκλαγιαγκιλ και ύπήρξαν ντεκτασικοί βουλευτές πού δέν τόν χειροκρότησαν. Συμπερασματικά καταλήγει ότι ό κ. Τσαγκλαγιαγκιλ, έκφράζοντας τούς πασάδες τής Άγκυρας, προσπάθησε νά τορπιλίσει τίς διακοινωνικές διαπραγματεύσεις.

Κάτι άλλο πού φάνηκε μέ τίς πιό πάνω δηλώσεις, όπως κατάγγειλε ό βουλευτής τής ΕΔΕΚ κ. Τάκης Χατζηδημητρίου στη συνεδρίαση τής Κυπριακής Βουλής στις 14 Φεβρουαρίου είναι ότι οι βρετανικές βάσεις «έχουν ήδη μετατραπεί σέ άμερικανοβρετανικές, φορτωμένες μέ πυραύλους Κρούζ».

Κι ενώ αναμένεται νά διαφανούν «οι δραστήριες ενέργειες των άρμοδίων του ΟΗΕ» ό πρόεδρος Κυπριανού έχει προγραμματίσει ένα νέο ταξίδι του πρós τή Δύση, στο Παρίσι στις 27 και στο Λονδίνο στις 29 αυτού του μηνός. (Δυστυχώς ή Μόσχα σιγεί ακόμη γιά έπίσκεψη εκεί του Κύπριου Προέδρου, άν και πρωτόγινε λόγος τόν περασμένο Μάιο.

Φαίνεται πώς ή προσπάθεια του κ. Κυπριανού είναι νά ξαναβάλει τό κυπριακό από τό άδιέξοδο μέσα στο όποιο τό περίεπλεξαν οι Άμερικάνοι και νά αποφύγει τίς δυσμενέστερες λύσεις. Κάποια έλπίδα μπορεί νά διαγράφεται από τήν πλευρά τής Γαλλίας μέ βάση τίς παλιές δηλώσεις του Ζισκάρ Ντ' Έσταίν. Ο Κύπριος Πρόεδρος θά πρέπει νά αναμένει πιέσεις από τή σκληροτράχηλη κ. Θάτσερ, πού δέν παύει νά διαδηλώνει τήν πλήρη ύποτέλειά της στο Λευκό Οίκο.

Τά κέρδη των 'Ηνωμένων Πολιτειών είναι έμφανή. Άλλά ό Ντεμιρέλ κλήθηκε νά διασκεδάσει τίς κακές έντυπώσεις πού προκάλεσε έκείνο τό «δέν έχουμε τώρα καιρό γιά τήν Κύπρο». Δήλωσε μέ «μετριοπάθεια»: «Επιθυμούμε νά ρυθμιστεί τό Κυπριακό, άν και δέν πιστεύουμε ότι μπορεί νά ρυθμιστεί πολύ γρήγορα». Άλλά ταυτόχρονα επιμένει νά συνδέει τό κυπριακό μέ τό πρόβλημα του Αιγαίου γιά τή λύση αυτών των προβλημάτων προσβλέπει πάντα στή βοήθεια του ΝΑΤΟ.

Φαίνεται ότι ό Λευκός Οίκος και πάλι τά κατάφερε νά κρατήσει δεσμό του τόν Δρ. Βαλντχάιμ και νά παραμερίσει τό ψήφισμα των άδέσμευτων πού μαζί μέ τούς Βρετανούς και άλλους νατοϊκούς συμμάχους του τόσο άγρια είχε πολεμήσει στην Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Καθήκον των Κυπρίων ήταν και παραμένει ή περιφρούρηση αυτού του «πιό ισχυρού» ψηφισματος πού αντίτιθεται στίς ξένες, πρós τά κυπριακά συμφέροντα, λύσεις.

ΗΠΑ: Γιά μιά χούφτα ούράνιο

Ένα άγνωστο γουέστερν, «διαφορετικό», διαδραματίζεται στο παραδοσιακό περιβάλλον τής περιπέτειας αυτού του είδους: στο Νέο Μεξικό, στη Νότια Ντακότα, στην Άριζόνα και στο Γουαϊόμινγκ. Ζώνες άγονες, συχνά καθευατό έρημικές, όπου άπωθήθηκαν από τό «χλωμό άνθρωπο» τά όλιγάριθμα ύπολείμματα των «έρυθρόδερμων» πού κατοικούσαν τή Βόρειο Άμερική.

Πολλοί πίστευαν, ότι τά έθνολογικά αυτά απομεινάρια, πού άντιστάθηκαν στη σύφιλη, στη φθίση και στόν αλκοολισμό, αφού γλίτωσαν από τό σπαθί του ίππικού, θά διαβιωνίζονταν σάν τουριστικό αξιοπερίεργο γιά τούς πολλούς, σάν πολιτιστική τύψη γιά τίς άνθρωπιστικές μειωψυχίες.

Γρήγορα όμως, ή θριαμβευτική πρόοδος τής άνθρωπότητας πρós τά νέα της επιτεύγματα, πού κάθε φορά τή φέρνουν κοντύτερα στόν παγκόσμιο θάνατο, όδήγησε σέ μιά αναθεώρηση αυτών των άπόψεων. Οι άνδρες «ρεζέρβες» των Άπάτσι, των Ντακότα και των Σιού, αποτελούν μιά ζώνη ενέργειας αίχμης, γιατί ήταν έγκατεστημένες πάνω στα μεγαλύτερα, μέχρι σήμερα γνωστά, κοιτάσματα του ούράνιου του κόσμου. Στο Λαγκούνα Πουέμπλο, κοντά στο Άλμπουκέρκε, στα έδάφη των Άνακόντα, τό μεγαλύτερο όρυχείο ραδιενεργού μετάλλου πού υπάρχει στη γή λειτουργεί στην επιφάνεια του εδάφους, χωρίς καμιά προφύλαξη.

Μέσα στούς βράχους, πού ξεριζώνονται από γιγαντιαία σκαπτικά μηχανήματα ό ποταμός Παγκουάτε κυλάει μέ ένα πράσινο φωσφορίζον χρώμα. Ούτε οι 'Ινδιάνοι, ούτε τά ζώα τους δέν τολμούν πιά νά τόν πλησιάσουν. Οι άντλίες των μεταλλευτικών εταιρειών ξεπλένουν τά πετρώματα και χύνουν άνεξέλεγκτα ραδιενεργά υγρά άπό βλητα, σ' όλη τήν περιοχή. Παρ' όλο ότι οι κάτοικοι ζούν τελείως τεχνητά - τρώνε μόνο κονσέρβες και κατεψυγμένα, πίνουν

μόνο κόκα-κόλα και άλλα αεριούχα και πλένονται με μεταλλικό νερό – οι άσθενείς που είναι πιθανό να έχουν σαν αίτια τη ραδιενέργεια, έχουν εύρυστα διαδοθεί. Μικρά παιδιά χάνουν τα μαλλιά τους και τα δόντια τους, πάσχουν από έλκος του στομάχου, ζαλάδες και ήμικρανίες. Οι καρκίνοι έχουν διπλασιαστεί και προσβάλλουν 25% του πληθυσμού και η ελπίδα ζωής, αφού είχε ανέβει με πολλούς κόπους στα σαράντα πέντε, έπεσε, μέσα σε τρία χρόνια, ξανά στα σαράντα.

Ο Νίξον τό 1973 είχε δηλώσει ότι πρόκειται για «εδάφη που θα θυσιαστούν». Δεν είχε πει όμως τίποτα για τους κατοίκους. Τα εδάφη τα νοικιάζει το κράτος στους ιδιώτες μέσω του «Γραφείου Υποθέσεων των Ινδιάνων», χωρίς να ζητάει τη γνώμη των παραδοσιακών συμβουλίων γερόντων που διοικούν τις διάφορες φυλές.

Πληρώνει ένα γελοίο ποσό σε σχέση και με την αξία της παραγωγής και με τις ζημιές που υφίσταται ο χώρος. Στο ενεργειακό κέντρο της γής, τό 85% των σπιτιών δεν διαθέτει ηλεκτρικό. Η τελική φάση της εξόντωσης των ιθαγενών της Αμερικής παίζεται σ' ένα ντεκόρ που ενώνει προαιώνια και φουτουριστικά στοιχεία. Κι αν ακόμα αδιαφορήσουμε για τα παθήματα των τελευταίων «ερυθροδέρμων», η ενέργεια που σκοτώνει μάς αφορά όλους. Δεν ακούσαμε πριν μήνες τον κ. Μητσοτάκη να διακηρύττει, χωρίς να έχει προηγηθεί καμιά σοβαρή έρευνα, ότι τό ενεργειακό μέλλον της Ελλάδας είναι τά πυρηνικά εργοστάσια;

Ας προσέξουμε πριν μεταβληθούμε σε ερυθροδέρμους των πολυεθνικών και των άθλιων ντόπιων πρακτόρων τους.

ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ:

Εγκαταλείπεται από την ΕΣΣΔ;

Ο Λεονίντ Μπρέζνιεφ έκανε μία περίεργη δήλωση σε προεκλογικό του λόγο για τό Άνωτατο Σοβιέτ.

«Αν οι ΗΠΑ και οι γείτονες του Αφγανιστάν εγγυηθούν ότι δεν θα επέμβουν» είπε, «τότε δεν θα υπάρχει πιά ή ανάγκη να παρέχεται σοβιετική στρατιωτική βοήθεια προς αυτήν τη χώρα».

Βέβαια, μία τέτοια δήλωση θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν μία απλή επανάληψη της πτάγιας σοβιετικής θέσης. Όλοι όμως οι παρατηρητές συμφωνούν στην εκτίμηση

ότι ο τρόπος με τον οποίο έγινε ή δήλωση και ιδιαίτερα τά γεγονότα που συμπίπτουν μ' αυτήν, της δίνουν μία νέα θαρύτητα. Πρόκειται στην ουσία για μία σφυγμομέτρηση, από την μεριά της σοβιετικής ήγεσίας, των προθέσεων των Αμερικάνων πάνω σε μίαν ένδεχόμενη εκκένωση του Αφγανιστάν.

Όπως είχαμε ήδη γράψει, ή επανέκδοση των έπεμβάσεων της Ούγγαρίας και της Τσεχοσλοβακίας, εκτός τόπου και χρόνου, οδήγησε στο πρώτο σημαντικό φιάσκο της σοβιετικής έξωτερικής πολιτικής. Η εθνικοθηροσκευτική εξέγερση έχει οδηγήσει τό καθεστώς Καμπούλ σε μεγαλύτερη απομόνωση από εκείνη του προκατόχου του. Οι σοβιετικοί είναι υποχρεωμένοι να αναλαμβάνουν, άμεσα κάθε μέρα, καινούριες διοικητικές και διαχειριστικές εϋθύνες.

Από την προηγούμενη Πέμπτη και μέχρι σήμερα, εκατοντάδες χιλιάδες κάτοικοι της Καμπούλ αντιμετώπιζουν σε καθημερινές διαδηλώσεις τά σοβιετικά τάνκς και ελικόπτερα. Υπάρχουν ήδη εκατοντάδες νεκροί, ενώ όλα σχεδόν τά μαγαζιά παραμένουν κλειστά και οι δημόσιες υπηρεσίες δεν λειτουργούν.

Έκατό χιλιάδες περίπου σοβιετικοί στρατιωτικοί και πολλές εκατοντάδες «τεχνικοί σύμβουλοι» ανωτάτου επιπέδου έχουν ήδη έμπλακει στην επιχείρηση της στρατιωτικής κατοχής της αφιλόξενης ασιατικής χώρας.

Είναι πιθανό ότι οι Σοβιετικοί δεν ενδιαφέρονται πολύ για τη ζημία που προκαλούν οι ενέργειές τους στα δυτικά κομμουνιστικά κόμματα που αναγκάζονται να υιοθετήσουν άλλοτπρόσαλλες θέσεις. Είναι ακόμα πιθανό ότι ή σοβιετική κοινή γνώμη δεν αντιδρά στις απώλειες που μοιραία αυξάνουν. Τά φέρετρα είναι ακόμα λίγα σχετικά, της ΕΣΣΔ ο πληθυσμός μεγάλος και διάσπαρτος και ή μεταχείριση των μέσων μαζικής ενημέρωσης δεδομένη.

Είναι όμως δυνατό να αντιμετωπίζεται με δέος από την Μόσχα ή αντισοβιετική ισλαμική συσπείρωση, που δημιουργείται από την έκταση και την ένταση της ένοπλης αντίστασης των Αφγανών. Και ή δήλωση Μπρέζνιεφ που μοιάζει να άπαντά στην πρόταση των Έννεα της ΕΟΚ για ούδετεροποίηση του Αφγανιστάν, μπορεί να σημαίνει την άρχή του τέλους της άπόπειρας «έξαγωγής της Ρώσικης επανάστασης σε όμορον κράτος».

Και οι «φιλικές συναντήσεις» με εκατοντάδες νεκρούς

Σάββατο 23 Φεβρουαρίου. Όλος ο ελληνικός και ο διεθνής τύπος είναι γεμάτος από περιγραφές των συγκρούσεων στους δρόμους της Καμπούλ. Τάνκς κανονιοβόλων, ελικόπτερα πολυβόλων, αεροπλάνα υπερίπτανται και χιλιάδες σοβιετικοί στρατιώτες έχουν έμπλακει σε όδομαχίες.

Στό «Ριζοσπάστη» της ίδιας μέρας, διαβάζουμε:

«Στήν Καμπούλ πραγματοποιήθηκε μαζική συγκέντρωση σοβιετοαφγανικής φιλίας, στην οποία πήραν μέρος εργαζόμενοι της πρωτεύουσας και εκπρόσωποι του περιορισμένου σοβιετικού στρατιωτικού προσωπικού που βρίσκεται στή Λ.Δ. του Αφγανιστάν».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

ΤΣΙΜΙΣΚΗ - ΓΡΗΓ. ΠΑΛΑΜΑ 7
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Στό κέντρο της Θεσσαλονίκης ένα σύγχρονο και καλαίσθητο βιβλιοπωλείο προσφέρει μία ολοκληρωμένη ενημέρωση για την Έλληνική και ξένη βιβλιογραφία

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

ΤΣΙΜΙΣΚΗ - ΓΡΗΓ. ΠΑΛΑΜΑ 7
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Άρτια οργανωμένες βιβλιοθήκες:
Λογοτεχνία - Παιδαγωγική - Ψυχολογία - Φιλοσοφία - Τέχνη - Ιστορία - Πολιτική - Παιδικό βιβλίο και Μορφωτικό παιχνίδι - Βιβλίο τσέπης - ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

ΤΣΙΜΙΣΚΗ - ΓΡΗΓ. ΠΑΛΑΜΑ 7
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Μία ζωντανή δραστηριότητα στή Θεσσαλονίκη
Έκθέσεις - Λογοτεχνικά θραδυνά - Βιβλιογραφικά δελτία - Έκδόσεις

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

ΤΣΙΜΙΣΚΗ - ΓΡΗΓ. ΠΑΛΑΜΑ 7
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Σ. ΧΟΥΛΕΡ
Σ. ΦΕΝΤΕΡΙΚΙ

Η
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Κιάφας 3, Αθήνα, τηλ. 3639980

«Ο ΔΟΥΡΕΙΟΣ ΙΠΠΟΣ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ»

Εθνικού. Πανύψηλη μέ ξανθούς βοστρύχους, καλλίγραμμη και γλυκιά, μέ ένα χαρτί στο χέρι που της άνοιγε την πόρτα. Ο Υφυπουργός Προεδρίας κ. Α. Καραμανλής επιθυμούσε να προσληφθεί ή δεσποινίς από το Εθνικό όχι μόνο για το καταπληκτικό της ταλέντο, αλλά και γιατί ήταν φιλικό του πρόσωπο και προσκειμένη στην Ν. Δημοκρατία.

Τώρα, θέβαια, δεν τολμώ να ρωτήσω αν είχε έγγραφει και στο καλλιτεχνικό τμήμα της «Ν. Δημοκρατίας» όπου ανήκουν οι Μούτσιοι ή ο Δημήτριος, γιατί φαντάζομαι να έσπευσαν να την διαγράψουν.

Βασικά ο κ. Μινωτής δεν είχε αντιρρήσεις για την πρόσληψη. Υπάρχει θέβαια εκείνη η απαγόρευση της Προεδρίας, αλλά και η κοπέλα προ-εδρική ήταν και επομένως, δεν χαλούσε ο κόσμος. Όμως, έπρεπε να αποφασίσει και το Διοικητικό Συμβούλιο. Συνήλθε, καθώς λένε, και επεφυλάχθη να αποφασίσει, ελπίζοντας ότι ο κ. Υφυπουργός δεν θα έπιμεινει στο θέμα. Αλλά αυτός επανήλθε και μάλιστα δριμύτερος και μετά από διαβουλεύσεις και άλχημείες βρέθηκε ένας τρόπος να γίνει η σύμβαση και να κλείσει το θέμα που έθετε σε κίνδυνο και τις σχέσεις Καραμανλή νεωτέρου και Μινωτή.

Προσλάβανε λοιπόν την κοπελιά και την έβαλαν στο χορό για τις «Φοίνισσες». Όπωςδήποτε ο κ. Αχιλλέας δεν απαιτούσε να την κάνουν άμέσως και πρωταγωνίστρια! Τότε η κ. Νικολαΐδη που είχε να ετοιμάσει τα «τραγούδια» του χορού, κάλεσε σε πρόβα τις κοπέλες την καθιερωμένη ώρα, στις τρείς και τέταρτο στο Εθνικό. Η αλήθεια είναι πως η έντυπια καλλονή είχε δρέψει τον θαυμασμό

και του συμβουλίου, μέλη του οποίου την είχαν δει και εγκρίνει.

Τα τραγούδια που δοκίμαζε ή κ. Νικολαΐδη ήταν του Θεοδωράκη και έπρεπε ή καινούρια να μπει σε «φωνή». Την φώναξε λοιπόν να την ακούσει ή κ. Νικολαΐδη και έμεινε άναυδη. Η καλλονή είχε μία φωνή που έβγαине από τά... έγκατα.

— Ξανατραγούδησε παιδί μου, της λέει, αλλά ή φωνή δεν άλλαζε. Στην απόγνωσή της ή κ. Νικολαΐδη που ήξερε τί είχε προηγηθεί για την πρόσληψη, φώναξε τον βοηθό του κ. Γενικού, τον κ. Μεσάλα. Η αλήθεια είναι πως αυτός ήταν ο πλέον ένδεξιγμένος στην περίπτωση.

— Γία ξανατραγούδησε, της λένε. Και τότε ο κ. Μεσάλας σχεδόν έξω φρενών ακούστηκε να κραυγάζει:

«— Καλέ αυτός είναι τραβεστί!...»

Έπεσε πανικός. Τα συμβόλαια ρίχτηκαν στο πύρ το εξώτερο. Ο κ. Μινωτής ανέθηκε τρέχοντας να δώσει εξηγήσεις στο Διοικητικό Συμβούλιο.

— «Κύριοι, είπε, «έμένα μου έφερε χαρτί ότι είναι γυναίκα. Μου έφερε χαρτί και από τον κ. Υπουργό. Τί θέλετε να κάνω;» Αλήθεια, τί θα μπορούσε να κάνει; (Σ.Σ. Honni soit qui mal y pense).

Τώρα ο καθένας μπορεί, μέ το πλούσιο αυτό θέμα να ετοιμάσει μία κωμωδία ή μία τραγωδία, ανάλογα μέ την σκοπιά που θα τό δει και να την υποβάλλει στο «Εθνικό» θέατρο της Καραμανλικής φαυλοκρατίας για να περιληφθεί στο ρεπερτόριο, αφού θέβαια πάρει τό απαραίτητο σημείωμα από τον αρρενωπό Αχιλλέα. Είτε είναι τραβεστί, είτε όχι. (Σ.Σ. ο «καθένας», όχι ο Αχιλλέας).

ΡΕΠΟΡΤΕΡ

άνθολόγημα σύγχρονης σουηδικής λογοτεχνίας

17 ΦΩΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΟΥΗΔΙΑ

Πρώτη αντιπροσωπευτική γνωριμία μέ τή σύγχρονη σουηδική λογοτεχνία. Δεκαεφτά συγγραφείς μέ δεκαεφτά διηγήματά τους. Εισαγωγή κι άνθολόγηση από τον Ίβαν Έμαν. Εικονογράφηση Σδενουλόδ Έρέν.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟ – ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 17 – ΤΗΛ. 6448510.

Ἡλία Πετρόπουλου ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Εἰκονογράφηση Ἀλέκου Φασιανοῦ

....ἓνας ἀνοιχτομάτης κριτικός....

Ταχυδρόμος, 22.3.1958

Γ. Π. Σαββίδης

Ὁ κ. Πετρόπουλος βρίσκεται σ' ἓνα πρωτοποριακό δρόμο ἀναζητήσεως.

ΗΜΕΡΑ, 20.5.1966.

Ἀστέρης Κόβατζης

Δέν ἔχω διαβάσει συνταρακτικώτερες σελίδες ὅπως τοῦ-
τες τοῦ Ἐπικήδειου.

1968.

Γιάννης Σκαρίμπας

Τῆς δουλειῆς πού φτάνουν νά γίνουν τέλειες, ὁλοκληρωμέ-
νες, συστηματικές, τόσο ἀπό ἐπιστημονική εὐσυνειδησία, ὅ-
σο ἀπό μεράκι καί ἀπό ἀγάπη, πρέπει νά τίς τιμοῦμε. Εἶναι σπάνιες στὸν τόπο μας καί θά ἔπρεπε, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, γιά τὸν μόχθο πού προῖποθέτουν νά ἐπιβραβεύονται. Δέν ἔχω καμμιὰ τέτοια δύναμη. Μόνον σάν Ἑλληνας σ' εὐχαριστῶ καί σάν φίλος σοῦ σφίγγω τό χέρι.

5.8.1968.

Ὁδυσσεύς Ἑλύτης

.... Ὅλοι οἱ μελετητές τῆς λαογραφίας καί οἱ λάτρες τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν θά εἶναι εὐγνώμονες γι' αὐ-
τὴν τὴν υπέρροχη καί πρωταρχική μελέτη, πού ἀξίζει νά μεταφραστεῖ σέ ὁποιαδήποτε γλώσσα....

BOOKS ABROAD, ἀνοιξη 1969.

KIMON FRIAR

....πολύτιμο βιβλίο.... Εἶναι πολύτιμη προσφορά στὴν νεοελληνική λαογραφία ...δυσεῦρετο ὑλικό πού εἰκονίζει τὴν ἐξέλιξη τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας...

11.7.1969.

SAMUEL BAUD-BOVY

Ἀς θεωρήσουμε, λοιπόν, ἐπιτομή αὐτόν τόν θαυμάσιο τόμο, πού ἔχετε συνάξει! Στά δικά μου μάτια, μὴ εἰδι-
κοῦ, μοῦ φάνηκε πολύτιμη καί ἡ εἰσαγωγή....

Λυπᾶμαι πού δέν ἔχω ἐδῶ τὴν εὐκαιρία, αὐτὴ τὴ στιγ-
μή, νά ἐκδηλώσω καί δημόσια τὴν θαυμάσια ἐντύ-
πωση πού μοῦ ἔκανε ὁ τόμος....

4.1.1969.

MARIO VITTI

....μόνο μιά τέτοια ἐργασία ὑπάρχει. Εἶναι τὰ «Ρεμπέ-
τικα» τοῦ Πετρόπουλου, πού ἀκούω ὅτι πρόκειται σύντομα νά βγοῦν σέ μιά δεύτερη, ἐπὶ-
ξημένη καί βελτιωμένη, ἐκδο-
ση.... Ἐκεῖ γίνεται καί συγκρι-
τική ἀντιμετώπιση τοῦ δημο-
τικοῦ μέ τό ρεμπέτικο. Πρό-
κειται γιά σπουδαῖο βιβλίο.

ΓΥΝΑΙΚΑ, 11.8.1971.

Μάρκος Δραγούμης

Τὰ «Ρεμπέτικα τραγούδια» εἶ-
ναι μιά δουλειά μνημειώδι-
κη, ἀληθινὸ ἀπόκτημα ἐθνικό
μας. Ἡ Ρωμηοσύνη, τό Παν-
ελλήνιο, ἡ Γραμματεία μας, θά
σέ δοξολογᾶνε γιά τοῦτο. Μᾶς
στάθηκες ἓνας υπεράξιος Ρω-
μηός. Μπράβο σου.

2.5.1969.

Γιάννης Σκαρίμπας

Τό βιβλίο τοῦ Πετρόπουλου θ' ἀποτελέσει βασι-
κή μαρτυρία καί σπουδαιότατο βοήθημα γιά κάθε
διανοούμενο τοῦ μέλλοντος, πού θά δώσει κάπο-
τε τὴν ὅλη εἰκόνα μιᾶς γνήσιας μουσικῆς ἐποχῆς,
βουτηγμένης μέσα στά αἵματα καί τῶν καλῶν καί
τῶν κακῶν ἐλλήνων. Ὁ Πετρόπουλος εἶναι γεν-
νημένος συγγραφέας, λυρικότατος. Ἐχει τὴ ρω-
μηοσύνη στό στήθος ὡσάν εἰκόνα, τὴ λαϊκό-
τητα σ' ὁλόκερὴ τὴ δύναμή της. Ἡ ψυχὴ τοῦ συγ-
γραφέα δείχνει τὴν ὁπτασία της ἀνάμεσ' ἀπ' τό
ῦφος. Ἐκεῖ φαίνεται κάθε πρωτοτυπία, κι ὁ Πε-
τρόπουλος τὴ διαθέτει σέ ἀφθονία, μέ τὰ ὥραϊα
του τὰ γλωσσικά συνταιριάσματα.

1971.

Ν. Δ. Καρούζος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Πανεπιστημίου 44 - Τηλ: 3615.783

Στήν Κρήτη τούς διευρυνσίεις τούς λένε χωριογύρηδες...

«Χωριογύρηδες», χαρακτήρισε κάποιος κρητικός γέροντας τούς διευρυνσίεις – «πλάνητες από χωρίου εις χωρίον».

Καί δέν είχε άδικο· οί χώροι πού μετακινήθηκαν – «τά χωριά πού γύρσαν» – είναι εύαριθμα... Πάντως, τό πρόβλημά τους – ή διεύρυνση – ήταν ό κύριος λόγος – καί στόχος – του τέταρτου περιφερειακού συνεδρίου της «Νέας Δημοκρατίας» πού έγινε στις 23 καί 24 του Φλεβάρη στο Ρέθυμνο.

ΟΙ ΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ σύνεδροι, αυτό τό «ιδεολογικό» (;) πρόβλημα είχαν νά αποφανθίσουν καί νά ζυγίσουν, άν, δηλαδή, τό πολιτικό πείραμα – «διεύρυνση» – πέτυχε. Οί «χωριογύρηδες» δούλεψαν πάντως μέ φρενίτιδα καί προσπάθησαν νά πείσουν πώς ή διεύρυνση πέτυχε. Καί οί άλλοι, οί βουλευτές καί οί δεξιόι κομματάρχες, παρατήρησαν καί στάθμισαν. Στο τέλος, έν χορψ – άσχετα από τό πόσο έπεισαν ή πείσθηκαν – προσπάθησαν νά δώσουν πρós τά έξω τό μήνυμα:

«Η διεύρυνση καί πέτυχε καί είναι έθνικώς άναγκαία».

Καί ή διαδοχή;

ΓΙΑ όσους περίμεναν νά δούν τό τελικό φίνις στον άγώνα διαδοχής του κ. Καραμανλή επιφυλλάσσονταν μιά άπογοήτευση. Γιατί, άν στο Συνέδριο της Λάρισας – έξαιτίας καί του άνυπόμονου χαρακτήρα του κ. Αθέρωφ – δημιουργήθηκε ή έντύπωση πώς ένας νέος άρχηγός αναδύεται, στο Ρέθυμνο τό σκηνικό είχε αλλάξει. Καί οί λόγοι είναι πολλοί.

ΠΡΩΤΑ-πρώτα έκτιμήθηκε ότι ή έκλογική άναμέτρηση θά θραδύνει. Καί έπομένως, καί ή έκλογή του Άρχηγού μπορεί νά μετατεθεί χρονικά. Όμως, αυτή ή χρονική μετάθεση γιά τήν εύρεση ενός όριστικού νέου άρχηγού, μήπως σημαίνει πώς ό κ. Καραμανλής θά ήγείται της «Ν.Δ.» καί στις έπόμενες βουλευτικές έκλογές; Αύτή ή σειρά των έκτιμήσεων πλησιάζει όσα ό κ. Ράλλης καί όσα ό κ. Μητσοτάκης είπαν στο συνέδριο. Ό δεύτερος, θέβαια, διαφεύστηκε, έν σπουδή, από τόν κ. Τσαλδάρη πού, αυτή τή φορά, όμολόγησε πώς υπάρχουν «δυό τάσεις» μέσα στη «Ν.Δ.». Ό κ. Ράλλης δέν είναι θέβαια όποιος-όποιος καί πάντως, δέν είναι «χωριογύρης» καί ό κ. Τσαλδάρης δέν νοείται νά τόν διαφεύσει.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ Συντονισμού διεκδίκησε κι αυτός γιά τόν έαυτό του τό άρχηγικό χρίσμα. Μάλιστα, παρουσιάστηκε μέ τούς «δικούς του» βουλευτές στο συνέδριο. Αντικαταστάτικα – άφού στά περιφερειακά συνέδρια συμμετέχουν μόνον οί τοπικοί

βουλευτές καί οί βουλευτές-μέλη της Δ.Ε., μαζί μέ τούς ύπουργούς – ό κ. Μητσοτάκης κάλεσε, καί συμπορεύονταν στο συνέδριο μέ τούς βουλευτές:

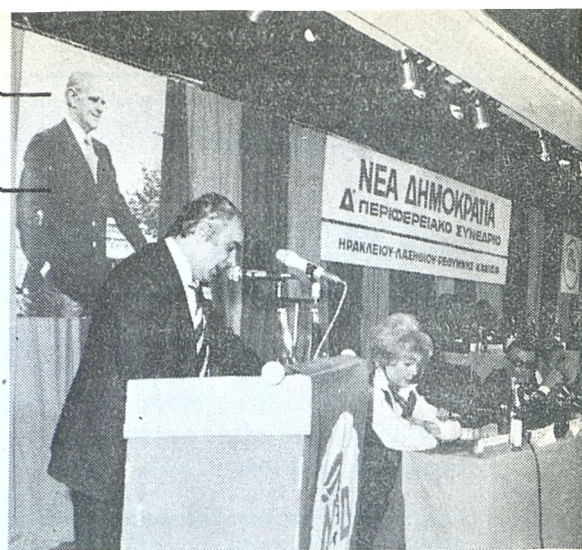
- Γιώργο Άθανασιάδη – πού πάντως είναι «καθαρός» φιλοβασιλικός.
- Γιαννούση, Λαρίσης.
- Άρχελαο Άακωβίδη, πού όμως τόν διεκδικεί καί ό Άχιλλέας.
- Μπακατσέλο, Θεσσαλονίκης.
- Πιτούλη – πού λογαριάζονταν πριν λίγο σαν Άβερωφικός.
- Ρέντη, Κορινθίας.

ΣΤΟ ΡΕΘΥΜΝΟ φάνηκε ότι στις έσωτερικές άναμετρήσεις άρχισε καί πάλι νά μετρά ό ρόλος του κ. Άχιλλέα Καραμανλή. Στο «Βήμα» της 24.2 γράφτηκε, αλλά καί στο παρασκήνιο του συνεδρίου επιβεβαιώθηκε, ότι συγκεντρώνει τις δυνάμεις του καί συσπειρώνει τήν αύλή του.

Η πολυαρχία αυτή καί ή συνακόλουθη έκτόνωση άνάμεσα στους δυό «μεγάλους» δελφίνους, έπρεπε πάντως νά άναμένεται: Οί δυοσίσεις προοπτικές της έκλογικής άναμέτρησης – πού σύμφωνα μέ τήν πιό αισιόδοξη προοπτική θά δώσει 145 βουλευτές στη «Ν.Δ.» – σημαίνουν τήν άρχή μιάς μεγάλης δοκιμασίας γιά τό κόμμα της Δεξιάς: Καί επιβάλλεται, τώρα πιά, μιά οικονομία δυνάμεων – αυτά τουλάχιστον έλεγαν όσοι ήθελαν «νοικοκυρεμένο τό κόμμα».

Άνακάλυψη της φωτογραφίας

Ο κ. ΡΑΛΛΗΣ παρουσιάστηκε «έκτός τόπου καί λόγου» καί πάντως, χωρίς νά έχει πιάσει τόν «παλμό» του συνεδρίου: μίλησε γιά μεμψιμοιρους όπαδούς, γιά άκροδεξιούς, γιά βασιλικό θεσμό. Του ξεφυγε ότι τό πρόβλημα στην Κρήτη ήταν νά κερδηθεί ή μάχη του «κεντρώου χώρου». Η άλήθεια είναι ότι ό κ. Μητσοτάκης ήταν πιό εύστοχος: ό λόγος του δέν άπευθύνονταν τόσο πρós όμοιόειδες προσπαθούσε νά κερδίσει ένα άκροατήριο πού – ό ίδιος τό ήξερε πολύ καλά – σε μεγάλο ποσοστό είχε συρθεί – «έδώ καί τώρα» – μέ τό δέλεαρ των έκδουλεύσεων καί έπρεπε νά κερδηθεί μέ

Ό χουντικός δήμαρχος Ρεθύμνου Δημ. Άρχοντάκης ή Άρχι-χουντάκης, όπως τόν προσφωνούν στην πόλη του, άπευθύνει τό λόγο στο συνέδριο στις 23.2.80, κάτω από τό πορτραίτο του σημερινού Άρχηγού του καί άνάμεσα στά σύμβολα καί τά χρώματα της φιλόξενης «Νέας Δημοκρατίας».

κάθε τρόπο: καί θέβαια, καί μέ «πατριωτικές κορώνες».

ΚΑΙ, τότε, έρριξε τό σύνθημα:

«Κάτω τό ΠΑΣΟΚ πού θέλει νά ξεκρεμάσει τις φωτογραφίες του Βενιζέλου»!

ΦΑΙΝΕΤΑΙ ότι κρίθηκε πολύ επιτυχής ή ιδέα: Η Ιστορία μέ τις φωτογραφίες κυριάρχησε καί σχεδόν όσοι όμιλητές άκούθηκαν, χόρεψαν στο ίδιο γαϊτανάκι. Έμφανίστηκε κι όλας μιά φωτοκόπια προκήρυξης «φανατικών όπαδών του ΠΑΣΟΚ μέχρι σήμερα 22-2-1980» πού άναδημοσιεύομε γιά τήν Ιστορία.

ΒΕΒΑΙΑ, από έπώνυμους κομματάρχες της «Ν.Δ.» ή προκήρυξη «των όπαδών» χαρακτηρίστηκε σαν «προβοκάτσια».

ΡΕΘΕΜΝΙΩΤΙΚΕ ΛΑΕ

Είμαστε φανατικοί όπαδοί του ΠΑΣΟΚ καί ακολουθήσαμε τόν Άνδρέα Παπανδρέου από τήν πρώτη στιγμή γιατί πιστέψαμε πώς συνέχισε τήν παράδοση του Κέντρου πού είχε σαν βάση τούς ΒΕΝΙΖΕΛΙΚΟΥΣ.

Διαβάσαμε τήν προκήρυξη του οργανωτικού γραφείου του ΠΑΣΟΚ μέ ύπογραφή του Βουλευτή Έλικρατείας ΤΖΟΥΜΑΚΑ καί άγαπημένου παιδιού του Άρχηγού πού δίνει οδηγίες νά κατεβάσουν τή φωτογραφία του μεγάλου μας ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ καί νά βάλουν στη θέση της τήν φωτογραφία του Άρη Βελουχιώτη.

Περιμέναμε νά τόν διαγράψει άμέσως ό Άρχηγός καί νά τήν άποκηρύξει, αλλά είδαμε μόνο μισόλογα στις έφημερίδες.

Νοιώθουμε σαν ΚΡΗΤΙΚΟΙ τήν προοβολή καί δέν δεχόμαστε νά μάς φτύνουν τήν Ιστορία μας.

Άποχωρούμε από τό ΠΑΣΟΚ καί θά μέινουμε φανατικοί Κεντρώοι καί θά ψηφίσουμε όπου νοιώθουμε κοντύτερα στις Φιλελεύθερες παραδόσεις μας.

Φανατικοί όπαδοί του ΠΑΣΟΚ μέχρι σήμερα 22-2-1980.

Τό κείμενο της προκήρυξης «όπαδών ΠΑΣΟΚ» πού χαρακτηρίστηκε «προβοκάτσια», άκόμα καί από στελέχη της «Ν.Δ.».

ΕΙΝΑΙ, πάντως, ένδεκτικό γιά τή δύσκολη θέση πού έχει περιέλθει ή «Ν.Δ.» στήν Κρήτη άπέναντι στό ΠΑΣΟΚ, ή έμμönή πού επιδείχθηκε στήν «ύπόθεση φωτογραφία». Φαίνεται πώς πολλοί πίστεψαν ότι θά τήν σηκώσουν «λάβαρα» γιά νά περιέλθουν τήν Κρήτη καί νά κερδίσουν τήν έκλογική μάχη...

ΘΑ ΑΠΟΔΕΙΧΤΕΙ, πάντως, άδύναμο όπλοσάσιο, γιατί αντίστοιχα οί κομματάρχες τής «Ν.Δ.» θά πρέπει νά έξηγήσουν, π.χ., τήν επίμονη άρνηση του κ. Ράλλη νά μñ δώσει τό προσωνύμιο «Βενιζέλειο» στό Πανεπιστήμιο Κρήτης, όταν στήν Βουλή είχε κατατεθεί ή σχετική πρόταση, αλλά κυρίως θά είναι δύσκολο νά έξηγήσουν, σέ μιά άπό παράδοση κεντρώα καί φιλελεύθερη περιοχή, ότι ή Δεξιά δέν πολέμησε, αλλά τίμησε τόν Βενιζέλο καί ότι τέλος ή Δεξιά προσχώρησε στόν κ. Μητσotάκη καί όχι τό αντίστροφο...

ΒΕΒΑΙΑ, ό ύπουργός Συντονισμού - έχοντας πιά άρχισει νά «έκνευρίζεται πολιτικά» - προσπάθησε νά δικαιωθεί γιά τόν βίο καί τήν πολιτεία του, λέγοντας πώς όλα είναι συγκοινωνούντα δοχεία... Τό κέντρο, ή δεξιά, ή κεντροαριστερά. Έπιτέθηκε καί στό συγκρότημα Λαμπράκη - άπ' όπου είναι «κομμένος» - καί μέ θαυμαστή ταχυδακτυλουργία μετάρπρεψε όλο τόν πολιτικό κόσμο σέ όπαδούς του κ. Καραμανλή...

... καί ανακάλυψη τής χούντας

ΟΜΩΣ, ή δυσκολία νά περάσει ή «διεύρυνση» φάνηκε άλλοθι: στήν άγωνία νά συσπειρωθούν στήν «Ν.Δ.», όσοι καί όποιοι προσέρχονταν: άκόμα καί τά λιγοστά καί άνυπόληπτα κατάλοιπα τής χούντας. Καμιά έξηγήηση δέν δόθηκε· αντίθετα, ειπώθηκε γιά όρισμένους άπό αυτούς ότι τούς ύποστηρίζει ό κ. Ι. Κεφαλογιάννης.

ΑΠΟ τήν παρέλαση γνωστών χουντικών στό συνέδριο του Ρεθύμνου αναφέρουμε:

- Τό δήμαρχο Ρεθύμνου Δημ. Άρχοντάκη πού ήταν καί όμιλητής στό συνέδριο.
- Τό διορισμένο άπό τήν χούντα δήμαρχο Έρακλείου Έωαν. Βογιατζάκη πού ήταν καί αυτός όμιλητής.
- Τόν Γ. Καταπότη, χουντικό δήμαρχο Σητείας καί μέλος τής Συμβουλευτικής Έπιτροπής.
- Τόν δήμαρχο Μοιρών Μ. Μπριλάκη πού, άφου παύθηκε προσωρινά, διορί-

στηκε καί πάλι πανηγυρικά άπό τή χούντα.

- Τόν Β. Σπαχή, χουντικό δήμαρχο στά Άνώγεια.
- Τόν πρόεδρο του δημοτικού συμβουλίου Ρεθύμνου Κ. Χαμαράκη πού είχε διοριστεί άπό τή χούντα μαζί μέ τόν Δημ. Άρχοντάκη καί προήδρευσε στίς έργασίες του συνεδρίου τήν πρώτη ήμέρα.

ΜΑΖΙ μ' αυτούς, έμφανίστηκαν πολλοί κοινοτάρχες καί, κυρίως, οικονομικοί παράγοντες του νησιού πού ύπηρετήσαν πρόθυμα καί ένθουσιαστικά τή χούντα καί σήμερα στηρίζουν - καί στηρίζονται άπό τή «Ν.Δ.». Άλλά, άν επιμέναμε λίγο άκόμα, θά μάκραινε πολύ ό κατάλογος...

«Ίδεολογίες» έπεξεργασίες

ΟΜΩΣ, πέρα άπό τήν παρουσία των χουντικών, πόσο κερδήθηκε ή Κρήτη, ή κεντρώα Κρήτη, άπό τήν «Ν.Δ.» καί πόσο πέτυχε ή «διεύρυνση»;

ΔΕΝ είναι καθόλου βέβαιο ότι άπό τήν άποψη αυτή, προσκόμισαν θετικές έντυπώσεις οί κομματάρχες τής «Ν.Δ.». Ό κ. Στεφανόπουλος, στό κλείσιμο, δέν άναφέρθηκε στή διεύρυνση, άν καί τό πρόβλημα των πολιτευτών, παλαιοδεξιών καί «χωριογύρηδων» είναι ή μάχη αυτής τής διεύρυνσης νά κερδηθεί καί νά εξασφαλιστούν οί πολυπόθητες βουλευτικές έδρες. Ή άμοibaία καχυποψία κυριαρχούσε. Ό κ. Ι. Κεφαλογιάννης καί οί άλλοι «παλαιοί» ήταν άρκετά σκωπτικοί - καί σκεπτικοί - γιά τούς νέους συνταίρους τής Δεξιάς.

ΑΠΟ τήν άλλη μεριά, όρισμένοι πολιτευτές πού άσφικτιούν, μέχρις άποκλεισμού, στήν περιοχή τους - όπως λ.χ. ό κ. Γ. Βολουδάκης στά Χανιά - δέν δίστασαν νά σημειώσουν τίς παραλείψεις των οικονομικών ύπουργών (λέτε νά μñ έννοούσε τόν κ. Μητσotάκη;) καί μελαγχολικά τόνιζε ότι «δέν θρέθηκαν άκόμα εκείνοι πού θά έπαιρναν άπό τά χέρια του Άρχηγού τήν λαμπάδα του φιλελεύθερου ριζοσπαστισμού γιά νά τή μεταφέρουν άπ' άκρου εις άκρον τής Έλλάδος» - Καρφί εύθέως κατά των διευρυνσιών.

ΑΛΛΑ, ό κ. Βολουδάκης δέν ειπε μόνον αυτά. Δίδαξε καί μαρξισμό. Καί δέν ήταν ό μόνος. Οί άπόπειρες πολιτικών καί ιδεολογικών αναπτύξεων ήταν πολύ φιλόδοξες.

Ο κ. Μπίρης έπεχείρησε ιστορικές αναφορές καί μίλησε καί γιά τή συνθήκη του Άγίου Στεφάνου.

Ο κ. Σοφούλης κατηγόρησε τό ΠΑΣΟΚ γιά «στείρο, ψευτοαντιιμπεριαλιστικό άγώνα».

Ο κ. Πεντάρης επανέλαβε τό άνεκδιήγηση έκείνο του κ. Χρηματόπουλου άπό τό Συνέδριο τής Χαλκιδικής, λέγοντας ότι «ή Ν.Δ. είναι κόμμα έθνικό καί παλλαϊκό».

Ο κ. Παύλος Βαρδινογιάννης ήταν άπό τούς πιο εύστοχους, άν καί δέν μίλησε γιά τό θέμα του, γιά «τόν χειμερινό τουρισμό», δηλαδή. Καί πώς νά μιλήσει; Ύπηρεσίες είναι αυτές στόν ΕΟΤ; Δέν κατάφεραν νά του θρούν πέντε στοιχεία. Άλλά δέν πτοήθηκε· καί μίλησε γιά τόν «πολιτικό τουρισμό» - τό θέμα του είναι οικείο καί προσφιλές.

Ο κ. Μειμαράκης απέδειξε ότι ή διεύρυνση συνένωσε εκείνους πού αγαπούν τήν πατρίδα μέ εκείνους πού αγαπούν τή θρησκεία καί όλους αυτούς τούς έκαμε μιά οικογένεια.

Ο κ. Μανώλης Κεφαλογιάννης μίλησε μέ μιάν άνανεωμένη πολιτική γλώσσα· μέ γλαφυρότητα μάς έδειξε πώς, χωρίς «τό πλέγμα τής διχονοίας καί τίς δεισιδαιμονίες τής ύπαναπτύξεως» καί έν αντίθεση μέ τήν «άγρια άνιδεολογία» πών αντιπάλων πού «φυτλιάζουν όμδες πείσεως», ό Άρχηγός μας κυβερνά άνάμεσα σέ κακοτοπιές καί ύφάλους καί μάς πέρασε «άγρατζούνιστα» άνάμεσα άπό τίς έπαχθείς κληρονομίες...

ΣΤΗΝ άνιδεολογία όμως καί τά θαλασινά ταξίδια, οί περιγραφές του άλλου Μανώλη, του Κοθρή, ξεπέρασαν σέ γλαφυρότητα, άκόμα καί κείνες του Έμπορικης Ναυτιλίας: «Τό καϊκάκι μάς κινδυνεύει, ειπέ, καί πρέπει νά τό θηθήσουμε...». Καί, μέ κάποιο τρόπο, προσευχήθηκε - μόνος αυτός - γιά τήν ψυχή του κ. Α. Παπανδρέου γιά τόν όποιο εξέφρασε τήν άγάπη καί τό σεβασμό του.

«ΠΛΗΝ όμως, οί πολιτικοί του στόχοι κλπ, κλπ». Δέν άναδιφήσαμε σέ παλιές έφημερίδες. Κάπως έτσι, όμως, θά τά είχε πει καί γιά τόν Γ. Παπανδρέου τό 1965 όταν... άλλά τότε τούς «χωριογύρηδες» τούς έλεγαν άποστάτες...

ΚΑΙ ή Κρήτη άνέδειξε άρκετούς άπό δαύτους. Καί ήταν φυσικό άπό δώ κατάγεται καί ό άρχηγός τους.

Χ.Γ.Π.

ΡΑΟΥΛ ΒΑΝΕΓΚΕΜ
ΓΚΥ ΝΤΕΜΠΟΡ

Η ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ
ΖΩΗΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ
Κιάφας 3, Άθήνα, τηλ. 3639980

Δευτερα 3 Μαρτη
θεατρο Λουζιτανια
ωρα 8,30μ.μ.

... Ο **ΗΡΑΚΛΗΣ**
ΚΑΙ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ... ΣΕ
ΖΩΝΤΑΝΗ
ΣΥΝΑΥΛΙΑ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΤΟΜΟΣ Α ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗΣ

- ΕΠΟΣ ΔΙΓΕΝΗ ΑΚΡΙΤΑ ■ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ
- ΔΗΜΩΔΗΣ ΠΟΙΗΣΗ

ΤΟΜΟΣ Β' Μ. Μ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ

- ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ (Βηλαράς, Χριστόπουλος κ.λπ.)
- ΠΡΟΣΟΛΩΜΙΚΟΙ
- ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ (Σολωμός, Κάλβος κ.λπ.)

ΤΟΜΟΣ Γ' Μ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ

- ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ (Ζυλοκώστας, Παράσχος, Σούτσος κ.λπ.)
- ΕΠΟΧΗ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΩΝ (Παλαμάς, Έφταλιώτης, Πορφύρας, κ.λπ.)
- ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΒΟΡΡΑ
- ΟΙ ΣΑΤΙΡΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΓΟΝΟΙ

ΤΟΜΟΣ Δ' ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

- ΝΕΟ ΑΙΜΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ (Μελαχρινός, Σικελιανός, Βάρναλης, Αύγερης, Καζαντζάκης)
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΣ ΚΥΚΛΟΣ (Καβάφης, Μάγνης, Άλιθέρσης, κ.λπ.)
- ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΑΝΑΝΕΩΣΕΙΣ (Φιλύρας, Λαπαθιώτης, Ουράνης, Καρυωτάκης, Άγρας, Πολυδούρη, κ.λπ.)
- ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΓΟΝΟΙ (Καββαδίας κ.λπ.)

ΤΟΜΟΣ Ε' ΑΛΕΞ. ΑΡΓΥΡΙΟΥ

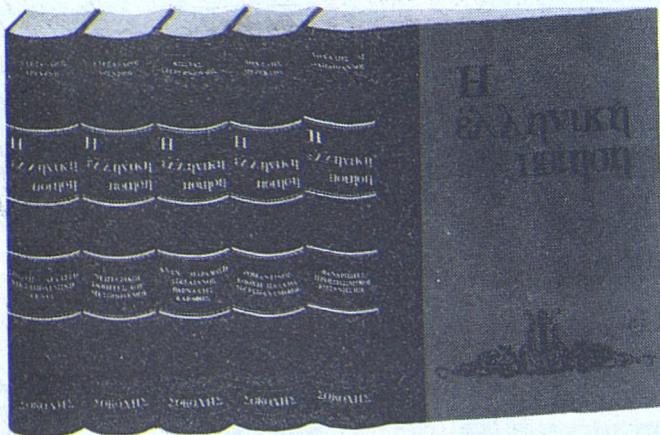
- ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (Παπατσώνης, Δρίβας, Ντόρος, Ράντος, Σεφέρης, Σαραντάρης, Έμπειρίκος, Βρεττάκος, Έλύτης, Ρίτσος κ.λπ.)

ΤΟΜΟΣ ΣΤ' ΑΛΕΞ. ΑΡΓΥΡΙΟΥ

- ΠΡΩΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΝΙΑ (Δημάκης, Δικταίος, Παπαδίτσας, Κακναβάτος κ.λπ.)

ΤΟΜΟΣ Ζ' ΑΛΕΞ. ΑΡΓΥΡΙΟΥ

- ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΝΙΑ (Χριστιανόπουλος, Δημουλά, Άσλάνογλου κ.λπ.)

Τιμή κάθε τόμου 1500 δρχ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΟΚΟΛΗ Γραβιάς 10-12 τηλ. 3605-520

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΥΤΟΠΙΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΕΡΝΕΣΤ ΜΑΝΤΕΛ

**φοιτητες, διανοουμενοι
και παλη των ταξεων**

Ναυαρινου 11, 1ος οροφος

βιβλιοπωλείο χελιδόνι

Μαυρομικήλη 9. Τηλ. 36.07.005

Α' ΕΚΘΕΣΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

4 Μαρτίου
ώς 3 'Απριλίου

ΤΟ ΚΑΛΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

διασκεδάσει - μορφώνει

Περιμένοντας «νά ώριμάσουν οί συνθήκες»

του Γιώργου Βασιλείου

Τό 1979 έκλεισε μέ τήν επίσημη επιβεβαίωση ότι ό πληθωρισμός του έτους έφθασε τό 25%. Πολύ λίγο καιρό πρίν ό κ. Μητσοτάκης διαβεβαίωσε σ' όλους τούς τόνους ότι τό 15% δέν θά ξεπεραστεί, ένω ή κυβερνητική μισθολογική πολιτική διαμορφώθηκε όριστικά μέ τήν εξαγγελία αύξήσεων στους μισθούς ύψους 11-15%. Σήμερα, Φεβρουάριο του 1980, ή κυβέρνηση έπιμένει στην ίδια κλίμακα αύξήσεων (ή όποία άς σημειωθεί ότι περιλαμβάνει καί κάλυψη πληθωρισμού του 1980, ό όποιος ήδη προελαύνει) καί άρνεϊται όποιαδήποτε συζήτηση γιά τήν αναθεώρησή της.

ΕΙΝΑΙ λοιπόν προφανής καί άπλή άλήθεια ή διαπίστωση ότι ή φάση πού περνάμε χαρακτηρίζεται από σημαντική καί συνεχή επιδείνωση της κατάστασης των μισθωτών σέ συνδυασμό μέ συστηματική καί ήθελή-μένη προσπάθεια της κυβέρνησης νά έμποδίσει τούς εργαζόμενους νά άνακτήσουν τό χαμένο εισόδημα.

ΓΙΑ όσους διατηρούν άμφιβολίες σχετικά μέ τήν κατηγορηματικότητα αύτης της διαπίστωσης, ύπενθυμίζουμε τούς ισχυρισμούς της ίδιας της κυβέρνησης, όπως διατυπώθηκαν μέ διαφημιστικό της κείμενο στό άμερικάνικο οικονομικό περιοδικό «Φόρτσουν»:

«Η Έλλάδα προσφέρει στους ξένους έπενδυτές καί επιχειρηματίες μιά εργατική τάξη ένεργητική, πειθαρχημένη καί σέ καλή τιμή καθώς καί μιά, από τίς πιό τελειοποιημένες στην Εύρώπη, αντι-απεργιακή νομοθεσία καί εργατική διαι-τούσία... Τό δικαίωμα της άπεργίας είναι άπότηρά περιορισμένο καί οί άπεργίες είναι σχεδόν παράνομες στις δημόσιες υπηρεσίες... Η κυβέρνηση ένήργησε στην περίπτωση άραστικά ένάντια στις παράνομες άπεργίες...» (Βλ. έφημερίδα «Θεσσαλονίκη» της 7.1.1980, ύπογραμ-μίσεις δικές μας).

Σ' ΑΥΤΗΣ της πραγματικότητας τό έδα-φος αναπτύσσεται τό διεκδικητικό κίνημα ποικίλων κλάδων εργαζομένων. Τίς στιγμές πού γράφεται αυτό τό κείμενο συνεχίζεται γιά τέταρτη έβδομάδα ή άπεργία των Τραπεζοϋπαλλήλων, οί άπεργίες της ΔΕΗ καί ΟΤΕ, ένω έχουν ήδη εξαγγελίσει άπεργίες οί εκπαιδευτικοί. Συνεχίζεται επίσης ή άπεργία των άγροτών (δέν πουλάνε προϊόντα γιά μιά έβδομάδα).

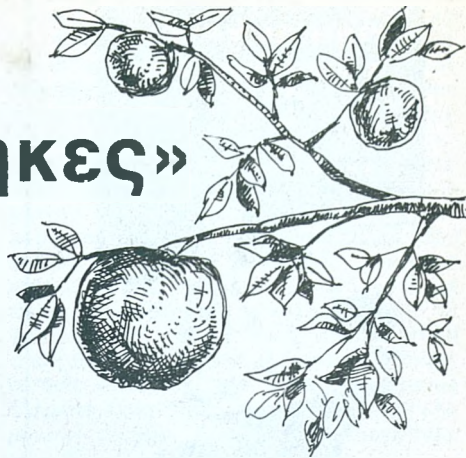
Η ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ γιά τόν πληθωρισμό καί τίς άπεργίες γεμίζει συχνά τίς πρώτες σελίδες των έφημερίδων. Άριστερών, κεν-τρώων καί δεξιών. Μέσα από τίς στήλες τους διατυπώνονται, ρητά ή έμμεσα, οί ποικίλες άπόψεις γύρω από τό πρόβλημα πού καίει όλους. Άπόψεις των έφημερί-δων, των κομμάτων, της κυβέρνησης, των συνδικάτων. Έδώ δέν θά ασχοληθούμε μέ τίς άπόψεις της κυβέρνησης ή των δεξιών

έφημερίδων, αλλά μόνο μέ τό κύκλωμα έκείνο πού χαρακτηρίζεται συνήθως σάν δημοκρατικός χώρος. Περιλαμβάνουμε έδώ έφημερίδες, κόμματα, συνδικαλιστικές παρατάξεις.

ΑΝ ΚΑΙ ό χώρος αυτός αντιδρά μέ τρόπο κάθε άλλο παρά ένιαίο (όπως θά δούμε καί παρακάτω) υπάρχουν ώστόσο όρισμένα κυρίαρχα χαρακτηριστικά πού έλάχιστα έχουν μέχρι σήμερα έπισημανθεί (άναφέ-ρουμε έδώ σάν αξιόλογο δείγμα πολιτικού θάρρους, τό άρθρο του Γ. Μαύρου «Είναι καιρός νά αντιδράσουν τά συνδικάτα», στην «Έλευθεροτυπία» της 4.1.1980).

α) Η κατάσταση του πληθωρισμού καί οί κυβερνητικές μισθολογικές έπιλογές περι-γράφονται συνήθως μέ τά μελανότερα χρώματα. Δέν λέγεται όμως μέ σαφήνεια ότι όρισμένα κοινωνικά στρώματα έχουν τήν δυνατότητα νά μετακυλούν τά βάρη του πληθωρισμού σέ κάποια άλλα (καί νά άντλούν πρόσθετα ύπερκέρδη, ρίχνοντας νέο νερό στό μύλο του πληθωρισμού), δη-λαδή στους εργαζόμενους καί αυτό γίνεται χάρις στην κυβερνητική πολιτική ει-σοδημάτων. Μετατοπίζεται, δηλαδή, τό πρόβλημα σέ κάποια «κακή (γενικά καί άό-ριστα) κυβερνητική πολιτική», ένω ή ουσία του βρίσκεται στην ειδική ένταση πού παίρνουν οί σχέσεις έκμετάλλευσης μέσα στη σημερινή συγκυρία («ό λύκος στην άναμπουμπούλα χαίρεται»). Η κυβερνη-τική πολιτική καθοδηγεί καί ύποστηρίζει αυτή τήν ένταση.

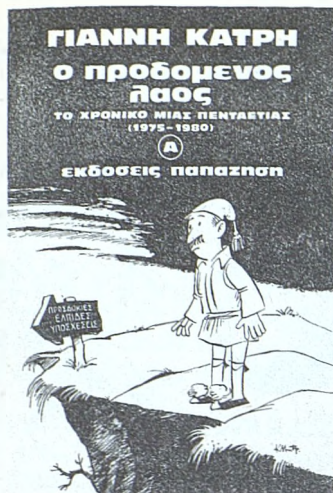
β) Οί άπεργίες θεωρούνται συχνά σάν άναγκαίο κακό. Η διαπίστωση αύτη έχει βέβαια σημαντικό βαθμό άλήθειας. Είναι όμως εύκολο νά όδηγήσει στην παραπλά-νιση, άν δέν συνοδεύεται από κάποια άλλη: «Ότι ό εργάτης, καί γενικά ό μισθω-τός, έχει μόνο ένα άποτελεσματικό μέσο πάλης, όταν βρεθεί μπροστά σέ συστημα-τική προσπάθεια μείωσης εισοδήματός του: Νά άρνηθεί νά πουλήσει τήν εργατική του δύναμη σέ τέτοια χαμηλή τιμή. Καί όταν τό κάνει, ξέρει πολύ καλύτερα από κάθε άλλον ότι είναι «άναγκαίο κακό» ή θελημένη στέρηση του μισθού του.

γ) Δύσκολα θά συναντήσουμε δημοκρα-τικό κόμμα ή έφημερίδα πού νά μήν ύπο-στηρίξει μέ διακηρύξεις όποιαδήποτε άπεργία καί συχνά, χωρίς νά έξετάσει βα-θύτερα τούς στόχους της. Μ' αυτό τόν τρόπο προκύπτει μία ίσοπέδωση των άπερ-γιών, μία άπολιτική αντιμετώπισή τους. Μή θέλοντας νά δυσανεστήσουν κανένα, τά κόμματα της αντιπολίτευσης άνοίγουν τό δρόμο σέ πιό καίριες «συμφωνίες» καί «άσυμφωνίες» μέ τίς άπεργιακές κινητο-ποιήσεις: Τίς μεταχειρίζονται μερικές φο-ρές σάν διαπραγματευτικό άτού πρός τήν κυβέρνηση, καί περισσότερες φορές μπλο-κάρουν (πρίν ή κατά τή διάρκεια της κινη-τοποίησης) έναν κλάδο, κάνοντας «χειρο-νομίες καλής θέλησης». Κλασικό παράδει-γμα ή στάση όρισμένων κομμάτων στην καλοκαιρινή άπεργία των τραπεζοϋπαλλή-λων καί ό τρόπος πού έγινε ή «ύποχώ-ρηση».

ΟΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ αυτές δέν είναι άπομο-νωμένες: συμβαδίζουν μέ ένα γενικότερο πολιτικό κλίμα πού κυριαρχεί στά κόμματα της αντιπολίτευσης, στόν τύπο καί σέ μέ-ρος της κοινής γνώμης. Είναι τό κλίμα πού περιμένει τά πάντα από τίς έκλογές (καί έν πάσει περιπτώσει, από γενικότερες κυβερ-νητικές άνακατατάξεις) καί έλαχιστοποιεί τή δυνατότητα καί τή σημασία συγκεκριμέ-νων νικών του λαϊκού κινήματος «έδώ καί τώρα», άνεξάρτητα από μεγάλες αλλαγές καί άνακατατάξεις.

Τό βιβλίο του **ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΤΡΗ** «Ο προδομένος Λαός» (τόμοι 2, σελίδες 1.000) περιέχει συγκεντρωμένα 200 άρθρα.

Πρόλογος: Μάριου Πλωρίτη.
Έξωφυλλο: Κώστα Μητρόπουλου.

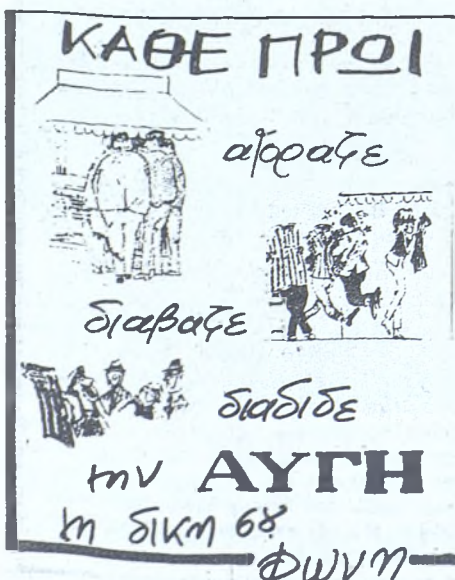
Κυκλοφορεί σ' όλα τα βιβλιοπωλεία. Κεντρική διάθεση: Παπαζήση, Νικηταρά 2 - Μπενάκη.

Κυκλοφορεί επίσης ή «Γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα».

ΠΕΡΙΚΛΗ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Τό αγροτικό πρόβλημα στην Ελλάδα μετά την «άποκατάσταση της δημοκρατίας»

ΑΘΗΝΑ 1979

ΤΟ ΠΡΩΤΟ σοβαρό χτύπημα σ' αυτή την αντίληψη ήταν η υποχώρηση - έλιγμός, στην οποία εξανάγκασε την κυβέρνηση τό φοιτητικό κίνημα. 'Η προσωρινή ανάκληση του ψηφισμένου από τή Βουλή, νόμου 815.

'Η πείρα του 1979

Τό 1979 ήταν ή χρονιά του μεγαλύτερου μεταπολιτευτικού άλματος του πληθωρισμού καί ταυτόχρονα, σημαντικής κάμψης του εργατικού κινήματος (600.000 απεργοί τό 1978, 400.000 του 1979).

ΕΙΧΕ προηγηθεί ή θέσπιση σειράς αντεργατικών νόμων, ή κάμψη του κινήματος γιά τά εργοστασιακά σωμάτια (πού φούντωσε άμέσως μετά τή μεταπολίτευση), ή όριστικοποίηση τής εξάρτησης από τήν κυβερνητική πολιτική τών μεγάλων όμοσπονδιών (ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ), ή άδυναμία τών δημοκρατικών - συνδικαλιστικών παρατάξεων νά χαράξουν μιά ρεαλιστική διέξοδο. Βρίσκονταν επίσης στην κορύφωση τής ή διαδικασίας κομματικοποίησης μεγάλου αριθμού συνδικαλιστικών φορέων, οι όποιοι δέν ελέγχονται από τόν κυβερνητικό συνδικαλισμό.

ΚΑΤΩ από αύτούς τούς εξαιρετικά δυσμενείς όρους, τό εργατοϋπαλληλικό κίνημα δέχτηκε τή μεγάλη επίθεση τής μονόπλευρης λιτότητας, ή όποία μέ φόντο τή διεθνή κρίση (πετρέλαιο, 'Ιράν, νομισματική αστάθεια) καί αίχμη τόν ύψηλό πληθωρισμό, εξανέμιζε τά εισοδήματα τών μισθωτών.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ αντιδράσεις κυμαίνονταν από τήν άναμονή («νά δούμε τί θά γίνει») μέχρι τόν άποπροσανατολισμό («δέν μπορεί, προσωρινό είναι») Αύτά, όχι μόνο στην κοινή γνώμη, αλλά καί σέ συνδικαλιστικά στελέχη).

ΑΝΤΕΔΡΑΣΑΝ ώστόσο οι καλύτερα όργανωμένοι κλάδοι μέ άγωνιστική παρόδοση καί προοδευτική ήγηση. Πρώτα οι εκπαιδευτικοί καί μετά οι τραπεζικοί, κατεβαίνουν σέ άπεργία τό καλοκαίρι.

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ συντονίστηκαν μέ ένα σημαντικό τμήμα άλλων δημοσίων υπαλλήλων σέ άπεργία διαρκείας. Τή δεύτερη εβδομάδα ή άπεργία κηρύχτηκε παράνομη, μέ βάση τό αντιπεργιακό θεσμικό πλαίσιο.

ΟΙ τραπεζοϋπάλληλοι άρχισαν άπεργία διαρκείας γιά νά αντιμετωπίσουν αλφινδιαστική άλλαγή του ώραρίου. Τό σημαντικό είναι ότι τό καλά όργανωμένο συνδικάτο τους αντιμετώπιζε έσωτερικά προβλήματα από τήν άρχή του 1979. Τά ίδια προβλήματα έμφανίστηκαν καί κατά τήν διάρκεια τής άπεργίας μέ τίς «πιέσεις» μερίδας τής ήγησης τής ΟΤΟΕ (αύτής πού πρόσκειται στό ΚΚΕ), ή όποία επιδίωξε από τήν άρχή ένταξη τής άπεργίας σέ ένα άνυπαρκτό ακόμα ευρύτερο κίνημα εργαζόμενων μέ ποικίλους στόχους (όχι μόνο τό ώράριο). Τελικά, μέ τήν επιστράτευση τών άπεργών, ή άποψη αύτή επικράτησε στην πλειοψηφία τής ήγησης τής ΟΤΟΕ, μέ αποτέλεσμα νά σταματήσει όχι μόνο ή άπεργία, αλλά καί ή de facto τήρηση του παλιού ώραρίου. 'Ακολούθησαν άκαρπες διαπραγματεύσεις μέ τήν κυβέρνηση, άνατροπή τής παλιάς ήγησης τής ΟΤΟΕ καί έκλογή νέας προσωρινής.

ΚΑΙ ΕΝΩ οι ήττες αυτές ένισχύουν τή διάθεση άναμονής, συγκροτούνται οι ΣΑ-

ΔΕΟ (τών εργατοϋπαλλήλων) καί ή ΣΕΔΟ (τών δημοσίων υπαλλήλων) μέ σκοπό τόν συντονισμό τών κινητοποιήσεων κατά τής μονόπλευρης λιτότητας. 'Η άνάγκη κοινών άγώνων άρχίζει νά όμολογείται από όλους. Καί οι έκτιμήσεις φαίνονται νά συγκλίνουν. 'Αλλά ή κομματικοποίηση κάθε άλλο παρά ύποχωρει. Οι συγκρούσεις (θασικά άνάμεσα στην ΠΑΣΚΕ καί τήν ΕΣΑΚ) μεταφέρονται μέσα στά συντονιστικά όργανα, πλύνονται συνθήως γύρω από διαδικαστικά θέματα μεθόδευσης τών κινητοποιήσεων (τίς όποιες όλοι θεωρούν άναγκαίες, στά λόγια τουλάχιστον) καί μ' αύτό τόν τρόπο ή άναμονή συνεχίζεται, χωρίς ποτέ νά αλτιολογηθεί...

Η ΠΑΣΚΕ κυριαρχεί στις όργανώσεις Κοινης 'Ωφελείας (ΔΕΗ, ΟΤΕ, κλπ.) καί φαίνεται προθυμότερη γιά κινητοποιήσεις (στην άρχή τουλάχιστον). 'Η ΕΣΑΚ κυριαρχεί στά κλαδικά συνδικάτα τών εργατών, πλειοδοτεί σέ άντικυβερνητική συνθηματολογία, αλλά φαίνεται περισσότερο διστακτική γιά κινητοποιήσεις. Τέλος, τό ΑΕΜ προσπαθεί νά παίξει έναν ένωτικό ρόλο, τονίζοντας τήν άνάγκη τής συνεργασίας άνάμεσα στις δημοκρατικές συνδικαλιστικές δυνάμεις. Διαπιστώνοντας όμως συνεχώς τήν άδυναμία τής ΠΑΣΚΕ καί τής ΕΣΑΚ νά συνεργαστούν καί τήν αδράνεια πού συνεχώς προκύπτει, διατάζει νά εφαρμόσει μιά αυτόνομη γραμμή συσπείρωσης τών εργαζόμενων γύρω από μιάν άλλη προοπτική καί συστηματικής πίεσης γιά νά εξαναγκαστούν οι άλλες παρατάξεις σέ δράση. Περιορίζεται μάλλον σέ έκκλήσεις κορυφών.

Μ' ΑΥΤΟ τόν τρόπο, μιά συνεχής καί δυσεξήγητη αδράνεια χαρακτηρίζει όλόκληρη τήν κρίσιμη περίοδο του φθινοπώρου του 1979. 'Η πρωτοβουλία περνάει μάλλον στην εξαρτημένη ΓΣΕΕ, ή όποία έλίσσεται, απαιτώντας τιμαριθμική άναπροσαρμογή, γιά νά έκφράσει τίς εύχαριστίες τής πρós τήν κυβέρνηση, όταν αύτή στην συνέχεια παραχωρεί αύξήσεις πού μετριούνται επί τοις εκατό μέ μονοψήφιο άριθμό. (Νέα συλλογική σύμβαση).

ΤΑ γενικά συμπεράσματα από τό «πανόραμα» αύτό του συνδικαλιστικού 1979:

α) Οι εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες γιά τό συνδικαλιστικό κίνημα πού διαμορφώνεται από τό άντεργατικό θεσμικό πλαίσιο, τήν εξάρτηση τών μεγάλων όμοσπονδιών από τόν κυβερνητικό συνδικαλισμό, τό παγιωμένο καθεστώς τής κομματικοποίησης τών συνδικάτων, τή ρευστή διεθνή συγκυρία.

β) 'Η άδυναμία τών δημοκρατικών συνδικαλιστικών παρατάξεων νά συλλάθουν έγκαιρα τό βάθος τής κρίσης καί νά προσανατολίσουν τό εργατικό κίνημα στην άπόκρουσή της. Τό μπλοκάρισμα τους στην στενοκομματική λογική τής ήγεμόνευσης καί ή δέσμευση στό κυρίαρχο έκλογικό-στικό κλίμα. 'Η άδιαφορία τους νά αντιληφθούν μερικά πράγματα, πέρα από τίς επίσημες κομματικές γραμμές καί νά λειτουργήσουν μέ άναφορά τούς μαζικούς χώρους (στούς όποιους καί νά δίνουν λόγο) καί όχι άποκλειστικά τούς πολιτικούς φορείς.

γ) Τό γενικότερο κλίμα πού διαμορφώθηκε στις συνειδήσεις τών εργαζόμενων (μέ τή βοήθεια τών παραπάνω δεδομένων), τό όποίο έτεινε νά νομιμοποιήσει σάν «φυσική» καί «σώφρονα» συμπεριφορά τήν άναμονή καί τήν αδράνεια.

δ) Ἡ ἀδυναμία τῶν κινητοποιήσεων μεμονωμένων κλάδων νά ἐξασκήσουν ἀποτελεσματική πίεση καί νά κατανικήσουν τίς ποικίλες δεσμεύσεις τοῦ θεσμικοῦ πλαισίου.

Πρός μία «θερμή ἀνοιξη;»

ΑΠ' ΟΤΙ εἴμαστε σέ θέση νά γνωρίζουμε, οἱ λόγοι γιά τούς ὁποίους δέν στάθηκε δυνατό νά συμφωνήσουν μέχρι τώρα οἱ κομματικές συνδικαλιστικές παρατάξεις πάνω σ' ἓνα πρόγραμμα δράσης, ἐξακολουθοῦν νά ὑπάρχουν. Πέρα ἀπό διακηρύξεις καί φραστικές συμφωνίες, φαίνεται ὅτι οἱ σημαντικότερες ὠθήσεις γιά ὑπερνίκηση τῆς ἀδράνειας προέρχονται ἀπό συνδικαλιστικά στελέχη πού διαθέτουν μιά σχετική αὐτονομία ἀπό τούς κεντρικούς κομματικούς μηχανισμούς (ἀνεξάρτητα ἂν ἀνήκουν ἢ ὄχι σέ συνδικαλιστικές παρατάξεις καί κόμματα). Γενικά, οἱ χώροι τῆς ΠΑΣΚΕ καί τοῦ ΑΕΜ παρουσιάζουν σημαντικές δυνάμεις πού μπροστά στό ἀδιέξοδο τῆς μέχρι τώρα ἀναμονῆς, προσβλέπουν μέ ἐνδιαφέρον σέ μία στροφή πρὸς κινητοποιήσεις. Καί στήν ΕΣΑΚ οἱ τέτοιες δυνάμεις ὑπάρχουν, ἀλλά τό πέρασμά τους στή δράση εἶναι δυνατό νά γίνει πραγματικότητα πολύ πιό δύσκολα.

ΕΞΑΛΛΟΥ, χώροι μέ παράδοση προοδευτικοῦ συνδικαλισμοῦ (τραπεζικοί, καθηγητές) κινητοποιοῦνται καί πάλι μέ μεγάλο ποσοστό συμμετοχῆς, ἀνεξάρτητα ἀπό τή дуσπραγία τῶν συντονιστικῶν ὀργάνων). Προκύπτει τελικά ἐνδεχόμενο νά ἀκολουθήσουν καί ἄλλοι.

ΤΟ σημαντικότερο ὅμως εἶναι ἡ ἐγκατάλειψη τῆς ψυχολογίας τῆς «ἀναμονῆς» ἀπό μεγάλα τμήματα ἐργαζομένων, πού διαφαίνεται στό ἄμεσο μέλλον.

ΕΙΝΑΙ φανερό μᾶλλον τό ἀδιέξοδο πού προκύπτει ἀπό τίς συνεχιζόμενες ἀνατιμήσεις καί ἐλάχιστοι πλέον εἶναι ἐκεῖνοι πού περιμένουν ὅτι ἡ κυβέρνηση θά «λογικευτεῖ» ἀπό μόνη της, χωρίς νά δεχτεῖ τήν πίεση τῶν ἐργαζομένων, καί θά κάνει παραχωρήσεις. Μὲ δύο λόγια, τό ἀδιέξοδο τῆς πολιτικῆς ἀδράνειας προκύπτει:

α) Ἀπό τίς συνεχιζόμενες ἀνατιμήσεις τοῦ κόστους τῆς ζωῆς, γιά τίς ὁποῖες κανένας δέν μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ ὅτι θά περιοριστοῦν μέσα σέ ὁρισμένα, προβλέψιμα ὅρια.

β) Ἀπό τήν ἐπιμονή τῆς κυβέρνησης νά θεωρεῖ τήν εἰσοδηματική πολιτική θέμα πάνω στό ὁποῖο δέν συζητᾶ πλέον.

ΚΑΝΕΝΑΣ ἄλλωστε δέν ξέρει πότε ἐπιτέλους θά γίνουν οἱ περιβόητες ἐκλογές γιά νά... τελειώσουν τά θάσανά μας. Οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Καραμανλῆς, ἴσως...

ΘΑ ΥΠΑΡΞΟΥΝ λοιπόν σημαντικές τάσεις γιά ὑπερνίκηση τῆς ἀδράνειας μέσα στή μεγάλη μάζα τῶν ἐργαζομένων. Τάσεις, βέβαια, οἱ ὁποῖες θά συγκρουστοῦν μέ ἐπίσης σημαντικές δυνάμεις οἱ ὁποῖες εἶναι διστακτικές ἀπέναντι σέ μιά γενικευμένη κινητοποίηση.

ΤΟ ΚΑΙΡΙΟ ὅμως ἐρώτημα εἶναι ἂν, σέ σχέση μέ τά φαινόμενα αὐτά πού ἀναπτύσσονται μέσα στοὺς ἐργαζομένους, θά ὑπάρξει κάποια ἐξέλιξη στήν ἔλλειψη προοπτικῆς πού βασανίζει σήμερα τόν μὴ κυβερνητικό συνδικαλισμό. Θά μπορέσει τό ἀναπτυσσόμενο διεκδικητικό κίνημα κατὰ κλάδους νά βρεῖ τόν συντονισμό του, νά ἀναπτύξει ρεαλιστικές στρατηγικές καί νά κλιμακώσει τούς ἀγῶνες του μέ στόχο οὐσιαστικές νίκες, ἢ θά κατασπαταληθεῖ ἡ ἀγωνιστικότητα σέ «τοπικές» συγκρούσεις κατὰ κλάδους, τίς ὁποῖες ὁ ἀντίπαλος μπορεῖ καί ἀντιμετωπίζει μία -μία (δημιουργώντας καί ἀντιπερισπασμούς τοῦ τύπου

«ὑψηλόμισθοι» — «χαμηλόμισθοι» κλπ.).

ΓΙΑΤΙ εἶναι ἀρκετά συζητημένο, ἂν καί ὄχι ἀνοιχτά, τό γεγονός ὅτι ὁ στόχος «τιμαριθμική ἀναπροσαρμογή» εἶναι τέτοιας κλίμακας γιά τά ἑλληνικά δεδομένα, πού δέν εἶναι δυνατό νά κερδηθεῖ μέ κινητοποιήσεις μεμονωμένων κλάδων. Καί ἡ υποθετική παραχώρησή του σέ ἓνα ἢ σέ μερικoὺς κλάδους θά σήμαινε στήν πραγματικότητα ἀνοιγμα τρύπας σ' ἓνα φράγμα, μέσα ἀπό τήν ὁποία θά περνοῦσαν τά νερά καί θά τό γκρέμιζαν ὁλόκληρο... Γι' αὐτό καί μιά τέτοια νίκη εἶναι ἐφικτή μόνο μέ πολύ ἰσχυρότερες κινητοποιήσεις, οἱ ὁποῖες στήν τελική τους ἀποφασιστική φάση θά ἐπαιρναν τήν κλίμακα τῆς πανεργατικῆς ἀπεργίας. Μὲ τέτοιους τρόπους ἄλλωστε ἔχουν κατακτηθεῖ οἱ «κινητές κλίμακες» μισθῶν, ὅπου ἔχουν κατακτηθεῖ (π.χ. Ἰταλία).

ΤΟ ΞΕΚΑΘΑΡΙΣΜΑ αὐτοῦ τοῦ κρίσιμου προβλήματος στρατηγικῆς θά βοηθήσει καί τήν σωστή κλιμακώση τῶν κινητοποιήσεων μέ τρόπο πού νά ἀνταποκρίνονται κάθε φορά μέ τούς στόχους πού θάζουν, καί τή λύση ὁρισμένων σοβαρῶν ζητημάτων συντονισμοῦ καί συμμαχίῶν.

ΟΠΩΣ, γιά παράδειγμα, πῶς νά πετύχει τό προοδευτικό συνδικαλιστικό κίνημα, χωρίς νά ἀποπροσανατολιστεῖ ἀπό τούς ἐλιγμούς τῆς κρατικῆς ΓΣΕΕ, νά ἀποφύγει τά ἀνώφελα ρήγματα καί νά τήν ἐξαναγκάσει στήν μερική ἢ ὁλική συμπίευσή της μέ τίς διεκδικήσεις (ἔστω καί ἂν θά εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωστός ὁ φραστικός καί πλατωνικός χαρακτήρας τῆς συμπίευσής της).

ΚΑΙ ἐπίσης, πῶς νά σπάσει τό φράγμα τῆς μονόπλευρης πληροφόρησης τῶν κρατικῶν μέσων ἐνημέρωσης, ἀξιοποιώντας, στόν ἔσχατο βαθμό, τίς ὁποῖες δυνατότητες τοῦ δημοκρατικοῦ τύπου.

Τζών-Μάϊναρντ Σμιθ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

μετάφραση - ἐπιμέλεια

Δημοσθένης Κούρτοβικ

Βιολόγος

Μοναδικό βιβλίο στήν ἑλληνική βιβλιογραφία πού πραγματεύεται μέ ἐπιστημονική ἀκρίβεια καί ἐκλαϊκευτική γλαφυρότητα ἓνα ἀπ'τά πιό ἐνδιαφέροντα θέματα, τήν εξέλιξη τῶν ἔμβιων ὄντων.

Ὁ Δαρβίνος μέ τή θεωρία του γιά τή φυσική ἐπιλογή ἐξήγησε πῶς διαδραματίσθηκε ἡ εξέλιξη. Στό βιβλίο αὐτό περιγράφεται ἡ ἐπιβεβαίωση αὐτῆς τῆς θεωρίας ἀλλά καί οἱ τροποποιήσεις πού ἔγιναν μέχρι σήμερα ἀπό τίς πρόσφατες ἐργαστηριακές ἐρευνες καί παρατηρήσεις.

Ἡ μετάφραση εἶναι ἀπ'τό πρωτότυπο τῆς 3ης ἀγγλικῆς ἐκδόσεως.

Στήν ἀγγλική γλῶσσα ἔχει μέχρι σήμερα 3 ἐκδόσεις καί 6 ἀνατυπώσεις μέ 150.000 ἀντίτυπα, κι ἔχει μεταφραστεῖ ἀκόμα στά πορτογαλικά, ἰσπανικά, ἰταλικά, γαλλικά καί ἰνδικά.

■ Κυκλοφορεῖ τό Μάρτη

ΚΑΡΛ ΛΙΟΥΝΓΚΜΑΝ Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΕΥΦΥΙΑΣ

μετάφραση ἀπ'τά Σουηδικά

Δημοσθένης Κούρτοβικ

Ἔνα θαυμάσιο καί ἀποκαλυπτικό βιβλίο πάνω σ' ἓνα πολυσυζητημένο καί διαφιλονικούμενο θέμα.

■ ΕΤΟΙΜΑΖΟΝΤΑΙ:

Τζέραλντ Φόλεϋ ΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Μίχαελ Τιγκάρ &
Μαντελεῖν Λεβάϊ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Τηλ. 6716.145 — 5230.053

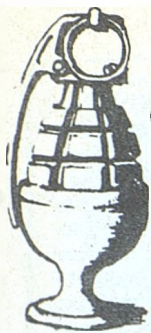

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΛΜΠΑΤΡΟΣ**

Γεωργία Κουνιάδου

Καραθεοδωρή 28, Ν. Ψυχικό

«ΕΠΙΔΗΜΙΑ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ»

Του Χρήστου Κυριαζή

«Όταν πριν από δύο χρόνια παρουσιάστηκε με τυμπανοκρουσίες και ψηφίστηκε ο «αντιτρομοκρατικός» νόμος 774/78, είχαν εκφραστεί έντονες ανησυχίες τόσο για την ουσία του, όσο και για τις πιθανές εφαρμογές του. Η σύλληψη, λίγες μέρες αργότερα, και η καταδίκη του Φίλιππου και της Σοφίας Κυρίτση (σέ 9 και 5 χρόνια αντίστοιχα) – με βασικά τεκμήρια δυό μπουκάλια βενζίνη, και την ιδεολογική τους τοποθέτηση – έδειξαν άμέσως ότι οι ανησυχίες που είχαν εκφραστεί ήταν απόλυτα βάσιμες. Τό πρόσφατο κύμα συλλήψεων, διώξεων, «άποκαλύψεων», «έξαρθρώσεων», παράνομων κρατήσεων, και κάθε είδους αστυνομικής αυθαιρεσίας, δείχνει ότι μπορούμε να περιμένουμε και χειρότερα.

Βασικός στόχος όλων όσων συνέβαλαν, με τόν τρόπο τους, στην κατασκευή και προβολή των μεγάλων «αντιτρομοκρατικών επιτυχιών» (Ασφάλεια, Υπ. Δημοσίας Τάξεως, τηλεόραση, ακροδεξιές εφημερίδες) είναι η δημιουργία και καλλιέργεια ενός κλίματος «αντιτρομοκρατικής» ύστερίας. Τό κλίμα αυτό στοχεύει ταυτόχρονα σέ πολλά σημεία:

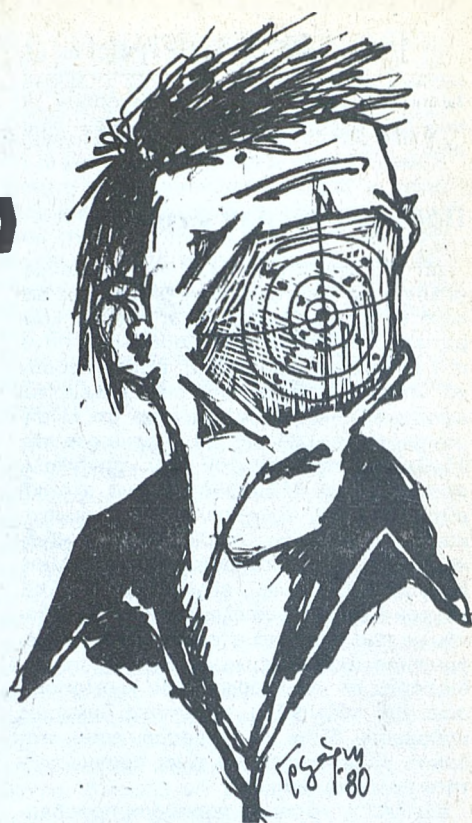
- Τελείως άμεσα και βραχυπρόθεσμα, στην δημιουργία έντυπώσεων με τόν αποπροσανατολισμό του ενδιαφέροντος των πολιτών από άλλα έπίκαιρα και ζωτικά προβλήματα και ταυτόχρονα, τή δημιουργία έντυπώσεων ότι, δήθεν, ή αστυνομία έντοπίζει και «έξαρθρώνει» τούς τρομοκράτες.

- Λιγότερο βραχυπρόθεσμα, ή δημιουργία αντιτρομοκρατικού κλίματος θεωρείται, από τούς εμπνευστές του, ως ένα έπιλεκτο πεδίο σύγκρουσης με τίς κοινοβουλευτικές δημοκρατικές δυνάμεις, δεδομένου ότι, οι τελευταίες, εμφανίζονται συχνά διστακτικές στό νά υποστηρίξουν άτομα που δέν προέρχονται από τό χώρο τους, αλλά ανήκουν στην άκρα άριστερά, και πολύ περισσότερο, όταν αυτά κατηγορούνται για τρομοκρατικές πράξεις. Η άγαστή συμπόρευση «καραμανλικών» και χουντικών εφημερίδων στην προβολή του θέματος, (σέ συνδυασμό ίσως με τή σχετική διακριτικότητα της «Καθημερινής» και της «Μεσημβρινής») είναι χαρακτηριστική για τίς

σχετικές επιδιώξεις αυτών που έχουν τήν «ύψηλή έποπτεία» τής όλης έκστρατείας. Η σχετικά έντονη (συγκρινόμενη με άλλες περιπτώσεις) αντίδραση των κομμάτων και του τύπου τής αντιπολίτευσης, αν και συχνά αποσπασματική, είναι ιδιαίτερα ένθαρρυντική.

- Όμως, ή σημαντικότερη επιδίωξη τής πρόσφατης «αντιτρομοκρατικής έκστρατείας» είναι νά δοκιμαστέι και νά εφαρμοστεί στους σχετικά πιό «εύκολους στόχους», ή πρακτική εφαρμογή του «αντιτρομοκρατικού» νόμου, συνοδευόμενη από όλων των ειδών τίς αστυνομικές αυθαιρεσίες που καταπατούν άμεσα και κυνικά όρισμένα από τά βασικότερα δικαιώματα κάθε πολίτη. Οι αστυνομικές αυτές αυθαιρεσίες μπορούν, σέ γενικές γραμμές, νά καταταγούν σέ δυό βασικές κατηγορίες:

Η πρώτη, άφορά τίς ένέργειες που αποτελούν κατάφωρη παραβίαση ενός θεσμικού πλαισίου που προστατεύει κάθε πολίτη (άκόμα κι αν είναι ένοχος), όπως ή παρά-

νομη κράτηση, οι συλλήψεις «μαρτύρων», οι άνακρίσεις μικρών παιδιών, οι άπειλές ή και ή άσκηση θασανιστηρίων, κλπ. (βλ., π.χ., τίς καταγγέλλεις του Χριστοφή, τής «όμάδας των 11», ότι δυό άτομα με πολιτικά τόν έβαλαν σέ ένα άσανέρ, του φόρεσαν κουκούλα στό κεφάλι και τόν άνέκριναν, άπειλώντας τον με περιστροφή ότι θά τόν σκοτώσουν).

Η εφαρμογή των μεθόδων αυτών που θυμίζει άμεσα περίοδο δικτατορίας είναι ιδιαίτερα έπικίνδυνη γιατί άποτελεί de facto εφαρμογή – και κατά συνέπεια ίσως προαναγγέλει τήν επιδίωξη θεσμοθέτησής τους – μιάς σειράς νέων συμπληρωματικών «αντιτρομοκρατικών μέτρων» που θά άφαιρούν από τήν υπεράσπιση κάθε δυνατότητα παρέμβασης και προστασίας του κατηγορούμενου (τό παράδειγμα τής Δυτικής Γερμανίας είναι, από αυτή τήν άποψη, χαρακτηριστικό).

Η δεύτερη κατηγορία αστυνομικών αυθαιρεσιών άφορά στό «τεκμήρια» που παρουσιάζονται. Φωτογραφικές μηχανές,

Η «Όμάδα πρωτοβουλίας ενάντια στην τρομοκρατία»

Χωρίς νά υποτιμούμε τή συμβολή του συνόλου των δημοκρατικών δυνάμεων στην αντιμετώπιση τής αστυνομικής αυθαιρεσίας και χωρίς νά υπερτιμούμε τή συμβολή κανενός, θέλουμε νά παρουσιάσουμε σύντομα τήν «όμάδα πρωτοβουλίας ενάντια στην τρομοκρατία» που δημιουργήθηκε τόν Ιούνιο του 1979, κυρίως από φοιτητές που ανήκαν στό χώρο τής έξωκοινοβουλευτικής άριστεράς.

Στήν ίδρυση τής δόχησε ή αίσθηση τής ανάγκαιότητας νά οργανωθεί ή συμπάρασταση σέ όσους διώκονται για τήν πολιτική τους δράση, ιδιαίτερα σ' αυτούς που, μόν ανήκοντας σέ κανένα μεγάλο κόμμα, βρίσκονται συχνά άπροστάτευτοι μπροστά

σέ κάθε είδους προκατασκευασμένη κατηγορία. Στήν «όμάδα πρωτοβουλίας ενάντια στην τρομοκρατία» συμμετέχουν σήμερα μέλη από όλες σχεδόν τίς όργανώσεις και συσπειρώσεις τής έξωκοινοβουλευτικής άριστεράς [ΚΚΕ(μ-λ), ΕΚΚΕ, (Μ-Λ)ΚΚΕ, Β' Πανελλαδική, ΟΣΕ, Κ.Ο. Μαχητής, Ρήξη], καθώς και πολλοί άνεξάρτητοι.

Ύστερα από τό φόνο των αστυνομικών Πέτρου και Σταμούλη και τίς αστυνομικές διώξεις που έπακολούθησαν, ή «όμάδα πρωτοβουλίας ενάντια στην τρομοκρατία» κινητοποιήθηκε άμέσως, όργανώνοντας συγκέντρωση στό Προπύλαια μέ μικρή συμμετοχή κόσμου, αλλά μέ ιδιαίτερη πο-

λιτική σημασία, γιατί πραγματοποιήθηκε σέ μιά περίοδο όπου δέν είχε υπάρξει ακόμα καμιά αντίδραση στίς αστυνομικές αυθαιρεσίες.

Τή συγκέντρωση αυτή άκολούθησε και δεύτερη, μέ σημαντικά μεγαλύτερη συμμετοχή. Ύστερα από τίς πρόσφατες συλλήψεις ή δράση τής «όμάδας πρωτοβουλίας ενάντια στην τρομοκρατία» εντάθηκε και μαζικοποιήθηκε. Συγκέντρωση-συζήτηση στή Νομική, συνέντευξη τύπου (όπου παραβρέθηκαν και αντιπρόσωποι του ΚΚΕέσ., τής ΕΔΑ, τής Χ.Δ. κ.ά) και όργάνωση νέας συγκέντρωσης στό Προπύλαια.

Στις ανακρίσεις για τὰν ἀγρία δολοφονία τῶν δύο αστυνομικῶν

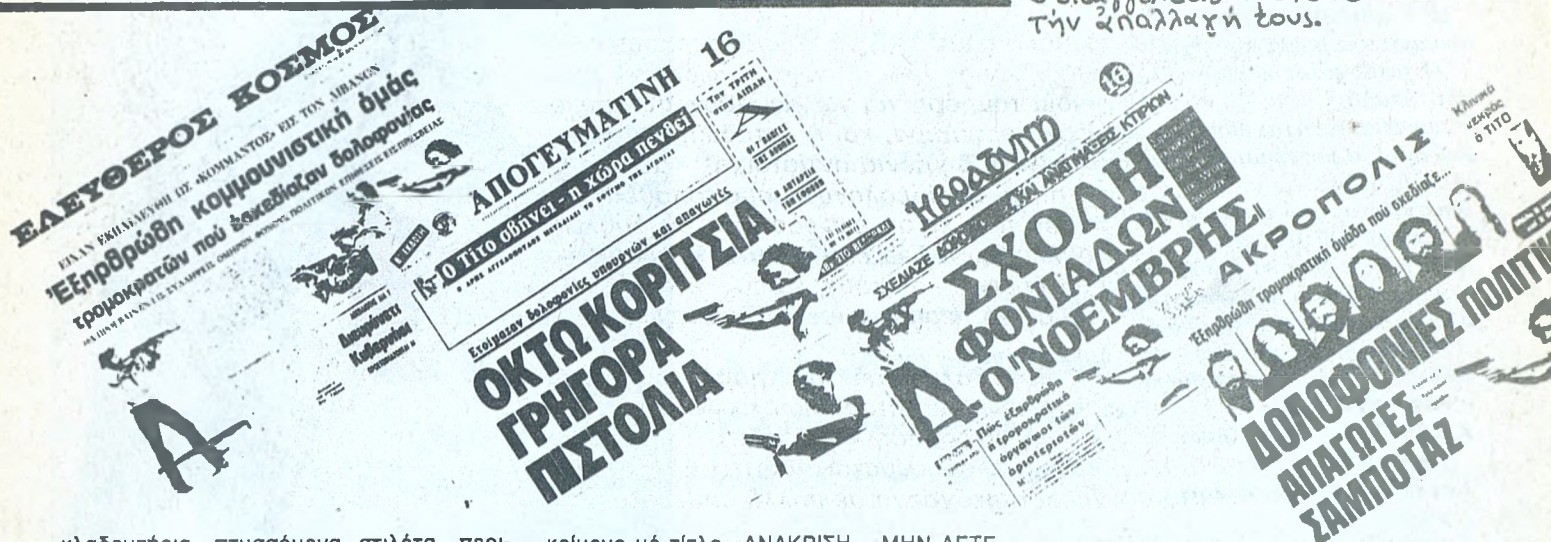
ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ ΑΡΝΟΥΝΤΑΙ ΝΑ ΜΙΛΗΣΟΥΝ

ΕΝΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΡΧΗ ΕΝΤΕΙΝΕΙ ΤΙΣ ΑΝΗΞΙΕΣ
"Έγινε ἀκρωτηριασμός
ΕΝΤΕΙΝΟΝΤΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ
ΣΕ ΕΙΔΙΚΟΥΣ ΧΑΡΟΥΣ

Συνεχίζονται αἱ ἐρευναι διὰ τοὺς δολοφόνους
ΠΑΡΕΠΕΜΦΘΗΣΑΝ ΕἰΣ ΤΗΝ ΕἰΣΑΓΓΕΛΙΑΝ
Οἱ 9 ΠΟΥ ΗΡΝΗΘΗΣΑΝ ΝΑ ΚΑΤΑΘΕΣΟΥΝ

Ὁ εἰσαγγελεὺς προτείνει
τὴν ἀναλλοχὴ τοῦ.

κλαδευτήρια, πτυσσόμενα σιλέτα, περι-
βραχίονιο κάποιας Ἐπιτροπῆς Περιφρου-
ρησης τὴν περίοδο τῶν καταλήψεων κ.ἄ.
ἐμφανίζονται ὡς «τεκμήρια τρομοκρατικῆς
δράσης». Ἡ ἐντονὴ κριτικὴ, μέχρι γελοιο-
ποιήσεως, τῶν «στοιχείων» αὐτῶν, κάνει
σχεδὸν περιττὸ κάθε ἄλλο σχόλιο.

● Ἄς σημειωθεῖ μόνον ὅτι στὰ Χανιά ἡ
ἀνακοίνωση τῆς ἀστυνομίας προκάλεσε
τὴν εἰρωνεία καὶ θυμηδία ὅλου σχεδὸν τοῦ
κόσμου, γιατί εἶναι γνωστὸ τί ὅπλα ὑπάρ-
χουν στὴν περιοχή, καὶ πόσο συχνὰ ἀκού-
γονται πυροβολισμοὶ στὰ γλάντια τῶν δια-
φόρων «κουμπάρων» κυβερνητικῶν βου-
λευτῶν.

Ἐμφανίστηκαν ὅμως καὶ μερικά πιὸ «ἐν-
τυπωσιακά» στοιχεία. Ὅπως, π.χ., οἱ φωτο-
γραφίες πού συνόδευαν τὴν ἀναγγελία
«ἐξάρθρωσης» τῆς ομάδας τῶν 11.

Οἱ φωτογραφίες αὐτές ἐμφανίστηκαν
ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια ὡς μαρτυρίες γιὰ
τὴν «μαχητικὴ ἐκπαίδευση» τῶν κατη-
γορουμένων στὸ Λίβανο. Ὅμως, οἱ φω-
τογραφίες αὐτές, μαζί μέ πολλές ἄλλες
(ὀρισμένες ἀπὸ τίς ὁποῖες καθαρὰ ἰδιω-
τικές) ἀποτελοῦσαν μέρος ἐνός φωτο-
γραφικοῦ ρεπορτάζ πού μαζί μέ μιὰ
συνέντευξη μέ Παλαιστίνιους εἶχε πά-
ρει ὁ Κ. Ζηρίνης καὶ εἶχε προτείνει στὸ
ΑΝΤΙ τὴ δημοσίευσή του. Τὸ ΑΝΤΙ ἐπέ-
λεξε τελικὰ ὀρισμένες μόνον φωτογρα-
φίες (πού δημοσιεύτηκαν στὸ τχ. 108)
καὶ δὲν δημοσίευσε τὴ συνέντευξη,
γιατί εἶχε στὴ διάθεσή του ἄλλη.

Ἄς σημειωθεῖ ἐπίσης, ἐπ' εὐκαιρία, ὅτι ἡ
προσπάθεια νὰ τεκμηριωθεῖ ἡ «τρομοκρα-
τικὴ» δράση τοῦ Ζηρίνη στὶς σχέσεις του
μέ Παλαιστίνιους εἶναι ἀρκετὰ ἐνδεικτικὴ
ὀρισμένων ἀπώτερων πολιτικῶν ἐπιδιώ-
ξεων πού ἔχουν οἱ ἐμπνευστές τῆς «ἀντι-
τρομοκρατικῆς ἐκστρατείας», τὴ στιγμή
πού τὸ ΡΛΟ ἐτοιμάζεται νὰ ἀνοίξει γραφεῖα
στὴν Ἀθήνα.

Ἄλλο «ἐντυπωσιακὸ» στοιχεῖο πού ἐμ-
φανίστηκε ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια ἦταν ἓνα

κείμενο μέ τίτλο «ΑΝΑΚΡΙΣΗ - ΜΗΝ ΛΕΤΕ
ΤΙΠΟΤΑ - ΜΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΕΤΕ ΤΙΠΟΤΕ». Δὲν ἀνακοινώθηκε, φυσικὰ, τὸ περιεχό-
μενο τοῦ κειμένου, ὥστε νὰ φανεῖ ἂν ἀπο-
τελεῖ «τρομοκρατικὸ ντοκουμέντο» ἢ ἂν
περιέχει ἀπλῶς ὁδηγίες γιὰ τὴν προστασία
τοῦ πολίτη ἀπέναντι στὴν ἀστυνομικὴ αὐ-
θαιρεσία. Πάντως, λίγες μέρες ἀργότερα οἱ
ἐφημερίδες δημοσίευσαν τὴν ἀπαλλακτικὴ
πρόταση τοῦ εἰσαγγελέα γιὰ αὐτοὺς πού
εἶχαν κατηγορηθεῖ γιὰ «ἀρνηση καταθέ-
σεως».

Ἐνα τρίτο «ἐντυπωσιακὸ» τεκμήριο πού
ἐμφανίστηκε ἦταν προκηρύξεις τοῦ Ε.Λ.Α.
καὶ τῆς ομάδας «Χρῆστος Κασίμης». Ὅμως,
προκηρύξεις τοῦ Ε.Λ.Α. στέλνονταν τα-
κτικὰ σὲ ὅλες σχεδὸν τίς ἐφημερίδες καὶ
τά περιοδικὰ, καθὼς καὶ σὲ πολλὰ ἄτομα,
καὶ ὀρισμένες ἀπὸ αὐτές ἔχουν ἤδη δημο-

Ἐφημερίδες - Περιοδικὰ: Καθημερινή, Βῆμα, Ριζοσπάστης, Ἐλευθεροτυπία, Μακε-
δονία, Νέα, Λύγη, Ἀπογευματινὴ, Ἀκρόπολις, Ἑλληνικὸς Βορρᾶς, Θεσσαλονίκη,
Πρωτὴ, Ἐλευθεροτυπία, ΑΘΗΝΑ NEWS, Λαϊκὸς Ἀγῶνας, Λαϊκὸς Ἀρμός, Ἐργατι-
κὴ Πάλη, Προλεταριακὴ Ἀριστερά, Ἐξέδραση, Προλεταριακὸς Ἀγῶνας, Ἀντί,
Ταχυδρόμος, Ἐπίκαιρα, Ἰδεοδρόμο καὶ Νέα Ἑθνευξέστη Προλεταριακὴ ἡμερα, Σοσ, Ἀλλαν.

σιευτεῖ στὶς ἐφημερίδες. Εἶναι μάλιστα
γνωστὸ σὲ εὐρὺ κύκλο ὅτι πρὶν ἀπὸ ἓνα
περίπου χρόνο ὁ Ε.Λ.Α. εἶχε ταχυδρομήσει
εὐρύτατα (βλ. φωτοτυπία τῶν ἐντύπων πού
ἦταν παραλήπτες) μιὰ ὁλόκληρη σειρά ἀπὸ
προκηρύξεις του, τίς ὁποῖες καὶ δημο-
σίευσε τὸ «ἰδεοδρόμο».

Θὰ μπορούσαμε νὰ συνεχίσουμε σὲ πολ-
λὲς σελίδες, ἀπαριθμώντας καὶ ἀνασκευά-
ζοντας τὰ «τεκμήρια» πού παρουσιάστηκαν
(ὅπως π.χ. ὁ λόγος τῆς Ἀλεξ. Κασίμη στὸ
Σπόρτινγκ πρὶν ἀπὸ δύο χρόνια, μπροστὰ
σὲ 2-3 χιλιάδες ἄτομα, τὰ τεύχη τῆς Ἀντι-
πληροφόρησης, ἀντίγραφα ἀπὸ χάρτες τοῦ
Ὁδῆγοῦ τῆς Ἀθήνας κλπ.) Ὅμως, ὅλες αὐ-
τές οἱ κατασκευές τῆς Ἀσφάλειας («χαλ-
κευμένες κατηγορίες» τῆς χαρακτηρίσει ἡ
ὑπεράσπιση) ὁδηγοῦν σὲ ἓνα πολὺ συγκε-
κριμένο ἐρώτημα: ἀποτελοῦν ἀπλῶς χον-

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ 20
Απο σήμερα δύο
ἐρευνες-βόμβες:
Οἱ 7 ΠΑΝΤΕΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ
Ἡ ΑΝΤΑΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

ΧΗΡΑ, ΑΡΧΗΓΟΣ
ΟΜΑΔΑΣ
ΣΑΜΠΟΤΕΡ

Θα ἔκαναν καταστροφὴς
στὰ Χανιά ΜΗΤΗΣ

Εἰς τὴν ἀποκρίσιν τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος...

τροκομμένες σκευωρίες τῆς Ἀσφάλειας (ἡ
ὁποία, π.χ., δὲν ξέρει ὅτι ἡ Lotta Continua
ἔχει πάρει σαφέστατη θέση ἐναντίον τῆς
τρομοκρατίας;) ἢ στοχεύουν στὴν στα-
διακὴ ὑλοποίηση ἄλλων ἐπιδιώξεων; Ὅπως
ἡ πλήρης ἐφαρμογὴ τοῦ «ἀντιτρομοκρατι-
κοῦ» νόμου καὶ ἡ θεσμοθέτηση νέων, ἐστὶ
ὥστε αὐριο ὁποῖος ἔχει μιὰ προκήρυξη τοῦ
Ε.Λ.Α., ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ τρομοκρα-
τία (εὐτυχῶς περιορισμένη, καταδικασμένη
καὶ ἀπομονωμένη στὴν Ἑλλάδα) μπορεῖ νὰ
ἔχει καὶ κοινωνικὲς ρίζες, ὁποῖος ἀντιτίθε-
ται στὴν κυβερνητικὴ βία, ὁποῖος συμμετέ-
χει σὲ μιὰ κατάληψη ἢ σὲ μιὰ μαχητικὴ
ἀπεργία, ὁποῖος, τέλος, πιστεύει ὅτι τὰ
ἀτομικὰ δικαιώματα δὲν εἶναι εἶδος πού
προσφέρεται μέ ἐκπτώσεις, νὰ κινδυνεύει
τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ «τρομοκράτη» καὶ
5-20 χρόνια φυλακῆς.

ΚΑΤΑΠΡΟΣΩΠΟ ΜΟΥ ἔχλεύσαν οἱ νέοι Ἀλεξανδρεῖς:
ιδέστε, εἶπαν, ὁ ἀφελής περιηγητής τοῦ αἰῶνος!

Ὁ ἀναίσθητος

πού ὅταν ὅλοι ἐμεῖς θρηνοῦμε αὐτός ἀγαλλιᾷ
καί ὅταν ὅλοι πάλι ἀγαλλιοῦμε
αὐτός ἀναίτια σκυθρωπάζει.

Στίς κραυγές μας μπροστά προσπερνᾷ καί ἀδιαφορεῖ
καί τά σέ μᾶς ἀόρατα,
μέ τ' αὐτί στήν πέτρα,
σοδαρός καί μόνος προσέχει.

Ὁ χωρίς φίλον κανένα
μήτε ὁπαδό,

πού ἐμπιστεύεται μόνον τό σῶμα του
καί τό μέγα μυοτήριό στ' ἀγκαθόφυλλα μέσῳ τοῦ ἡλίου ἀναζητεῖ,
αὐτός εἶναι,
ὁ ἀπόδλητος ἀπό τίς ἀγορές τοῦ αἰῶνος!

Ἐπειδή νοῦ δέν ἔχει
κι ἀπό ξένα δάκρυα κέρδος δέ θγάνει
καί στό θάμνο πού καίει τήν ἀγωνία μας
μονάχα καταδέχεται νά οὐρεῖ.

Ὁ ἀντίχριστος καί ἀνάκλητος δαιμονιστής τοῦ αἰῶνος!
Πού ὅταν ὅλοι ἐμεῖς πενθοῦμε,
αὐτός ἡλιοφορεῖ.

Καί ὅταν ὅλοι σαρκάζουμε,
ἰδεοφορεῖ.

Καί ὅταν εἰρήνη ἀγγέλλουμε,
μαχαιοφορεῖ.

Καταπρόσωπό μου οἱ νέοι Ἀλεξανδρεῖς ἔχλεύσαν!

(Ἀπό τό «Ἄξιον Ἑστί»)

αφιέρωμα

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Ἡ ἐπικαιρότητα τῆς βράβευσης τοῦ Ἑλύτη μέ τό Νόμπελ ἔχει ἤδη ὑποχωρήσει. Ἕνας μικρός ἐνδιάμεσος χρόνος ἦταν ἀπαραίτητος ἔτσι πού κατασταλαγμένα νά μᾶς δοθεῖ ἡ δυνατότητα νά ἐκτιμήσουμε καί τό ἴδιο τό γεγονός, ἀλλά κυρίως γιά νά σκύψουμε στό ἔργο του πέρα ἀπό θαυμαστικά καί χειροκροτήματα.

Τό αἶτημα τῆς σφαιρικής ἀντιμετώπισης τοῦ ἔργου τοῦ Ἑλύτη θά πρέπει ἀπ' τήν ἀρχή νά διευκρινίσουμε πώς, πέρα ἀπ' τό νά εἶναι δύσκολο, εἶναι σχεδόν ἀνέφικτο αὐτή τή στιγμή. Ὁ ποιητής, καί ἀπ' τό γεγονός ὅτι βρίσκεται σέ πορεία δημιουργική, ἀλλά καί ἀπ' τό ὅτι ὁ ἴδιος διάλεξε γιά τόν ἑαυτό του μιά τοποθέτηση ἔξω ἀπό συγκεκριμένες, τρέχουσες, δεοντολογίες, δέν ἐπιτρέπει μιά τελεσιδίκη θεώρηση.

Αὐτοί οἱ παράγοντες ὅμως, καθόλου δέ δεσμεύουν τήν ἐπιθυμία γιά μιά μεγαλύτερη προσέγγιση καί μιά ἀπόπειρα συμβολῆς στήν ἔρευνα τῶν ποιητικῶν ἔργων.

Στό ἀφιέρωμα γιά τόν Ἑλύτη θελήσαμε νά παρουσιάσουμε ἀπ' τή μιά κείμενα πού ἀναφέρονται στό σύνολο τοῦ ἔργου καί τῆς παρουσίας του στά γράμματά μας, κι ἀπ' τήν ἄλλη προσεγγίσεις σέ συγκεκριμένα ποιητικά βιβλία καί ἐπί μέρους σχολιασμό τους.

Παράλληλα, ξαναβάζουμε ἀπ' τήν ἀρχή τό θέμα μιᾶς συνολικῆς ἐκτίμησης τῆς «Νέας Ποίησης», ἔργο πού ὅπωςδήποτε δεσμευόμαστε γιά τή συνέχισή του.

Γιά τόν Ὀδυσσεά Ἑλύτη γράφουν οἱ: Γ. Κεχαγιόγλου, Ξ.Α. Κοκόλης, Δ.Ν. Μαρωνίτης, Δ. Χατζῆς, Μ. Vittì. Τό ἀφιέρωμα ἐπιμελήθηκε ἡ Ἄντεια Φραντζῆ.

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΝΑΥΤΙΛΟΣ

Ἀνέκδοτο απόσπασμα ἀπ' τὸ «Μικρὸ Ναυτίλο» τοῦ Ὀδυσσεά Ἐλύτη.

Τ' ΑΝΩΤΕΡΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΜΟΥ γὰρ ἔκανα εἰς
Σχολεῖο ἐν Θάλασσᾳ.

Ὅσον καὶ μερικοὺς πράξεις γιὰ παράδειγμα:

- 1) Ἐάν ἀποσυνδέσεις τὴν Ἑλλάδα, εἰς τέτταρα, δὲ βρῇς
γὰρ πῶς ἀπορίσταν μίᾳ ἐλιά, ἐν' ἀμπέλι καὶ ἓνα καράδι.
Πῶ σημαίνει: πῶς ἂν γὰρ τότε εἴς τινι ξαναφτιάχνεις.
- 2) Τὸ γινόμενον τῶν μυριστικῶν χόρτων
ἐπὶ τὴν ἀθωότητα δίνει πάντοτε τὸ σχῆμα
κάποιου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
- 3) Ἡ εὐτυχία εἶναι ἡ ὀρθὴ σχέση ἀνά-
μεσα στίς πράξεις (σχήματα) καὶ τὰ αἰσθή-
ματα (χρώματα). Ἡ ζωὴ μας, γίνεται καὶ
πρέπει νὰ κοπεῖ στὰ μέτρα πού ἔκοψε τὰ
χρωματιστὰ χαρτιά του ὁ Matisse.
- 4) Ὅπου ὑπάρχουν συκιές, ὑπάρχει Ἑλ-
λάδα. Ὅπου προεξέχει τὸ θοινὸ ἀπ' τὴ
λέξη του, ὑπάρχει ποιητής. Ἡ ἡδονὴ δὲν εἶ-
ναι ἀφαιρετέα.
- 5) Ἐνα δειλινὸ στοῦ Αἰγαίου περιλαμβάνει
τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη σὲ τόσο ἴσες δόσεις
πού δὲν μένει στοῦ τέλους παρὰ ἡ ἀλήθεια.
- 6) Κάθε πρόοδος στοῦ ἠθικοῦ ἐπίπεδο δὲν
μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνά-
λογη πρὸς τὴν ἱκανότητα πού ἔχουν ἡ δύ-
ναμη καὶ ὁ ἀριθμὸς νὰ καθορίζουν τὰ πε-
πωμένα μας.
- 7) Ἐνας «Ἀναχωρητής» γιὰ τοὺς μισοὺς
εἶναι ἀναγκαστικά γιὰ τοὺς ἄλλους μισοὺς
ἓνας «Ἐρχόμενος».

Τ' ΑΝΩΤΕΡΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΜΟΥ

τά ἔκανα στοῦ Σχολεῖο τῆς Θάλασσας.

Ἰδοὺ καὶ μερικές πράξεις γιὰ παράδειγμα:

1) Ἐάν ἀποσυνδέσεις τὴν Ἑλλάδα, στοῦ
τέλος θὰ δεῖς νὰ σοῦ ἀπομένουν μίᾳ ἐλιά,
ἐν' ἀμπέλι καὶ ἓνα καράδι. Πού σημαίνει: μέ
ἄλλα τόσα τὴν ξαναφτιάχνεις.

2) Τὸ γινόμενον τῶν μυριστικῶν χόρτων
ἐπὶ τὴν ἀθωότητα δίνει πάντοτε τὸ σχῆμα
κάποιου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

3) Ἡ εὐτυχία εἶναι ἡ ὀρθὴ σχέση ἀνά-
μεσα στίς πράξεις (σχήματα) καὶ τὰ αἰσθή-
ματα (χρώματα). Ἡ ζωὴ μας, γίνεται καὶ
πρέπει νὰ κοπεῖ στὰ μέτρα πού ἔκοψε τὰ
χρωματιστὰ χαρτιά του ὁ Matisse.

4) Ὅπου ὑπάρχουν συκιές, ὑπάρχει Ἑλ-
λάδα. Ὅπου προεξέχει τὸ θοινὸ ἀπ' τὴ
λέξη του, ὑπάρχει ποιητής. Ἡ ἡδονὴ δὲν εἶ-
ναι ἀφαιρετέα.

5) Ἐνα δειλινὸ στοῦ Αἰγαίου περιλαμβάνει
τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη σὲ τόσο ἴσες δόσεις
πού δὲν μένει στοῦ τέλους παρὰ ἡ ἀλήθεια.

6) Κάθε πρόοδος στοῦ ἠθικοῦ ἐπίπεδο δὲν
μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνά-
λογη πρὸς τὴν ἱκανότητα πού ἔχουν ἡ δύ-
ναμη καὶ ὁ ἀριθμὸς νὰ καθορίζουν τὰ πε-
πωμένα μας.

7) Ἐνας «Ἀναχωρητής» γιὰ τοὺς μισοὺς
εἶναι ἀναγκαστικά γιὰ τοὺς ἄλλους μισοὺς
ἓνας «Ἐρχόμενος».

Τρόποι μιᾶς εξέγερσης: 'Από τόν ὑπερεαλισμό στό σημερινό κόσμο

τοῦ Mario Vitti

Ὁ Mario Vitti ἀσχολήθηκε πρώτη φορά μέ τόν Ἑλύτη τό 1952, ὅταν μετάφρασε ἰταλικά, σέ ἕναν τόμο πού εἶχε μεγάλη ἀπήχηση, ποιήματά του συμπεριλαμβανόντας καί τό Ἄσμα ἡρωικό καί πένθυμο γιά τόν χιμένο ἀνθυπολοχαγῶ στήν Ἀλβανία. Ἀπό τότε δέν ἔπαψε νά καταγίνεται μέ τόν ποιητή, δημοσιεύοντας ἄρθρα καί μεταφράσεις. Τό 1977 κυκλοφόρησε, μέ συνεργασία τῆς Ἀγγελικῆς Γαβαθά, τήν ἔρευνα Ὀδυσσεᾶς Ἑλύτης, βιβλιογραφία 1935-1971, ὅπου σέ ἐπίμετρο ὑπάρχει ἕνα «Χρονολογικό σημείωμα», μοναδική βιογραφική πηγή, γραμμένη μέ τή δοῆθεια τοῦ ποιητή. Στό βιβλίο του Ἡ Γενιά τοῦ Τριάντα, ἰδεολογία καί μορφή (1979) ἐξετάζει τήν

ἀποφασιστική συμβολή τοῦ Ἑλύτη κατά τά ἔτη 1935-1940, ἀναλύοντας κείμενά του καί ἐρευνώντας τήν ἰδεολογία του. Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ προέρχεται ἀπό μιά διάλεξη πού τό Πανεπιστήμιο Κρήτης διοργάνωσε σέ μιά κεντρική αἴθουσα τοῦ Ρέθυμνου τήν ἴδια μέρα μέ τήν τελετή ἀπονομῆς τοῦ Βραβείου Νόμπελ. Ὁ ὁμιλητής θεώρησε σκόπιμο νά τιμῇ σ' αὐτήν, τόν θραυτευμένο Ἑλληνα, προσπαθώντας νά μπεῖ στό πνεῦμα τῶν πιό πρόσφατων δημοσιευμάτων του, δίχως καμιά πρόθεση νά δώσει μιά ἰδεολογική ἀποτίμησή τους.

Ἄν κοιτάξουμε πρὸς τόν Ὀδυσσεᾶ Ἑλύτη μέσα ἀπό τήν προοπτική τῆς ἐλληνικῆς κοινῆς γνώμης, θά δοῦμε νά ἐμφανίζονται ἀπέναντί μας κυριότατα δύο ἐπ'ἀλλήλους φυσιογνωμίες. Ἡ πρώτη εἶναι ἐκείνη πού μπήκε μέ μιά παράσταση πρώτου πλάνου στό ἐλληνικό σπίτι, ἀκόμη καί ἐκεῖ ὅπου δέ φτάνει ὁ ἡμερήσιος τύπος, χάρη στήν τηλεόραση. Ἡ παρουσίαση πού ἐπιβλήθηκε ἀπό τό βραβεῖο Νόμπελ ἔδειξε μοιραία ἕναν ἄνθρωπο ἀποστερημένο ἀπό ὅσες λεπτομέρειες δέν θεωρήθηκαν ἀπαραίτητες ἢ πειστικές. Ὁ ποιητής τοῦ Αἰγαίου, ἕνας αὐτοεξόριστος στήν μεγαλοῦπολη, πού ζεῖ σέ ἕνα διαμέρισμα πενήντα τετραγωνικῶν, τό περίφημο θυάρι τῆς ὁδοῦ Σκουφᾶ. Σέ μιά παρόμοια μαζική ἀντιμετώπιση τοῦ ποιητή δέν μπορούσε νά μὴν ἐντυπωσιάζει ἰδιαίτερα ἡ δευτέρα λεπτομέρεια. Μέσα στήν ὀργιάζουσα ἀστυφιλία τῆς Ἑλλάδας, πού κατέταξε τήν κοινωνική ἐπιφάνεια τοῦ πολίτη σύμφωνα μέ τήν ἐπιφάνεια τοῦ διαμερίσματός του, καί ὅλοι μιλοῦν γιά τριάρια, τεσσάρια καί ἐφτάρια, εἶναι χαρακτηριστική ἡ κατάταξη πού ἔκαναν τὰ μαζικά ὄργανα πληροφόρησης, χρησιμοποιώντας αὐτό τό ἐγλωττο κριτήριον.

Σέ θυάρι, λοιπόν, κατοικεῖ ὁ Ἑλύτης. Μέσα σέ πενήντα τετραγωνικά. Εἶναι ἀσκητής, λένε, καί διάλεξε τό ἐρημητήριο μέσα στήν πόλη. Τό νόστιμο εἶναι ὅτι ὁ ποιητής μπήκε μέ ἄνεση σ' αὐτό τό παιχνίδι καί οἰκιοποιήθηκε τό σχῆμα του ἀναποδιδόντας το σάν ἐπιχείρημα γιά νά πεῖ τὰ δικά του. Μιλώντας γιά τόν αὐτό του σέ μιά ἀπό τίς πάμπολλες συνεντεύξεις πού τοῦ ζήτησαν τίς μέρες τοῦ μεγάλου νέου, πληροφόρησε ὅτι δέν τόν ἀπασχολεῖ ἡ δημοσιότητα καί δήλωσε:

«Ποίηση γιά μένα εἶναι πόλεμος πρὸς τόν χρόνο καί τή φθορά. Κλεισμένος στά πενήντα τετραγωνικά μου, συνεχίζω αὐτόν τόν πόλεμο. Καί ἀσχετα ἐντελῶς ἂν θγαίνω νικητής ἢ ὄχι, σέ μιά τέτοιου εἶδους μάχη, ὁμολογῶ θρίσκω τήν ὑψιστή ἱκανοποίηση. Σέ μίαν ἐποχή θριάμβου τῶν ποσοτικῶν ἐκτιμήσεων, θλέπω τήν ποίηση σάν τήν μόνη ἐνδεδειγμένη νά διαφυλάξει τό ἱερό καί ἀπαραθιάστο τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας». (Βραδυνή, 19 Ὀκτωβρίου 1970, σ. 6).

Καί ὅσο γιά τό ἐρημητήριο καί τόν τάχα ἀσκητισμό του, ἀπάντησε μέ τήν ἴδια ἀξιοπρέπεια καί μέ ἴση εὐλικρίνεια, δίχως τήν παραμικρή ἀπόπειρα νά ξεγελάσει ἢ νά κολακέψει τό κοινό αἰσθητήριο. «Δέν εἶμαι ἀσκητικός, εἶμαι αἰσθησιακός ἄνθρωπος», εἶπε σέ ἀπεσταλμένο τῶν «Ἐπικαίρων» (25 Ὀκτωβρίου 1979, σ. 33). Καί δέν ἐδίστασε νά ἐξηγήσει σέ ἄλλο δημοσιογράφο:

«... ἐγώ σάν ἄνθρωπος πού ζῶ, δέν εἶμαι ἀσκητικός. Θά ἔλεγα καλύτερα πῶς εἶμαι αἰσθησιακός – καί σάν ἄνθρωπος πού κάνω τήν ἐρωτική μου ζωῇ καί συμμετέχω μέσα στή ζωῇ, χωρὶς νά μοῦ λείπει τό φαγητό καί ἡ ἐκδρομὴ – αὐτά ὅλα εἶναι στοιχεῖα πού τὰ θέλω καί πού τὰ ζῶ. Θά ἔλεγε κανεὶς πῶς τό «ἀσκητικό» σέ μένα θρίσκεται ἄλλοῦ. Ἐπειδὴ ζῶ μέ λίγα πράγματα μέσα σ' αὐτά τὰ δύο δωμάτια καί ἐπειδὴ δέν πολυθγαίνω, ἐπειδὴ δέν συμμετέχω στίς κοινωνικές ἐκδηλώσεις – κι οὔτε σέ δημοσίες συγκεντρώσεις...» (Τό Βῆμα, 21 Ὀκτωβρίου 1979, σ. 15).

Δίπλα σ' αὐτόν, τόν Ἑλύτη πού ἡ ἐπικαιρότητα ἔφερε στό προσκήνιο καί πού, ἂν προσέξουμε καλά, δέν ὑπέστη καμιά παρα-

μόρφωση οὐσιαστική ἀπὸ τόν τύπο, ὑπάρχει ὁ ἄλλος Ἑλύτης, ἐκεῖνος πού πάει νά πάρει παγιότερη μορφή στή συνείδηση ὅσων καταγίνονται στίς καλές τους στιγμές μέ τή λογοτεχνία, ἕνας Ἑλύτης μέ χαρακτηριστικά ὅπου ἔχει ἀφήσει ἀνεξίτηλα ἴχνη ἢ ἀκρόαση τοῦ σκηνοθετημένου **Ἀνθυπολοχαγοῦ τῆς Ἀλβανίας** καί τοῦ μελοποιημένου **Ἀξιον ἔστι**.

Ἡ **Μαρία Νεφέλη**, πού κυκλοφορεῖ ἀπὸ ἕνα χρόνο, πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι ἤρθε νά προξενήσει κάποια σύγχυση σ' αὐτή τήν πλέον πάγια μορφή τοῦ ἐπίσημου Ἑλύτη. Δίπλα στό ἐπικό μοιρολόγι τοῦ **Ἀνθυπολοχαγοῦ** καί στό ὑπερκομματικό καί ἐθνικό **Ἀξιον ἔστι**, ἡ γυνὴ ράχη μιᾶς κοπέλας μέ κρυμμένο πρόσωπο πού ἀπειλεῖ μέσα ἀπὸ τό ἐξώφυλλο τῆς **Μαρίας Νεφέλης**, μπερδεύει τὰ χαρακτηριστικά τοῦ Ἑλύτη πού ἐπικράτησαν στό πανελλήνιο. Ἐξάλλου ἡ **Μαρία Νεφέλη** εἶναι ἔργο πού ἔρχεται σκόπιμα νά ἀναταράξει τὰ καλῶς κείμενα, προκληρύνοντας, σέ κλίμα κεφαλαιοκρατικῆς εὐημερίας ἕνα μήνυμα εὐδαιμονίας μέ ἀναφορὲς σέ μιά ἰδιόζουσα ἀναρχία. Ὁ Ἑλύτης εἶχε ὑπόψη του ὅτι αὐτὴ ἡ διαφορετικὴ του ἐμφάνιση, μέ τόν ἀναρχισμό πού προβάλλει τολμηρά, μπορεῖ νά προξενήσῃ κατάπληξη χάρη στή μεγάλη ἀλλαγὴ πού σημειώνει, καί γι' αὐτό πρόλαβε νά εἰδοποιήσει, ἀπὸ τήν προμετωπίδα κιόλας τοῦ βιβλίου:

Μάντεψε, κοπίασε, νιώσε: Ἀπὸ τήν ἄλλη μεριά εἶμαι ὁ ἴδιος.

Πρέπει κι ἡμεῖς νά σεβαστοῦμε τὰ λόγια αὐτά, πού πρωτοδημοσίεψε ὁ ποιητής σάν κατακλείδα τῶν ποιημάτων **Ἡ συναυλία τῶν γυακίνθων** (1940), καί νά ἀκολουθήσουμε τήν νουθέτησή νά κοπιᾶσουμε γιά νά νιώσουμε καί νά μαντέψουμε τήν οὐσία αὐτῆς τῆς ἄλλης μεριάς τοῦ ποιητή, δηλαδή νά ἀναζητήσουμε ὅ, τι εἶναι κοινὸ καί σταθερὸ σέ ὅλη τήν ποιητικὴ του σταδιοδρομία.

Ὁ πιό πρόσφατος Ἑλύτης εἶναι αὐτός πού ἐμφανίζεται μέ τὴν **Μαρία Νεφέλη**, ἕνα «σκηνικό ποίημα», ὅπως τό χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος. Γιά δύο ἄλλες συλλογές του εἶχε θεωρήσει σκόπιμο νά εἰδοποιήσει τόν ἀναγνώστη ὅτι ἐπρόκειτο γιά κείμενα διαφορετικὰ ἀπὸ αὐτὸ πού συνηθίζουμε νά θεωροῦμε κυρίως ὡς ποίηση. **Τὰ ρῶ τοῦ ἔρωτα** εἶναι «τραγούδια» – πρόκειται γιά τραγούδια γνωστά ὅπως οἱ «Μικρὲς Κυκλάδες» ἢ μεταφράσεις ἀπὸ τὸν Λόρκα, μελοποιημένα ἀπὸ τὸν Θεοδωράκη, τὸν Χατζιδάκι, τὸν Κόκοτα... Ἐχουν φτιαχτεῖ στὰ μέτρα τοῦ μουσικοῦ συρροῦ. Ὁ ἥλιος ὁ ἡλιότορας ἀποκαλεῖται «Ποίημα γιά μελοποίηση» δέν ξέρω ἂν βρῆκε μέχρι τώρα τὸν μελοποιό του. Ἡ **Μαρία Νεφέλη**, ὡς «σκηνικὸ δράμα» δέν προορίζεται γιά ἀνάγνωση, ἀλλὰ γιά ἀκρόαση, καί μάλιστα γιά ἀκρόαση ἀπὸ τὴ σκηνή, μέ τὴ μεσολάβηση δύο ἀνθρώπων, δύο ἡθοποιῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ὑποδύεται τὸν ρόλο τῆς **Μαρίας Νεφέλης**, καί ὁ ἄλλος τοῦ Ποιητή. Στὰ τρία κύρια μέρη στὰ ὁποῖα διαρθρώνεται τό ἔργο, εἶτε μιὰ πρῶτα ἢ **Μαρία Νεφέλη**, ἐνῶ παράλληλα μιὰ ὁ Ποιητὴς ὡς Ἀντιφωνητής, σέ μιά νοερὴ ἀντίστιξη· εἶτε πάλι ἔχει τό λόγο πρῶτα ὁ Ποιητὴς καί κατόπιν ἡ **Μαρία Νεφέλη**. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τυπογραφικὴ πραγματοποίηση τοῦ ἔργου, στό κάτω μέρος τῆς σελίδας, ἐκεῖ ὅπου τελεσιώνει ὁ λόγος τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου προσώπου, βρίσκονται κάτι γνωμικά, στοιχειοθετημένα μέ παχύτερα γράμματα, πού εἶδαν μάλιστα τό φῶς τῆς δημοσιότη-

Ο Όδυσσέας Έλύτης στο Παρίσι, τό 1950 (φωτογραφία του Mario Vitti).

τας πρωτίτερα μέ τόν τίτλο **Σηματολόγιο**. Είναι συνθήματα όπως λόγου χάρη:

*Όταν άκούς άέρα
είναι ή Γαλήνη πού θρυκολάκισσε.*

Έν' άλλο στήν τύχη:

Είμαι διγαμία ν' άγαπάς καί νά όνειρεύεσαι.

Καί άλλο:

*Τό άπειρο ύπάρχει γιά μās
όπως ή γλώσσα γιά τόν κωφάλαο.*

Πρόκειται γιά συνθήματα πολύ διαφορετικής φύσης από αυτά πού γράφουν στούς τοίχους όσοι φοιτητές έχουν γιά στόχο δικαιώματα καί πολιτικές διεκδικήσεις. Άς προσθέσω ότι κατά πάσα πιθανότητα ό σκηνοθέτης πού θά αναλάβει νά άνεβάσει τό «σκηνικό ποίημα», θά προβάλει μέ φωτεινά χρωματιστά σλάντς στό φόντο τής σκηνής τά ρητά αυτά, έναλλάσσοντάς τα διαδοχικά, καθώς μιλούν μέ τή σειρά τους ό Ποιητής καί ή Μαρία Νεφέλη.

Μέ τίς παραπάνω λεπτομέρειες δέν έννωώ νά κάνω άλλο παρά νά ύπογραμμίσω τόν σκηνικό, θεατρικό χαρακτήρα του κείμενου καί νά προλάβω μιά ούσιαστική παρερμηνεία. Έφόσον έχουμε νά κάνουμε μέ έργο προοριζόμενο γιά τήν παράσταση, τά δύο πρόσωπα πού παίρνουν τό λόγο σ' αυτό είναι σάν όλα τά πρόσωπα τών θεατρικών έργων δέν ταυτίζονται αύτούσια μέ ύπαρκτά άτομα πού έχουν γνωστή ταυτότητα. Η Μαρία Νεφέλη είναι μιά νέα κοπέλα μέ «νύχια θαμένα μώθ σά τά κυκλάμινα», φορά φαρδιά παντελόνια καί μιά παλιά γκαμπαντίνα, συχνάζει σέ δισκοθήκες καί κοιτάζει τίς θιτρίνες. Είναι χλωμή καί ώραία. Τό πρόσωπο «Ποιητής» έχει κι αυτό τά δικά του χαρακτηριστικά. Παραμένει όμως κι αυτό ένα δημιούργημα θεατρικό. Θά 'ταν λάθος νά δώσουμε μιά ταυτότητα στόν Ποιητή, κι άκόμα μεγαλύτερο νά πιστέ-

ψουμε πώς ό Ποιητής ταυτίζεται μέ τόν ίδιο τόν συγγραφέα... Ό Έλύτης δέν είναι ταυτόσιμος μέ τό πρόσωπο «Ποιητής» του έργου. Εάν κάποιος καλοπροαίρετος δοκίμαζε νά δεί τήν φυσιογνωμία του Ποιητή συμπύπτουσα μέ τή φυσιογνωμία του Έλύτη, ό τελευταίος θά μπορούσε νά επικαλεστεί τήν θεμελιακή άρχή τής θεατρικής σύμβασης πού άπαλλάσσει τόν συγγραφέα από τίς εϋθύνες πού έχουν τά δημιουργημένα άπ' αύτόν πρόσωπα.

Γιά μιά πληρέστερη κατανόηση τών θέσεων πού ό Έλύτης διαλέγει γιά λογαριασμό τής Μαρίας Νεφέλης καί του Ποιητή, συμφέρει νά έχει κανείς ύπόψη του κι ένα άλλο κείμενο, πεζό, πού ό Έλύτης φρόντισε νά δημοσιευτεί σχεδόν τόν ίδιο καιρό μέ τή **Μαρία Νεφέλη**, τήν **Άναφορά στόν Άνδρέα Έμπειρίκο**. Τό κείμενο αυτό άκολουθεί δύο τρόπους γραφής, καθώς έναλλάσσονται μέσα του σύντομα κεφάλαια διαφορετικού τόνου καί διαφορετικού προορισμού. Σύμφωνα μέ τόν ένα ένα τρόπο ό Ποιητής άποτείνεται στόν φίλο καί δάσκαλό του – καί τά κεφάλαια αύτού του τρόπου είναι βασικά πιό φορτισμένα από συγκινησιακή άποψη: στέρηση του φίλου πού έφυγε, άναζήτηση άλληλεγγύης πέρα από τό θάνατο, παράπονο... Από τήν άλλη πλευρά ύπάρχουν κεφάλαια, έναλλασσόμενα μέ τά πρώτα, όπου ό Έλύτης μιλά περί Έμπειρίκου. Πρόκειται γιά σελίδες πού κάθε τόσο μās δίνουν καί πληροφορίες γιά τόν άνθρωπο πού δέν μās ήταν άρκετά γνωστός: πού γεννήθηκε, πώς μεγάλωσε, δίπλα σέ ποιόν σπούδασε ψαχανάλυση. Δέν πρόκειται όμως γιά έναν τρόπο γραφής πού μπορεί νά περάσει ως μελέτη, σύμφωνα μέ τούς καθιερωμένους κανόνες. Κι εδώ κάθε τόσο ό Έλύτης παρασέρνεται άπό τή συγκίνηση καί ντύνει μέ μιά έπένδυση παραμυθένια τήν εύγενική φυσιογνωμία του φίλου.

Σέ ποιόν άποτείνεται άραγε ό Όδυσσέας Έλύτης όταν δέν απευθύνεται στόν Έμπειρίκο; Μου φαίνεται ότι είναι διαφανές. Έμās έχει στό νοϋ του, τούς άναγνώστες. Ούσιαστικά λοιπόν, μπορούμε νά συμπεράνουμε, ό Έλύτης κατά διαστήματα άποτείνεται στόν Έμπειρίκο καί μās θάζει νά ακούσουμε τά λόγια του αυτά πού τάχα δέν μās άφορούν, καί κατά διαστήματα δέν έχει φανερό άποδέκτη, αλλά καί πάλι έμās έχει στό νοϋ του. Καί μέ τόν

ένα τρόπο και μέ τον άλλο είναι φανερό ή πρόθεση του Έλύτη να διδάξει, να μάς διδάξει, μέ τό παράδειγμα του Έμπειρικού, όπως θά έκανε ένας μοντέρνος και μη χριστιανός άγιογράφος, προσπαθώντας να μάς πείσει ότι ο Έμπειρικός στάθηκε ένας άπόστολος τής ανθρώπινης άπελευθέρωσης.

Τήν ουσία του κηρύγματος αυτού μπορούμε να τήν άνακεφαλαιώσουμε μέ λίγα λόγια.

Κατά βάθος δέν υπάρχουν σύνορα άνάμεσα στό πραγματικό και τό φανταστικό. Μέ τή φαντασία έξουδετερώνεται ο χρόνος, άφου χάρη σ' αυτήν μπορούμε να ζήσουμε στό μέλλον, καθώς και στό παρελθόν. Αντίρροπη άρχή στις τάσεις τής φαντασίας είναι ή άνάγκη, ή ύλική άνάγκη. Η άνάγκη άνήκει στη σφαίρα τής σκοπιμότητας, ή φαντασία κινείται έλεύθερα μέσα στην άφιλοκέρδεια.

Ο άνθρωπος μπορεί να βρεί τήν έλευθερία του όχι μόνο στη φαντασία, αλλά και στον έρωτα, γιά τήν ακρίβεια στην ήδονή του έρωτα. Από πάντα οι πιστοί τής ήδονής θρέθηκαν άντιμέτωποι μέ όσους θεσμούς προσπαθούν να τηρήσουν τήν τάξη μέσα στην κοινωνία. Ο ποιητής διαμαρτύρεται γι' αυτό:

«τὴν ἡδονὴν καμιά θεωρία ἴσαμε σήμερα, καμιά πίστη, ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό ἕως τὸν Μαρξισμό. δέν ἀξιώθηκαν νὰ τὴς δώσουν μιὰ θέση στό ὑπαιθρο τῶν αἰσθητηρίων μας». **Ἀναφορά στὸν Ἀνδρέα Έμπειρικό**, σ. 49)

Σέ μιὰ άλλη σελίδα μάς είχε μιλήσει μέ παράπονο γιά τό ἴδιο ζήτημα:

«Ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε καὶ παρὰ τὴν ὑποτιθέμενη πρόοδο, ἡ κακομεταχείριση τῆς ἡδονῆς διαρκεῖ ὡς τίς μέρες μας χωρὶς ἀνάπαυλα. Τὴν ὁμιλία τῶν σωμάτων οἱ κοινωνίες φρόντισαν ἀνέκαθεν, σὰν εὐσυνειδήτες τηλεφωνήτριες, νὰ τὴ συνδέουν μέ τὴ χυδαίότητα». (Ο.π., σ. 14)

Ο Έλύτης πιστεύει, μέ άλλα λόγια, ότι είναι άπαραίτητο να άντιστέκεται ο άνθρωπος στις άρνητικές πλευρές τής ζωής διαλέγοντας κυρίως δύο λύσεις γιά τήν εὐδαιμονία του, τόν έρωτα και τό όνειρο. Αυτά τά δύο όπλα έχουν όλοι στη διάθεσή τους γιά να άμυνθούν εναντίον κάθε μορφής καταπίεσης, εναντίον τής έξουσίας, κάθε μορφής έξουσίας, και εναντίον όσων δυνάμεων βρίσκονται πίσω από τήν έξουσία, τήν κοινωνία τού σύνολό τής, ή όπως λέγει ο ίδιος, τις «όργανωμένες ομάδες».

Δέν χωράει καμιά άμφιβολία. Παρόμοιες κουθέντες μαρτυροῦν άπροκάλυπτα ότι ο Έλύτης είναι άναρχικός, έστω και αν αυτή ή όψη του έγινε άντιληπτή μονάχα πρόσφατα και, μέ έντονο και άποφασιστικό τρόπο, ιδιαίτερα μέ τά δύο έργα πού δημοσιεύτηκαν τελευταία.

Και, μετά τή διαπίστωση αυτή, δικαιολογείται μιὰ άπορία. Γιά ποιό λόγο άραγε ο Έλύτης διάλεξε όχι μόνο τή στιγμή αυτή γιά να άποκαλύψει τόσο άποφασιστικά τήν πλευρά του αυτή, προχωρώντας μάλιστα και σέ κατάλληλες δηλώσεις, αλλά έπιπλέον γιατί προτίμησε να τό κάνει σέ μιὰ έκθεση συστηματική πού άφορά τόν Άνδρέα Έμπειρικό;

Μού φαίνεται πώς δέν υπάρχει τίποτε τό άσαφές σ' αυτή τήν έπιλογή, πρό παντός αν έχουμε υπόψη μας τόν άπώτερο Έλύτη και τήν άφετηρία του. Μέ τό κείμενό του αυτό είναι σάν να λέει στόν Έμπειρικό: Βλέπεις, Άνδρέα, ο υπερεαλισμός στόν όποιο

πίστεψες, τελικά θριάμβεψε μέ τούς άναρχικούς τών τελευταίων καιρών, μέ όσους δέν πιστεύουν στην ιδεολογία τής μάζας, και, εναντίον όλων τών πολιτικών κομμάτων, σηκώνουν τή σημαία τής άτομικής έλευθερίας. Δέν άνέχονται πιά τις άπαγορεύσεις και άπαιτούν τό δικαίωμα να όνειρεύονται έλεύθερα και να κάνουν έρωτα, δίχως να τούς άπειλούν μέ άμαρτίες και κυρώσεις.

Επιβάλλεται σ' αυτό τό σημείο μιὰ άναδρομή στο 1935. Τι θέλει γύρω του, στην Ελλάδα ένας νέος μέ άσυγκράτητη λαχτάρα να γράψει ποιήματα; Δίπλα στην ιερατική μορφή του Παλαμά και τήν μεγαλοπρέπεια του Σικελιανού, φυτοζωούν δεκάδες ποιητές πού άναμασούν τριμμένα συναισθηματικά και παραπονώρικες παραλλαγές μιās άθεράπευτης ήττοπάθειας. Ο Καβάφης μόλις τότε άρχίζει να διαδίδεται, αλλά οι καθαρολόγοι του δημοτικισμού τόν κοιτάζουν ως ύποπτο. Γιά αρκετά χρόνια μετά τόν θάνατο του Κώστα Καρυωτάκη μαστίζει τήν ελληνική ποίηση ο λεγόμενος «καρυωτακισμός». Η παρατεταμένη «κλάψα» (ή λέξη είναι τού Άνδρέα Καραντώνη) είναι πιά άφόρητη. Στην ουσία ο Καρυωτακισμός – αλλά θά ήταν όρθότερο να άποκαλούσαμε τό φαινόμενο αυτό «βίωμα Καρυωτάκη» – είναι ένα κύκλωμα έμπειριών πού προέρχεται από τήν άνεπάρκεια δύναμης να προσαρμοστεί τό άτομο στό περιβάλλον. Παίρνει ιδιαίτερη έμφαση ή άνία, τό συναισθημα παρακμής, ή λαχτάρα γιά περιπέτεια και ταξίδι, ή δυσφορία μπρός στη ζωή πού έπαναλαμβάνεται μέ μονοτονία: μέ μιὰ λέξη έκείνο πού ο Σεφέρης άποκάλεσε «φθορά».

Φωνές διαμαρτυρίας γιά τήν άποτελμάτωση και συγχρόνως μερικά σημάδια έλπιδοφόρα γιά μιάν άλλαγή είχαν άρχισει να έκδηλώνονται από μερικές κατευθύνσεις. Κατ' άρχήν οι διανοούμενοι οι συσπειρωμένοι γύρω από τό περιοδικό «Πρωτοπόροι» και έπειτα «Νέοι Πρωτοπόροι», είχαν άνοιξει ένα «ιδεολογικό μέτωπο» όρθόδοξα μαρξιστικό, ύποστηρίζοντας τή θεωρία τής ποίησης από τό λαό γιά τό λαό και έξαντλώντας όλα τά έπιχειρήματα μέσα στόν χώρο τής κοινωνικής επανάστασης, δίχως καμιά άμφιβολία αν ή ύποτέλεια τής ποίησης στά συμφέροντα τής κοινωνίας είναι άρκετή έγγύηση γιά τό καλλιτεχνικό αποτέλεσμα. Μέσα στό ίδιο γενικό κλίμα, από ένα ιδεολογικό χώρο διαμετρικά διαφορετικό, ήρθαν μερικά σημάδια ουσιαστικής άνανέωσης, αλλά μέ φορείς όχι τόσο ισχυρούς (Ντόρος, Σαραντάρης) ώστε να δώσουν μιάν ώθηση άποφασιστική γιά τήν επιβαλλόμενη άλλαγή. Ο Έλύτης μνημονεύει όλες αυτές τις παρήγορες παρουσίες στό «Χρονικό μιās δεκαετίας» πού συμπεριέλαβε στα **Άνοιχτά χαρτιά** (1974). Ξεχωρίζει όμως τόν Σεφέρη μέ τό **Μυθιστόρημα** και τόν Έμπειρικό μέ τήν **Ψυκάμινο**. Τα έργα αυτά, δημοσιευμένα τό 1935, τό ίδιο έτος κατά τό όποιο ο Έλύτης πρωτοδημοσίευσε ποιήματά του στα **Νέα Γράμματα**, ακολουθούν τό καθένα τους μιὰ κατεύθυνση έντελώς διαφορετική: είχαν όμως ως κοινό γνώρισμα ότι άποτελούσαν έργα ριζικά νέα σέ σχέση μέ όλη τήν προγενέστερη παραγωγή τής Ελλάδας. Αυτά, μαζί μέ τά πρώτα ποιήματα του Έλύτη έδειχναν ότι είχε έπιτελεστεί μιὰ άμετάκλητη άλλαγή στην πράξη του «ποιείν». Καταργούσαν όχι μόνο τήν μέχρι τότε άναπόσπαστη από τήν ποίηση σιχουργία, αλλά και τούς ίδιους τούς νόμους τής λογικής τής, έγκαινιάζοντας μιὰ νέα έννοιολογική άλληλουχία.

Τή στιγμή αυτή πρέπει να θυμηθούμε ιδιαίτερα τήν περίπτωση του Άνδρέα Έμπειρικού πού πρωτοστάτησε στη διάδοση του υπερεαλισμού στην Ελλάδα και έβαλε στη διάθεση του Έλύτη τις προσωπικές του έμπειρίες, προμηθεύοντας τον, έπιπλέον, μέ όσα βιβλία ήταν δυσεύρετα τότε στην Αθήνα. Όταν όμως σκεφτόμαστε τις πρώτες έκδηλώσεις του υπερεαλισμού στην Ελλάδα και τις προσαρμογές πού ύποχρεώθηκε να ύποστεί κατά τή μεταφύτευσή του, είναι άπαραίτητο να μιή μάς διαφεύγει τό γεγονός ότι ο υπερεαλισμός γεννήθηκε στην Γαλλία όχι σάν σχολή λογοτεχνική ή καλλιτεχνική, αλλά σάν καθολική επανάσταση. Άπέβλεπε στην άπελευθέρωση του ανθρώπου. Τήν άπελευθέρωση αυτή τήν έπέδωκε σέ δύο χώρους παράλληλα, στό άτομο και στην κοινωνία. Τό άτομο έπρεπε να πάψει να καταπιέζει τό ύποσυνείδητό του, να άφήσει έλεύθερο τόν έρωτισμό του, να δώσει τή δέουσα σημασία στα όνειρά του. Η πλευρά αυτή του υπερεαλισμού στηρίζεται στόν Φρόιντ και στις ψυχαναλυτικές θεωρίες, πού έχουν τήν πρόθεση να θεραπεύσουν τόν άνθρωπο από τις νευρώσεις του, βοηθώντας τον να άνασύρει στην επιφάνεια τής συνείδησής του έκείνες τις όρμές πού οι θεσμοί τής κοινωνίας και ή τρέχουσα ήθική έλέγχουν και καταπιέζουν.

Ο υπερεαλισμός όμως δέν έχει μόνο τόν Φρόιντ γιά άνάδοχο, έχει και τόν Μάρξ. Δίπλα στην άπελευθέρωση του ανθρώπου ως μονάδα, θεωρεί άπαραίτητη τήν άπελευθέρωση τής κοινωνίας στό σύνολό τής. Χάρη σ' αυτή τήν κοινωνική του πλευρά, θά περιμέναμε να έδρισκε γόνιμο έδαφος άνάμεσα στους μαρξιστές τής Ελλάδας. Αυτό όμως, από μιὰ σειρά δυσμενείς συνθήκες, δέν

PABLO PICASSO τὰ τέσσερα κοριτσάκια

μετάφραση

ΑΝΔΡΕΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΥ

Ἔ γ ρ α

Πλατεία Σταδίου 5, Ἀθήνα 501, τηλ. 728-263

μπόρεσε να πραγματοποιηθεί. Είτε επειδή η Μόσχα δεν ευνουόσε τόν υπερεαλισμό, είτε επειδή οι διανοούμενοι της 'Αθήνας είχαν μιά αντίληψη μαρξιστική της τέχνης, όπου δέ χωρούσαν άνησυχίες, όπως των Γάλλων υπερεαλιστών, συνέβη να άδιαφορήσουν τελικά. "Ετσι ο υπερεαλισμός βρήκε ύποστήριξη μέσα στους άστικούς κύκλους, όπου δεν τρέφονταν ιδιαίτερη έμπιστοσύνη στον κομμουνισμό και όπου οι διανοούμενοι αυτοχαρακτηρίζονταν ως φιλελεύθεροι μκαί ως βενιζελικοί.

"Ενα χρόνο άργότερα, και συγκεκριμένα μετά την 4η Αυγούστου 1936, δεν ύπήρχε πιά τρόπος στην 'Ελλάδα να γίνεται συζήτηση γιά κοινωνική επανάσταση. 'Ο υπερεαλισμός μπορούσε κατ' ανάγκη να επικρατήσει μονάχα με τό άλλο μισό του σκέλος, της άτομικής επανάστασης, πού δεν αντιπροώπευε άπολύτως καμία άπειλή γιά τό καθεστώς του Μεταξά. 'Η κοινωνική επανάσταση έμεινε μοιραία στο περιθώριο και τελικά ξεχάστηκε.

'Εάν μνημονεύτηκε εδώ η πολιτική, κοινωνική τακτική του υπερεαλισμού όφείλεται στην άναπόφευκτη ανάγκη να ύπογραμμιστεί τό γεγονός ότι η κοινωνική επανάσταση είναι η πλευρά του υπερεαλισμού πού άφησε άδιάφορο τόν 'Ελύτη. Θές γιά λόγους προσωπικών πεποιθήσεων και ίδιουσγκρασίας, θές επειδή οι πολιτικές συνθήκες της 'Ελλάδας δεν ευνουόσαν την πολιτική σκέψη, ό 'Ελύτης σιώπησε πάνω σ' αυτή την πλευρά του υπερεαλισμού. 'Αλλά, και όσον άφορά τις σχέσεις του 'Ελύτη με τόν υπερεαλισμό, επιβάλλεται μιά διάκριση. Γιατί άλλο είναι η δράση του ως διανοούμενου πού συνέβαλε με άρθρα και έπεμβάσεις ποικίλες στην επιβολή του υπερεαλισμού στην 'Ελλάδα, και άλλο είναι η ποιητική του πράξη. 'Ο κοινός τόπος ότι ό 'Ελύτης είναι τάχα υπερεαλιστής όφείλεται σέ γενικές έντυπώσεις έντελώς άνεξέλεγκτες, και σέ λανθασμένες εκτιμήσεις. Λόγου χάρη ό 'Ανδρέας Καραντώνης δημοσίευσε τό 1940 μιά εκτενέστατη μελέτη, με την εύκαιρία της συγκεντρωμένης σέ τόμο μέχρι τότε παραγωγής του 'Ελύτη, **Προσανατολισμοί**. 'Ο Καραντώνης, πού δεν είναι ένας τυχαίος άναγνώστης ποιημάτων, εκλάμβανε τό ποίημα «Διώνυσος» της συλλογής, ως μιά παραδειγματική περίπτωση υπερεαλιστικής ποίησης. Πίστευε μάλιστα ότι είναι γραμμένο υπό την επίδραση της αυτόματης γραφής. Κανείς δεν άμφισβήτησε τόν χαρακτηρισμό αυτό, ούτε τότε ούτε άργότερα, άπεναντίας όλοι τόν επανέλαβαν, και η καλοπροαίρετη πλάνη ενός πληροφορημένου γνώστη της ποίησης καθιερώθηκε ως κοινός τόπος. 'Ωστόσο, μιά πιό προσεχτική εξέταση του ποιήματος «Διώνυσος», άκόμα και με κριτήρια περιορισμένα στο συντακτικό και στη θεματογραφία, απέδειξαν ότι, παρά την χειμαρρώδη ροή του λόγου, τό ποίημα έχει χαρακτηριστικά πού δεν συμβιβάζονται καθόλου με την τεχνική του υπερεαλισμού.

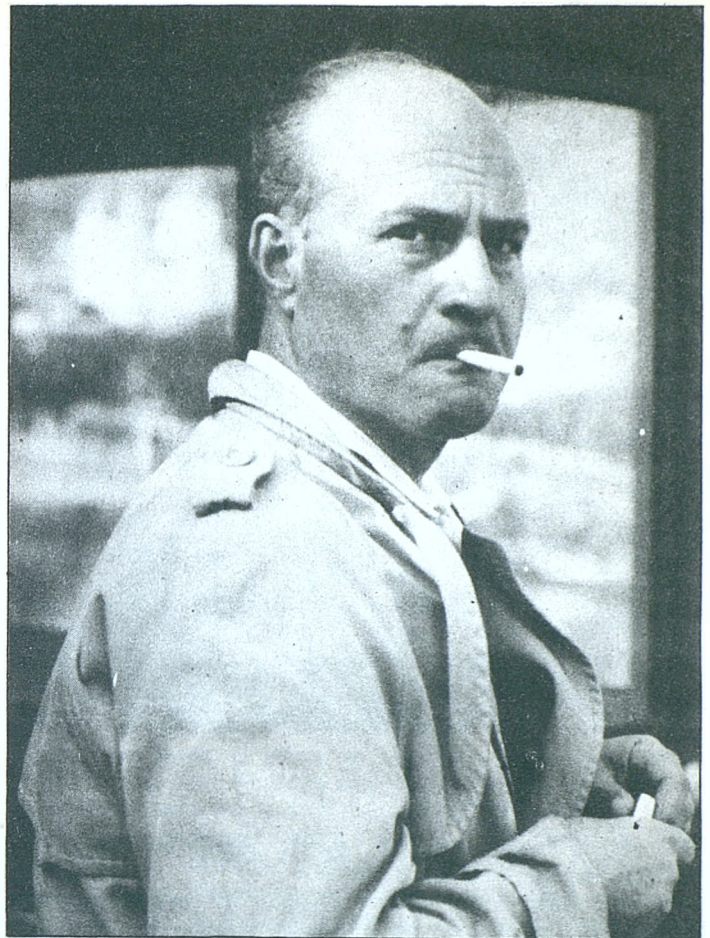
Σέ όλη αυτή την ύπόθεση, εκείνο πού προξενεί άπορία γιά την άκρισία στην όποία έμπίπτουν άκόμη και πιό πρόσφατοι κριτικοί, είναι ότι ό 'Ελύτης από καιρό έχει προλάβει να διασαφηνίσει τη φύση των σχέσεων του με τόν υπερεαλισμό. Λόγου χάρη τό 1965, σέ μιά συνέντευξη γιά τα τριάντα χρόνια της πρώτης εμφάνισής του, δήλωνε με σαφήνεια:

'Από ένα μέρος [ό υπερεαλισμός] με βοήθησε άφάνταστα να κατανικήσω τη φυσική μου συστολή πού χαρακτήριζε την πρώτη μου νεότητα και ν' αξιοποιήσω τ' άποθέματα τόλης εκφραστικής πού έκλεινα μέσα μου. 'Από τό άλλο όμως, μ' έμπόδιζε ν' ακριβολογήσω συναισθηματικά και ν' αντίληφτώ τό ποίημα σά μονάδα ιδανική όπου και η πιό παραμικρή λέξη η πρέπει να λειτουργεί όργανικά, η πρέπει να έξοθελιζεται. Στόν γενικό ίσολογισμό παρ' όλα αυτά, νομίζω ότι τό κέρδος ύπήρξε μεγαλύτερο. «Τό Βήμα» 31 'Οκτωβρίου 1965).

Γιά να πούμε την άλήθεια, με τό να επαναλαμβάνει άκούραστα ό 'Ελύτης, τώρα τελευταία ότι δεν ήταν υπερεαλιστής «'Ουδέποτε ήμουν όπαδός της υπερεαλιστικής σχολής», δήλωσε κατηγορηματικά στόν 'Ιβασκ τό 1975), επέτυχε να διαδοθεί αυτή η άλλη φήμη, με τόση επιτυχία μάλιστα πού έφτασε μέχρι τα αυτιά του εισηγητή της Σουηδικής 'Ακαδημίας. 'Επιβάλλεται λοιπόν σήμερα να διαστειλουμε τις επιλογές του 'Ελύτη, άνάλογα με τη στάση του ως διανοούμενου, είτε ως ποιητή. 'Ο διανοούμενος 'Ελύτης βρήκε στόν υπερεαλισμό ένα ζωτικό στήριγμα· τόν άφομοίωσε χρησιμοποιώντας τον ως άπελευθερωτική δύναμη. 'Ωστόσο, στην ποίησή του δεν χρειάζεται να τόν εκμεταλλευτεί παρά κατά ένα έλάχιστο μέτρο, όσο θεωρούσε σκόπιμο.

'Επανερχόμενοι τώρα στόν τελευταίο 'Ελύτη, σ' αυτόν πού δηλώνει με τόλη και ειλικρίνεια στους δημοσιογράφους ότι είναι άναρχικός και σ' αυτόν πού έγραψε τη **Μαρία Νεφέλη** και την **'Αναφορά στον Άνδρέα Έμπερικο**, μπορούμε να επιχειρήσουμε μιά άνακεφαλαίωση των όσων είπαμε μέχρι τώρα.

'Ο 'Ελύτης ύποστήριξε την άτομική έλευθερία με προνόμια άπε-

Στην 'Ανδρο τό 1955. Φωτογραφία του 'Αντρέα Έμπερικού.

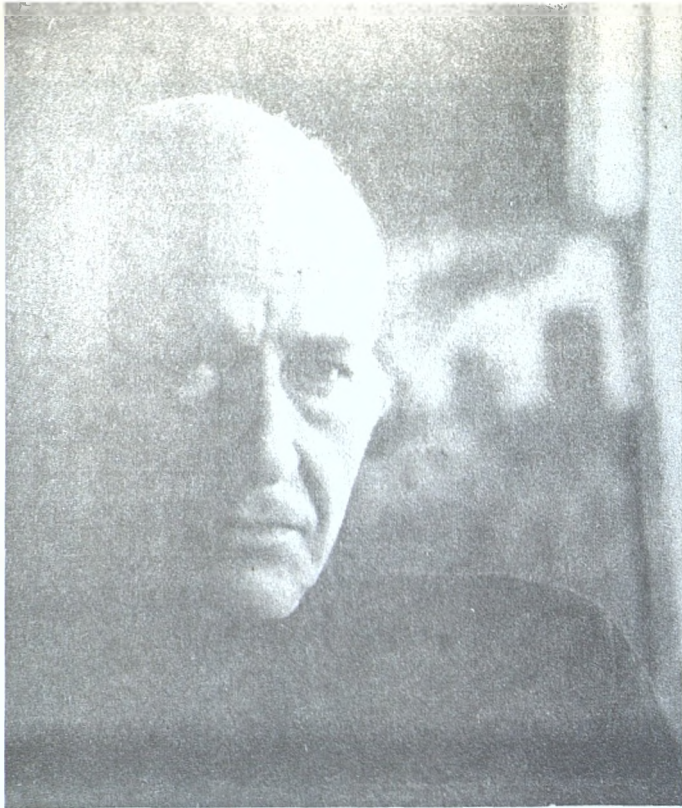
ριόριστα όσον άφορά τη φαντασία, τό όνειρο και την ήδονή. Παράλληλα, καταδίκασε κάθε μορφή καταπίεσης του άτόμου πού προέρχεται από την κοινωνία. 'Η κοινωνία δεν καταπιέζει τό άτομο μόνο με τούς θεσμούς της και τούς νόμους, με την ήθική της· καταπιέζει τό άτομο και με τις άλλες μαζικές εκδηλώσεις, με την πίεση πού έρχεται από τις «όργανωμένες ομάδες» με τα «βοϊδίσια κουνήματά» τους (**'Αναφορά**, σ. 57). "Όλο τό κοινωνικό σύστημα, μαζί με τούς νόμους και τούς θεσμούς του, αλλά και οι όργανωμένες ομάδες, δηλαδή τα κόμματα, κι άς μην προφέρει τη λέξη ό 'Ελύτης, «καταλήγουν πάντοτε στο ίδιο άποτέλεσμα», γιά να άκούσουμε ξανά τόν 'Ελύτη:

να πληρώνει ό συγκεκριμένος γιά να εισπράττει ό άφηρημένος· να στραγγαλίζεται τό άτομο γιά ν' άναπνέει η ομάδα χωρίς, σημειωτέον, εκείνος πού άνήκει στην ομάδα να τό έχει πάρει καν είδηση. (**'Αναφορά**, σ. 58).

Γιά ένα μεγάλο διάστημα μετά τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, κατά τό όποίο γινόταν πάντα έντονότερο φαινόμενο η πολιτικοποίηση, ό 'Ελύτης σιωπούσε διακριτικά πάνω σ' αυτό τό θέμα. Τηρούσε μιά επιφυλακτική στάση, δημόσια, ενώ σέ ιδιωτικές συνομιλίες έξέφραζε την άμφιβολία του γιά τη στερεότητα αυτής της γενικής τάσης. 'Η ιδεολογική άποτίμηση έργων και συγγραφέων τόν άφηνε άμήχανο. 'Από την άλλη πλευρά, ό γενικός συναγερμός έναντίον της πρόσφατης δικτατορίας και η προσωπική του αγανάκτηση γιά την χοντροκομμένη και άδίστακτη τακτική της, δεν τόν άφηναν να μιλήσει άνοιχτά τόν καιρό εκείνο.

Τά χρόνια πού πέρασε στο Παρίσι κατά τό διάστημα της δικτατορίας, και καθώς έβλεπε να παίρνουν έκταση τα άναρχικά κινήματα στην Ευρώπη, άπροσδόκητα πήραν άλλο νόημα οι πιό προσωπικές του πεποιθήσεις έξέγερσης. Στους χίπιδες και στους φοιτητές του Μάη 1968 είδε να πραγματοποιείται μιά έξέγερση άνυπότακτη στη δεοντολογία των κομμάτων και των όμαδικών όργανώσεων. Αυτή η έμπειρία του έδινε μιά άνέλπιστη επιβεβαίωση ότι αυτός είχε έκιο, ότι η καθολική έξέγερση του άτόμου είναι κάτι τό έφικτό. Τού φάνηκε να κερδίζει τό στοίχημα, ένα στοίχημα πού είχε βάλει μερικές δεκαετίες πριν: η φαντασία, τό όνειρο, ό έρωτας και η ήδονή μπορούσαν να κερδίσουν τη μάχη. ■

Η ΚΡΙΣΙΜΗ ΚΑΜΠΗ:

‘Η ώριμότητα του ποιήματος καί του ποιητή

του Δ.Ν. Μαρωνίτη

1. Εισαγωγικά

‘Ο τίτλος υποθέτω ξενίζει· πρέπει, λοιπόν, κάπως νά τόν εξηγήσω καί νά τόν υπερασπιστώ.

‘Η λέξη «ώριμότητα» αποτελεί κυριολεξία στή γλώσσα τών εποχών του Έτους καί στήν αντίστοιχη γλώσσα τής καρποφορίας: ώρες είναι οί τέσσερις εποχές καί μιλούμε γιά ώριμο καρπό. ‘Αποτελεί μεταφορά στή γλώσσα τής διολογίας: ώριμος άνθρωπος, άγουρος άνθρωπος. ‘Η μεταφορά έπεκτείνεται καί στήν περιοχή τής τέχνης καί τής ποίησης: ή «Τρικυμία» ώριμο έργο του Σαίξπηρ, ό «Οιδίπους επί Κολωνώ» ώριμο δράμα του Σοφοκλή. ‘Η νεοελληνική γλώσσα τό θέλει από τή λέξη ώρα νά έχουμε δύο παράγωγα μέ συγγενική αλλά καί διακρινόμενη σημασία: μέ τό επίθετο «ωραίος» τό θάρρος πέφτει πιά πολύ στήν ποιότητα τής μορφής· μέ τό «ώριμος» τονίζουμε – άν επιτρέπεται τό δξίμωρο – τό είδος του περιεχομένου. Λέμε: «ωραίος» καί «ώριμος» καρπός. Καί μεταφορικά στήν ποίηση: «ωραίο» καί «ώριμο» ποίημα. Τό ωραίο ποίημα κατά κάποιο τρόπο δέν έχει ηλικία· τό ώριμο έχει.

‘Ο πιο εύκολος καί περιγραφικός τρόπος γιά νά όρίσουμε τήν «ώριμότητα» στήν περιοχή τής ποίησης, πού έδώ ενδιαφέρει, είναι νά αντικρίσουμε μέ τήν ώριμη ηλικία του ποιητή τήν ώριμη ποιητική παραγωγή του. ‘Ετσι, όσοι δέχονται τόν ίδιο ποιητή γιά τήν ‘Ιλιάδα καί τήν ‘Οδύσσεια, θεωρούν γιά πολλούς λόγους τήν ‘Ιλιάδα έργο τής άκμης, τήν ‘Οδύσσεια έργο τής ώριμότητας του ‘Ομήρου. Μέ ανάλογα κριτήρια ή «Θυσία του ‘Αδραάμ» προσγράφεται στή νεανική ηλικία του Κορνάρου, ό «‘Ερωτόκριτος» στήν ώριμότητά του. ‘Οπου μάλιστα οί ιστορικές συνθήκες μας είναι πιο καλά γνωστές, τά πράγματα άπλουστεύονται περισσότερο: ξέρουμε ότι ό Σολωμός σύνθεσε τόν ‘Υμνο στήν ‘Ελευθερία» στή νεανική του ηλικία, ενώ ό «Πόρφυρας» δασάνισε τήν ώριμότητά του. Σύμφωνα μέ τίς γνώσεις μας τό ποίημα «Στά περίχωρα τής ‘Αντιοχείας» ανήκει στήν ώριμη ηλικία του Καδάφη. «Τά τρία κρυφά ποιήματα» του Σεφέρη σταθμεύουν κάπου στα εξήντα χρόνια του. Καί πιο επίκαιρα παραδείγματα: ή γνωστή χρονολογία τής «Φαίδρας» παραπέμπει στήν ώριμη ηλικία του Ρίτσου· ή συνθετική ήμερομηνία τής «Μαρίας Νεφέλης» στήν ώριμότητα του ‘Ελύτη· κάποια, τέλος, ποιήματα από τήν «Κοιλάδα μέ τούς ροδώνες» χρονολογούν τήν ώριμη ηλικία του ‘Εγγονόπουλου.

Μέ τούς προηγούμενους όρους φαίνεται νά μήν υπάρχει πρόβλημα: ό ποιητής στήν ώριμότητα τής ηλικίας του παράγει τό ώριμο ποίημα. Καί όμως τά πράγματα δέν είναι τόσο άπλά.

Ξέρουμε, άλλοι από πείρα κι άλλοι από άκοή, ότι ή ώριμότητα είναι ηλικία δύσκολη μέ πολλές πιθανές ή δέβαιες έμπλοκές. ‘Ενώ δηλαδή ή νεότητα είναι μία ηλικία λίγο πολύ αυτόματη, ή ώριμότητα προϋποθέτει βαθύτερη συνείδηση καί, προπαντός, παραδοχή τών όρων της: κυρίως καλήν ύποδοχή του χρόνου, πού λίγο πρίν από τή σήψη, μάς ώριμάζει.

‘Ανάλογες δυσκολίες εμφανίζονται καί στήν ποιητική παραγωγή τών ώριμων ποιητών. ‘Ισως δέν είναι άσχετο ότι κάποιοι ποιητές προσεγγίζοντας τήν ώριμη ηλικία σιωπούν (παράδειγμα τυπικό: ό Γρυπάρης)· άλλους ή ώριμότητα τούς επιβάλλει ποιητικούς στόχους πού ή εύστοχία τους δέν μπορεί νά τούς φτάσει όλοτετα, καί ή σάϊτα μένει κάπου στή μέση (δραματικό παράδειγμα ό Σολωμός)· τέλος δέν είναι λίγοι οί ποιητές, πού φτάνοντας στήν ώριμη ηλικία τους, άνυποψίαστοι παράγουν αντίγραφα τής προηγούμενής τους ηλικίας. ‘Αποτέλεσμα: σπάνια στήν ποίηση, όπως έξάλλου καί στή ζωή, πραγματοποιείται ή προσδόκιμη ίσορροπία· τά έργα τών ώριμων νά είναι καί ώριμα.

Φυσικά υπάρχει κι ό προκλητικός αντίλογος: άν έχουμε ωραία ποιήματα, τί μάς χρειάζεται τό ώριμο ποίημα; Γιατί αυτή ή έπιμονή νά μετρηθεί ή λογοτεχνία σχεδόν κοντά στα γηρατιά του ποιητή ή ακόμα καί: επί γήραος οὐδῶ; Δέν είναι ό ποιητής εκείνος άκριδῶς πού αντίτισέκεται στό χρόνο, κρατώντας τήν πνευματική του νιότη;

Δέν πιστεύω στήν αντίληψη αυτή, πού τή θεωρώ καί εύκολη καί ρομαντική. ‘Η τριτῆ μέ τήν ποίηση μ’ έχει πείσει ότι υπάρχει πρόβλημα ώριμότητας τόσο γιά τόν ποιητή όσο καί γιά τό ποίημα. Κάτι περισσότερο: υπάρχει πρόβλημα καί αίτημα ώριμότητας, καί γιά τήν άνάγνωση καί τόν άναγνώστη τής ποίησης. ‘Αλλιῶς караδοκεί γιά όλους ή γελοιοποίηση. ‘Η προηγούμενη πίστη είναι ή μία προϋπόθεση τής προκειμένης μελέτης καί μία πρώτη μου όμολογία. ‘Η δεύτερη: πρόσφατα ή άνάγνωση ενός έργου του ‘Οδυσσέα ‘Ελύτη – έννῶ τής «Μαρίας Νεφέλης» – μ’ έπεισε ότι ή φιλόδοξη αυτή σύνθεση γνρεύει από μόνη της μέτρηση μέ τά μέτρα τής ώριμης ποίησης – άλλῶς δέν είναι δυνατό νά διαβαστεί καί πολύ περισσότερο νά εκτιμηθεί σωστά. ‘Υπάρχει λοιπόν καί συγκεκριμένο έρέθισμα πού επιβάλλει τήν ένασχόληση μέ τήν ώριμότητα του ποιητή

καί τοῦ ποιήματος. Μιά πρόκληση πού πιθανόν θά ὀδηγήσει καί σέ μιὰ ἀπόφαση: εἶναι λ.χ. ἡ «Μαρία Νεφέλη» ὥριμο ποίημα ὠριμου ποιητῆ; -

2. Οἱ χαρακτῆρες τῆς ὠριμῆς ποίησης

Τὴν ὠριμότητα τοῦ ποιήματος θά μπορούσε κάποιος νά τή γυρέψει περιδιαβάζοντας τὴν ἱστορία τῆς ποίησης τῆς δικῆς μας ἢ τῆς ξένης. Δέν πρόκειται νά ἀκολουθήσω τὴ μέθοδο αὐτή, πού προϋποθέτει ἐξάλλου μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μου ἱστορική ἐνημέρωση. Προτιμῶ νά σταματήσω σ' ἓνα ἔργο κορυφαῖο, πού μᾶς εἶναι ἐντούτοις οἰκεῖο, καί νά τό χρησιμοποιήσω ὡς παράδειγμα γιὰ τό θέμα πού μέ ἀπασχολεῖ. Ἐπιλέγω, λοιπόν, ὡς μοντέλο ὠριμότητας τὴν Ὀδύσεια. Ἡ ἐπιλογὴ φυσικά δέν γίνεται γιὰ νά ὀδηγηθῶ ὕστερα σέ συντριπτικές συγκρίσεις: κανεὶς μᾶς ποιητῆς δέν συναγωνίζεται σήμερα, ὑποθέτω, τὴν ποιητικὴ ὠριμότητα τῆς Ὀδύσειας. Ὡστόσο μέσα στὰ μεγάλα ἔργα οἱ βασικοὶ χαρακτῆρες τῆς λογοτεχνίας ξεκαθαρίζουν καλύτερα. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ προσφυγὴ στὴν Ὀδύσεια μοῦ φαίνεται νόμιμη. Ἀκολουθεῖ, ἄς ποῦμε, τό παράδειγμα τοῦ Σεφέρη, πού συνθέτοντας τὰ «Τρία κρυφὰ ποιήματα» διάβαζε ἐντατικά τὴ «Θεὶα Κωμωδία» τοῦ Δάντη.

Ἡ Ὀδύσεια εἶναι καλὸς ἀγωγὸς ποιητικῆς ὠριμότητας, γιατί εἶναι τουλάχιστον τριπλὰ ὥριμο ἔργο: (α) Ἡ ὀριστικὴ τῆς σύνθεσης συμπλῖπει μέ τό τέλος τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς - πρόκειται, λοιπόν, γιὰ ἔργο καταρχὴν ἱστορικά ὥριμο. (β) Κατὰ κοινὴ σχεδὸν συμφωνία ἀποτελεῖ ὄψιμο σταθμὸ στὴν παραγωγικὴ ἐξέλιξη τοῦ εἶδους πού ὀνομάζουμε ἔπος ἡρωϊκὸ - ἔχουμε, ἐπομένως, ἓνα ἔργο καί εἰδολογικὰ ὥριμο. (γ) Τέλος, ἂν εὐσταθεῖ ἡ ὑπόθεση πὼς ἡ Ὀδύσεια ἀποτελεῖ δευτέρη σύνθεση τοῦ ποιητῆ τῆς Ἰλιάδας, τότε εἶναι καρπὸς καί τῆς ὠριμῆς ἡλικίας τοῦ ποιητῆ. Τρεῖς, λοιπόν, διαστάσεις ὠριμότητας μᾶς δοθεῖ νά διακρίνουμε τό παράδειγμα τῆς Ὀδύσειας: μιᾶς πρώτης πού ἀνήκει στὴν ἱστορικὴ περίοδο, μιᾶς δευτέρας πού ὀφείλεται στὴν ἐξέλιξη τοῦ εἶδους, καί μιᾶς τρίτης πού σχετίζεται μέ τὴν προσωπικὴ ὠριμότητα τοῦ ποιητῆ.

Στοὺς ἐξωτερικοὺς χαρακτῆρες ὠριμότητας, πού πρέπει ἀπὸ κοινού νά ἀποδοθοῦν στὴν Ἰλιάδα καί στὴν Ὀδύσεια, ἀνήκουν: ὁ διαμορφωμένος πιά καί σταθεροποιημένος τρωϊκὸς μῦθος - μέ τὰ κύρια πρόσωπα καί τὰ βασικά του ἐπεισόδια· ἡ ἐξελιγμένη ἐπικὴ τεχνικὴ: ὁ δουλεμένος ἐξάμετρος, οἱ σταθεροὶ τυπικὲς σκηνές, οἱ κρυσταλλωμένες φόρμουλες, τό σύστημα τῶν μεταφορῶν καί τῶν παρομοιώσεων, ἡ ὑπέρβαση τῆς ἀπλοϊκῆς χρονογραφικῆς ἀκολουθίας, πού ἤθελε τό χρονικὰ πρότερον καί συνθετικὰ πρότερον, τό χρονικὰ ὕστερον καί συνθετικὰ ὕστερον. Μέ δυὸ λόγια: ὁ ποιητῆς τῆς Ὀδύσειας εἶχε στὴ διάθεσή του ἀπὸ τὴν ὠριμὴ ἱστορία καί τό ὥριμο εἶδος πού καλλιέργησε μιὰ ὠριμὴ τεχνικὴ σκευή. Δέν ἔπρεπε μόνος του αὐτός νά τὴν ἐπινοήσῃ.

Κάπου ἀνάμεσα στοὺς ἐξωτερικοὺς καί στοὺς ἐσωτερικοὺς χαρακτῆρες ὠριμότητας θά πρέπει ἴσως νά ἀναζητηθεῖ μιὰ ἄλλη κατηγορία ἐπιλογῶν τοῦ ποιητῆ τῆς Ὀδύσειας: Σέ σύγκριση πρὸς τὴν Ἰλιάδα, πού εἶναι καί τό μοναδικὸ ἀκέραιο ἡρωϊκὸ ἔπος τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς πού κατέχουμε, ἡ Ὀδύσεια διακρίνεται καθὼς:

(α) Ἀπὸ τὸν πολεμικὸ κατὰ δάση τρωϊκὸ μῦθο ἐπιλέγει ὡς ὕλη τῆς τίς μεταπολεμικῆς ἐμπειρίας τοῦ νόστου.

(β) Στὸν μεταπολεμικὸ αὐτὸ χρόνο καί χώρο ὁ ποιητῆς τῆς Ὀδύσειας λιγότερο ἐπιμένει στὴν ἔνταση καί στὴ σύγκρουση τῶν ἡρώων μεταξύ τους καί τῶν ἡρώων μέ τοὺς θεοὺς, καί περισσότερο στοχάζεται καί μελετᾷ τοὺς ὅρους αὐτῆς τῆς ἔντασης καί αὐτῆς τῆς σύγκρουσης - τόσο ἀπὸ ἀνθρώπινη ὅσο καί ἀπὸ θεϊκὴ ἀποψη.

(γ) Ἡ Ὀδύσεια μέ τό εὐτυχημένο τέλος της καταφάσκει τελικὰ σέ μιὰ ἀνθρωποδικία καί σέ μιὰ θεοδικία πού δέν ἀφήνουν ὀλότελα ἐκθετοὺς μήτε τοὺς ἀνθρώπους μήτε τοὺς θεοὺς στίς ἐκρήξεις καί στὰ πάθη τους. Ἀντιπαραθέτει δηλαδὴ ὁ ποιητῆς τῆς Ὀδύσειας ἀπέναντι στὴ νήπια συμπεριφορὰ - τὴν ἀγορη καί τὴν ἀστοχαστὴ - τὴν ὠριμὴ καί τὴ σοφὴ.

(δ) Ἡ Ὀδύσεια συνθετικὰ εἶναι μοιρασμένη ἀνάμεσα σ' ἓνα ἐννιάχρονο παρελθόν καί σ' ἓνα ὀλιγόμηνο, ὀλιγόμηρο καλύτερα, παρόν. Μέ μεγαλόψυχη, λοιπόν, ἀπλοχερία μέσα στὸ συνθετικὸ κυρίως παρελθόν τῆς φιλοξενεῖ τὴ θαλασσινή, τὴ νοδελιστικὴ, ἀκόμη καί τὴν παραμυθικὴ περιπέτεια, προσφέροντας στὸν ἀκροατὴ μιὰ τέρψη πού δέν τὴν καταδέχτηκε ἡ Ἰλιάδα.

(ε) Τέλος ἡ Ὀδύσεια εἶναι ἓνα ἔπος πού ἐπανιδρύει ὅ,τι ὁ πόλεμος ἀνάρεψε: τὴ νόμιμη ἐξουσία, τὴν οἰκογενειακὴ ἐστία, τὴ συζυγικὴ σχέση, τὴ σχέση πατέρα καί γιοῦ, ἀποκαθιστᾷ ἀκόμη καί τὴν ταραγμένη σχέση τοῦ Ὀδυσσεύα καί τοῦ Ποσειδῶνα.

Αὐτὴ ἡ σοδειά (μεταπολεμικῆς ἐμπειρίας, νόστου, μεταδραματικὸς στοχασμὸς καί ἠθολογικὴ μελέτη, κατάφαση στὸν ἀνθρώπο καί στὰ πάθη του, ἀπόρριψη τῆς νηπιότητος, τελικὴ ἀποκατάσταση μιᾶς ὀδυνήρης ἱσορροπίας) εὐκόλα ἀναγνωρίζεται ὡς σύστημα ἀνθρώπινης καί ποιητικῆς ὠριμότητας πού ἔφτασε ὡς τὰ χρόνια μας.

Σέ βαθύτερα ἐξάλλου στρώματα ὠριμότητας ὀδηγεῖ ὁ διάλογος τοῦ ποιητῆ τῆς Ὀδύσειας μέ τό θάνατο καί τὸν ἔρωτα.

(α) Μέ σταθερὸ ἄξονα τὸν Ὀδυσσεύα καί τὸν περιπετειώδη νόστο του, ἡ ἀνθρώπινη μοῖρα κυριολεκτικὰ ταλαντεύεται ἀνάμεσα στὴν ἀβεβαιότητα τῆς ζωῆς καί στὴ θεβαιότητα τοῦ θανάτου. Ὁ Ἀγαμέμνων σφαγμένος, ὁ Μενέλαος ζωντανός, κι ὁ Ὀδυσσεύς κάπου ἀνάμεσά τους: ζεῖ ἢ ἀφανίστηκε; θά γυρίσει ἢ ὄχι στὴν Ἰθάκη; Ἡ κοινωνία αὐτῆς ζωῆς καί θανάτου, νόστο καί θάνατος κάνει τὴν Ὀδύσεια στερεομετρικὴ: οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐρχονται ἀπὸ ψηλά, οἱ ἀνθρώποι κυκλοφοροῦν στὴ στερεὴ γῆ ἢ στὴν ὑγρὴ θαλάσσα, ἀλλὰ ἀπὸ κάτω ὑπάρχει ὁ Ὁκεανὸς Ἀδης - ἡ Νέκυια, ὅπου ὁ Ὀδυσσεύς κατεβαίνει γιὰ νά προμηθευτεῖ τό γυρισμὸ του ἀπὸ τὴν προφητικὴ φωνὴ τοῦ νεκροῦ Τειρεσία. Πρόκειται γιὰ ἓνα κύκλο ὠριμότητας, πού μόλις στὴ νεότατη ποίηση ἀποκαλύφθηκε χάρις στὸν Πάουντ, τὸν Ἐλλιοτ, καί τό δικό μας Σεφέρη κ.ἄ.

(β) Ἐξίσου ἀποκαλυπτικὴ εἶναι ἡ πρόταση τοῦ ποιητῆ καί γιὰ τὴ φύση τῆς ἐρωτικῆς ἡδονῆς. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς στὴν περίπτωσή τοῦ νόμιμου ζεύγους τῆς Πηνελόπης καί τοῦ Ὀδυσσεύα μοιάζει κάπως συμβατικὴ, ἂν τὴν παραβάλουμε μέ τῶν ἄλλων ἐρωτικῶν διδύμων πού ἀπαντοῦν στὴν Ὀδύσεια, πάντοτε μέ σταθερὸ δεύτερο ὑποκείμενο τὸν Ὀδυσσεύα: Καλυψὼ-Ὀδυσσεύς, Κίρκη-Ὀδυσσεύς, Ναυσικά-Ὀδυσσεύς. Στὴν πρώτη περίπτωσή ὁ ἔρωτας πού παραλύει, πού κατατρώγει τὴ μνήμη, καί ἀντιπροσφέρει, σκεπάζοντας τό νοῦ, τὴ λήθη (Καλυψὼ). Στὴ δευτέρῃ περίπτωσιν ἐντοπίζεται ἡ καθαρή ἡδονή, ἡ ὁποία ἡ ὀδηγὴ στὴν ἀποκτίνωση ἢ παράγει τὴν πιὸ βαθιὰ γνώση πού ἐπιφυλάσσεται στὸν ἀνθρώπο (Κίρκη). Τέλος, στὴν τρίτῃ περίπτωσιν, ὁ ἐρωτικὸς κραδασμὸς μεταωρίζεται: μιὰ ἀγορη κοπέλα (φρόνιμη ἀλλὰ θαρραλέα, σεμνὴ ἀλλὰ διόλου σεμνόντυφη) κι ἓνας ὥριμος ἄντρας (φαγωμένος σχεδὸν ἀπὸ τὴ θάλασσα, γυμνός, δίχως ὄνομα, ἀναστημένος ἀπὸ τὸν ὕπνο του, πού θά μπορούσε νά εἶναι καί ὁ θάνατός του).

Ἄν ἡ ὠριμὴ ἐξωτερικὴ σκευὴ εἶναι τό δῶρο τῆς παραδοσιακῆς ἐπικῆς ποίησης στὸν ποιητὴ τῆς Ὀδύσειας, ἡ ἐσωτερικὴ οἰκονομία τοῦ ἔργου εἶναι δικό του κατόρθωμα. Μέ δείγματα αὐτῆς τῆς κατηγορίας θά κλείσω τό κεφάλαιο τῆς ὠριμῆς Ὀδύσειας.

(α) Τό πιὸ φανερό σημάδι ἐσωτερικῆς οἰκονομίας στὴν Ὀδύσεια εἶναι ἡ τεχνικὴ τοῦ ἐγκλιωτισμοῦ. Ἡ ἀπορρόφηση δηλαδὴ τῆς ἐννιάχρονης περιπέτειας μέσα σέ λίγες δραματικὲς ἡμέρες, πού ὀδηγοῦν τὸν Ὀδυσσεύα ἀπὸ τὴν Καλυψὼ στοὺς Φαίακες, καί ἀπὸ κεῖ τὸν ἐπανιδρύουν στὴν Ἰθάκη. Τούτῃ ἡ ἀπλή, ἐξωτερικὰ, τεχνικὴ συνεπάγεται πράγματα σημαντικὰ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ποίησης: ἐπιτρέπει τὴ δημιουργία ἐνὸς δευτέρου (πλασματικοῦ) ἀφηγητῆ μῆροσά ἀπὸ τὸν πραγματικὸ ἀφηγητὴ· ἐξασφαλίζει δηλαδὴ τὴν ἀνακλαστικὴ πρωτοπρόσωπη διήγηση μέσα στὸ πλαίσιο τῆς τριτοπρόσωπης ἀφήγησης. Ἔτσι ὁ ἀφηγητῆς Ὀδυσσεύς γίνεται τό ποιητικὸ εἶδωλο καί τό

ἀφηγηματικό ἄλλοθι τοῦ ποιητῆ, καί οἱ ἀφηγήσεις τοῦ Ὀδυσσεά εἶναι ποίημα μέσα στό ποίημα, καί ἀσκησις ποίησης μέσα στήν ποίηση.

(6) Πιό δυσδιάκριτο εἶναι ἕνα δεύτερο σημάδι ἐσωτερικῆς οἰκονομίας: ἡ ὑπαρξη μέσα στό ἔργο ἐνός συνθετικοῦ προτύπου, πού ἀφηγηματικά προκαταβάλλεται τῶν ἐπεισοδιακῶν του παραλλαγῶν· ἔτσι (ὅπως εἶχα ἄλλοτε καί ἄλλου τήν εὐκαιρία νά δείξω διεξοδικά), ἡ πρώτη θαλασσινή περιπέτεια τοῦ Ὀδυσσεά πού ἀκοῦμε μέσα στό ἔπος (τό ναυαγίον του δηλαδή ἀπό τό νησί τῆς Καλυψώς ὡς τό νησί τῶν Φαίακων) παίζει τό ρόλο τοῦ συνθετικοῦ προτύπου γιά ὅλες τίς ἐπόμενες θαλασσινές περιπέτειες τοῦ Ὀδυσσεά. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τήν πρώτη πλαστή διήγηση τοῦ ἥρωα στήν Ἀθήνα, ἂν τή συγκρίνουμε μέ τίς ἐπόμενες.

(7) Ἀκόμη πιό ριζικός εἶναι ὁ τρόπος πού λειτουργεῖ τό θέμα τοῦ ὕπνου, ὡς ὑποδοχή τοῦ κορυφαίου ἀναγνωρισμοῦ τοῦ ἔπους: τοῦ Ὀδυσσεά ἀπό τήν Πηνελόπη. Ἡ 23 ραψωδία, πού θεματογραφεῖ αὐτόν τόν ἀναγνωρισμό, ἀνοίγει μέ τό πέραςμα τῆς Πηνελόπης ἀπό τό νῆδυμο ὕπνο της (βλέπει, κοιμισμένη μόνη της στό θάλαμο, τό πιό ὠραῖο ὄνειρο τῆς ζωῆς της) στή βίαιη ἐγρήγορή της (ἡ Εὐρύκλεια τήν ξυπνά ἀπότομα, γιά νά τῆς ἀναγγεῖλλει ὅτι ὁ Ὀδυσσεάς εἶναι ἤδη στό παλάτι κι ἔχει σκοτώσει τούς μνηστήρες. Ἡ Πηνελόπη δυσπιστεῖ καί χλευάζει τήν παραμύθια, τελικά ὅμως ὑποχωρεῖ – κι ἔτσι προχωροῦμε στόν ἀναγνωρισμό τοῦ ζεύγους. Ὅταν ὁ ἀναγνωρισμός ἔχει πιά συντελεσθεῖ, τό ζευγάρι ὁδηγεῖται στό θάλαμο τελετουργικά ἀπό τήν Εὐρύκλεια (σά νά ἦναι νιόπαντροι), σμίγει ἐρωτικά, καί ἡ Ἀθηνά παρατείνει ἀφύσικα τή νύχτα, προκειμένου τά δύο πρόσωπα αὐτῆς τῆς κορυφαίας ὁμιλίας νά μετακινηθοῦν, τό ἕνα στό ἄλλο, τίς ἐνδιάμεσες εἰκοσάχρονες ἐμπειρίες τους. Ὅταν ὁ λόγος τους ἐξαντλεῖται, ἔρχεται ἐπιτέλους ὁ ὄψιμος ὕπνος, δίδυμος τώρα: στό ἴδιο κρεβάτι καί στόν ἴδιο θάλαμο, ὅπου στήν ἀρχή τῆς ραψωδίας κοιμόταν ἡ Πηνελόπη μόνη της. Τό σχῆμα ὑποδοχῆς εἶναι καθαρό καί συνταρακτικό στήν ἀπλότητά του: ἀπό τόν μοναχικό ὕπνο στή βίαιη ἐγρήγορη, καί ἀπό τήν κοινή ἀναγνωριστική ἐγρήγορη στόν ζευγαρωτό τώρα ὕπνο.

(8) Τέλος μιά ἐξοχή λεπτομέρεια ὠριμῆς ἐσωτερικῆς σκευῆς. Ὅσο Ὀδυσσεάς καί Πηνελόπη ἀναγνωρίζονται, κάτω στήν αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ σαρώνονται τά πτώματα τῶν μνηστήρων, καί ὁ Τηλέμαχος, μέ διαταγή τοῦ πατέρα του ἔχει στήσει ἕνα πλαστό γλέντι (μουσική καί τραγούδια), γιά νά μήν πάρουν εἶδηση μέσα στήν ἄγρια νύχτα οἱ ἀπέξω τό συντελεσμένο φονικό. Τό σκηνοθετημένο, λοιπόν γλεντοκόπι σταματά, τή στιγμή ἀκριβῶς πού ὁ ποιητής σμίγει τόν Ὀδυσσεά μέ τήν Πηνελόπη. Ἔτσι ἡ ἐρωτική ἔνωση τοῦ χωρισμένου εἰκοσι χρόνια ζευγαριοῦ συντελεῖται σέ ἄκρα σιγή – ἡ σιωπή γίνεται ἡ ὑποδοχή τοῦ ἔρωτα.

Θά μπορούσα νά πολλαπλασιάσω τά παραδείγματα παρόμοιων ὑποδοχῶν, ὅμως εἶναι κενός νά ἐγκατελεῖψω τό ἀρχαῖο μοντέλο ὠριμότητος, γιά νά περάσουμε στά δικά μας χρόνια καί σέ δικά μας ἔργα.

Ἡ ἀναστροφή μας μέ τό μοντέλο τῆς Ὀδύσειας μᾶς ἔδωσε ὄρους ποιητικῆς ὠριμότητος, πού μπορούμε τώρα σχηματικά νά τούς ἐπιγράψουμε. Γιά τήν Ὀδύσεια εἶναι μᾶλλον δεδαιωμένοι:

(α) Ἡ ὑποχώρηση τῆς δραματικῆς ἔντασης πρὸς ὄφελος τῆς στοχαστικῆς μελέτης.

(β) Ἡ προσπάθεια νά συσχετισθοῦν ἡ ἡδονή καί ἡ σοφία, καί νά γεφυρωθεῖ τό χάσμα ζωῆς καί θανάτου.

(γ) Ἡ ἀναζήτησις γενικότερα μίᾳ καταφατικῆς λύσης στά μείζονα ἀνθρώπινα προβλήματα, ὅχι ἡ αὐτάρεσκη κάπως καί ὀψιμη ἐπιμονή στήν ἐπαναστατική διαμαρτυρία. Αὕτη ἡ προσφυγή στήν ὠριμη ἀπαισιοδοξία αἰσιοδοξία ὕστερα ἀπό τή νεανική αἰσιοδοξία ἀπαισιοδοξία (δέν παίζω μέ τίς λέξεις), προϋποθέτει μιά ἄλλου εἶδους γενναιότητα – λιγότερο σωματική καί περισσότερη πνευματική. Οἱ ρωμαλεοί θά σπεύσουν νά μιλήσουν γιά συμβιβασμό, γιά βιολογικό κάματο ἢ καί γιά ἐκφυλισμό. Πιθανόν νά ἔχουν κάπου καί κάποτε δίκιο. Τά πάντα

ὅμως ἐξαρτῶνται ἀπό τήν ποιότητα αὐτῆς τῆς ὠριμῆς ἡρεμίας: ἀπό τό ἀνήμερο δηλαδή ὑπέδαφος τῆς.

(δ) Ἡ ὠριμότητα τῆς Ὀδύσειας ἀναγνωρίστηκε στήν ἐξωτερική σκευή της, στούς μηχανισμούς τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας της καί στήν ἱκανότητα τοῦ ποιητῆ νά δημιουργεῖ τίς κατάλληλες ὑποδοχές, ὥστε νά μή διαρρέει τό ὠρимо ποίημα. Ἡ τριπλή αὕτη ὠριμότητα εἶναι δύσκολη ὑπόθεση· ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος ἐλλοχεύει στήν ἀποκλειστική ἐπιλογὴ τῆς ἐξωτερικῆς ὠριμῆς σκευῆς. Φαίνεται πῶς, ὅπως στήν κοινωνική μας ζωὴ χρησιμοποιοῦμε τόν κώδικα ὠριμότητος κάποτε συμβατικά καί ὄχι σπάνια ὡς προσωπεῖο, ἔτσι καί στήν ποίηση πολλοί καταφεύγουν, συνειδητά ἢ ἀσυνειδητά, στήν ὠριμη ἐπένδυση προκειμένου νά ἐξασφαλίσουν τό προσωπεῖο ὠριμότητος πού τούς ἐπιβάλλει ἡ βιολογική καί ἡ ποιητική τους ἡλικία.

(ε) Ἡ Ὀδύσεια ξέρε καί θέλει τήν ὠριμότητα (τῆς δικτῆς της φυσικῆς ἱστορίας, τοῦ δικοῦ της εἶδους ποίησης καί, βέβαια, τοῦ δικοῦ της ποιητῆ)· ὁ ὅρος αὐτός δέν ξέρω ἂν πρέπει νά θεωρηθεῖ αὐτονόητος γιά τήν ἐποχή μας. Δέν εἶναι καθόλου βέβαιο πῶς ξέρουμε καί προπαντός πῶς θέλουμε τήν ὠριμότητα τῆς ἐποχῆς μας – ὅποια κι ἂν εἶναι. Δέν εἶναι ἐπίσης καθόλου αἰγούρο ὅτι ἡ νεότερη ποίηση πέρασε ἤδη στή φάση τῆς ὠριμότητος τῆς Μ' αὐτῆς τίς προϋποθέσεις θά ἔλεγα ὅτι ὁ ὠριμος ποιητής καί τό ὠρимо ποίημα στοῦ καιροῦς μας, ὅταν καί ὅπου συντελεῖται, πραγματοποιεῖται σχεδόν ἀντίστροφα πρὸς τήν ἱστορική φορὰ καί κάπως λοξοδρομώντας ἀπό τήν ὀψιμη ἐφηβεία, τούς παιδισμούς ἢ καί τούς παλιμπαιδισμούς πού συχνά-πυκνά ἐπιχειροῦν καί πολλοί τεχνίτες – ποιητές τοῦ καιροῦ καί τοῦ συρμοῦ.

Μ' αὐτῆς τίς βαριές καί ὀπωσδήποτε ἄβολες ἀποσκευές μπορούμε νά πλησιάσουμε τώρα τήν ὠριμότητα τοῦ ποιητῆ καί τοῦ ποιήματος στίς μέρες μας καί στόν τόπο μας.

3. «Ἡ Μαρία Νεφέλη» τοῦ Ἑλύτη.

Ὑποδήλωσα ἤδη τό λόγο πού ὑπαγορεύει τήν ἀνάγνωση τῆς «Μαρίας Νεφέλης» μέ τούς ὅρους τῆς ὠριμῆς ποίησης καί τοῦ ὠριμου ποιητῆ. Ξέρω ἐντούτοις ὅτι ἡ ἀπομόνωση αὐτοῦ εἰδικά τοῦ ἔργου, ὄχι μόνο ἀπό τό σύνολο τῆς ὀψιμῆς ἔστω ποιητικῆς παραγωγῆς τοῦ Ὀδυσσεά Ἑλύτη, ἀλλά καί ἀπό τό corpus τῆς νεοελληνικῆς ποίησης γενικότερα, μπορεῖ νά κινήσει ὑποψίες φιλολογικῆς αὐθαιρεσίας ἢ ἀκόμη καί μεροληψίας – θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς. Ἀναλαμβάνω τόν κίνδυνο, καί ὑπογραμμίζω μόνον τό ἀντικειμενικό μέρος αὐτῆς μου τῆς ἐπιλογῆς: ἡ «Μαρία Νεφέλη», πρόσφατη ἐκδοσις καί πρόσφατη πρόκλησις, ὑποχρεώνει πιστεῦν τό σύγχρονο ἀναγνώστη νά ξανασκεφτεῖ καί νά ἐπανεκριμήσει τό πρόβλημα καί τό αἶτημα τῆς ὠριμῆς ποίησης. Ἡ γιά νά τό πῶ μ' ἄλλα λόγια: ἂν ἡ «Μαρία Νεφέλη» κριθεῖ ὠρимо ποίημα ὠριμου ποιητῆ, αὕτη ἡ κρίσις καί ἡ ἀπόφασις ἀποκοῦν γενικότερη σημασία γιά τό status τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς ποίησης καί τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς ἀναγνωστικῆς εὐαισθησίας. Τόσα ἄρκοῦν ὑποθέτω γιά τήν ἀντικειμενική ὑποστήριξη τῆς ἐπιλογῆς· ἡ συνομολογία καί τῶν ὑποκειμενικῶν προτιμήσεων θά μᾶς περνοῦσε λίγο πολύ στό χῶρο τῆς ἐξομολόγησης, πού καλὸ εἶναι νά τήν ἀποφεύγουμε.

Ἔτσι κι ἄλλῳδς πρόκειται γιά τήν τελευταία δημοσιευμένη ποιητική σύνθεσις τοῦ Ἑλύτη, πού γνωρίζει ἤδη μεγάλη κυκλοφοριακή ἐπιτυχία, ἀναγνωστικὸ ἐνθουσιασμό, καί προκάλεσε εὐμενέστατες κριτικές: ὅτι ἔχουμε στά χέρια μας ἕνα ὠραῖο βιβλίο, εἶναι ἀναμφισβήτητο: πῶς ἔχουμε ἴσως καί μιά ὠριμη σύνθεσις τό μαρτυροῦν τουλάχιστον κάποια τῆς μέρη, ἢ ἔστω στίχοι, ὅπως αὐτοί:

*Σιγά-σιγά μέσ στόν ἀσθέστη χωνεύεται ἡ Μεγάλη Τρίτη.
Καμία ρυτίδα. Οὐτ' ἕνα δάκρυ.*

Ἀκούγεται μονάχα ἡ ρόδα τοῦ ἡλίου ὅπως τό "σῶσον"

*ἀπ' τὰ Μοναστήρια
κατατρώγοντας τή φθορά*

τήν ώρα που οί γυναίκες ανεβάζουνε από τό πηγάδι
τόν ήχο εκείνο του κενού
που άκούμε λίγο πριν ή συμφορά μās πλήξει.

Ένα κύρτωμα όπως της παλάμης όπου χωράει τό δίκιο μας.

Όμως άς δούμε υπομονετικά τό σύνολο.

ΜΑΡΙΑ ΝΕΦΕΛΗ

Η Παρουσία

Η ΜΑΡΙΑ ΝΕΦΕΛΗ ΛΕΕΙ

1. ΤΟ ΔΑΣΟΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ
2. Η ΝΕΦΕΛΗ
3. ΠΑΤΜΟΣ
4. ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΚΑΛΟΥΣ
5. THROUGH THE MIRROR
6. ΚΕΡΑΤΝΟΣ ΟΙΑΚΙΖΕΙ
7. Ο ΤΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΚΑΙ Ο ΑΝΤΙΦΩΝΗΤΗΣ

1. ΤΟ ΣΤΙΓΜΑ
2. Ο ΝΕΦΕΛΗΓΕΡΕΤΗΣ
3. Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ
4. Η ΝΕΡΟΣΤΑΓΟΝΑ
5. Η ΑΙΓΗΙΣ
6. ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΜΑΡΙΑ ΝΕΦΕΛΗ
7. Η ΕΛΕΝΗ

Τό Τραγούδι της Μαρίας Νεφέλης

Ο ΑΝΤΙΦΩΝΗΤΗΣ ΛΕΕΙ

1. ΡΑΧ SAN TROPEZANA
2. ΤΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ
3. Ο ΠΡΟΠΑΤΟΡΙΚΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ
4. EAU DE VERVEINE
5. Η ΑΝΘ ΤΑΡΚΙΝΙΑ
6. ΥΜΝΟΣ ΣΕ ΔΤΟ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ
7. Η ΙΕΡΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

ΚΑΙ Η ΜΑΡΙΑ ΝΕΦΕΛΗ

1. Ο ΠΛΑΝΗΤΗΣ ΓΗ
2. ΚΑΘΕ ΦΕΓΓΑΡΙ ΟΜΟΛΟΓΕΙ
3. Ο ΧΑΡΤΑΕΤΟΣ
4. ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΓΝΟΤΗΤΟΣ
5. ΤΟ ΜΑΤΙ ΤΗΣ ΑΚΡΙΑΔΣ
6. ΥΠΕΡΤΩΓΗ ΔΗΛΩΣΗ
7. Ο ΑΓΙΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΤΗΣ ΑΣΕΙΖΗΣ

Τό Τραγούδι του Ποιητή

Η ΜΑΡΙΑ ΝΕΦΕΛΗ ΛΕΕΙ

1. ΚΑΛΗΜΕΡΑ ΘΛΙΨΗ
2. ΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ
3. Ο ΕΙΚΟΣΙΤΕΤΡΑΡΟΣ ΒΙΟΣ
4. ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΤΥΝΗΣ
5. ELECTRA BAR
6. DJENDA
7. Ο ΣΤΑΛΙΝ

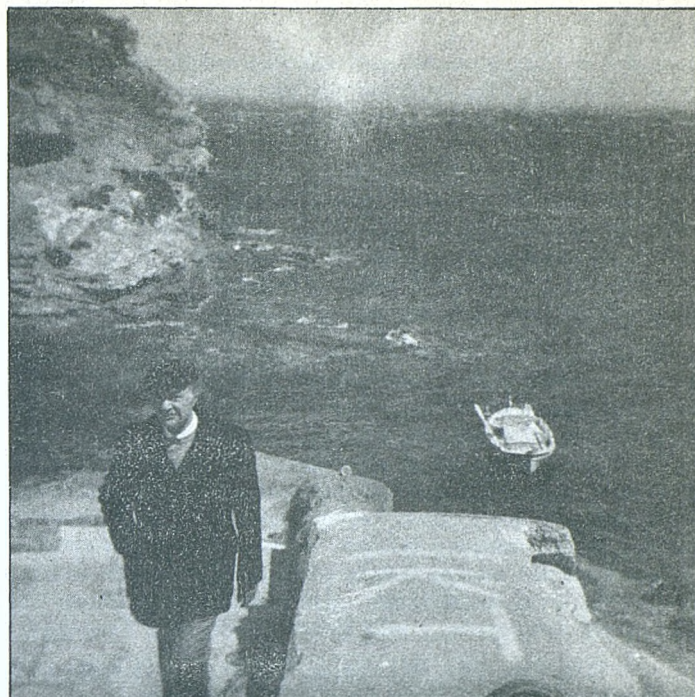
ΚΑΙ Ο ΑΝΤΙΦΩΝΗΤΗΣ

1. Η ΠΡΩΙΝΗ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ
2. ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΠΕΙΘΕΙ
3. Η ΙΣΟΒΙΑ ΣΤΙΓΜΗ
4. ΣΠΟΥΔΗ ΓΥΜΝΟΥ
5. Η ΠΑΡΘΕΝΟΓΕΝΕΣΗ
6. ICH SEHE DICH
7. Η ΟΥΓΓΡΙΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ

Τό Αιώνιο Στοιχείμα

(Ι) Τό έργο έχει πυκνή τεχνική σκευή. Υποστηρίζεται καταρχήν από ένα αριθμητικό κώδικα, ό όποιος, άν βλέπω καλά, σκοπεύει στη συνειδητή επιβολή πειθαρχίας πάνω σε μιάν άνυπότακτη, από τή φύση της, ποιητική ύλη και διάθεση. Δέν είναι ή πρώτη φορά που ό Έλύτης επιχειρεί τήν κατοχύρωση μιάς μεγάλης ποιητικής σύνθεσης με τό σύστημα της αποκαλυπτικής ή, έστω, της συμβολικής αριθμητικής. Τήν ύπαρξη άνάλογης αριθμητικής σκευής στο «Αξιόν έστί» τήν άναγνώρισε ήδη ό Γιώργος Σαββίδης και τή συνέδεσε με προηγούμενες προτιμήσεις του Έλύτη. Παρά ταύτα ή παρουσία της αριθμητικής πλοκής στη «Μαρία Νεφέλη» είναι έντονότερη, νομίζω, από κάθε άλλη φορά και πρέπει ιδιαίτερα νά ύπογραμμιστεί. Συγκεκριμένα:

(α) Τό έργο μοιράζεται σε τρία κύρια μέρη, στά όποια, άν προστεθούν ό πρόλογος («Η Παρουσία»), τά δύο έμβόλιμα τραγούδια (της Μαρίας και του ποιητή) και τό έπιλογικό ποίημα (τό «Αιώνιο Στοιχείμα»), προκύπτει, με τό συνδυασμό των τυπικών αριθμών 3 και 4, ό τυπικότερος αριθμός 7.

(β) Ό αριθμός 7 εξάλλου φαίνεται νά άποτελεί τό γενικότερο αριθμητικό άρθρωτικό σύστημα και στο έσωτερικό της σύνθεσης. Σε καθένα από τά τρία κύρια μέρη άντικρίζονται έφτά ποιήματα της Μαρίας Νεφέλης με έφτά ποιήματα του Άντιφωνητή. Μαρία και Άντιφωνητής περνούν χιαστά από τήν άριστερή στη δεξιά στηλή κάθε εφτάδμου δίστηλου, καθώς ή σύνθεση προχωρεί και περαιώνεται.

(γ) Τέλος, ό κάθετος άξονας 3 (τά κύρια μέρη της σύνθεσης) και ό όριζόντιος 7 (τά άντικριστά ποιήματα της Μαρίας και του Άντιφωνητή σε κάθε μέρος) μās δίνουν άθροισμα 10—έναν άλλο, σφαιρικό πιά άριθμό.

Έπομένως στη «Μαρία Νεφέλη» άναγνωρίζεται εύκολα μιά σταυρολεξική αριθμητική τελετουργία που τή συνθέτουν οί άριθμοί 3,4,7 και 10. Πρόκειται, νομίζω, για δομή που σκοπεύει στην άνάδειξη μαθηματικής άναλογίας και τάξης, σ' ένα σύνολο φαινομενικά άναρχόυμενο.

(ΙΙ) Στη σύνθεση άναγνωρίζεται και μιά δεύτερη άρθρωτική μηχανή, που δοκιμαστικά τήν όνομάζω «άρχή του διδύμου». Με τήν ποικίλη λειτουργία της εξασφαλίζεται μέσα στο έργο ή άντιθετική ίσορροπία: τά κατά παράδοση άντίθετα συμπληρώνουν τό ένα τό άλλο και συγκροτούνται σ' ένα νεοτερικό ποιητικό όλο. Ή, με τήν αντίστροφη εφαρμογή της ίδιας άρχής: ένα παραδοσιακό σύνολο διχοτομείται, για νά άποκαλυφθεί ή άντιθετική δομή του. Λ.χ.:

(α) Τό πιο φανερό δίδυμο της σύνθεσης συγκροτείται από τά δύο κύρια ύποκείμενά της που μοιράζονται κατά κάποιον τρόπο και τόν ποιητικό λόγο: τή Μαρία Νεφέλη και τόν Άντιφωνητή. Τά δύο αυτά ύποκείμενα διαχωρίζονται και σμίγουν σε πολλά επίπεδα, από τά όποια ξεχωρίζουν κυρίως τέσσερα: τό φύλο (συμπεριλαμβανομένου και του έρωτα), ή φύση (μαζί με τή μεταφυσική της ύποβολή και προβολή), ή ιστορία (με τούς διαχρονικούς σταθμούς της, άνάμεσα στην προϊστορία και στη μεθιστορία) και τέλος ή ποίηση (ώς μέθοδος επικοινωνίας, αυτογνωσίας, και κυρίως ως δήλωση ενός καταλυτικού άγώνα). Σε μιά πρώτη, άπλοική έστω άντιπαράθεση τά δύο αυτά ύποκείμενα μπορούν νά διακριθούν ως έξης: ή Μαρία Νεφέλη, νέα κοπέλα, συνδυάζει τίς σωματικές έμπειρίες μιάς πόρνης και τήν ένοραματική διαισθήση, άς πούμε, μιάς Φεγγαροντυμένης. Διαλύει τόν κατεστημένο κόσμο του φύλου, της φύσης, της ιστορίας και της ποίησης με άναρχική διάθεση, ψάχνοντας μέσα στά συν-

τρίμματα τόν ἀρχέγονο, παλαιοντολογικό σπόρο. Ἀπέναντί της ὁ Ἀντιφωνητής ὑπερασπίζεται τόν ὑπό διάλυση κόσμον μέ τή μέθοδο κατὰ κανόνα τῆς ἀντιστροφῆς: δίχως νά τόν καταστρέφει, τόν ἀνατρέπει, δείχνοντας, ὅπως σ' ἓνα χαλί, τοὺς κόμπους τῆς πολὺπλοκης ὕφανσής του. Γιά τόν Ἀντιφωνητή, ὅτιδήποτε φωτίζεται στή μιὰ τὸ ὄψη, φιλοξενεῖ στήν ἄλλη τὸ σκοτάδι· καί κάθε σκοτεινὸς δίσκος κρύβει ἀπὸ τὰ μάτια μας μιὰ σφαῖρα πού τὸ ἄλλο μισό της καταυγάζεται ἀπὸ φῶς. Ἡ ἀρετὴ τῆς ποιήσεως εἶναι γιά τόν Ἀντιφωνητή ἀκριβῶς τὸ θάρρος της νά ἀνακαλύπτει μέσα στό ἀρνητικό τὸ θετικό, καί ἀντιστροφή.

(8) Ζεύγη ὁμως ἀντιθετικῆς ἰσορροπίας ἀρθρώνουν καί τὰ ἐφτά δίδυμα ποιήματα πού συγκροτοῦν καθένα ἀπὸ τὰ τρία μέρη του. Οἱ ἀριθμητικοὶ δείχτες τοὺς καί οἱ τίτλοι τοὺς ἀποτελοῦν κατὰ κανόνα ἐνδείξεις πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση:

Ἔτσι στὸν δείκτη (1) προσγράφονται ἔξι ποιήματα (ἀνὰ δύο σέ κάθε μέρος) μέ θεματικό κίνητρο κοσμολογικῆς, κοσμογονικῆς ἢ ἡμερολογιακῆς ἀρχῆς. Τοῦτο γίνεται μέ ἐναλσασόμενη τῇ σοβαρῇ καί τῇ σατιρική διάθεσιν· κι ἂν στὸν ἓνα ὅρο τοῦ ζεύγους ἡ θεματικὴ ἀφορμὴ ἀνήκει στὸν μακρόκοσμον, στὸν ἄλλο ἀναζητεῖται στὸν μικρόκοσμον. Ἰδοὺ οἱ τίτλοι κατὰ ζεύγη: «Τὸ Δάσος τῶν ἀνθρώπων» ~ «Τὸ Στίγμα». «Pax San Tropezana» ~ «Ὁ Πλανήτης Γῆ». «Καλημέρα θλίψη» ~ «Ἡ πρωινὴ γυμναστική».

Ὁ δείκτης (2) προσφέρεται σέ τρία ποιητικὰ ζεύγη πού κατὰ βάση σχολιάζουν τὴν ποίηση, ἀναπτύσσοντας μιὰ «ποιητικὴ» ἢ «ἀντιποιητικὴ» θεωρία.

Ὁ δείκτης (3) ἀφιερώνεται σέ ἔξι ποιήματα (ἀνὰ δύο κάθε φορά) πού μελετοῦν τὸ χρόνο, ἀνάμεσα στὰ ἰδεατὰ ὅρια τῆς ὀρθῆς γωνίας καί τῆς ἀτέρμονης εὐθείας.

Ὁ δείκτης (4) παράγει κυρίως ζεύγη Λόγου (:«Λόγος περὶ κάλλους» ~ «Ἡ νεροσταγόνα». «Eau de verveine» ~ «Λόγος περὶ ἀγνότητος». «Λόγος περὶ δικαιοσύνης» ~ «Σπουδὴ γυμνοῦ») μέ ὕλη τὸ ὕψος στοιχεῖο καί τὸ γυμνὸ σῶμα.

Ὁ δείκτης (5) ἀντιστοιχεῖ κάθε φορά σέ ζευγαρώματα δύο ποιημάτων, πού ἂν τὸ ἓνα τρέπει τὸ βάθος σέ ὕψος, τὸ ἄλλο ἀντιστρέφει τὸ ὕψος σέ βάθος.

Ὁ δείκτης (6) καί στὰ τρία ζεύγη ὑμνολογεῖ: «Κεραυνὸς οἰακίζει» ~ «Ὑμνος στῇ Μαρίᾳ Νεφέλῃ». «Ὑμνος σέ δύο διαστάσεις» ~ «Ἑπεύθυνη δῆλωση». «Djenda» ~ «Ich sehe dich».

Τέλος ὁ δείκτης (7) προσφέρεται τρεῖς φορές σέ ζεύγη ἱστορικῶν σταθμῶν: «Τρωικός πόλεμος» ~ «Ἑλένη». «Ἱερὴ ἐξέταση» ~ «Ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσίζης». «Ὁ Στάλιν» ~ «Ἡ οὐγγρική ἐξέγερση». Στὴν ἐξάτευχον αὐτὴ φανερὴ εἶναι ἡ διαδρομὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα στό μεσαίωνα καί ἀπὸ τὸ μεσαίωνα στὴ νεότερη ἐποχὴ μας· ἢ ἀπὸ τὸν ἑλληνισμό στὴν εὐρωπαϊκὴ δύση καί ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ δύση στὸν ἀνατολικὸ σοσιαλισμό. Σέ κάθε ζεύγος ἐξάλλου ζευγαρώνεται ἓνα ἱστορικὸ γεγονός μ' ἓνα ἱστορικὸ (ἢ μυθικὸ) πρόσωπον.

Φυσικὰ θὰ ἦταν ἀφέλεια νά διαβαστεῖ ἡ «Μαρίᾳ Νεφέλῃ» μόνο πρὸς ἐπιβεβαίωση τοῦ ἀριθμητικοῦ κανόνα πού ὑπέδειξε ἡ τῆς ζευγαρωτῆς ἀντιστοιχίας της (ταυτόχρονα κάθετης καί ὀριζόντιας).

Πάντως ἂν ἡ ὀριμότητα μιᾶς ποιητικῆς σύνθεσης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀριθμητικὴ καί γεωμετρικὴ τῆς πειθαρχία, ἂν παράγεται μέσα ἀπὸ συμπληρωματικὰ ἀντιθέσεις, τότε ἡ «Μαρίᾳ Νεφέλῃ» εἶναι ὥριμον ποίημα. Μὲ περίτεχνη τὴν ἐξωτερικὴ τῆς σκευή, καί ἀχτινογραφημένο τὸν ἐσωτερικὸ τῆς σκελετό, δὲν ἀφήνει κανένα περιθώριο πρόχειρου αὐτοσχεδρισμοῦ. Κι ὥστόσο ἡ σύνθεσις δὲν γίνεται γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀφηρημένη, σχολαστικὴ, δύσκαμπτη καί δυσκίνητη. Ἀντίθετα, μέσα στό γεωμετρικὸ δίχτυ της, ὁ ποιητικὸς λόγος ἐλίσσεται μέ ἀφοπλιστικὴ συχνὰ φυσικότητα, περνώντας ἀπὸ τὴ σεμνότητα στό ἄσμενον παιχνίδι, δίχως νά ἀνάγεται στὴ σοβαροφάνεια. Παρά-

δειγμα «Ἡ οὐγγρική ἐξέγερση», ἡ ἀπόκρισις τοῦ Ἀντιφωνητῆ στὸν «Στάλιν» τῆς Μαρίας:

Καί ὁ Ἀντιφωνητής:

Η ΟΥΓΓΡΙΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ

Ἀκούσατε τὰ λόγια τῆς παρθένας:

τοὺς πολλοὺς παραιοὶ εἶ Ὁ Ἐνας.

Ἀνάλογα μέ τοὺς καιροὺς ντύνεται τὸν χιτῶνα τοῦ Στρατηγοῦ καί ἀνακηρύσσεται «διά βοῆς» στὴν Ἀγορὰ ὁ Ὑπέρτατος

Ἀρχὼν πού περιβάλλεται τῇ μεγαλοπρεπῇ πορφύρᾳ μέ σκῆπτρον καί μέ στέμμα ἐλέφ. Θεοῦ

πού ἐνλογεῖ μέ τῖμα καί μέ μίτρα – πού ἐν ὀνόματι τοῦ Κόμματος καί τοῦ Λαοῦ προχωρεῖ μέ κάννες καί μ' ἐρπύστριες

(ἄντε σύ χελιδόνι – τσιουτσιουσε ἂν κοτᾶς!)

ἔωσόντου τὸ Σῶμα τοῦ Στρατοῦ καί τὸ Σῶμα τοῦ Ἀνθρώπου γίνουν ὅπως τὸ θέλησε καί ἡ θεωρία – Ἐνα.

Πρὸ παντός ἡ σκοπιμότητα

φτάνει κι ἐκείνη ἀπὸ ψηλὰ σάν ἄγγελος τοῦ Ρούδλιφ εἶναι τέρας.

ποιὸ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν κανεῖς δὲν ξέρει.

Προσοχὴ Μαρία Νεφέλῃ – κατὰ-δὼ τὸ αὐτόματο

κι ἐσεῖς ὅσοι ὀπλισμένοι

νάνοι τοῦ παραμυθιοῦ μάγισσες καί θηρία

γυναῖκες ἄντρες μέ τσαπιά ξινάρια

(III) Γενικότερα ἡ «Μαρίᾳ Νεφέλῃ» χαρακτηρίζεται, θὰ ἔλεγα, ἀπὸ τὸν ἐλεγχόμενο ἀναρχισμό τῆς φόρμας της καί ἀπὸ τὴν εὐφορία τῆς πληθωρικῆς ἰδεολογίας της. Συγκεκριμένα:

(α) Ὡριμη ἢ ἄγουρη ἢ νεότερη ποίηση στὶς μέρες μας, προσφέρει στὴ «Μαρίᾳ Νεφέλῃ» ὅλα της τὰ ἐκφραστικὰ σύνεργα – ἀπὸ τὰ λιτότερα ὡς τὰ πιο φανταχτερά. Τὸ ποίημα γυρεῖ τὴν ὀριστικὴ μορφή του, ὄχι τόσο μέ τὴ μέθοδο τῆς ἀφαίρεσης ὅσο μέ τὴν πράξιν τῆς πρόσθεσης. Στιχουργημένος λόγος (συχνὰ καί μέ ἐξωτερικὴ ἢ ἐσωτερικὴ ρίμα) ἀλλὰ καί ἀδέσμευτη πρόζα· στοχαστικὸς λυρισμός ἀλλὰ καί ἀνάλαφρο τραγούδι· γνωμικὸ ἐπίγραμμα ἀλλὰ καί ἐφήμερος «κινηματογραφικὸς» διάλογος· ἀπροκάλυπτη ἐξομολόγησις ἀλλὰ καί ἄσκηση τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης· ἀποθέωσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἀλλὰ καί διαλυτικὸ πολὺγλωσσο διαφημιστικὸ μοντάζ. Ἡ «Μαρίᾳ Νεφέλῃ» προγραμματικὰ δὲν ἀντιστέκεται σέ κανένα μορφικὸ πειρασμό, ὑπακούοντας στὴν πρώτη εὐαγγελικὴ προμετωπίδα της: «ἐγὼ δέ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ»· προγραμματικὰ ἐπίσης ὑποδέχεται τὰ ἀντίθετα σχήματα, σύμφωνα καί πρὸς τὴ δευτέρη προμετωπίδα της, δανεισμένη τῇ φορᾷ αὐτῇ ἀπὸ τοὺς «Προσανατολισμοὺς»: «Μάντεψε, κόπιασε, νιώσε: ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά εἰμαι ὁ ἴδιος». Σ' ἓνα τροχιοδρομημένο, ἐπομένως, οὐρανὸ ἀφήνεται ἡ «Μαρίᾳ Νεφέλῃ» στοὺς τέσσερις ἀνέμους, καί ἀρμενίζει ὡς παράδειγμα ἐκφραστικῆς ἐλευθερίας.

(8) Ἡ ἐλευθερία ἐξάλλου – καλύτερα: ἡ ἀπελευθέρωσις – φαίνεται πὼς εἶναι καί τὸ κύριο ἰδεολογικὸ μήνυμα τῆς «Μαρίας Νεφέλης». Ὡς κινητήρια δύναμις αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας προβάλλεται ἡ ἰδεολογία τοῦ ἴδιου τοῦ λυρισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνδοσκοπεῖται, ἀπολογεῖται καί τελικὰ εὐαγγελίζεται τὴν ποιητικὴν τοῦ ἀρετῆ.

Ὁ ὑπερρεαλιστικὸς λυρισμός τοῦ Ἐλύτη ἀπὸ τοὺς «Προσανατολισμοὺς» ὡς τῇ «Μαρίᾳ Νεφέλῃ» ἐγινε τελικὰ λυρικός βίος πολὺπλευρος καί πολυσήμαντος. Τὸ περίεργο ὥστόσο εἶναι

Ἡ Μαρία Νεφέλη λέει:

Ένα φεγγάρι ἀνήκει στήν Ἀμερική
μά μιά ψυχή πού δέν πουλιέται – στά Μάταλα ἢ στό Κατ-
μαντού.

Κάθε καιρός κι ὁ Στάλιν του.

Καί ὁ Ἀντιφωνητής:

πέτρες ἀπ' τό λιθόστρωτο βενζιναντλίες ἀμάξια
ἐπάνω του!

(ὦ Παρθένα μου τό 'λεγες Σύ)

Κάθε καιρός κι ἡ Οὐγγρική του ἐξέγερση.

Ὅταν ἀκούς “τάξη”

ἀνθρώπινο χρέας μυρίζει.

Ἄν εἶναι νά πεθάνεις πέθανε

ἀλλά κοίτα νά γίνεις ὁ πρῶτος πετεινός
μέσα στὸν Ἄδη.

ὅτι ὁ λυρικός αὐτός βίος ἀκολούθησε καί ἀκολουθεῖ δύο παράλληλες τροχιές: στή μία τροχιά ὁ λυρισμός ἀσκειῖται δίχως αἰσθήματα ἐνοχῆς, χωρίς τήν πρόθεση τῆς ἀπολογίας καί προπαντός ἀπρόσβλητος ἀπό τήν ἀνησυχία γιά τόν ἱστορικό καί πολιτικό του ρόλο· στήν ἄλλη ὁμως τροχιά ὁ λυρικός βίος προβάλλεται ὡς σύστημα (κατά τό πρότυπο τοῦ Σικελιανοῦ;) ἱκανό νά ἀπορροφήσει ταυτόχρονα τή φύση, τή φυλή καί τό θεό. Ἔτσι ἀπό τή λυρική μελέτη τῆς φύσης παράγεται μιά φυσιοκρατική ἠθική· ἡ λυρική μελέτη τῆς φυλῆς εὐαγγελίζεται μιά νέα, ἀδογμάτιστη ἱστορική συνείδηση· ἀπό τή λυρική, τέλος, μελέτη τοῦ θεοῦ προκύπτει μιά παγανιστική, ἐγκόσμια μεταφυσική.

Ἡ «Μαρία Νεφέλη» ἀνήκει στή δεύτερη αὐτή τροχιά καί ἐξαγγέλει τήν ἐπιτυχία της. Ἀποφαστικό γεγονός γιά τήν πανηγυρική αὐτή ἐξαγγελία πιστεύω πῶς στάθηκε ὁ γαλλικός Μάης τοῦ '68, μέ προηγούμενα παράλληλά του τήν οὐγγρική ἐξέγερση καί τήν ἀνοίξη τῆς Πράγας.

Μέσα στό γαλλικό Μάη τοῦ 1968 ὁ Ἑλύτης φαίνεται πῶς ἀνακάλυψε ὅτι ὁ ἐνάρετος αἰσθησιασμός τῶν «Προσανατολισμῶν» ἀποτελοῦσε ἕνα εἶδος προφητείας γιά τή συνάντηση τοῦ λυρισμοῦ μέ τήν ἱστορική πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς μας: μέ τό γαλλικό Μάη τό φάντασμα τῆς λυρικῆς ἀρετῆς ἔμπαινε ἐπὶ τέλους στήν ἀρένα τῆς πολιτικῆς, καί κανεῖς ἀπό ἐδῶ καί πέρα δέν μποροῦσε πιά νά ἀγνοήσει τήν καταλυτική σημασία του γιά τή διαμόρφωση μιᾶς νέας (μετακαπιταλιστικῆς καί μετακομμουνιστικῆς) ἱστορικῆς συνείδησης.

Ἀπό μιά τέτοια αἰσιοδοξία πιστεύω πῶς γεννήθηκε ἡ ἰδεολογική διακήρυξη τῆς «Μαρίας Νεφέλης»: ὁ λυρισμός (στίς ὑπερρεαλιστικές τροπές του) ἀνασυγκροτεῖται ἐδῶ σέ μιά φυσική, πολιτική, μεταφυσική καί ποιητική ἰδεολογία, χρησιμοποιώντας ἀφοβα τή διαλεκτική συνταγή θέση-ἄρση-σύνθεση τοῦ μαρξισμού, δίχως καμιάν ἄλλη ὑποχρέωση καί δέσμευση. Ἔτσι,

λ.χ., ὁ ἄνδρας καί ἡ γυναίκα στήν ἔνωσή τους εὐαγγελίζονται τό ἰδεατό ἀνδρογύναιο· ἡ φύση καί ἡ πολιτική σμίγουν καί παράγουν ἕνα εἶδος μεταφυσικῆς ἱστορίας· ὁ παραδοσιακός ἄνθρωπος καί ὁ παραδοσιακός θεός συγχωνεύονται στό λυρικό ἐγκόσμιο θεάνθρωπο.

Ἡ ἰδεολογική αὐτή λυρική αἰσιοδοξία παρασύρει μέσα στό ποίημα ὅλες τίς δυνατές ἀντιστάσεις καί καταλήγει στό μνημειακό θρίαμβο:

ΟΤΙ ὅλη τοῦ κόσμου ἡ ἀπονία θα γίνει πέτρα
ἡγεμονικά νά καθίσεις
μ' ἕνα πουλί πειθήνιο στήν παλάμη σου.

Εἶναι παράξενο: ὁ λυρικότερος ποιητής τῆς γενιάς τοῦ '30, ὠριμάζοντας, ἔτρεψε τόν ἀνιδεολόγητό του λυρισμό σέ τρισδιάστατη ἰδεολογία (φυσική, ἱστορική καί μεταφυσική), προσπαθώντας νά στήσει ἕνα εἶδος ποιητικῆς «Πολιτείας». Ἡ «Μαρία Νεφέλη» πρέπει, νομίζω, νά διαβαστεῖ ὡς συμπληρωμένο, δεύτερο ἀντίγραφο αὐτῆς τῆς «Πολιτείας», ὅστερα ἀπό τήν πρώτη ἀνάλογη δοκιμή τῆς ποιητικῆς μήτρας, πού ἔγινε μέ τό «Ἀξίον Ἑστί».

4. Ἐπίλογος

Μένει μετέωρο ἀκόμη τό κρίσιμο ἀρχικό ἐρώτημα: μέ ὅσους χαραχτήρες ἔγιναν στό μεταξὺ φανεροί καί μ' ἐκείνους πού ἀσφαλῶς παραμένουν ἄδηλοι, κρυμμένοι στό ποιητικό σῶμα, εἶναι ἡ Μαρία Νεφέλη ὠριμο ποίημα ὠριμου ποιητῆ;

Θέλω νά πιστεύω ὅτι τόσο τό πρῶτο παραδειγματικό μέρος αὐτῆς τῆς μελέτης πού ἀφορᾷ στήν Ὀδύσεια, ὅσο καί τό δεύτερο δοκιμαστικό πείραμα δέν ἀφήνουν πολλά περιθώρια γιά ἀφελεῖς καί καθησυχαστικές ἀποκρίσεις τοῦ τύπου: ναί ἢ ὄχι.

Ο Έλεγχος της Μαρίας Νεφέλης με τὰ μέτρα της ώριμης ποιήσης, στο βαθμό πού έγινε σωστά, οδηγεί μάλλον σέ μιὰ νέα σειρά ἀπό ἐρωτήματα παρὰ στήν εύκολή καί ὀριστική ἀπόφαση. Μένουν ὥστόσο ὀρισμένες γενικές προτάσεις, πού μποροῦν ἀπό τώρα κάπως νά ἐπιγραφοῦν:

(α) Ἡ Μαρία Νεφέλη ἀνάγει τήν ποιήση σέ σύστημα, πού φιλοδοξεῖ νά ἀπορροφήσει τόσο τή φιλοσοφία ὅσο καί τήν πολιτική τοῦ καιροῦ μας. Καί στίς δύο αὐτές περιοχές ἡ ποιήση τῆς Μαρίας Νεφέλη ὑπόσχεται λύσεις, ὅπου τόσο ἡ φιλοσοφία ὅσο καί ἡ πολιτική πράξη καί θεωρία βρίσκονται δραματικά παγιδευμένες καί ἐπισημαίνονται τό ἀδιέξοδο. Ἡ ποιητική ὀριμότητα τῆς Μαρίας Νεφέλης δέν εἶναι, ἐπομένως, δυνατό νά κριθεῖ ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπό αὐτή τή διπλή αἰσιοδοξία της καί δίχως σύγκριση σχετική πρός ἄλλα κορυφαία ποιητικά ἔργα τοῦ αἵωνα μας – δικά μας καί ξένα.

(β) Ἡ Μαρία Νεφέλη ἰδεολογεῖ, ὅπως εἶπα, στό ὄνομα ἑνός ἐνάρτετου λυρισμοῦ: μέσα σ' ἕνα μαρκόκ σκηνικό στήνει αὐτό τό λυρικό ἄγαλμα καί τό προβάλλει ὡς τελικό σκοπό τῆς ποιήσης. Κανείς δέν ἀρνεῖται στήν ποιήση τό δικαίωμα νά ἐρεθίζεται ἀπό ἰδέες, προπάντων ὅταν πρόκειται κριτικά νά τίς ἐξανθρωπίσει. Τό ἐρώτημα εἶναι: μπορεῖ ἡ ποιήση νά προβάλλει τόν ἑαυτό της ὡς ἰδεολογικό εὐαγγέλιο, ἀδιαφορώντας ἂν ἐξω ἀπό τήν περιοχή της λύνει ἀνθρώπινα προβλήματα συγκεκριμένα, ἰδιωτικής ἢ δημόσιας ζωῆς; Αὐτή ἡ χρηστική πλευρά τῆς Μαρίας Νεφέλης, ὅσο κι ἂν θεωρεῖται ἀνίερη, δέν πρέπει νά ἀγνοηθεῖ, προκειμένου νά ἀποφασιστεῖ ἡ ποιητική της ὀριμότητα.

(γ) Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά θά ἦταν ἄδικο νά μετρηθεῖ ἡ ποιητική ὀριμότητα τοῦ Ἑλύτη μόνο στήν ἰδεολογική τροχιά τοῦ λυρισμοῦ του, ὅπου σταθεύει καί ἡ Μαρία Νεφέλη, καί νά μὴ ληφθεῖ ὑπόψη καί ἡ δεύτερη τροχιά πού ὑποδήλωσα: ἐκεῖνη πού ἐγκαινιάστηκε στίς «Ἐξί καί μία τύψεις», ἀκμάζει στό «Φωτόδεντρο» καί στό «Μονόγραμμα» καί φαίνεται νά

βρίσκει τήν ὀριμη φάση της στά ποιήματα τῆς «Villa Natacha». Γιατί ἀπέναντι στόν μεγαλοδίστατο λυρισμό τοῦ «Ἄξιον Ἑστί» καί τῆς «Μαρίας Νεφέλης», στή δεύτερη αὐτή παράλληλη ἐγκαταλείπονται τὰ κοσμικά σχήματα: στή θέση τους ἀνακαλύπτουμε βαθιά ἴχνη μιᾶς ἐσωτερικῆς λυρικῆς περιπέτειας, πού καί ἐκεῖ πού εἶναι φωτεινή καί χαρούμενη, δέν προκαταβάλλει τήν ἡλιακή χαρά της, ἀλλά τήν ἀφήνει ἔμμεσα νά ἀπορρεύσει ἀπό τό ποιήμα.

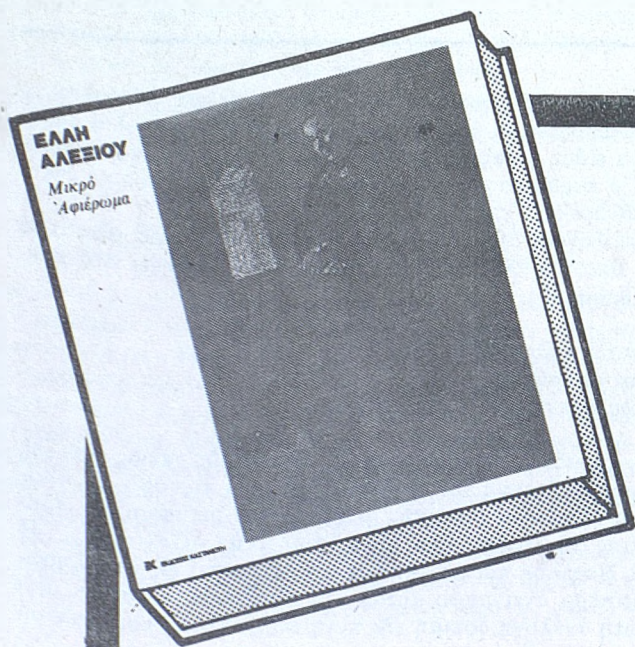
(δ) Θά ἦταν πρόωρο ἴσως καί ἐπικίνδυνο νά μιλήσει κάποιος γιά ἕνα εἶδος διχασμοῦ τοῦ Ἑλύτη, ὅπως τόν προετοιμάζει ἡ προηγούμενη παράγραφος. Στήν περίπτωση πάντως πού θά δεχόταν κανείς τή διαίρεση τοῦ ποιητῆ ἀνάμεσα σ' ἕνα ἀναιτιολόγητο καί σ' ἕνα αἰτιολογημένο λυρισμό, δέν εἶναι δυνατόν νά ἀγνοήσει τίς πολιτικές συνθήκες πού ἐννόησαν αὐτή τή διαίρεση, τόσο στήν πενταετία 1935-1940 ὅσο καί προπάντων στήν ἐπόμενη τριακονταετία. Ἐννοῶ κυρίως τή στάση τῆς ἐπισημῆς πνευματικῆς ἀριστερᾶς τοῦ τόπου μας (θετική καί ἀρνητική) ἀπέναντι στίς προγραμματικές ἐπιλογές τοῦ ποιητῆ καί στίς πολιτικά ἀπρογραμμάτιστες. Δίχως αὐτή τήν πολιτική ἐλξη καί ἀπώθηση, πιθανόν ὁ Ἑλύτης θά μπορούσε νά εἶχε προχωρήσει πρός τήν ὀριμότητά του ἀδιαίρετος.

Γιατί καί πῶς κάποιοι ἄλλοι ποιητές μας – κάποτε μέ μικρότερο ταλέντο ἀπό τό δικό του – ξέφυγαν ἀπό αὐτό τό δίλημμα, εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία καί ἀντικείμενο μιᾶς ἐιδικῆς ἐρευνας. Πάντως ὁ συσχετισμός στό ἴδιο αὐτό προβληματικό πεδίο τοῦ Ἑλύτη μέ τό Ρίτσο (γιά νά μείνω σέ δύο συγγενή ὀνόματα) θά ἦταν πολλαπλά χρήσιμος καί θά πλούτιζε τή νεοελληνική κριτική σκέψη – καί δέν ἐννοῶ μόνο τή λογοτεχνική.

Πρώτη γραφή: Μάρτιος 1979

Μικρές διορθώσεις καί ἀλλαγές: 20.11-28.12.1979

Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ
Ζωοδόχου Πηγῆς 3 Ἀθήνα
Τηλ 360 3234

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ Μικρό Ἀφιέρωμα

ΓΡΑΦΟΥΝ: Παναγιώτης Κανελλόπουλος •

• Τάκης Ἀδάμος: Μιά ζωή καί ἕνα ἔργο δοσμένα στόν ἄνθρωπο • Σ. Λ. Ἀλεξίου: Πρώτες ἀναμνήσεις ἀπό τήν Ἑλλη Ἀλεξίου • Βούλα Δαμιανάκου: Τί μοῦ εἶπε ἕνας ἴσκιος • Θαν. Διαμαντόπουλος • Μελισσάνθη • Τατιάνα Γρίτση-Μιλλιέξ • Λιλίκα Νάκου • Α.Κ. Νάσιουτζικ • Ζωή Νάσιουτζικ • Γιάννης Νεγρεπόντης • Ζήσης Σκάρος • Γιάννης Τσαρούχης • Γρηγόρης Φαράκος • Πέτρος Χάρης • Κώστας Χατζηαργύρης • Ἀριστόξενος Δ. Σκιαδᾶς • Νίκος Ἀλεξίου • Εἰρήνη Γαλανοῦ • Δημήτρης Γιάκος • Νίκος Ἐγγονόπουλος • Εὐγενία Ζήκου • Σόνια Ἰλίνσκαγια • Ἀνδρέας Καραντώνης • Μπάμπης Δ. Κλάρης • Κίτσος Α. Μακρῆς • Τίμος Μαλάνος • Γιώργης Μανουσάκης • Μ. Γ. Μερακλῆς • Πάνος Ν. Ξένος • Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος • Πέτρος Σπεντζόπουλος • Τατιάνα Τσερνυσίδω - Ἀνδρέι Μπελέτσκη • Ἐλευθερία Γιακουμάκη • Ἀντα Κατσίκη - Γκίβαλου • Βασίλης Μοσκόβης • Δ. Π. Μπαντούνας • Μιχ. Χ. Οἰκονόμου • Octave Merlier • Louis Roussel • Yvon Tarabout • Θανάσης Φωσκαρίνης.

Στό σπίτι του Γ. Θεοτοκά το 1963. 'Απ' τὰ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιὰ· ὄρθιοι: Θ. Πετσάλης - Διομήδης, 'Ηλίας Βενέζης, 'Οδ. 'Ελύτης, Γ. Σεφέρης, Α. Καραντώνης, Σ. Ξεφλούδας, Γ. Θεοτοκάς - καθισμένοι: Α. Τερζάκης, Κ.Θ. Δημαράς, Γ. Κατούμπας, Κ. Πολίτης, Α. 'Εμπειρίκος. 'Αναδημοσιεύεται ἀπὸ τό: 'Η ἑλληνικὴ ποίηση (Νεωτερικοὶ ποιητὲς τοῦ μεσοπολέμου). 'Επιμ. 'Αλ. 'Αργυρίου. 'Εκδόσεις: Σοκόλη, 'Αθήνα 1979.

ΑΠΟ ΤΟ ΣΟΛΩΜΟ ΣΤΗ ΝΕΑ ΠΟΙΗΣΗ

τοῦ Δημήτρη Χατζή

1. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Ἡ ἄπονομή τοῦ βραβείου Νόμπελ στὸν 'Οδυσσεά 'Ελύτη ξανάφερε, ἔφερε ἢ τουλάχιστον θὰ 'πρεπε νὰ 'χει φέρει, τὸ ζήτημα μᾶς - ὥριμης πιά - συνολικῆς ἐκτίμησης, ἀποτίμησης τῆς Νέας Ποίησης καὶ τῆς τοποθέτησής της μέσα στὴν πορεία καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς μᾶς ζωῆς: Τί ἐκφράζει, ποιὸν ἐκφράζει, πόσο σημαδεύει μιά νέα περίοδο στὰ γράμματά μας καὶ ποιά.

Θὰ τολμοῦσα μάλιστα νὰ σημειώσω ἐδῶ - μέσα σὲ παρένθεση, ἀφήνοντάς το γιὰ μιάν ἄλλη φορὰ - πὺς τέτοιας μορφῆς γενικὲς θεωρήσεις, συνολικὲς ἐπισκοπήσεις καὶ ἱστορικὲς τοποθετήσεις εἴτανε πάντοτε κάπως ἀποφεικτικές ἀπὸ μιά διανοήση - ἐπίσημη, ἡγετική; - πού μπορούσε νὰ εἶναι σὲ ὅλα σοφὴ καὶ γενναία, ἀρκεῖ νὰ μὴ γίνεται λόγος γιὰ ἑλληνικὴ προβληματική.

Καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ τέτοιες συνολικὲς θεωρήσεις καὶ ἀποτιμήσεις δὲν εἶναι δυνατό νὰ μὴ τοποθετοῦνται μέσα στὸ πλαίσιο τῆς γενικῆς προβληματικῆς, τῆς γενικῆς ἀντίληψης γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἦταν οἱ ἀποφεικτικές: Καθετί πού εἶναι νεοελληνισμός σάν ἀντίληψη ἐνός κόσμου ξεχωριστοῦ καὶ ὁλόκληρου μέσα στὸν ἑλληνισμό.

ἐνοχλοῦσε πάντοτε τὴν ἐπίσημη ἰδεολογία καὶ σκέψη μας. Καὶ τὴν ἐνοχλεῖ καὶ τώρα.

Μοῦ φαίνεται ὥστόσο πὺς αὐτὲς οἱ γενικὲς ἱστορικὲς θεωρήσεις μένουν καὶ σήμερα παραμελῆμένες, παραμεριζόμενες κάπως μέσα στὶς πολλές καὶ ἐπίμονες ἀναλύσεις μεμονωμένων ἔργων. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, μέσα ἀπὸ ἡμερολογιακὲς λεπτομερειακότητες τῆς προσωπικῆς τους ζωῆς, ζητοῦνται ἐπίμονα στή δημιουργία τῶν καλλιτεχνῶν οἱ ἄμεσες ἀντιστοιχίες τῆς ράβδου ἐν γωνία.

Ἡ ἱστορία μοῦ φαίνεται ἔτσι πὺς καθόλου δὲν συνδύαζε-ται μὲ τὴν κριτικὴ τοῦ συγκεκριμένου ἔργου πού ἐξετάζεται, μὲ τὴ γενικὴ θεωρία τῆς λογοτεχνίας καὶ τὴ μέθοδό της πού ἐφαρμόζεται στὴν ἐξέταση. Σάμπως τὰ ἔργα νὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἐντελῶς ἄσχετα τὸ 'να μὲ τ' ἄλλο καὶ νὰ 'ρχονται μόνον τοὺς ἀπὸ κάποιες παρθενογεννήσεις ἢ σάμπως αἰσθητική θεωρηση καὶ κριτικὴ ἀνάλυση συγκεκριμένου ἔργου νὰ μπορούσε νὰ εἶναι πράγματα ἀντίθετα μὲ τὴν ἱστορία - μὲ τὴν ἐποχὴ στὴν ὁποία ἔγινε καὶ μὲ τὰ ἄλλα τῆς ἔργα καὶ φανερώματα. Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι κανένας ἀκραιφνὴς μαρξιστὴς οὔτε διατρέχει, νομίζω, τὸν κίνδυνο κανενὸς στείρου ἱστορικισμοῦ στὴν ἀντίληψή του γιὰ τὴν

τέχνη, πιστεύοντας πώς ή ιστορία της δέν είναι καθόλου πινακοθήκη καλλιτεχνών, δέν είναι άθροισμα σκόρπιων και τυχαίων έργων και δέν διαμοιράζεται σε ξεχωρισμένα κομμάτια, καθένα βαφτισμένο μέ τό όνομα κάποιου καλλιτέχνη. «Όχι, ό δρόμος αυτός είναι γεμάτος δάλτους και νεροσουλμές και φτάνει συχνά σε άδιέξοδα». Νομίζω μάλιστα, γιά νά τήν κλείσω αυτή τήν παρένθεση, πώς κάτι σάν έπαρχιωτισμός, θαράινει πάνω σε κάθε τέτοια άγωνα σοφία άπόλυτης κριτικής: Δέν ανταποκρίνεται σε καμιά γενική θεώρηση, δέν ακολουθεί καμιά μέθοδο. Καί δέν εκφράζει και καμιά ελληνική γραμμή. «Όλα πέφτουν απ' τόν ουρανό. Της μεγαλοσύνης του ποιητή. Καί της άκόμα μεγαλύτερης μεγαλοσύνης του κριτικού του.

Ο Έλύτης, όπως έγινε συνήθεια μετά τή δράδυσή του, κρίνεται, αναλύεται και εκθιάζεται σάν «άθάνατο ελληνικό πνεύμα», σάν «ποιητής του Αλγαίου» ή «ποιητής του φωτός» και τά λοιπά, πού θά είταν άνιαρό νά άπαριθμηθούν. Καί όταν πίσω απ' αυτά δέν ύπάρχει ό δήχας της άπορίας του ψάλτου, είναι βέβαιο πώς ύπάρχει ή καλλιεργημένη αυτή πατροπαράδοτη άπέχθεια στην 'ιστορικότητα πού, συμβαδίζοντας ή όχι, συμπύπτει ώστόσο μέ τήν σχολαστικότητα δοκησίσφων αναλύσεων καταδικασμένων νά μείνουν άνεξέλεγκτες — πυροτεχνήματα — άφου δέν έρχονται από καμιά θεωρία και δέν βασίζονται σε καμιά συγκεκριμένη μέθοδο της.

Δέν μπορεί ώστόσο νά είναι τυχαίο πώς ό Έλύτης άνήκει σε μιά χορεία ποιητών πού εμφανίζονται σε μιά όρισμένη στιγμή στην Ελλάδα και μέ όλες τίς διαφορές πού έχουν μεταξύ τους στην πολιτική τους ιδεολογία, στίς θεματικές τους προτιμήσεις και τήν ευαισθησία τους, στην προέλευσή τους και τήν κατάρτισή τους, στην τεχνική τους και τή γλωσσική τους άκόμα μορφή, έχουν όρισμένο και συγκεκριμένο κοινό γνώρισμα: Δέν άνανεώνουν, αλλά άρνούνται και διακόπτουν, όλοι τους, μιά συγκεκριμένη ποιητική παράδοση. Δέν τή συνεχίζουν, δέν τή άνανεώνουν — τήν διακόπτουν:

Νικ. Βρεττάκος (Κάτω από σκιές και φώτα, 1929). Άν. Δρίδας (Μικρά έλεγεία, 1931). Γ. Σεφέρης (Στροφή, 1931). Ν. Ράντος (Ποιήματα, 1933). Γ. Σαραντάρης (Οί άγάπες του χρόνου, 1933). Ν. Καβδαδίας (Μαραμπού, 1933). Άνδ. Έμπειρίκος (Ύψικάμινος, 1935). Γ. Σκαρίμπας (Ούλα-λούμ, 1936). Γ. Ρίτσος (Τό τραγούδι της άδερφής μου, 1937). Ν. Έγγονόπουλος (Μήν όμιλείτε εις τόν οδηγόν, 1938). Δ. Άντωνίου (Ποιήματα, 1939). Όδ. Έλύτης (Προσανατολισμοί, 1940) — ως τόν Ν. Γκάτσο (Άμοργός, 1945).

Η ταυτόχρονη και όμαδική τους αυτή, αίρετική και ρηξικέλευθη, ειconoκλαστική τους εμφάνιση, δέν μπορεί επίσης νά είναι τυχαίο πώς συμπύπτει μέ μιάν αντίστοιχη τάση, τεχνοτροπία, τροπή, πού έχοντας ήδη διαγράψει έναν κύκλο είκοσι ή τριάντα χρόνων, κορυφώνεται αυτή τή στιγμή και κυριαρχεί στην Εύρώπη.

Τί σημαίνει, λοιπόν, αυτή τους ή διακοπή; Τί εκφράζει και τί αντιπροσωπεύει; Ποιά είναι ή παράδοση πού διακόπτει; Ποιός είναι ό καινούριος ποιητικός της τρόπος, ποιός είναι ό καινούριος ιδεολογικός, τελικά κοινωνικός κόσμος, πού βρίσκεται πίσω της;

Η συνολική της αυτή θεώρηση, αξιολόγηση και τοποθέτηση επιβάλλει έτσι τήν ιστορική επισκόπηση της μέχρι τότε λογοτεχνικής μας παράδοσης, επισκόπηση πού, αρχίζοντας από τόν Σολωμό, θά έχει κυριότατα νά σταθεί στην ποιητική παράδοση της σχολής του Δημοτικισμού, σαράντα όλόκληρα χρόνια «κάτω από τή σκιά του Παλαμά»: Διότι αυτήν τήν παράδοση έρχεται νά άρνηθεί και νά διακόψει.

1. Η νεότερη λογοτεχνία μας αρχίζει βέβαια μέ τό έργο του Σολωμού. Γύρω από τή ζωή του, τίς ιδέες του, τίς επιδιώξεις του και τά επιτεύγματά του, τίς ελληνικές του πηγές και τίς ξένες του καταβολές, έχουμε μέχρι σήμερα μιά πλούσια και

ύψηλού επιπέδου φιλολογία. Τό έργο του άποτελεί, όπως σωστά ειπώθηκε, τήν τελική σύνθεση του νεοελληνικού λόγου. Καμιά φιλολογία ώστόσο και συνεπώς και καμιά εξέταση του σολωμικού έργου δέν μπορεί νά παραβλέψει τό γεγονός πώς ό μεγάλος αυτός ποιητής, έξω από τά πρώτα ποιήματά του στην Ζάκυνθο και τίς δυό μεγαλύτερες συνθέσεις του εκεί (πού ό ίδιος τίς άποκήρυξε άργότερα) από τό 1828 πού βρίσκεται στην Κέρκυρα και άργότερα ως τό θάνατό του, αλλά και μέσα στα πρώτα «πέντε ευτυχισμένα του χρόνια» έως τήν περίφημη δίκη, δέν τελείωσε κανένα άπολύτως από τά έργα του. Τά μεγάλα ποιητικά του όράματα πού έφερε από τά χρόνια της νεότητάς του, μένουν όλα άνεξάρτητα άποσπασματικά και θρυμματισμένα, ένας σωρός από τά έρείπια του μεγάλου έργου ενός μεγάλου ποιητή. Αυτό σημαίνει πώς ή ελληνική σύνθεση πού έπιχείρησε και πού τήν πέτυχε ό Σολωμός στό τελειωμένο του έργο, σφραγίζεται κυριαρχικά από αυτόν τόν θρυμματισμό της, τήν ήμιτελικότητά της, σε τέτοιο βαθμό, πού μάς επιβάλλεται νά δούμε πώς ή σύνθεση αυτή δέν τελειώθηκε τότε.

Πίσω απ' αυτόν τόν θρυμματισμό του έργου του ύπάρχει άναμφισβήτητα ή προσωπική καλλιτεχνική του τραγωδία. Μαζί ώστόσο μέ αυτήν όφείλουμε νά άναζητήσουμε τήν εθνική πνευματική νομοτέλεια μέσα στην όποία τό λαμπρό άνθος του καθαρού λυρισμού του μαράνεται: Είναι ή έρημία των τόπων πού κληροδοτεί στην άπελευθερωμένη Ελλάδα ή επικράτηση των μεσαιωνικών — φαναριώτικων δυνάμεων. Η προσπάθεια του Σολωμού γιά μιά ποίηση ελληνικά ευρωπαϊκή, ευρωπαϊκά ελληνική, πέφτει στο κενό, σε μιά χώρα πού ή λαϊκή παράδοση έχει τσακιστεί από τόν 18ο αί. και τό πλαίσιο ενός εθνικού πολιτισμού, μέσα στο όποιο θά μπορούσε νά τοποθετήσει τό έργο του, δέν ύπάρχει. Μέσα στο σπασμένο έργο του Σολωμού καθρεφτίζεται έτσι τό σπασμένο πρόσωπο του νεοελληνισμού. Ξενοθερμμένη και ξενοφέρμενη, ή προσπάθειά του μένει προσπάθεια άτομική, χωρίς τήν εθνική της άτήρηση και τήν εθνική της συνέχεια. Η διατύπωση της σολωμικής μας φιλολογίας. « Ό Σολωμός είναι μεγαλύτερος από τήν εποχή του» είναι τόσο σωστή, πού θά μπορούσε επίσης νά ειπωθεί πώς ό Σολωμός είναι έξω από τήν εποχή του.

Η Ελλάδα της εποχής του Σολωμού βρίσκεται άκόμα στο στάδιο της λαϊκής — άνώνυμης προφορικής ποίησης — στάδιο πού δέν έχει ξεπεραστεί ούτε μέ τά στιχουργήματα των λίγων φαναριωτών, ούτε μέ τούς αυτοσχεδιασμούς των ζακυνθιανών ποπολάρων, ούτε μέ τά πρώτα λυρικά έπιτεύγματα του Γ. Βηλαρά.

Αν αυτή ή αντίληψη και ή αιτιολόγηση της συντριβής του έργου του Σολωμού είναι σωστή, φωτίζονται τότε και εξηγούνται τά βήματα, τά στάδια της πνευματικής μας πορείας από τόν Σολωμό και πέρα.

2. Φωτίζεται, δηλαδή, ή άπέραντη πνευματική έρημία πού επικρατεί στην Ελλάδα στα πρώτα πενήντα χρόνια μετά τήν άπελευθέρωση: «Αθηναϊκή Σχολή» ή «Ρομαντισμός», είναι όροι παραπλανητικοί. Ψευτο-ρομαντισμός, ψευτο-εθνικισμός, ψευτοκλασικισμός και όλα τά άλλα ψευτο- των πενήντα αυτών χρόνων, δέν είναι παρά ή συνέχιση της επικράτησης των μεσαιωνικών δυνάμεων στην άπελευθερωμένη Ελλάδα. Όλη ή ποίηση, όλη ή πνευματική δημιουργία της περιόδου αυτής βρίσκεται στο έπίπεδο της πνευματικής άνάπτυξης μιάς χώρας πού δέν βγήκε άκόμα από τόν μεσαίωνα. Άχ. Παράσχος, Γ. Ζαλοκώστας και Άρ. Βαλαωρίτης μπορούν νά είναι οι μεγάλοι ποιητές μιάς χώρας χωρίς ποίηση. Καί από κοινού νά άπορρίπτουν τόν Σολωμό.

...Μιά παρένθεση άκόμα γιά τόν Βαλαωρίτη (Μνημόσυνα, 1857), πού γιορτάζονται τώρα διάφορα εκατοντάχρονα του: Είναι ή έκφραση της πρώτης προσπάθειας της κυρίαρχης ελληνικής φεουδαρχίας, νά έγκολποθεί τήν κλεφτο-αγματολική παράδοση, όχι γιά νά εγκαταλείψει ή νά άναμορφώσει τήν δική της ιδεολογία, αλλά γιά νά νά τήν ένσωμα-

τώσει μέσα σέ αυτήν. Έτσι θά δεχτεί καί τήν «δημοτική» γλώσσα τοῦ Βαλαωρίτη στή προπθλαία τοῦ ἀπόρρητου πανεπιστημίου της, σάν ἓνα συμβιβασμό ὅχι δικό της, ἀλλά τοῦ Βαλαωρίτη. Καί εἶναι ἐδῶ ἡ ἀρχή τοῦ λαϊκισμοῦ της πού, ὅσο κι ἂν φαίνεται γιά ἐκείνη τή στιγμή σάν μιᾶ ἀντίφραση, θά πάρει ἀργότερα μέ τόν Δημοτικισμό τό τέλειο σχῆμα του: «Ὁ μέγας λαός», ἀφοῦ ἔτσι μπορεῖ καί αὐτός νά ἀποδείχνει τήν ἐλληνικήν αἰωνιότητα της μεγαλοσύνης της.

Μιά ἀκόμα παρένθεση ἐδῶ: «Έτσι καί τό ἔργο τοῦ Μακρυγιάννη ἢ τοῦ Θεοφίλου, ἐπιπίπτοντας μέσα σέ αὐτήν τήν περίοδο, δέν μπορεῖ νά κριθεῖ παρὰ σάν ἐπιδίωξη τῆς ἄλλης μεσαιωνικῆς παράδοσης, τῆς λαϊκῆς, μέσα στήν χωρὶς ἐθνικό πολιτισμό ἀπελευθερωμένη μεσαιωνική Ἑλλάδα. Ἡ ἀποκατάσταση καί τῶν δύο τους στή πραγματικά τους μέτρα εἶναι τό ὥριμο καθήκον τῆς προοδευτικῆς μας σκέψης.

3. Δημοτικισμός εἶναι τό ὑγιές καί ζωντανό κίνημα τῆς προοδευτικῆς σκέψης καί θέλησης τῆς ἀνανεωμένης στή τέλη τοῦ 19ου αἰ. ἀστικῆς τάξης, ἐνάντια στήν φαναριώτικη ἐκτροπή. Ὅ,τι δέν ἔγινε στόν 18 αἰ., ὅ,τι δέν ὁλοκληρώθηκε μέ τόν Σολωμό, ὅ,τι δέν προχώρησε μέσα στή πενήντα πρῶτα μεταπελευθερωτικά χρόνια, ἔρχεται τώρα νά τό ἀναπληρώσει καί νά τό πραγματοποιήσει ὁ Δημοτικισμός – νά ἐκπληρώσει δηλαδή καθήκοντα πού ἱστορικά ἀνήκουν στό Διαφωτισμό, γεφυρώνοντας μέ τήν ἀστική-φιλελεύθερη παρουσία καί δράση του ἓνα χάσμα ἑκατό χρόνων.

Μέσα ὅμως σέ μιάν ἀστικοποίηση πού, προχωρώντας σπασμωδικά κι ἀσυγκρότητα μέ ἄπειρες ἀναστολές κι ἀνασχέσεις, ὅσο νά βουλιάζει τελειωτικά μέ τήν «ἐπανάσταση» τοῦ Γουδί, ὁ Δημοτικισμός δέν μποροῦσε νά ξεπεράσει τήν τάξη του. Δέν θά διαμορφώσει ἔτσι τήν ὁλόκληρη ἰδεολογία μιᾶς νέας καί ἀγωνιστικῆς τάξης, ἀλλά θά ἀναμορφώσει τήν κληροδοτημένη ἰδεολογία τῶν μεσαιωνικῶν δυνάμεων, ὅπως εἶχε μέχρι τότε κυριαρχήσει. Καί ὅσο ἡ λογία παράδοση εἶχε ἐξιδανικέψει κάποια αἰώνια ἐλληνικότητα, μέ τόν ἴδιο τρόπο κι ὁ Δημοτικισμός θά ἀνεβάσει τό «λαό» καί τήν «λαϊκή παράδοση» σέ ἰδέες ἀπόλυτα μυθοποιημένες μέσα στήν ἀοριстіα τῆς ἰδίας ἀπολυτότητας. Ὅχι, λοιπόν, μιᾶ νέα ἰδεολογία, ἀλλά, μέσα στή συνολικήν ἀποδοχή τῆς κληροδοτημένης ἰδεολογίας τῆς αἰωνίας Ἑλλάδας καί τῆς μοναδικότητάς της, ἡ προσθήκη αὐτοῦ τοῦ μυθοποιημένου «λαοῦ» εἶναι ἡ ἰδεολογία τοῦ Δημοτικισμοῦ.

Πιο πέρα ὁ Δημοτικισμός δέν μποροῦσε νά πάει. Ὁ ἀστικός φιλελευθερισμός πού τόν ἐμπνέει, γνωρίζει πιά τά πρῶτα του ἑσωτερικά ρήγματα καί τραντάγματα σέ ὅλη τήν Εὐρώπη, τίς ἀντιφάσεις πού θά τόν ὀδηγήσουν στή ἀδιέξοδα τοῦ ἐπερχόμενου εἰκοστοῦ αἰῶνα.

Στόν τομέα τῆς λογοτεχνίας, μαζί μέ τό πρῶτο ἀνοιγμα στήν πεζογραφία, ἀρχίζει μέ τό Δημοτικισμό μιᾶ νέα, γενναία καί ζωντανή περίοδος γιά τήν ποίηση. Μέσα σέ μιᾶ δεκαετία τό ψεῦδος τῆς «ἀθηναϊκῆς σχολῆς» σαρώνεται ὀριστικά καί ἀποκατασταίνεται ἡ ἐνιαία πορεία τῆς λογοτεχνίας μας, πού δέν εἶχε κατορθωθεῖ μέ τό Σολωμό. Ἡ ὥρα μιᾶς ἐλληνικῆς ποιητικῆς δημιουργίας φαίνεται νά ἔφτασε.

Ἐφτάσε;

Ἀπομένει – καί μάς λείπει πάντοτε – ἡ γενική θεώρηση τῆς ποιητικῆς δημιουργίας, τῆς συνολικῆς καταβολῆς τῆς σχολῆς τοῦ δημοτικισμοῦ. Καί ἡ γενική αὕτη θεώρηση θά ὄλεπε σήμερα «σφαίρικά» τή δημιουργία αὕτη σάν ἓνα ἔκτυπο – ὄχι κακῆς ποιότητος – τοῦ (γαλλικοῦ, κυρίως) ρομαντισμοῦ καί τοῦ παρνασιζμοῦ (πού εἶχαν ὥστόσο ἀπό πενήντα χρόνια καί περισσότερο ἐξαντλήσει τίς δυνατότητές τους, παραχωρώντας πιά, μαζί καί μέ τό συμβολισμό, τή θέση τους στίς νέες ἀναζητήσεις μιᾶς νέας ποιητικῆς ἐκφρασῆς τῆς νέας ἀνθρώπινης ἀγωνίας).

Ἀπομένει δηλαδή νά ἀποτιμήσουμε τελικά πόσο ἡ συνολική δημιουργία τῆς ποιητικῆς σχολῆς – ἡ καλύτερα: τῆς περιόδου τοῦ Δημοτικισμοῦ, ἀπό τό 1880 ὡς τό 1922 – εἶναι πραγματικά ἡ ποιητική ἐκφραση μιᾶς νέας «λαϊκῆς τάξης», τῆς τάξης τῶν

ἀστῶν στήν Ἑλλάδα καί πόσο ἀπομένει μισοαστική, μικροαστική, μισο-αγροτική, γιά νά κλυδωνίζεται ἀνάμεσα σέ ἀσφαεῖς προοδευτικότητες καί ἀνῶδυνες ἐξαναστάσεις, δάνειες ἰδέες, πού γίνονται γόνιμες ἢ μένουν ἀναφομοιώτες, ἀτολμες προωθήσεις καί τίς ἔμφυτες ροπές τῆς ἐνός λαϊκιστικοῦ ἀγροτισμοῦ.

Ἡ συνολική ὥστόσο προσφορά τῆς ποίησης τοῦ Δημοτικισμοῦ, ἀκριβῶς τέτοια πού εἶναι, ἀκριβῶς ἐπειδή εἶναι τέτοια, ἀνταποκρίνεται ἀπόλυτα στό πνευματικό ἐπίπεδο τῆς τοτίνης καθυστερημένης καί μισοἀνάπτυκτης χώρας. Καί ἀκριβῶς γι' αὐτό μπορεῖ νά γίνει – καί γίνεται – στοιχείο τοῦ πολιτισμοῦ της, δίνοντας αὕτη τό μέτρο τῶν πνευματικῶν του ἀνησυχιῶν, ἐκφράζοντας (μέ τήν ἀνεπάρκεια της) τά αἰσθήματα τῶν ἀνθρώπων της καί μορφώνοντας τό καλλιτεχνικό τους αἰσθητήριο, τό «γοῦστο» τους. Έτσι, ἓνα ἔργο ἀσπόνδυλο καί ἀσπονδύλωτο, ὅπως «Ὁ δωδεκάλογος τοῦ γύφτου» (1907), συρροή ἄσχετων μεταξύ τους κομματιῶν, ρητορισμῶν καί πεζολογικῶν καθιζήσεων, μαζί μέ ἔξοχα λυρικά κομμάτια συγκολλημένα, μποροῦσε νά κρίνεται ἀπό τή μιᾶ μεριά «σκοτεινό» καί «βαθύ» καί «ὑψηλό» καί νά ἀνάγεται ταυτόχρονα καί τότε καί κάπως ἀργότερα σέ «ἔπος τῆς φυλῆς» [–κυριότατα ἀπό τόν Κ. Τσάτσο. Ἡ ἀμάθεια τοῦ Ν. Ζαχαριάδη δέν ἀπομακρύνεται ἀπό μιᾶ τέτοια τοῦ παλαμικοῦ ἔργου ἀντίληψη (Ὁ ἀληθινός Παλαμάς), 1945. – καί ἡ σύμπτωση δέν εἶναι καθόλου τυχαία. Ὁ Μ. Αὐγέρης ἀργότερα θά δαμορφώσει αὕτη τήν σύμπτωση στήν ἀντίληψη τοῦ ἀριστεροῦ λαϊκισμοῦ, μέ τόν ὁποῖο ζεῖ ἀκόμα τό ΚΚΕ σέ ἄκρα ἀντίθεση μέ τήν ἐλληνική ἀριστερά καί τήν ἀνάπτυξη τῆς κριτικῆς τῆς σκέψης].

Ὁξὺτατη, διεισδυτική, φωτεινή μερικῆς φορές καί ταυτόχρονα ἀσυγκρότητη καί ἀνοργάνωτη, σχεδόν ἀναρχοῦμενη, ἡ καθολική ἄρνηση τῆς ποίησης τοῦ Δημοτικισμοῦ ἀπό τόν Γ. Ἀποστολάκη (Ἡ ποίηση στή ζωὴ μας, 1923) εἶναι ἡ κριτική της ἀπό τήν σκοπιά ἐνός ἀνικανοποίητου ἀστισμοῦ.

Ἡ Μικρασιατική καταστροφή, σημαίνοντας πολλά ἄλλα πράγματα γιά τήν Ἑλλάδα, σήμαινε ταυτόχρονα τό ἐντελῶς φυσιολογικό τέλος τῆς ἰδεολογίας τῆς «Μεγάλης Ἰδέας» καί ἐσήμαινε ἔτσι μαζί καί τό τέλος τῆς σχολῆς τοῦ Δημοτικισμοῦ: Τίς ἔχει ἐξαντλήσει πιά τίς δυνατότητές της. Ἡ αὐθεντία καί ἡ ἐπάρκεια της κλονίζονται. Ἡ ἀνανέωση γίνεται ἀνάγκη ἐπιτακτική καί ἡ ἀνανέωση αὕτη δέν μπορεῖ νά γίνει οὔτε μέ τήν λυρική πλημμύρα τοῦ Σικελιανοῦ, οὔτε καί μέ τίς πολιτικές ἰδέες τοῦ Βάρναλη.

Μιά ομάδα ποιητῶν, πού ἐπικεφαλῆς τους εἶναι ὁ Κ. Καρανωτάκης (Ὁ πόνος τῶν ἀνθρώπων καί τῶν πραγμάτων, 1919), ἐκφράζοντας τή γενική ἀνησυχία τῆς πρώτης ἐκείνης δεκαετίας τοῦ μεσοπολέμου, δέν ἔχει τίποτα νά ἀνανεώσει. Ἡ ἔλλειψη ἰδεῶν καί ἰδεολογικῶν προσανατολισμῶν πού τήν χαρακτηρίζει, θά τήν ὀδηγήσει μονάχα στήν παραίτηση – ἓνα κλίμα ἀτομικοῦ μαρasmus. Δέν εἶναι ἀνανέωση.

Στό ἐπόμενο τεῦχος, τό δεύτερο μέρος: Ἡ Νέα Ποίηση.

Ἐτοιμάζεται:

GEORGES BATAILLE

ἡ ἱστορία τοῦ ματιοῦ

εἰσαγωγή – μετάφραση

ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ

Ἄ γ ρ α

Πλατεία Σταδίου 5, Ἀθήνα 501, τηλ. 728-263

«ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ», ΨΑΛΜΟΙ ΙΖ' ΚΑΙ ΙΗ': 'Απόπειρα ύπομνηματισμοῦ

του Ξ.Α. Κοκόλη

γιά τά παιδιά στό Ρέθυμνο

Ὁ ποιητής εἶναι ὄχι μόνο ἐκεῖνος πού ἐμπνέεται, μά κι ἐκεῖνος πού ἐμπνέει τούς ἄλλους. Ὁ ἀναγνώστης, [ ] ἀπό ἀπαθὲς θεατὴς μιᾶς, ἀδιστάστου ὑποκειμενικῆς, σύλληψης τοῦ κόσμου, γίνεται – στά μέτρα τῆς εὐαισθησίας του καί τῆς φαντασίας του – ἓνας ζωντανὸς συμμετοχὸς τῆς ποιητικῆς λειτουργίας.

ΕΛΥΤΗΣ, 1944

Προλογικὲς διευκρινίσεις:

Ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶναι ὑπομνηματισμὸς, καὶ ὄχι ὅ,τι ἄλλο, γιατί ὑποψιάζομαι πὼς ὅ,τι ἄλλο θὰ ἐμπόδιζε αὐτό πού ὁ ποιητής (καὶ μαζί του ὅλοι οἱ μεγάλοι τῆς Τέχνης στὸν αἰῶνα μας) ἀπαιτεῖ: τὴ ζωντανὴ συμμετοχὴ μας στὴν ποιητικὴ λειτουργία («Ἀνοιχτά Χαρτιά» σ. 398).

Ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ ἀπόπειρα ὑπομνηματισμοῦ, γιατί τὴ (σχετικὴ) πληρότητα μιᾶς τέτοιας δουλειᾶς θὰ μπορούσαμε νὰ τὴ φανταστοῦμε, μόνον ἂν ὁ ὑπομνηματισμὸς ἐκτεινόταν σ' ὁλόκληρο τὸ «Ἀξίον Ἑστί»: μόνον τότε θὰ σχηματιζόταν ἓνα πληρέστερο πλέγμα διασταυρώσεων, θὰ ἀποδεικνυόταν πόσο ὀρισμένες ἀπὸ τίς παρακάτω παραγράφους εἶναι εἴτε ἐλλιπεῖς εἴτε περιττές, θὰ φαινόταν στὸ κάτω κάτω καὶ πόσο λειτουργικὴ εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ ὑπομνηματισμοῦ.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ, τέλος, ἀσχολεῖται μὲ τὰ συγκεκριμένα δύο κείμενα γιὰ δύο λόγους. Πρῶτον, γιατί μὲ αὐτὰ τὰ δύο ποιητικὰ κείμενα κλείνουν «Τὰ Πάθη», τὸ κεντρικὸ καὶ – ἂν δὲν κάνω λάθος – τὸ πιὸ «δημοφιλές» τμῆμα τοῦ τριμεροῦς «Ἀξίον Ἑστί». Τμῆμα κεντρικὸ, ὅχι μόνο ὡς πρὸς τὴ θέση του στὸ βιβλίο, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ποιητικὴ ἰδεολογία ὅλης τῆς σύνθεσης – ἰδεολογία πού σ' αὐτοὺς ἐδῶ ἀκριβῶς τούς ἀκροτελεύτιους ψαλμούς ἀποκτᾷ καὶ τὴν ὑψηλότερη πυκνότητά της. Δεύτερον, ἐπειδὴ τούς ψαλμούς αὐτοὺς τούς ἐπιλέγει (καὶ τούς δύο) ὁ ἴδιος ὁ Ἑλύτης, καὶ μ' αὐτοὺς σταματᾷ τὴν παράθεση ἀποσπασμάτων τοῦ «Ἀξίον Ἑστί» στὸν ἀνθολογικὸ τόμο «Ὁδυσεῖας Ἑλύτης» τῶν ἐκδ. Ἀκμων, Ἀθ. 1979.

Ψαλμός ΙΖ'

1. Ἡ ἀμέσως προηγούμενη ἐνότητα τοῦ «Ἀξίον Ἑστί», ἡ δωδεκάτη καὶ τελευταία ὠδή, τελείωνε μὲ τούς στίχους *Γυμνῶνω τὰ στήθη μου * καὶ ξαπολυοῦνται οἱ ἄνεμοι / Κι ἐρείπια σαρώνουνε * καὶ χαλασμένες ψυχές / Κι ἀπ' τὰ νέφη τὰ πυνά * τῆς καθαρίζουν / Τὴ γῆ, νὰ φανοῦν * τὰ Λιβάδια τὰ Πάντερπνα!* Αὐτῶν τῶν στίχων τὸν εἰρμὸ συνεχίζει ὁ στ. 1 τοῦ ψαλμοῦ, καθὼς καὶ οἱ στ. 6-7.

2. Ὅσο γιὰ τὴν ἐξαφάνιση τοῦ ὕπνου (7), ὁ ἐπόμενος ψαλμὸς (καὶ μάλιστα σ' ἓνα ἰδιαίτερο καίριο σημεῖο) θὰ τὴν ἐπιβεβαιώσει: καὶ ὁ ὕπνος δὲν ὑπάρχει (ΙΗ', 22).

3. Ὁ στ. 1 θὰ ἐπαναληφθεῖ στὸ τέλος τοῦ ψαλμοῦ καὶ θὰ ἐπανέλθει, ἐλαφρὰ (ἀλλὰ πολυσήμαντα, βλ. §§28-29)

παραλλαγμένος, στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ στ. 19 τοῦ ἐπόμενου ψαλμοῦ. Ἔτσι, τὰ *Λιβάδια τὰ Πάντερπνα* (§1) ἀπλώνονται (καὶ σηματοδοτοῦνται) σὲ δύο ψαλμούς. Βλ. καὶ §25.

4. Οἱ στ. 2-4 ἔχουν τὸ παράλληλόν τους στοὺς ἀκριβῶς ἀντιστοιχοῦσιν στίχους τοῦ ἐπόμενου ψαλμοῦ· ἐκεῖ καὶ «ἐξειδικεύονται» (βλ. §32).

5. Γιὰ τὸ στ. 9, πρὸβλ. «μυστήριον ξέγον ὁρῶ καὶ παράδοξον», Μηναιά, 12.25, ὠδή 9.

6. Ἐκτός ἀπὸ τὴν ἡχητικὴ συγγένεια ἀνάμεσα στὶς λέξεις *κρήνη* καὶ *κρύπη* (10), μπορεῖ κανεὶς, ἐνισχυόμενος καὶ ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς Ἑλένης, νὰ υποθέσει καὶ ἐρωτικές συν-δηλώσεις (connotations) πίσω ἀπ' τίς λέξεις. Βλ. καὶ §19.

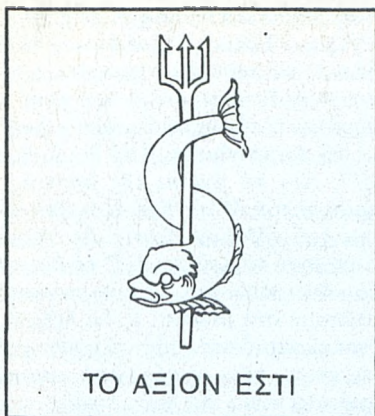
7. Καὶ ἀκόμη, ἂν δεχτοῦμε πὼς ἡ *κρύπη* ἐνδέχεται νὰ προκαλεῖ χριστιανικοὺς συνειρμούς (λ.χ. ἡ *κρύπη* τοῦ Ἀγίου Δημητρίου), τότε ἡ *κρήνη* θὰ

προκαλοῦσε, ἀντίστοιχα, ἀρχαιοελληνικοὺς-εἰδωλολατρικοὺς συνειρμούς.

8. Παρόμοιοι συνειρμοὶ θὰ ἴσχυαν καὶ γιὰ τὸν ἐπόμενο στ. 11, ὅπου *τρίαινα* μὲ *δελφίνι* παράλληλο τῆς *κρήνης*, καὶ *σημάδι* τοῦ *Σταυροῦ* παράλληλο τῆς *κρύπτης*.

9. Τὸ μέγα μυστήριον καὶ παράδοξον (9) τῆς μετατροπῆς τοῦ *Σταυροῦ* σὲ *τρίαινα* μὲ *δελφίνι* (11) ἔχει τὸ παρελθόν του μέσα στοῦ «Ἀξίον Ἑστί»: [*ἔνα δελφίνι* / [*Νὰ περνᾷ καὶ νὰ σθύνει τὴν πλάκα τοῦ θωμοῦ / καὶ ν' ἀλλάζει τὸ νόημα τοῦ μαρτυρίου / [*Νὰ περνᾷ καὶ νὰ λύνει τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ / καὶ στά δέντρα τὸ ξύλο νὰ ἐπιστρέφει / Ὁ θαθὺς τριγμός νὰ μοῦ θυμίζει ἀκόμη / ὅτι αὐτός πού εἰμαι, ὑπάρχω!* / [*στὴν καρδιά τὴν Τρίαινα χτυπήσετέ μου / καὶ σταυρώσετέ μου τὴν μὲ τὸ δελφίνι / Τὸ σημεῖο πού εἰμαι ἀλήθεια ὁ ἴδιος / [(ΙΒ', 8, 11-12, 15-18, 28-30).**

10. Ἐπίσης, τό κόσμημα στό ἐξωφύλλο τοῦ «Ἄξιον Ἑστί», καμωμένο ἀπό τόν Γιάννη Τσαρούχη, εἶναι ἀκριβῶς ἓνα σύμπλεγμα δελφινίου καί τρίαينات.

11. Τό σύμπλεγμα αὐτό, κατά μιά ἐγκυρη πληροφωρία (Ε. Keeley – G. Savvidis, *The Axion Esti*, University of Pittsburgh Press, 1974, σ. 155), τό ἔχουν ἀνάγλυφο πολλές νεοκλασικές κρήνες στήν Ἑλλάδα.

12. Τό ἴδιο σύμπλεγμα, τέλος, ἐπανέρεχεται καί σ' ἓνα ὄνειρο τοῦ Ἑλύτη, «Ἀνοιχτά Χαρτιά» σ. 187: [ ] μιά θρύση πέτρινη, ἀπλή, μέ κάτι κλασικό στή γραμμή της, ἴδια μικρογραφία ἀρχαίου ναοῦ. Τότε παρατηρῶ, ἀνάγλυφο πάνω στήν πέτρα τό γνωστό σύμβολο τῆς Τρίαινας μέ τό Δελφίνι. «Κι αὐτό ὁ Τσαρούχης τό ἔφτιαξε;» ρωτᾷ τή μικρή. Μέ κοιτάζει σάν νά θέλει νά μέ μαλώσει ἀλλά μέ καλωσύνη ὅπως μαλώνουν ἓνα παιδί. – Δέν τά κάνει ἄνθρωπος αὐτά, λέει, κουνώντας τό κεφάλι της, τά κάνει ὁ Ἑλλέν-Θεός – Ὁ Ἑλλέν-Θεός; κάνω καί προφέρω τά λόγια μέ σεβασμό ἀλλά καί μέ μιά μυστική χαρά, σάν νά μήγκα στό νόημα καί νά λύθηκαν ἄξαφνα ὅλα τά μυστήρια... [ ].

13. Τά φοινικόκλαρα (15) καί τό ὠσαννά [ ] ὁ ἐρχόμενος (16 καί 25) παραπέμπουν στήν εἴσοδο τοῦ Ἰησοῦ στό Ἱεροσόλυμα (Ἰωάνν. 12, 13: «βατα φοινίκων», «ὠσαννά· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου»). Τά ραπίσματα (14· βλ. Ἰωάνν. 18, 22 καί 19, 3· κ. ἀ.) καί οἱ ταπεινώσεις (23) παραπέμπουν στήν Μ. Πέμπτη. Στό κείμενό μας (14-16) ὅμως ἡ χρονική σειρά ἔχει ἀντιστραφεῖ: τά δεδομένα της Μ. Πέμπτης δέν ὀδηγοῦν πρὸς τήν Ἀνάσταση, ἀλλά, μέσω τῆς μετατροπῆς τους (ἔχοντας γίνει), πρὸς τήν Κυριακή τῶν Βαΐων. (Γιά τό ἐρχόμενος βλ. καί §38).

14. Οἱ μυρτιές (15) δέν ὑπάρχουν στήν περιγραφή τῆς εἰσόδου στό Ἱεροσόλυμα (ὁ Ἰωάννης ἀναφέρει «βατα φοινίκων», οἱ ἄλλοι εὐαγγελιστές «κλάδους» ἀπό δέντρα πού δέν προσδιορίζουν). Βέβαια, τή μυρτιά στόν τόπο μας τή χρησιμοποιοῦσαμε παλαιότερα (πρὶν ἀπό τήν εἰσβολή τοῦ πλαστικοῦ) γιά νά στολίσουμε μπαλκόνια καί κάγκελα καί ἀψίδες στίς γιορτές καί τίς θρησκευτικές

τελετές· στήν ἀρχαιότητα μέ «κλώνους μυρσίνης» διακοσμοῦσαν τούς τάφους, τιμώντας τούς νεκρούς (λ.χ. Ἡλέκτρα τοῦ Εὐριπίδη, 324)· ἔτσι καί ὁ Κάλβος στούς νικημένους ἥρωες («Εἰς τόν Ἱερὸν Λόχον» στρ. δ') προσφέρει στεφάνι «ἀπό μυρτιάς [ ] καί πένθιμον κυπάρισσον». Ἐχει λοιπόν ἡ λέξη ἄμεση σχέση μέ γιορτή καί ἀπότιση τιμῆς. Ὡστόσο βλ. καί §33.

15. Ἡ Μαρίνα (21) εἶναι ὄχι ἀπλῶς ἓνα πρόσωπο, ἀλλά μιά προσωπικότητα τῆς ποίησης τοῦ Ἑλύτη: ἀπό τή Μαρίνα τῶν Βράχων τοῦ 1939, ὡς τό ἐορτολόγιο «τῆς Μεταμορφώσεως» τῶν γυναικῶν πού ἀγάπησα χωρίς ἐλπίδα: Ἠχώ: Μαρί-ναα! Ἑ-λέ-νηη! («Ἐξί καί Μία Τύψεις γιά τόν Οὐρανόν», Ἐφτά Μέρη γιά τήν Αἰωνιότητα, 6), καί ὡς τήν ἀναγραμματισμένη ΑΡΙΜΝΑ τῆς «Μαρίας Νεφέλης», σ. 15. Εἰδικά στό «Ἄξιον Ἑστί»: [εἶδα τήν ἁγία Μαρίνα μέ τά δαιμονικά, Γένεσις, τελευταία «παράγραφος», σ. 22. Ἡ Μαρίνα καθὼς προτοῦ νά ὑπάρξει / μέ τοῦ σκύλου τό καύκαλο καί τά δαιμόνια / ἡ Μαρίνα τό κέρας τῆς Σελήνης / ἡ Μαρίνα ὁ χαλασμός τοῦ κόσμου, Δοξαστικόν, 174-6 (καί 140)· καί, ἀνάμεσα σ' ἄλλα τά λόγια παράξενα, αἰνιγματικά τῆς πέμπτης «παραγράφου» στή Γένεση (σ. 18), τό ἴδιο ὄνομα ἀναγραμματισμένο: ΑΡΙΜΝΑ (Ὁ ποιητής στό δίσκο τονίζει τήν πρώτη σιλλαβή).

16. Ὁ θυθός (21), δίπλα σέ ὅποιες ἄλλες συνδηλώσεις (βλ. §23), προκαλεῖ καταρχήν τό συνειρμό πού ξεκινᾷ ἀπό τίς δύο θάλασσες (Γένεσις, τετάρτη «παραγράφος», σ. 18): τόν οὐρανό καί

τόν καθρέφτη τοῦ οὐρανοῦ, τή θάλασσα. Ἦδη ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς στά 1864 («Διονύσου Πλοῦς», 1-5) εἶχε τήν εἰκόνα ἀπό τή μιά τῆς ὄψης: «Ἡ ἔκτασις τοῦ ἀχανοῦς / Αἰγαίου ἐκοιμάτο, / κι ἐβλεπες δύο οὐρανοῦς· / ὁ εἷς ἦν ἄνω κυανοῦς, / γλαυκός ὁ ἄλλος κάτω». Στά 1907 ὁ Παπαδιαμάντης βλέπει, ὅπως καί ὁ Ἑλύτης, τήν ἄλλη ὄψη: «τά ἄστρα, τό ἐν μετὰ τό ἄλλο, πίπτοντα, φευγαλέα, σβύνονται εἰς τόν ἀνα θυθόν τῶν ἀκαταλήπτων πραγμάτων» («Ἀπαντα, ἐκδ. Βαλέτα, τόμ. 1, σ. 421 καί, γιά τή χρονολογία, 505). Ἰδιαίτερα ἀξιοπρόσεκτο εἶναι ὅτι τή φράση τοῦ πεζογράφου μᾶς τήν ἐπισημαίνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητής «Ἡ Μαγεία τοῦ Παπαδιαμάντη», Ἀθ. [1976], σ. 45 καί 78)· καί ἀναθυνη: τί ἔκφραση μεγάλου ποιητῆ – Θεέ μου! (δ. π., σ. 45).

17. Οἱ στ. 10-16 καί 17-25 ἀποτελοῦν δύο παράλληλες ἐνότητες – ὀλοφάνερα παράλληλες, καταρχήν, ὡς πρὸς τίς ἀπολήξεις τους: Ὅθε [ ] / Τά λόγια [ ] / γίνε [ ] / Ὡσαννά [ ] (13-16) καί Ὅπον [ ] / Τά δάκρυα [ ] / γίνε [ ] / Ὡσαννά [ ] (22-25).

18. Πέρα ἀπ' αὐτή τή φανερό καί πρωτοβάθμια παραλληλία, καί ἀπό ὅσες σημαντικότερες θά ἔβλεπε ἡ ποιητική εὐαισθησία τοῦ καθενός μας, ἄς ὑποδείχτοῦν ἀμέσως μερικές:

19. Συμμετρικά (δηλ. ἀνάλογα πρὸς τίς θέσεις πού τά ὑπό σύγκριση σημεία ἔχουν μέσα στίς δύο ἐνότητες), ἡ στέρηση (17) παραλληλίζεται μέ τήν κρύπτη (10)· καί ἡ ἡδονή καρποῦ (17) μέ τήν κρήνη (10). Ἐτσι ἐνισχύονται καί οἱ συνδηλώσεις τῆς §6.

20. Συμμετρικά ἐπίσης, ἡ δόξα (13)

ΣΕ ΧΩΡΑ μακρινή καί ἀναμάρτητη τώρα πορεύομαι.
Τώρα μ' ἀκολουθοῦν ἀνάλαφρα πλάσματα
μέ τούς ἱριδισμούς τοῦ πόλου στά μαλλιά
καί τό πρᾶο στό δέρμα χρυσάφισμα.
5 Μές στά χόρτα προβαίνω, μέ τό γόνατο πλώρη
κι ἡ ἀνάσα μου διώχνει ἀπ' τήν ὄψη τῆς γῆς
τίς στερνές τολύπες τοῦ ὕπνου.
Καί τά δέντρα θαδίζουν στό πλάι μου, ἐναντίον τοῦ ἀνέμου.
Μεγάλα μυστήρια βλέπω καί παράδοξα:
10 Κρήνη τήν κρύπτη τῆς Ἑλένης.
Τρίαينا μέ δελφίνι τό σημάδι τοῦ Σταυροῦ.
Πύλη λευκή τό ἀνόσιο συρματοπλέγμα.
Ὅθε μέ δόξα θά περάσω.
Τά λόγια πού μέ πρόδωσαν καί τά ραπίσματα ἔχοντας
15 γίνε μυρτιές καί φοινικόκλαρα:
Ὡσαννά σημαίνοντας ὁ ἐρχόμενος!
Ἠδονή καρποῦ βλέπω τή στέρηση.
Ἐλαῖνες λοξοῦς μέ γαλάζιο ἀνάμεσα στά δάχτυλα·
τούς χρόνους τῆς ὀργῆς πίσω ἀπ' τά σίδερα.
20 Καί γιालόν ἀπέραντο, ἀπό μαγγανέα φραίων ματιῶν θρεμένο,
τόν θυθό τῆς Μαρίνας.
Ὅπου ἄγνός θά περπατήσω.
Τά δάκρυα πού μέ πρόδωσαν καί οἱ ταπεινώσεις ἔχοντας
γίνε πνοές καί ἀνέσπερα πουλιά:
25 Ὡσαννά σημαίνοντας ὁ ἐρχόμενος!
Σέ χώρα μακρινή καί ἀναμάρτητη τώρα πορεύομαι.

Ψαλμός ΙΗ'

28. Ὁ ψαλμός ἀρχίζει μέ τόν τελευταίον στίχο τοῦ προηγούμενου ψαλμοῦ, μόνο πού τό ἀναμάρτητη ἔχει γίνει ἀρυτίδωτη (1). Αὐτή ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐπιθέτου δηλώνει, ὡς ἓνα σημεῖο, μιὰ «ἰσότητα», καί ἀπό κεῖ καί πέρα, μιὰ διαφορὰ. Ἡ «ἰσότητα»: ἡ ἀπουσία τῆς ἀμαρτίας καί ἡ ἀπουσία τῆς ρυτίδας, ἐφόσον ἡ μιὰ διαδέχεται τὴν ἄλλη, μοιάζουν νά εἶναι συστατικά ἰσοδύναμα, στό συγκεκριμένο σημεῖο τοῦ ποιήματος. Ἡ διαφορὰ: δέν πρόκειται γιὰ ἀπλή διαδοχή, ἀλλά γιὰ ἱεράρχηση τῶν συστατικῶν· τό ἓνα προηγείται τοῦ ἄλλου – χρονικά, μέσα στήν ἀνέλιξη τοῦ ποιητικοῦ νήματος· καί ἀξιολογικά, μέσα στή διαδικασία κατάκτησης τῆς ποιητικῆς δικαίωσης. (Βλ. καί §29).

29. Τό «ἰσοδύναμο» ἀμαρτία-ρυτίδα θά μπορούσε νά θυμίσει τό «Πορτραῖτο τοῦ Ντόριαν Γκρέι» τοῦ Ὁσκαρ Οὐάιλντ. Μόνο πού ἐκεῖ ἡ ρυτίδα ἀποτελεῖ τό ἐπακόλουθο, τὴν ἀναγκαίαν (καί κρυφὴ) ἐξαγορὰ τῆς ἀμαρτίας. Ἐδῶ ἡ (φανερὴ) ἀμαρτία θά ἐξαλειφθεῖ πρώτη (ἀκριδέστερα: ἡ ἀντίληψη περὶ ἀμαρτίας)· καί ὕστερα θά χαθοῦν ἀπὸ τό πρόσωπο τοῦ κόσμου οἱ ρυτίδες. Ἡ πορεία στό «Ἄξιον Ἑστί» εἶναι ἡ ἀντίστροφη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ «Πορτραίτου»· ἔχουμε μιὰ διαδικασία ἐδῶ θαύματος, ἐκεῖ μαγείας.

30. Παράλληλο πρὸς τὴν ἀρυτίδωτη χώρα (1): Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ Κεραννοῦ. Τό καμένο χέρι πού θά ξαναβλαστήσει. Νά ἰσιώσει τίς πτυχές τοῦ κόσμου («Ἐξὶ καὶ Μία Τύψεις», Ἐφτά Μέρη γιὰ τὴν Αἰωνιότητα, 4).

31. Ἄς προσέξουμε ἀκόμα, ἔστω καὶ ἂν δέν συνδέεται μέ τὰ δεδομένα τοῦ δικοῦ μας κειμένου (ἀλλὰ μέ τό προηγούμενο καμένο χέρι καί μέ τό τρίτο χέρι τοῦ Δοξαστικοῦ, 189), τό παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Κῆπο τοῦ Εὐωχείου, 11, 13 («Τό Φωτόδεντρο»), ὅπου ἡ διάθεση τοῦ ποιητῆ εἶναι ἴσως λιγότερο «αἰσιόδοξη», ἀλλὰ καί πιό ρητὰ μαχητικὴ: Ἦλιε μου ἦλιε μου καταδικέ μου [ ] Νά σ' ἀγγίξω μόνο καὶ ἄς κατ' φώναξα καὶ ἄπλωσα τὸ χέρι / [ ] / Καὶ ὀρθὸς πάλι ἀπόμεινα μ' ἓνα καμένο χέρι [ ] νά πολεμῶ τό Δέν καὶ Ἀδύνατον τοῦ κόσμου ἐτούτου.

32. Τὰ ἀνάλαφρα πλάσματα τοῦ προηγούμενου ψαλμοῦ (ΙΖ', 2) ἐδῶ, στό ἴδιο ἀκριβῶς σημεῖο τοῦ κειμένου, καί μετὰ τὴν ἐξαφάνιση τῆς ἀμαρτίας καί τῆς ρυτίδας (§§28-29), «ἐξεϊδικεύονται» σὲ κορίτσια (2) καὶ ἀλόγια (3): ὁ ἐποικισμός τῶν Πάντερπνων Λιβαδιῶν (βλ. §1) συμπληρώνεται καὶ συγκεκριμενοποιεῖται. Βλ. καί §76.

33. Γιὰ τίς γενεές μυρτιάς (5) δέ νομίζω ὅτι ἀρκοῦν ὅσα σημειώσαμε σχετικὰ μέ τό φυτό αὐτό στήν §14. Κάτι

παραπάνω ΣΥΝυπάρχει στή μυρτιά τοῦ «Ἄξιον Ἑστί»· λ.χ. ὠδή ια', 10-11: Θά δέομαι νά πᾶ * ρεῖ τῆς μυρτιάς τό ἔνστικτο / ἡ ἀγνόητῃ μου * καὶ τοὺς μυῶνες θηρίου, ἢ τό ὡς ἓνα σημεῖο παράλληλο μέ τό προηγούμενο, ἀπὸ τό Δοξαστικόν, 277: Νῦν τό ἀγρόμι τῆς μυρτιάς Νῦν ἡ κραυγὴ τοῦ Μάη. Καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ «Ἄξιον Ἑστί» ἄς προσέξουμε ὁλόκληρο τό ποίημα Διέξ τό Μῦρτον ἀπὸ τό «Φωτόδεντρο». Τί κάτι παραπάνω θά βλέπαμε στή μυρτιά; – Τὰ λεξικά καὶ οἱ ἐγκυκλοπαίδειες μᾶς πληροφοροῦν ὅτι «μῦρτον, τό», ἐκτὸς ἀπὸ καρπὸς τῆς μυρτιάς, εἶναι γιὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ «τό γυναικεῖον αἰδοῖον», εἰδικότερα «ἡ κλειτορίς, τό ἐν μέσῳ μυθῶδες σαρκίον»· ἀλλὰ καὶ στή σύγχρονη ἀνατομία, τὰ μῦρτα εἶναι τὰ «ὑπολείμματα τοῦ διαγυγμένου παρθενικοῦ ὕμενος» (βλ. λεξικά Liddel-Scott, Πρωίας, Δημητράκου, γαλλοελληνικό Α. Ἡπίτη· ἐγκυκλοπαίδειες Πυρσοῦ, Παπύρου· καὶ Pierre Guiraud, Dictionnaire Erotique, Παρίσι 1978, σ. 42)· ἀκόμη τὴν λέξη μ' αὐτὴ τὴν σημασίαν τὴ χρησιμοποιοῦσαν καὶ νεότεροι ἐρωτικοὶ συγγραφεῖς λ.χ. ὁ Σάντ («La Philosophie dans le Boudoir, σὺν α' καὶ σὺν γ' διάλογο· ἑλληνικὴ μετάφραση Βασίλη Καλλιπολίτη, Ἡ Φιλοσοφία στό Μπουντουάρ», Ἀθ. 1979, σ. 14 καὶ 23). Νομίζω πὼς θά πρέπει νά διακρίνουμε τὴ σεξουαλικὴ συνδήλωση τῆς λέξης στό παραπάνω ποίημα τοῦ «Φωτόδεντρο» (ὅπωςδήποτε, πιστεύω) καὶ (πιθανότατα) στὰ τρία σημεῖα τοῦ «Ἄξιον Ἑστί» πού ἀναφέρονται ἐδῶ (καὶ πίσω). Ἰσως, ἀπὸ τό ὄνομα Μυρτώ: ἀνάγνωσμα 6ο §2· Δοξαστικόν, 56 καὶ 140· κ.ά.).

34. Τό νερό στό σ. 6 εἶναι, φαντάζομαι, αὐτό πού ὁ Ἐλύτης ἐπισημαίνει στή «Μαγεία τοῦ Παπαδιαμάντη», σ. 31: «Ἡ γαλήνια ἐπιφάνεια τῶν νερῶν» λέει ὁ Pierre Mabilly «αὐτὸς ὁ πρῶτος φυσικός καθρέφτης μας, κόβει στὰ δύο τό σύμπαν. Ἀπὸ τό ἓνα μέρος τὰ ἀντικείμενα τὰ ἀπτά, ὁ χῶρος ὁ ἐκτεθειμένος στή βούλησή μας· καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο τ' ἀπεικασματα, ὁ ἀναστραμμένος, φευγαλέος κόσμος πού μιὰ πνοὴ τοῦ ἀνέμου, μιὰ πτώση φύλλον, ἀρκοῦν γιὰ νά τὸν μεταμορφώσουν ἢ νά τὸν ἀφανίσουν. [ ] αὐτό τό καθρέφτισμα εἶναι πού προκαλεῖ τὰ πρῶτα μεταφυσικὰ ἐρωτήματα μέσα μας, πού θέτει τὸ πρόβλημα τῶν φαντασιώσεων καὶ μᾶς κάνει ν' ἀμφιβάλλουμε γιὰ τὴ μαρτυρία πού προσκομίζουν οἱ αἰσθήσεις [ ]».

35. Μέ τὰ τελευταῖα λεγόμενα τοῦ γάλλου μελετητῆ (γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. καὶ «Ἀνοιχτὰ Χαρτιά», σ. 31 καὶ 393) κατὰ νοῦ, καταλαβαίνω πὼς ἀπὸ τὸν καθρέφτη τοῦ νεροῦ φτάνει κανεὶς στό τέμπλο (6).

36. Καὶ μέ ἐναργὴ τὴν αἴσθηση αὐτοῦ τοῦ κυματιστοῦ, ὕγρου καθρέφτη, καταλαβαίνω τό ἔγγραφο (6).

37. Τό ἅγιος, ἅγιος, φωνάζοντας (7) θυμίζει (ὅπως ἐπισημαίνει καὶ ὁ Τάσος

εἶναι παράλληλη πρὸς τὴν ἀγνόητα τοῦ στ. 22

21. Διατηρώντας καὶ πάλι τὴ συμμετρία (καὶ ἴσως ἐξαιτίας τῆς, κυρίως), ἡ ἐνδοξὴ διέλευση ἀπὸ τὴν πύλη (12, 13) εἶναι παράλληλη πρὸς τὸν ἀγνό περιπατο σὺν ἀπέραντο γιγάντι (22,20). Αὐτό μέ κάνει νά σκέφτομαι (μέ κάποια ἐπιφύλαξη) ὅτι καὶ ἡ πύλη καὶ ὁ γιγάντις ἀποκοτῶν, μαζὶ μέ ὅ,τι ἄλλο, καὶ μιὰ σεξουαλικὴ συνδήλωση. Σ' αὐτό μέ ὁδηγεῖ, βέβαια, καὶ ἡ §23.

22. Ἐγκαταλείποντας πιά τίς συμμετρικὲς συσχετίσεις, δέν μπορῶ νά μὴ δῶ μιὰ παραλληλία ἀνάμεσα στήν Ἑλένη (10) καὶ στή Μαρίνα (21)· ἐκεῖ ἐξἄλλου μέ ὁδηγεῖ καὶ τό ἀπόσπασμα ἀπὸ τίς Ἐφτά Μέρη γιὰ τὴν Αἰωνιότητα πού ἐπισημάνθηκε στήν §15.

23. Ὅποτε ἡ παραλληλία, ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν, ἐκτείνεται: ἡ κρύπτη (10) τῆς μιᾶς παραλληλιζέται πρὸς τό θρόνο (21) τῆς ἄλλης. Καὶ ἂν αὐτό ἰσχύει, τότε ἡ σεξουαλικὴ συνδήλωση, πού ἀφορᾷ τὴν κρύπτη (βλ. §6), ἀπλύνεται καὶ στό θυθό τοῦ στ. 21.

24. Μιὰ ἀκόμη (μὴ συμμετρικὴ) παραλληλία διακρίνεται ἀνάμεσα στό ἀνόσιο συρματοπλέγμα (12) καὶ στοὺς χρόνους τῆς ὁργῆς πίσω ἀπ' τὰ σίδερα (19).

25. Ἀνεξάρτητα πιά ἀπὸ παραλληλίες, οἱ πνοές (24), πού ἐδῶ ἀννυνοῦν τὸν ποιητὴ, μέ παραπέμπουν ἀφενὸς στήν ἀνάσα του (6), πού ἐκεῖ ἔχει μιὰ λειτουργία καθαρτήρια (ὅπως καὶ οἱ ἄνεμοι, πού, σάν πνοὴ ἢ ἀνάσα, ἀπὸ τὰ στήθη του ξεκινοῦν καὶ καθαρίζουν βλ. §1)· καὶ ἀφετέρου στὶς πνοές τοῦ ἐπομένου ψαλμοῦ (ΙΗ', 10), πού ἐκεῖνες ζωγραφίζουν τὸν ποιητὴ, μεταμορφωμένο πιά (ΙΗ', 9) καὶ «ἐξαγιασμένο» (ΙΗ', 7).

26. Τό ἐπίθετο ἀνέσπερος (24), πού θά πεῖ αὐτὸς πού δέν ἔχει ἔσπερα, πού δέ δύνει, πού πάντοτε φωτίζει, κυριολεκτεῖται φυσικὰ γιὰ τὸ φῶς. Ἄς θυμηθοῦμε καὶ τό «δεῦτε λάβετε φῶς ἐκ τοῦ ἀνεσπερου φωτός», ἀπὸ τὴ Λειτουργία τῆς Ἀνάστασης.

27. Τὰ πουλιά (24), πού ἐδῶ ὑμνοῦν, θά ἐπανέλθουν σὺν ἐπόμενον ψαλμῷ (ΙΗ', 26), κηρύσσοντας ἐκεῖ κάτι πολὺ σημαντικότερο. (βλ. §90).

Λιγνάδης, «Τό Ἄξιον Ἑστὶ τοῦ Ἑλύτη, Εἰσαγωγή, Σχόλιασμός, Ἀνάλυση», Ἀθ. δ' ἐκδ 1976, σ. 239) Ἀποκάλυψη 4, 8: «τά τέσσερα ζῶα [ ] ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς λέγοντες· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος».

38. Τό «ἐρχόμενος» τῆς Ἀποκάλυψης παραπέμπει, ἴσως, στό ἄλλο **ἐρχόμενος**, τῆς εἰσόδου στό Ἱεροσόλυμα, πού εἶδαμε στόν προηγούμενο ψαλμό (ΙΖ', 16 καὶ 25· βλ. §13).

39. Καὶ ἀκόμη, παρεπιπτόντως, τό «ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν» τῆς Ἀποκάλυψης θυμίζει: αὐτός ἀλήθεια πού ἤμουνα (Γένεσις, «παράγραφοι» 1, 2, 6, καὶ 7, σ. ἀντίστοιχα 13, 14, 20 καὶ 23).

40. Ὅπως, ἐξάλλου, ἡ ἀνάμειξη παρελθόντος, παρόντος καὶ μέλλοντος στό ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη («ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος», βλ. §37) καὶ τό ἐν μέρει παρόμοιο φαινόμενο στή Γένεση (τελευταία «παράγραφος», σ. 23: αὐτός ἀλήθεια πού ἤμουνα [ ] ἔγινε αὐτός πού εἰμαι) προαγγέλλουν τὴν ταύτιση τοῦ Αἰέν καὶ τοῦ Νῦν στό τέλος τοῦ ψαλμοῦ (βλ. §88).

41. Ὅσο γιὰ τὴν ἐννοια τῆς ἀγιότητος στόν Ἑλύτη, ἄς δοῦμε τρία ἀποσπάσματα. Τό πρῶτο, τὰ «Ἀνοιχτά Χαρτιά», σ. 34: Ἡ ἐμφυτὴ ροπή μου νὰ ἐξαγιαζῶ τὴν αἴσθησιν ἐκβάλλει κατευθεῖαν στό ὄριμα τοῦ Παραδείσου. Τό δεύτερο ἀπόσπασμα, μῆς ἀξιοθαύμαστα ἐπιγραμματικῆς πύκνωσης, ἀπὸ τὴ «Μαγεία τοῦ Παπαδιαμάντη», σ. 25: Ἡ ἀγιοσύνη ἀποκτᾷ ἀφή καὶ ἡ ἀφή ἀγιοσύνη μ' ἔναν τρόπο πού, πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό, θά ἦταν δύσκολο νὰ τό συλλάβεις ἀπὸ τό ἓνα μέρος, καὶ μετὰ τό Χριστιανισμό, ἀπὸ τό ἄλλο. Καὶ τό τρίτο ἀπόσπασμα, ἀπὸ μιά συνέντευξη τοῦ 1975, δημοσιευμένη στόν ἀνθολογικό τόμο τῶν ἐκδ. Ἀκμῶν, σ. 188-189: [ ] ἔφερα στήν ποίησιν μιά μέθοδο κατανόησης τοῦ κόσμου μέσω τῶν αἰσθήσεων. Βέβαια καί οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔκαναν τό ἴδιο, μέ τὴ διαφορά ὅτι δέν εἶχαν τὴν ἐννοια τῆς ἀγιότητος, πού ἐμφανίστηκε μέ τὸν ἐρχομό τοῦ Χριστιανισμοῦ. Προσπάθησα νὰ ἐναρμονίσω τοὺς δύο αὐτοὺς ὅρους· πού θά πῇ ὅτι, ὅποτεδήποτε μιλῶ καὶ γιὰ τὰ πιό αἰσθησιακά πράγματα, τὰ ἀντιλαμβάνομαι σέ μιά κατάσταση καθαρότητος καὶ ἀγιότητος. [ ] Δέν εἰμαι χριστιανός μέ τὴν ἀσθητή ἐννοια τῆς λέξης, ἀλλά προσαρμῶζω τὴ χριστιανικὴ ἐννοια τοῦ ἐξαγιασμοῦ στόν κόσμο τῶν αἰσθήσεων.

42. Διαβάζοντας γιὰ τὰ πιό αἰσθησιακά πράγματα στό παραπάνω ἀπόσπασμα, σκέφτομαι πῶς τίς γενεές μυρτιάς (5), μέ τὴν ἐννοια τῆς §33, θά πρέπει ὄχι μόνον νὰ τίς ἀντιληφθοῦμε σέ μιά κατάσταση καθαρότητος καὶ ἀγιότητος, ἀλλὰ καὶ νὰ προσέξουμε ὅτι εἶναι αὐτὲς ἀκριβῶς πού ἐκφρανοῦν στό στ. 7 τὴν ἀγιοποίηση τοῦ ποιητῆ.

ΣΕ ΧΩΡΑ μακρινὴ καὶ ἀρυτίδωτη τώρα πορεύομαι.

Τώρα μ' ἀκολουθοῦν κορίτσια κυανά
κι ἀλογάκια πέτρινα

μέ τὸν τροχίσκο τοῦ ἡλίου στό πλατὺ μέτωπο.

5 Γενεές μυρτιάς μ' ἀναγνωρίζουν
ἀπὸ τότε πού ἔτρεμα στό τέμπλο τοῦ νεροῦ,
ἅγιος, ἅγιος, φωνάζοντας.

Ἄδῃ καὶ τὸν ἔρωτα σώσαντας,
αὐτός ὁ Πρίγκηπας τῶν Κρίνων εἶναι.

10 Κι ἀπὸ κείνες πάλι τίς πνοές τῆς Κρήτης
μιά στιγμή ζωγραφίζομαι.

Πά νά λάβει ὁ κρόκος ἀπὸ τοὺς αἰθέρες δίκαιο.

Στὸν ἀσθέστη τώρα τοὺς ἀληθινούς μου Νόμους
κλείνω κι ἐμπιστεύομαι.

15 Μακάριοι, λέγω, οἱ δυνατοὶ πού ἀποκρυπτογραφοῦνε τό Ἄσπιλο.

Γι' αὐτῶν τὰ δόντια ἡ ρόγα πού μεθᾷ,
σπῶν ἡφαιστειῶν τό στήθος καὶ στό κλῆμα τῶν παρθένων.

Ἰδοὺ ἄς ἀκολουθήσουνε τὰ θῆμάτά μου!

Σέ χώρα μακρινὴ καὶ ἀρυτίδωτη τώρα πορεύομαι.

20 Τώρα τό χέρι τοῦ Θανάτου

αὐτό χαρίζει τὴ Ζωή

καὶ ὁ ὕπνος δέν ὑπάρχει.

Χτυπᾷ ἡ καμπάνα τοῦ μεσημεριοῦ

κι ἄργά στίς πέτρες τίς πυρρές χαράζονται τὰ γράμματα:

25 ΝΥΝ καὶ ΑἰΕΝ καὶ ΑἰΕΙΟΝ ἔστι.

Αἰέν αἰέν καὶ νῦν καὶ νῦν τὰ πουλιὰ κελαηδοῦν

ΑἰΕΙΟΝ ἔστι τό τίμημα.

43. Ὁ Πρίγκηπας τῶν Κρίνων (9) εἶναι, βέβαια, ἡ γνωστὴ τοιχογραφία τῆς Κνωσοῦ. Ἕνας συνειρμὸς, πού ξεκινáει ἀπὸ τὸν Πρίγκηπα, μᾶς ὀδηγεῖ στὴν Κρήτη (10), στό ζωγραφιζόμενον (11), στό κίτρινο χρῶμα τοῦ κρόκου (12).

44. Τό χρῶμα τοῦ κρόκου, στίς σχεδόν ὑπαίθριες τοιχογραφίες τῆς Κνωσοῦ, ταιριάζει τόσο μέ τὰ ἀνοιχτά γαλάζια τοῦ αἰθέρα (12), ὥστε νὰ λαβαίνει δίκαιο, νὰ δικαιώνεται.

45. Φυσικά, τὰ παραπάνω (§44) δέν ἀποτελοῦν παρὰ μιά ἀνάγνωση τοῦ στ. 12, ἀνάγνωση πού «δέν ὑποχρεώνει κανέναν», ὅπως θά ἔλεγε ὁ Σεφέρης. Ἐξάλλου, μπορούμε πρὸς στιγμὴν νὰ τὴν ὑπονομεύσουμε, ἂν σκεφτοῦμε πῶς ὁ κρόκος εἶναι καὶ (πρὶν ἀπ' ὅλα) λουλούδι, καὶ ὅτι στίς μινωϊκὲς τοιχογραφίες συγκαταλέγεται καὶ ὁ «κροκοσυλλέκτης».

46. Ἐπίσης ὑπονομευτικό τῆς παραπάνω ἀνάγνωσης θά εἶναι ἴσως, ἂν προσέξουμε πῶς ἕνας ἄλλος συνειρμὸς, ἀπὸ τό δίκαιο (12) ξεκινώντας, ὀδηγεῖ στοὺς Νόμους (13).

47. Καὶ ἕνας παράλληλος συνειρμὸς μᾶς φέρνει ἀπὸ τίς μινωϊκὲς τοιχογραφίες στόν ἀσθέστη (13).

48. Ὅσο γιὰ τό πάλι (10), μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι τὴν Κρήτη καὶ, εἰδικά, τό Ἡράκλειο τὰ ἔχουμε συναντήσει ἤδη στὴν πρώτη «παράγραφο» τῆς Γένεσης. Ἔτσι, ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ ποιητῆ ἐκεῖ, ὡς τὴ δοξαστικὴ μεταμόρφωσή του ἐδῶ,

κλείνει ἕνας κύκλος. (Κάτι παρόμοιο λέει καὶ ὁ Λιγνάδης ὁ. π., σ. 240).

49. Μὲ τοὺς Νόμους (13) ὁ ποιητὴς δέν κάνει, πιστεύω, οὔτε «ἄμεση ἀναφορά στοὺς Νόμους τοῦ Πλάτωνα» (Δ. Ν. Μαρωνίτης. Πρῶτα φιλολογικὰ προλεγόμενα στό «Ἄξιον Ἑστὶ» τοῦ Ἑλύτη, περ. «Ἐποχές», 29, Σεπτ. 1965, σ. 8 τοῦ ἀνατύπου), οὔτε κατανάγκην «μᾶς φέρνει στό νοῦ τὸν Μωῦση» (Λιγνάδης, ὁ. π., σ. 240). Αὐτό πού κάνει ὁ ποιητὴς εἶναι νὰ ὑπαινίσσεται τοὺς δικούς του ἀληθινούς Νόμους. Ποιοὶ εἶναι αὐτοί; Ἄς δοῦμε.

50. Καταρχὴν ἕνας Νόμος τοῦ ποιητῆ πολυσήμαντος, εἶναι αὐτὸς πού διατυπώνεται πλάγια μέσα στό μακαρισμὸ τοῦ στ. 15: ἡ ἀποκρυπτογράφηση τοῦ Ἄσπιλου. Θά δοῦμε παρακάτω (§55) πῶς μπορούμε νὰ τὸν ἐννοήσουμε (ἢ: νὰ τὸν αἰσθανθοῦμε;) πληρέστερα.

51. Στό σύνολο τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Ἑλύτη ἐμφανίζονται: α) οἱ νόμοι, μιά φορά στὴ «Μαρία Νεφέλη»: πρόκειται ὁλοφάνερα γιὰ τοὺς κοινούς νόμους τῶν ἀνθρώπων (Κάθε φεγγάρι ὁμολογεῖ, 6)· β) οἱ Νόμοι, ἄλλη μιά φορά στό «Ἄξιον Ἑστὶ»: εἶναι οἱ νόμοι τῶν ἐχθρῶν (Ζ', 18)· γ) τέλος, ἀπὸ μιά φορά: Νόμοι καὶ Νόμος (στόν ἐνικό) καὶ Ἀστικός Κώδικας· δύο φορές: ἐντολή· καὶ μερικές ἀκόμη «ἐρήσεις», πού θά μπορούσαν καὶ αὐτὲς νὰ θεωρηθοῦν ἐντολές. Αὐτό τό ὕλικό μᾶς παρέχεται, ὅλο κι ὅλο. Πρὶν τό χρησιμοποιήσουμε, θά

χρειαστεί να κάνουμε μιάν άλλη προσ-
πάθεια.

52. Θά ξεκινήσουμε μ' ένα απόσπα-
σμα από τὰ «'Ανοιχτά Χαρτιά», σ. 41: Σ'
ένα τέτοιο [ἀσβεστοχορισμένο] πεζούλι
[μιάς μικρῆς παραθαλάσσιας ἐκκλησιᾶς]
ἀγγίχτηκα γυμνός κάποτε, καί ἐνίωσα νά
καθαρίζουνε τὰ σωθικά μου, σάμπως ὁ
ἀσδέστης νά 'χε διαπεράσει φύλλο
φύλλο, μέ τίς ἀπολυμαντικές του ιδιότη-
τες, τήν καρδιά μου. Γι' αὐτό καί δέ φο-
δῆθηκα ποτέ μου τό βλέμμα τό ἄγριο τῶν
'Αγίων, τό ἄγριο, δέβια, ὅπως κάθε τί
πού φτάνει τ' Ἄφταστα. Ἦξερα ὅτι
ἔφτανε ἴσα-ἴσα νά ἀποκρυπτογραφεῖ
τούς Νόμους τῆς φανταστικῆς μου πολι-
τείας καί ν' ἀποκαλύπτει ὅτι εἶναι αὐτή
ἡ ἔδρα τῆς ἀθωότητος. Ἀξιοσημείωτο
εἶναι ὅτι τό παραπάνω ἀπόσπασμα τό
ἐπιλέγει καί ὁ ἴδιος ὁ ποιητής στόν ἀν-
θολογικό τόμο τῶν ἐκδ. Ἀκμῶν, σ. 142.

53. Παράλληλα πρός τό ἀγγίχτηκα,
τούς Ἁγίους καί τήν ἀθωότητα τοῦ
προηγούμενου ἀποσπάσματος, θά πρέπει
νά ξανακοιτάξουμε τό ἀπόσπασμα τό
σχετικό μέ τήν ἀγιότητα καί τήν ἀφή
(§41, τρίτο) μαζί μέ τίς σκέψεις τῆς §42.

54. Ὅσο γιά τή φανταστική μου πολι-
τεία (§52), θά 'πρεπε νά διαβάσουμε
ὁλόκληρο τό ποιήμα *Περί Πολιτείας*
ἀπό τό «Φωτόδεντρο».

55. Δίπλα στήν ἀθωότητα, πού ἀπο-
τελεῖ καί τόν πυρήνα τῶν ἀποκρυπτο-
γραφημένων Νόμων τῆς §52, θά χρεια-
στεί τώρα νά δάλουμε καί τήν ἀποκρυ-
πτογράφηση τοῦ Ἀσπίλου (§50). Ἐτσι,
ὡς ἔδω, θά ἔχουμε σχηματίσει ἐν μέρει τό
περιεχόμενο τῆς ἐλυτικῆς «νομοθεσίας».
Βλ. καί §63.

56. Τό ἀπόσπασμα τῆς §52, συνδυά-
ζοντας, ἔμμεσα, τούς Νόμους μέ τόν
ἀσδέστη, μάς ἐπαναφέρει στήν ἀμεση
σύνδεση τῶν δυό αὐτῶν ποιητικῶν συ-
στατικῶν στό στ. 13 τοῦ ψαλμοῦ. Καί
ἀκόμα, ἐπισημαίνοντας τίς ἀπολυμαντι-
κές ιδιότητες τοῦ ἀσδέστη, μάς ὁδηγεῖ σέ
μιὰ σειρά ἀποσπασμάτων, ὅπου ἡ λει-
τουργία τοῦ ἀσδέστη θά εἶναι εἴτε κα-
θαρηγία, εἴτε ἱερατική-θαυματουργική,
εἴτε ἔμμεσα «νομοθετική», εἴτε (ἔτσι θά
πρέπει τελικά νά τή συλλάβουμε) μέ
συνένωση ὅλων αὐτῶν τῶν ιδιοτήτων.

57. Ἡ καθαρτήρια ιδιότητα: Ἡ ἀση-
ψία τοῦ ἡλίου πού «ὕλικά» τήν αἰσθανό-
μαστε καί μέσ στόν ἀσδέστη, ὅπως τόν
χρησιμοποιοῦν οἱ γυναῖκες τῶν νησιῶν
ὅταν χρίζουν τὰ σπίτια τους [ ],
«'Ανοιχτά Χαρτιά», σ. 356.

58. Ἡ ἴδια ιδιότητα: Σιγά-σιγά μέσ
στόν ἀσδέστη χωνεύεται ἡ Μεγάλη
Τρίτη. / Καμιά ρυτίδα. Οὐτ' ἓνα δάκρυ,
ἀπό τή «Μαρία Νεφέλη», πρώτοι στίχοι
ἐνός ποιήματος πού («νομοθετικά», θά
λεγε) ἐπιγράφεται *Λόγος Περί Δικαιο-
σύνης*.

59. Παράλληλα: ὁ τελευταῖος στίχος
(ῆ ρήση). Ἀμέσως πρὶν ἀπό τό *Λόγος
Περί Δικαιοσύνης*, εἶναι: Ἐτη φωτός

στούς οὐρανούς ἔτη Ἀρετῆς μέσ στόν
ἀσδέστη.

60. Ἡ ἱερατική ιδιότητα τοῦ ἀσδέστη
στό παρακάτω ἀπόσπασμα συνδέεται
ἀφενός μέ τόν ἥλιο (βλ. καί §57), ἀφετε-
ρον μέ τήν θεϊκή ὁμορφιά τῶν ἐρωτευμέ-
νων ἢ τήν ἐρωτική αἴγλη τῆς θεότητας:
[ ] Καί ὁ ἥλιος / [ ] πρόφτασε ἱερα-
τική τοῦ ἀσδέστη νά προσδώσει αἴγλη
καί ὁμορφιά / Τήν τῶν ἐρωτευμένων πού
χωρίς νά τό ξέρουν τῆς θεότητος τό
σχῆμα ἔχουν πάρει, ἀπό τό «Φωτόδεν-
τρο», Θεοκτίστη, 7-9

61. Οἱ συνδυασμένες ιδιότητες τοῦ
ἀσδέστη, ἱερατική-θαυματουργική-ἀπο-
λυμαντική, λειτουργοῦν στό παρακάτω
ἀπόσπασμα: Καί ποιά τώρα νά κάνει /
Στόν ἀσδέστη ἐπάνω μέ τίς ζωγραφίες /
Ἀγία τό θαῦμα τῆς; ἀπό τὰ «Ἐτερο-
θαλή» Ἐλυτόνησος, 31-33.

62. Τήν ἀπολυμαντική ιδιότητα τοῦ
ἀσδέστη στό παρακάτω ἀπόσπασμα (κα-
θώς εἶναι αὐτός ἀκριδῶς πού ὁρίζει καί
καθαρίζει τό χώρο ὅπου γίνεται δυνατή
ἡ ἐκφορά τῶν καίριων λόγων τοῦ ποιή-
ματος) τή βλέπουμε νά ἐκτείνεται στό
«νομοθετικό» ρόλο πού ἀναλαμβάνει ὁ
ἄλλος Νῶε-ποιητής στό ποιήμα Ὁ Ἄλ-
λος Νῶε, 1-2 ἀπό τίς «ἘΞί καί Μία Τύ-
ψεις»: Ἐριξα τούς ὁρίζοντες μέσ στόν
ἀσδέστη καί μέ χέρι ἀργό ἀλλά σίγουρο
πῆρα νά χρίσω τούς τέσσερις τοίχους τοῦ
μέλλοντός μου. / Ἡ ἀσέλγεια εἶπα, εἶναι
καιρός νά ἀρχίσει τώρα τό ἱερατικό τῆς
στάδιο [ ].

63. Ἡ ἀσέλγεια τοῦ παραπάνω ἀπο-
σπάσματος (παράλληλα πρός τήν ἀσηψία
τοῦ ἡλίου-ἀσδέστη τῆς §57, πρός τή
θεϊκή αἴγλη καί ὁμορφιά τῶν ἐρωτευμέ-
νων καί – μαζί – τοῦ ἀσδέστη, §60, πρός
τήν ἀπτική ἀγιοσύνη ἢ τήν ἐξαγιασμένη
ἀφή τῆς §41) συμπληρώνει ὅσα σημειώ-
σαμε στήν §55 γιά τό περιεχόμενο τῶν
Νόμων τοῦ Ἐλύτη.

64. Ἀπό μιὰ διαφορετική κατεύ-
θυνση, οἱ Νόμοι τοῦ ποιητῆ συμπληρώ-
νονται καί μέ τό παρακάτω ἀπόσπασμα,
ὅπου, παράλληλα πρός τόν ἄχραντο
ἀσδέστη (καί κατά προέκταση τῶν συν-
δυασμένων ιδιοτήτων του), ὁρίζονται οἱ
νέοι ἄγιοι: Καί οἱ γυναῖκες τῆ μαύρη
σκιά τους ἐπάνω / στόν ἄχραντο ἀσδέστη
φοροῦν. / Μαζί τους ἐγώ, τό χέρι κινῶ /
Ποιητής τῶν νεφῶν καί τῶν κυμάτων! /
Στό σεμνό τενεκέ μέ τό χρώμα βουτῶ / τά
πινέλα μαζί τους καί δάφω: / Τά και-
νοῦρια σκαριά / τά χρυσά καί τά μαύρα
εἰκονίσματα! / Βοηθός καί σκέπη μας
Ἄη Κανάρη! / Βοηθός καί σκέπη μας
Ἄη Μιαούλη! / Βοηθός καί σκέπη μας
Ἄγιά Μαντιώ! ἀπό τό «Ἀξίον Ἑστί»,
ΣΤ', 15-25.

65. Γιά τό πόσο σημαντική εἶναι αὐτή
ἡ ζωγραφική λειτουργία τοῦ ποιητῆ μέ
χρώμα καί ἀσδέστη, δές καί τό παρα-
κάτω ἀπόσπασμα: Καί τό πιό σπονδαῖο
ἀπ' ὅλα: θά πεθάνεις / [ ] Σοῦ ἔτοιμασα
μέσ στίς ἀποσκευές ἀσδέστη καί ὕδρο-
χρώματα, ἀπό τό Καί μέ Φῶς καί μέ Θά-

νατον ΧΧΙ, 1 καί 12, στόν τόμο «Ο.
Ἐλύτης» τῶν ἐκδ. Ἀκμῶν, σ. 131.

66. Μετά ἀπό ὅλα αὐτά, καί ἔτσι ἐμ-
πλουτισμένοι μπορούμε νά ξαναγυρί-
σουμε στίς χρήσεις τῶν λέξεων *Νόμος-
Νόμοι καί ἐντολή* (καί συνώνυμων) μέσα
στό ποιητικό ἔργο τοῦ Ἐλύτη (βλ. §51,
γ)

67. Ἀπό τό «Ἀξίον Ἑστί»: Ἐντολή
σου [ ] αὐτός ὁ κόσμος (Γένεσις, πρώτη
«παράγραφος», σ. 13)· καί Ἡ ἐνδεκάτη
ἐντολή * θ' ἀναδυθεῖ ἀπ' τά μάτια μου /
Ἡ θά 'ναι αὐτός * ὁ κόσμος ἢ δέ θά 'ναι
/ Ὁ Τοκετός * ἡ Θέωσις τό Ἀεῖ (ιδ',
24-26)· καί Βλέπω τά χρώματα τοῦ
Υμηττοῦ στή βάση τήν ἱερή τοῦ Νέου
Ἀστικοῦ μας Κώδικα (ἀνάγνωσμα 6ο
§2).

68. Ἀπό τὰ «Ἐτεροθαλή», Ἐλυτόνη-
σος, 58-59: *Περαστικός ἕνας μικρός
Ἰούλιος μοίραζε / Τούς Νόμους: ὁ κα-
θεῖς καί ἡ λυγαριά του διαλαλοῦσε.*
(Ὅποτε θά πρέπει νά θυμηθοῦμε καί τό
ὁ καθεῖς καί τά ὅπλα του στό «Ἀξίον
Ἑστί» Γένεσις, πρώτη καί τελευταία
«παράγραφος», σ. 13 καί 23· καθώς καί
Α' 17. Ὅσο γιά τή λυγαριά, τή συναντῶ
μιὰ φορά, χωρίς ἰδιαίτερη σημασία, στά
«Ρῶ τοῦ Ἐρωτα», σ. 60, καί ἄλλη μιὰ,
σημαντικότερη ἀλλά ὄχι διαφωτιστικό-
τερη ἐν προκειμένῳ στή *Villa Natacha*,
ΠΙ, 6, στά «Ἐτεροθαλή»).

69. Ἡ μόνη, τέλος, φορά πού θά συ-
ναντήσουμε τή λέξη *Νόμος*, στόν ἐνικό, θά
εἶναι στή σημαντικά ἀναρχική, αὐτοα-
ναιρετική ρήση τῆς «Μαρίας Νεφέλης»:
Ὁ Νόμος πού εἶμαι δέ θά μέ ὑποτάξει,
στό τέλος τοῦ ποιήματος *Τό Δάσος τῶν
Ἀνθρώπων*.

70. Ὅσο γιά τίς ρήσεις πού θά μπο-
ροῦσαν νά θεωρηθοῦν ἐντολές, αὐτές
προέρχονται ὅλες ἀπό τή «Μαρία Νε-
φέλη»: Ὅταν ἡ συμφορά συμφέρει λογά-
ριαξέ την γιά πόρνη, στό τέλος τοῦ *Κα-
λημέρα Θλίψη*· ἢ: Μιά νομοθεσία ἐντε-
λῶς ἄχρηστη γιά τίς Ἐξουσίες θά 'τανε
ἀληθινή σωτηρία, στό τέλος τοῦ Ὑπεύ-
θυνη Δήλωση· ἢ: Ἰδιώτερε μέσ στό
Ἀνευρηριστο, στό τέλος τοῦ ποιήματος
Λόγος Περί Ἀγνότητος.

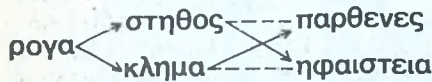
71. Γιά τούς στ. 16-17, πλῆι στό ἱερα-
τικό στάδιο τῆς ἀσέλγειας (§62), ἄς δια-
βάσουμε καί τό παρακάτω ἀπόσπασμα
ἀπό τό πιό πρόσφατο δοκίμιο τοῦ ποιητῆ
(«Ἀναφορά στόν Ἀνδρέα Ἐμπειρίκο»,
ἐκδ. Ἐγναντία, Θεσσαλονίκη 1978, σ.
49): Ἐνα σῶμα γυμνὸ δέν παύει ποτέ νά
εἶναι πεδίο ἀνεξάντλητο καί οἱ πρόγονοί
μου οἱ Αἰολεῖς, διόλου ἄδικα, τό νοοῦ-
σαν ὅπως οἱ ἀμπελοργοὶ τό σταφύλι·
πιάνοντάς το ἀπό τήν καλλιέργεια καί
φτάνοντάς το στό κρασί. Δηλαδή [ ]
στήν ἡδονή, πού καμιά θεωρία ἴσαμε σή-
μερα, καμιά πίστη, ἀπὸ τόν Χριστιανι-
σμό ἕως τόν Μαρξισμό, δέν ἀξιώθηκαν
νά τῆς δώσουν μιὰ θέση στό ὑπαιθρο τῶν
αἰσθητηρίων μας. Δέν εἶμαι θεωρητικός
καί πολὺ συχνά συμβαίνει νά μιλῶ αὐ-
θαίρετα. Ὅμως, ὅταν κανεῖς ἀγαπᾷ τό

ἀσῆμι, φυσικό είναι νά θέλει νά ἀσῆμῶσει τὰ πάντα. Μήπως τό ἴδιο δέν ἔκαναν οἱ νησιώτες μέ τήν Παναγία; Ἰδοὺ ἕνας τέτοιοι εἶδους νησιώτης εἶμαι καί παραμένω [ ]· θρησκός ὅσον ἀφορᾷ τίς ροδιές καί τὰ κορίτσια [ ].

72. Στό στ. 17 ὑπάρχει, βέβαια, ἕνα συντακτικό χιαστό: οἱ δύο γενικές πλαισιώνουν τίς δύο αἰτιατικές.

73. Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτό, στούς στ. 16-17 ἰσχύει καί τό ἐξῆς νοηματικό σχῆμα:

74. Παράλληλα, στό «Ἄσμα Ἀσμάτων» VII, 9, διαβάσω: «καί ἔσονται ματοῖ σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου».

75. Ὅσο γιά τὰ μαστόμορφα ἡφαιστεια (17), ἄς θυμηθοῦμε ὅτι στό «Ἄξιον Ἑστί» ἡ χώρα μου ἔχει στά ἡφαιστεια κλήματα σειρά (στ', 3). (Τό ἐπισημαίνει καί ὁ Λιγνάδης, ὁ.π., σ. 241).

76. Μέ τό στ. 18 συνεχίζεται ὁ ἐποικισμός τῆς ἀρυτίδωτης χώρας· βλ. καί §32

77. Γιά τό ποιητικό νόημα τῶν στ. 20-21, ἀφοῦ θυμηθοῦμε ὅτι ὁ Ἄδης ἔχει νικηθεῖ (8), ἄς διαβάσουμε:

78. Ἀπό τὰ «Ἀνοιχτά Χαρτιά», σ. 33-34: Ἡ ἔννοια τῆς Ἀνάστασης, ἀναπόσπαστα εἶναι δεμένη μέσα μου μέ τήν ἔννοια τοῦ Θανάτου, ἀλλά πολύ πίσω, ἐκεῖ, στήν περιοχὴ τῆς μυστικῆς πού εἶναι καί ὁ προθάλαμος τῆς Γέννησης.

79. Ἀπό τὰ «Ἀνοιχτά Χαρτιά», πάλι, σ. 42: [ ] Ἡ Ποίηση ἀρχίζει ἀπὸ κεῖ πού τὴν τελειοποιεῖ λέξη δέν τὴν ἔχει ὁ θάνατος. Εἶναι ἡ λήξη μιᾶς ζωῆς καί ἡ ἔναρξη μιᾶς ἄλλης, πού εἶναι ἡ ἴδια μέ τὴν πρώτη ἀλλά πού πάει πολύ βαθιά, ὥς τό ἀκρότατο σημεῖο πού μπόρεσε νά ἀνιχνεύσει ἡ ψυχὴ, στά σύνορα τῶν ἀντιθέτων, ἐκεῖ πού ὁ Ἥλιος

καὶ ὁ Ἄδης ἀγγίζονται. (Ἡ ἀραίωση εἶναι τοῦ ποιητῆ).

80. Λίγο πιο κάτω, στό «Ἀνοιχτά Χαρτιά» πάλι, σ. 43: [ ] ἡ Ποίηση μᾶς ξεμαθαίνει ἀπὸ τὸν κόσμο, τέτοιον πού τὸν βρήκαμε· τὸν κόσμο τῆς φθορᾶς πού ἔρχεται κάποια στιγμή νά δοῦμε ὅτι εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς γιὰ νά ὑπερβούμε τὴ φθορά, μέ τὴν ἔννοια πού ὁ θάνατος εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς γιὰ τὴν Ἀνάσταση.

81. Καί ἀκόμα, ἀπὸ τὴν συνέντευξη τοῦ 1975 (στὸν ἀνθολογικό τόμο τῶν ἐκδ. Ἀκμῶν, σ. 190): Πιστεύω πὺς ἡ ποίηση σ' ἕνα ὁρισμένο ἐπίπεδο πληρότητας δέν εἶναι οὔτε αἰσιόδοξη οὔτε ἀπαισιόδοξη. Ἀντιπροσωπεύει μᾶλλον μιὰ τρίτη κατάσταση τοῦ πνεύματος, ὅπου τὰ ἀντίθετα παύουν νά ὑπάρχουν. Δέν ὑφίστανται πιά ἀντίθετα πάνω ἀπὸ ἕνα ὁρισμένο ἐπίπεδο ὕψους.

82. Τέλος, ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ ποιητικό κείμενο: οἱ Ἀρχάγγελοι στὸν Προπατορικό Παράδεισο (ἔτσι ἐπιγράφεται τό ποίημα, ἀπὸ τὴ «Μαρία Νεφέλη») ξέρουν πὺς ὁ μόνος θάνατος ὁ μόνος εἶναι αὐτὸς / πού ἔφτιαξαν μέ τό νοῦ τους οἱ ἄνθρωποι.

83. Γιά τό στ. 22 βλ. §2.

84. Γιά τὴ «μαγική» ἀτμόσφαιρα τοῦ μεσημεριοῦ στούς στ. 23-24, καθὼς καί γιὰ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῆς ἀκοῆς στήν αἴσθηση τῆς ὄρασης (καμπάνα, τὰ γράμματα), νά προσέξουμε τό παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ «Ἀνοιχτά Χαρτιά», σ. 209: Ὁ Ἥλιος, ὅταν μεσουρανεῖ, ρίχνει τὰ ἴδια βάρη στά πλατῶματα τῶν ἐλαιῶνων καί μετατρέπει ὁλόκληρο τὸ νησί σὲ μιὰ ζυγαριὰ μέ χιλιάδες δραχμόνες ἀπόλυτα ἰσορροπημένους. Αὐτὴ εἶναι ἡ δικαιοσύνη [ ]. Εἶναι ἕνας παράξενος μηχανισμός ἀπὸ ἀντισταθμίματα πού κάνει τό φῶς νά 'ναι γεμάτο σκότος, τό κάμα γεμάτο ἀπὸ μυστικὴ δροσιά, τό θόρυβο γεμάτων ἀπὸ σιωπὴ

ἀτέρμονη, ἀτελεύτητη. Πού σημαίνει ὅτι ἔχουν ἀρχίσει νά μπαίνουν ἡ μία μέσα στὴν ἄλλη, καὶ νά ἐπωμίζονται ἀμοιβαῖα τίς εὐθύνες τους, οἱ αἰσθήσεις.

85. Καί ἀκόμα, γιὰ τοὺς ἴδιους στίχους, 23-24, ἀπὸ τὰ «Ἀνοιχτά Χαρτιά», σ. 22: Στό τέλος, ἔφτασα νά συλλογίζομαι μονάχα κάτι καὶ νά τό βλέπω νά χαράζεται μέ κεφαλαῖα στήν πέτρα. Ἐνα μεγάλο βάρος μοῦ 'φευγε, σάμπως νά 'χαν ἀδειάσει μονομιᾶς οἱ φυλακές καί τὰ νοσοκομεῖα.

86. Γιά τοὺς στ. 23-25 χρειάζεται νά ἔχουμε ὑπόψη μας μιὰ ἀγιορεϊτικὴ παράδοση (τὴν παραθέτει, σὲ ἀγκύλες, ὁ Λιγνάδης, ὁ.π., σ. 241): Ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ παρουσιάστηκε ἀγνώριστος στὴ Σκῆτη τοῦ Πρωτάτου, στίς Καρυές, καί μέ τό δάχτυλο ἔγραψε, πάνω στήν πέτρα, τὴν ἀρχὴ τοῦ ὕμνου «Ἄξιον Ἑστί»· τὰ γράμματα χαράχτηκαν βαθιά, καί τὰ 'πανε ἀγγελοχάραχτα. Καί τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, πού βρισκόταν στό κελεῖ τοῦ θαύματος, τὴν εἶπαν καί ἐκεῖνη «Τό Ἄξιον Ἑστί».

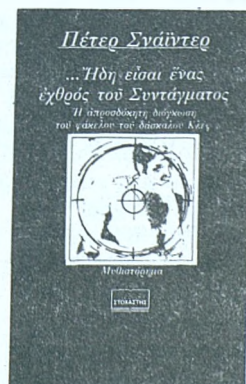
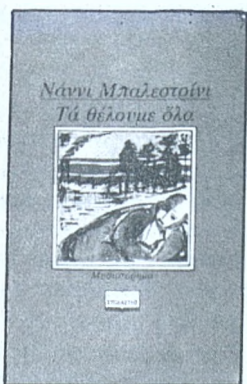
87. Πρὶν ἀπὸ τὰ ἀγγελοχάραχτα γράμματα τῆς παράδοσης ὁ ποιητὴς προσθέτει τό NYN καὶ AIEN (25).

88. Ὁ στ. 26 ταυτίζει στό στόμα τῶν πουλιῶν τό Νῦν καί τό Αἰέν, αὐτὰ τὰ δύο ἀντίθετα. Αὐτό κάνει, ἐξάλλου, πάντα ἡ ποίηση (βλ. §81). Βλ. καί §40.

89. Παράλληλα, τό NYN καὶ AIEN (25) ἀποτελεῖ κάτι σάν συντομογράφημα γιὰ τὴν ἡττα τοῦ Ἄδης (8), γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ μικροῦ κόσμου μέ τὸν μέγα κόσμον (Γένεσις, καί τελευταῖος στίχος τοῦ «Ἄξιον Ἑστί»), γιὰ τό ξεπέραςμα τῶν ἀντιθέτων (§§78-81)

90. Τὴ θεμελιώδη ρῆση τοῦ ψαλμοῦ (26-27) – καθὼς καί ὁλόκληρου τοῦ «Ἄξιον Ἑστί», πιστεύω – ἀναλαμβάνουν τὰ πουλιά νά τὴν κελαηθήσουν, τὰ πουλιά πού ἦδη ἀπὸ τὸν προηγούμενο ψαλμὸ ἐπιτελοῦν τὴ λειτουργία τοῦ κήρυκα. (βλ. §27).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ»

Στὴ σειρὰ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Νάνι Μπαλεστρίνι: «Τὰ θέλουμε ὅλα» (Μυθιστόρημα).

Πέτρο Σνάιντερ: «Ἦδη εἶσαι ἕνας ἐχθρὸς τοῦ Συντάγματος. Ἡ ἀπροσδόκητη διόγκωση τοῦ φακέλου τοῦ δασκαλοῦ Κλέφ (Μυθιστόρημα).

Στὴ σειρὰ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ

Ἐλί Ζαρέτσκι: «Καπιταλισμός, οἰκογένεια καὶ προσωπικὴ ζωὴ» (Δοκίμιο).

ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

Εκδόσεις

Ἰλποκράτους 6, Ε' ὄροφος, Ἀθήνα. Τηλ. 3601956.

Μερικά φιλολογικά ζητούμενα για τόν Έλύτη

του Γιώργου Κεχαγιόγλου

Τό έργο του Έλύτη δέν έχει, βέβαια, ολοκληρωθεί, καί ό ποιητής ζει ακόμα κοντά μας, θαλερός καί, ελπίζουμε, πολύχρονος. Ωστόσο, τά συμπληρωμένα σαρανταπέντε χρόνια δημοσιευμένης δόκιμης ποιητικής του δουλειάς καί ή πρόσφατη θράβεισή του μέ τό Νομπέλ τής λογοτεχνίας δημιουργούν τουλάχιστον αúξημένες ευκαιρίες καί ευθύνες γιά τούς αναγνώστες καί τούς μελετητές του συγγραφέα, όπως σημαίνουν, ίσως, καί γιά τόν ίδιο, τήν είσοδο σέ μιά φάση διαφοροποιημένης αντιμετώπισης του έργου του.

Επομένως, ή διερεύνηση πού γίνεται εδώ γιά τό τί μπορεί νά θεωρηθεί απαιτούμενο ή επιθυμητό φιλολογικά, μέ στόχο τήν ώριμότερη προσέγγιση ή τήν επιστημονικότερη μελέτη του Ε. καί του έργου του, όρίζεται καί περιορίζεται αφενός από τό καιρίο γεγονός ότι έχουμε νά κάνουμε μέ δημιουργό σέ πλήρη δράση καί μέ ύλη όχι έντελώς συντελεσμένη, μορφοποιημένη, γνωστοποιημένη ή άπλως διαθέσιμη, αφετέρου όμως καί από τό μή ευκαταφρόνητο δεδομένο πώς θρυσκόμαστε μπροστά σέ συνθήκες πού έννοούν τόν φιλολογικό «λογαριασμό», καί ώθούν σέ σοβαρότερη ένασχόληση μέ τό έργο καί τόν άνθρωπο.

Στίς σκέψεις καί τίς προτάσεις πού ακολουθούν συνοψίζονται όρισμένες έρευνητικές προϋποθέσεις καί περιγράφονται σύντομα μερικές φιλολογικές-κριτικές απαιτήσεις καί προσδοκίες. Η κατάστρωση στηρίζεται κυρίως στή συγκριτική άναγωγή: τήν ύπαγορεύουν τόσο μιά πλατύτερη έποπτεία φιλολογικών πηγών καί βοηθημάτων όσο καί ή συγκεκριμένη έμπειρία των όργάνων πού διαθέτει σήμερα ή έρευνα στον τομέα τής νεολληνικής φιλολογίας, κυρίως γιά τούς μείζονες συγγραφείς τής νεότερης φάσης τής: άκόμη, ή αναδρομή σέ σκέψεις καί παρατηρήσεις πού έχουν ως τώρα διατυπωθεί γύρω

από τόν Ε. καί τήν παραγωγή του¹. Στόν περιορισμένο χώρο τής δοκιμής αυτής δέν είναι, φυσικά, δυνατό ή παρουσίαση νά συμπληρωθεί — όπως θά έπρεπε — καί από συστηματική κριτική βιβλιογραφία των πηγών καί βοηθημάτων γιά τόν Ε., όσων ύπάρχουν σήμερα στή διάθεσή μας· μόνον ευκαιριακά ή περιγραφή μας διασταυρώνεται μέ ανάλογα λήμματα τής διαθέσιμης βιβλιογραφίας.

Όσα ζητούνται, ή περιγράφονται ως ζητούμενα εδώ, είναι ένδεχόμενο νά παρουσιάζονται άλλοτε ως λιγότερα άλλοτε ως περισσότερα από όσα μπορούν ή πρέπει νά γίνουν· ή πάλι, τά ζητούμενα νά μή φαίνονται όλα έξίσου απαραίτητα ή επείγοντα. Θεωρώ, ωστόσο, αφενός θεμιτό τό ενρύ πλαίσιο τής περιγραφής, αφετέρου άπόσφορη μιά «χρονολογική» ή «χρονοδιαγραμματική» κατάταξη των ζητούμενων: στήν αρχική αυτή φάση μιάς φιλολογικής «άναφοράς», όποια μεγαλύτερη έξειδίκευση, επεξεργασία ή κανονιστική επέμβαση, θά πρόσθετε καί νέα υποκειμενικά στοιχεία στή δοκιμή αυτή. Έτσι, κρίνω πώς είναι άρκετός, γιά τήν ώρα, ό διπλός στόχος: νά αρχίσει επιστημονικός διάλογος γιά τά ζητήματα πού τίγονται εδώ· νά έρεθιστούν ό ποιητής καί οι αναγνώστες του νά πραγματοποιήσουν όσα από τά ζητούμενα αυτά τούς άφορούν ή μπορεί νά τούς ενδιαφέρουν. Κατά τά άλλα, νομίζω πώς ό φιλολογικός υπομνηματισμός μπορεί νά σταματά κάποτε στά όρια πού του άρμόζουν: αφενός αναγνωρίζοντας στον συγγραφέα τό δικαίωμα καί τήν άρμοδιότητα νά τακτοποιήσει τά του οίκου του — σύμφωνα μέ τήν αλήθεια του «ό,τι ξέρει ό νοικοκύρης δέν τό ξέρει ό κόσμος όλος», καταπώς επαναλάμβανε καί ό Παλαμάς —, αφετέρου θεωρώντας τόν αναγνώστη έκ προοιμίου ικανό νά προχωρεί ό ίδιος στίς διαστρωματώσεις καί αξιολογήσεις πού κρίνει δυνατές ή απαραίτητες.

Ἡ κατάσταση πού ἐπιλέξαμε ἀκολουθεῖ, γιά πρακτικούς λόγους, τήν κλασική φιλολογική διάκριση σέ Πηγές καί Βοηθήματα.

Τό ἔργο τοῦ Ε. ἀποτελεῖ τόν καλύτερο δείκτη γιά τίς διαστάσεις τοῦ κατεξοχὴν στόχου μιᾶς φιλολογικῆς διερεύνησης, τῆς γνώσης τῶν (Α) *Πηγῶν*, πού μᾶς προσφέρονται κυρίως ἀπό τόν ἴδιο τόν συγγραφέα. Θά μπορούσαμε καταρχὴν νά ἀπαριθμήσουμε τίς κύριες κατηγορίες τοῦ ὕλικου αὐτοῦ: (Α1) *ποιήματα*, (Α2) *πεζά*, (Α3) *μεταφράσεις*, (Α4) *εἰκαστικά ἔργα*, (Α5) *συνοδευτικό ὕλικό*· ἡ τελευταία κατηγορία θά μπορούσε, ἴσως, νά αὐτονομηθεῖ καί / ἢ νά ἐπιμεριστεῖ κατὰ τό περιεχόμενό της: (Α5α) *γραπτό ὕλικό*, (Α5β) *μὴ γραπτό ὕλικό*. Τό ὕλικό ὅλων τῶν παραπάνω κατηγοριῶν μπορεῖ νά ἀνήκει σέ δύο ἀναμφισβήτητα ξεχωριστοὺς τομεῖς, τό *δημοσιευμένο* καί τό *ἀδημοσίευτο* ἔργο.

Ἡ διερεύνηση τῶν (Β) *Βοηθημάτων* γιά τόν συγγραφέα καί τό ἔργο του ὑποδεικνύει πρακτικά μιὰ διμερῆ ἢ, καλύτερα, τριμερῆ ἄρθρωση: (Β1) *ἐκδόσεις*, (Β2) *πρωτοβάθμια ὄργανα*, (Β3) *σύνθετα ὄργανα*. Στὴν πρώτη κατηγορία μποροῦν νά ἐντάσσονται καί ἐκδοτικὲς ἐμφανίσεις τοῦ εἶδους τῶν *ἀνθολογιῶν* καί τῶν *μεταφράσεων* σέ ξένες γλῶσσες· στή δευτέρη κατηγορία ἀνήκουν *δοθηήματα* πού σκοπεύουν, ἢ ἀπορρέουν κυρίως ἀπό, ἀποδελτιωτικὲς καταγραφές: (Β2α) *διβλιογραφίες*, (Β2β) *χρονογραφίες/χρονολόγια*, (Β2γ) *πίνακες λέξεων*, (Β2δ) *γλωσσάρια / λεξικά*· στήν τρίτη κατηγορία μποροῦν νά περιληφθοῦν ὅλα τὰ ὑπόλοιπα *δοθηήματα*, φιλολογικά, κριτικά καί γραμματολογικά.

Α. ΠΗΓΕΣ

1. Δημοσιευμένο ἔργο

1. Ποιήματα

Διαθέτουμε, φροντισμένες ἀπὸ τόν Ε., μόνον ἐκδόσεις μεμονωμένων ἔργων (συνθέσεων καί συλλογῶν). Παρόλο πού ἡ ὥς τώρα ἐκδοτικὴ πρακτικὴ δείχνει ὅτι ὁ Ε. προτιμᾷ νά μὴ συγκεντρώνει σέ σύνολα τὴν ποιητικὴ, τουλάχιστον, παραγωγή του, ἢ γνωριμία καί ἢ διάδοση τοῦ ἔργου του θά κέρδιζε, σέ πολλὰ ἐπίπεδα, μὲ συγκεντρωτικὴ ἐκδοση (τοῦ τύπου, π.χ., τοῦ *Λυρικοῦ Βίου* τοῦ Σικελιανοῦ,¹ 1946-1947, ἢ τῶν ἀνάλογων συναγωγῶν ἄλλων ποιητῶν μας: κατὰ πρότμηση ἐφοδιασμένη καί μὲ στιχαριθμηση καί εὑρετήρια). Μιά τέτοια ἐκδοση θά μένει, φυσικά, ἀνοιχτὴ καί ἐτοιμὴ νά εὐρυνθεῖ μελλοντικά (ἐνα τουλάχιστον, πρόσφατο ποιητικό ἔργο τοῦ Ε., *Ὁ Μικρὸς Ναυτίλος*, εἶναι γνωστὸ μόνον ἀποσπασματικά).

Διαφορετικό, ἀλλὰ ὄχι ἀπαραίτητα διαχωρισμένο ἢ ἀσυμβίβαστο, στάδιο ἀντιπροσωπεύει μιὰ *συγκεντρωτικὴ σχολιασμένη ἐκδοση* (ἐκδοση μὲ συνοδευτικό γλωσσικό, ἐρμηνευτικό καί πραγματικό σχολιασμό, τοῦ τύπου, π.χ., τῶν

Ποιημάτων τοῦ Σεφέρη, 1940, 1950, 1968 κ.ἔ). Μιά τέτοια ἐκδοση δὲν ἀποκλείει, βέβαια, μιὰ προγενέστερη, παράλληλη ἢ ἀνεξάρτητη διαδικασία δημοσίευσης *σχολιασμένων ἐκδόσεων μεμονωμένων συνθέσεων ἢ συλλογῶν* (ὡς τώρα, μόνον ἡ δίγλωσση ἐκδοση τοῦ *Ἀξίου Ἔστί* ἀπὸ τοὺς Ε. Keeley καί Γ.Π. Σαββίδη μποροῦμε νά πούμε πὺς ἀνήκει καί σὸ εἶδος αὐτό).

Ἄλλης τάξης ζητούμενο εἶναι μιὰ *φιλολογικὴ ἐκδοση* (συγκεντρωτικὴ εἴτε μεμονωμένων ἔργων), βασισμένη στὰ χειρόγραφα καί τίς ἐκδόσεις τῶν ἔργων, μὲ ὅλο τὸν ἀρμόδιο κριτικὸ ὑπομνηματισμό: *διαφορετικὲς γραφές*, *διορθώσεις* κτλ. (τοῦ τύπου, π.χ., τῆς ἀναμενόμενης φιλολογικῆς ἐκδοσης τῶν *Αὐτογράφων* τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τόν Λ. Πολίτη, ἢ, γιά πιά *δατές περιπτώσεις*, τῶν *ἐπιθυμητῶν φιλολογικῶν ἐκδόσεων* ὅλων οὐσιαστικῶν τῶν κειμένων τῆς νεότερης λογοτεχνίας μας).

2. Πεζά

Διαθέτουμε, φροντισμένη ἀπὸ τόν Ε., μιὰ συσσωμάτωση πεζῶν του (*Ἀνοιχτά Χαρτιά*), καί μεμονωμένα πεζὰ κείμενα, σέ ξεχωριστό τόμο (*Ἡ Μαγεία τοῦ Παπιδιαιμάντη*) ἢ σέ περιοδικές κ.ἄ. δημοσιεύσεις. Λείπουν ἐκδόσεις τῶν τύπων πού περιγράψαμε παραπάνω (Α1): *συγκεντρωτικὴ ἐκδοση* τῶν πεζῶν (πού θά περιλαμβάνει ὅλα τὰ δημοσιευμένα πεζὰ τοῦ Ε., μὲ τάξη χρονολογικὴ ἢ κατὰ τίς συσσωματώσεις πού ὑπαγορεύει ἡ θέληση τοῦ συγγραφέα καί ὑποβάλλει ἡ ποικιλία θεματικῶν ὅψεων τοῦ ὕλικου, π.χ.: κείμενα αὐτοβιογραφικά, αὐτοσχόλια καί κείμενα ποιητικῆς πού ἀναφέρονται σὸ ἔργο τοῦ ἴδιου τοῦ Ε., κείμενα πού ἀφοροῦν τὴν πνευματικὴ, κοινωνικὴ καί πολιτικὴ ἐπικαιρότητα, κτλ.), *σχολιασμένη/-ες* καί *φιλολογικὴ/-ές ἐκδοση / ἐκδόσεις*.

Στοὺς τελευταίους τύπους θά ἦταν προτιμότερο νά ἀνήκουν, π.χ., ἡ ἐκδοση ἢ οἱ ἐκδόσεις τῆς δημοσιευμένης ἀλληλογραφίας τοῦ Ε. (μὲ τάξη χρονολογικὴ, εἴτε κατὰ σώματα: κατὰ ζεύγη ἀλληλογράφων, κατὰ θέματα κτλ.).

3. Μεταφράσεις

Διαθέτουμε, φροντισμένη ἀπὸ τόν Ε., μιὰ συσσωμάτωση μεταφράσεων του (*Δεύτερη Γραφή*), καθὼς καί τρεῖς αὐτοτελεῖς μεταφράσεις (ἔργα τῶν Brecht, Genêt, Giraudoux) ἢ μεταφράσεις μέσα σέ ἄλλες δημοσιεύσεις. Λείπει μιὰ *συγκεντρωτικὴ ἐκδοση* τῶν δημοσιευμένων μεταφράσεων τοῦ Ε. (πού θά περιλάμβανε, π.χ., καί τίς παλαιότερες μεταφράσεις του ἀπὸ τὴν *Ἀλεξανδρινὴ Ποίηση* τοῦ Κ. Τρωπάνη, στὴν κανονικὴ τους μορφή). Ἀνάλογη χρησιμότητα θά εἶχαν, καί γιά τό μεταφραστικό ἔργο τοῦ Ε., συνθετοτέρες ἐκδηλώσεις: *σχολιασμένες, φιλολογικὲς*· σὸ πλαίσιο αὐτό θά μπορούσαν, ἐπίσης, νά ἀντιμετωπιστοῦν μιὰ ἢ περισσότερες *δίγλωσσες ἐκδόσεις*, πού θά ἔδιναν τὴν εὐκαιρία τῆς ἀντικριστῆς

«πού τὰ χεῖλη ἀκόμη στὸν πηλὸ δοκιμάζουν τὰ πράγματα τοῦ κόσμου»

σύγκρισης πρωτοτύπου καί μετάφρασης, καί θά ὑποστήριζαν *δοθηήματα* σχετικὰ μὲ τίς μεταφράσεις τοῦ Ε.

4. Εἰκαστικά ἔργα

Διαθέτουμε, δημοσιευμένο ἀπὸ τόν Ε. ἢ ἀπὸ τρίτους (π.χ. τόν Η. Πετρόπουλο, Ἐλύτη, Μόραλη, Τσαρούχης), μέρος μόνο τοῦ συνολικοῦ ἔργου του (πίνακες, σχέδια, εἰκονιστικὲς συνθέσεις = collages). Λείπει μιὰ *συγκεντρωτικὴ ἐκδοση* (πού θά ἦταν χρήσιμο νά ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν *σχολιασμένων ἐκδόσεων*).

5. Συνοδευτικό ὕλικό

Μέρος τοῦ ὕλικου αὐτοῦ ἀνήκει ταυτόχρονα καί στὸν τομέα τῶν *δοθηημάτων*· ἐπομένως, ἡ διεύρυνση πού γίνεται ἐδῶ χρειάζεται νά ὁλοκληρωθεῖ καί μὲ ἀναφορὲς πού γίνονται παρακάτω, τμήμα Β.

α. Γραπτό ὕλικό

Διαθέτουμε, σέ ὁρισμένες περιπτώσεις, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα γνωστοποιημένα, στοιχεία πού προέρχονται ἀπὸ τό ἀρχεῖο τοῦ Ε. ἢ ἀπὸ ἀρχεῖα τρίτων: σημειώσεις, ὑπομνήματα ἢ μνημόνια γιά ὁρισμένα ἔργα του αὐτόγραφα κτλ. (διαφορετικὸ σώμα ἀποτελοῦν οἱ φωτογραφίες πού ἐκκονίζουν τόν Ε. μιὰ καί μποροῦν νά καταταχθοῦν ὄχι σὸ ὕλικό τῶν πηγῶν, ἀλλὰ τῶν *δοθηημάτων* γιά τόν Ε.). Λείπει ἡ *συγκέντρωση καί συστηματικὴ ἐκδοση* τῶν πρώτων ἀπὸ τὰ παραπάνω στοιχεία (πού εἶναι δυνατό εἴτε νά ἀποτελέσει αὐτοτελὴ δημοσίευση εἴτε νά πάρει τὴ μορφή παραρτήματος μιᾶς συγ-

κεντρωτικής έκδοσης των πεζών του Ε., βλ. παραπάνω, Α2· για όρισμα από τα στοιχεία αυτά, πρακτικότερη θα ήταν ίσως η ένταξή τους στον υπομνηματισμό των σχολιασμένων εκδόσεων ποιημάτων, πεζών, μεταφράσεων και εικαστικών έργων, βλ. παραπάνω, Α1-4). Λέει, επίσης, εκδόσεις των αυτογράφων του Ε.· καθώς, πάντως, τό γνωστοποιημένο ύλικό δεν είναι εδώ μεγάλο, μπορούμε να συζητήσουμε τα σχετικά ζητούμενα παρακάτω, Β1α.

6. Μή γραπτό ύλικό

Διαθέτουμε κάποτε, υπό όρισμένες προϋποθέσεις, στοιχεία προφορικά που μπορούν να καταταχθούν στην κατηγορία των «γραπτών» στοιχείων» ήχογραφημένοι λόγοι, σχόλια, συνεντεύξεις κτλ., είτε στοιχεία οπτικοακουστικά: μαγνητοσκοπημένες τηλεοπτικές εμφανίσεις κτλ. Τα στοιχεία αυτά πλαισιώνουν και συχνά συμπληρώνουν τό γνωστοποιημένο γραπτό ύλικό, στον βαθμό που μπορούν να είναι διαθέσιμα. Στοιχεία, αντίθετα, που δεν απομνημειώνονται ούτε κατοχυρώνονται με αντίστοιχους τρόπους: προφορικά αυτοσχόλια και σχόλια, συζητήσεις, ακατάγραφες συνεντεύξεις κτλ. δεν μπορούν παρά να ένταχθούν στον τομέα των βοηθημάτων, βλ. παρακάτω, Β· τό ίδιο συμβαίνει, για λόγους πρακτικούς, και μέ ύλικό που προϋποθέτει κάποιου είδους έπεξεργασία, όπως, π.χ., οι άναγνώσεις και άπαγγελίες κειμένων του Ε. από τόν ίδιο είτε ή σύνθετη ύλη της δισκογραφίας του Ε., βλ. παρακάτω, Β1β.

Λέει, επίσης, και εδώ συγκεντρωτικές εκδόσεις του ύλικού αυτού ή περιεκτικές επιλογές (σε διβλία, δίσκους ή ταινίες).

II. Άδημοσίευτο έργο

Οί πληροφορίες της έρευνας για τό άδημοσίευτο ή μή γνωστοποιημένο έργο του Ε. είναι σήμερα λίγες. Πρόκειται άλλωστε για ύλικό που δεν έχει φύγει ακόμα, στο μεγαλύτερο μέρος του, από τά χέρια του συγγραφέα, πάνω στο οποίο, επομένως, οί δυνατότητες και οί οί άρμοδιότητές του είναι θεωρητικά άπεριόριστες.

Άν τό άδημοσίευτο έργο συμφωνεί στίς κύριες κατηγορίες του μέ τή διάταξη και τό περιεχόμενο του δημοσιευμένου — πράγμα που είναι και τό πιθανότερο —, τότε, ό,τι ισχύει για τό δημοσιευμένο ισχύει και για τό άδημοσίευτο έργο: ζητούμενα είναι και εδώ ή άνακοίνωση, ή συγκέντρωση και ό σχολιασμός των ποιημάτων, των πεζών, των μεταφράσεων, των εικαστικών έργων και του υπόλοιπου, γραπτού ή μή, συνοδευτικού ύλικού.

Καθώς τό άδημοσίευτο έργο συνδέεται πολύ στενότερα (από ό,τι ή σε μεγάλο πλέον βαθμό άυτονομημέ, ή άπαρξη του δημοσιευμένου έργου) μέ άναγνώσεις, πηγές, τά ζητούμενά μας μπορούν εδώ να έπεκταθούν και προς τήν κατεύθυνση

των άρχείων που διατηρούν ύλικό που άφορά τόν Ε. Ένα πρώτο βήμα θά γινόταν μέ μία πρώτη περιγραφή του Άρχείου Έλύτη, καθώς και μέ περιγραφές άλλων άρχείων (δημόσιων και ιδιωτικών) που διασώζουν στοιχεία που άνηκαν στον Ε. ή τόν άφορούν. Έννοείται ότι στην περίπτωση του Άρχείου Έλύτη, όπως και όρισμένων άλλων, ιδιωτικών κυρίως, άρχείων, έχουμε να κάνουμε μέ άρχεία ζωντανά, μέ άποτέλεσμα να είναι προσώρας μάλλον άδύνατη ή πλήρης και όριστική περιγραφή τους, όσο και άν (όπως στην περίπτωση του ίδιου του Ε.) συχνά ή διακριτικότητα και ή προθυμία των κατόχων τους τά καθιστούν προσιτά στον έρευντή. Στην περίπτωση, πάντως, άλλων άρχείων, πολλά από τά όποια είναι ήδη νεκρά, ή άδρανή, πρέπει να εϋχρηθούμε μία σειρά περιγραφών που θά πλουτίσει τή γνώση μας για πολλά σημεία του έργου του Ε. (π.χ. στην άλληλο-

Bad-Neuheim στη Γερμανία, σε ηλικία 12 χρονών.

γραφία, τά εικαστικά έργα, τό μή γνωστοποιημένο συνοδευτικό ύλικό, κ.ά. Σκέφτομαι εδώ, μεταξύ άλλων, περιγραφές δημόσιων άρχείων, όπως, π.χ., του τμήματος που άφορά τόν Ε. στο «Άρχείο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» του Σπουδαστηρίου Νεότ. Έλλην. Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ή περιγραφές άρχείων νεκρών ή ζωντανών λογοτεχνών, λογίων και καλλιτεχνών, όπως, π.χ., των άρχείων Κατσιμπαλή, Σεφέρη και Έμπειρίκου· Picasso και Τέριαντ· Έγγονόπουλου κ.ά.).

Έπόμενα βήματα θά άντιπροσώπευαν ή σταδιακή ή ή συγκεντρωτική δημοσίευση των ίδιων των άρχείων των στοιχείων, που θά ενδιέφεραν τόσο για τό έργο του Ε. όσο και για θέματα σχέσης του Ε. μέ τούς άποδέκτες και τούς κατό-

χους των στοιχείων αυτών (ιδιαίτερα πολύτιμη θά μπορούσε να είναι, π.χ., ή διασταύρωση στοιχείων από περισσότερα άρχεία σώματα). Στο σημείο αυτό οί προδιαγραφές μας δεν γίνεται να είναι σαφέστερες, καθώς ή άνακοίνωση άδημοσίευντων κειμένων αυτής της προέλευσης έμπίπτει, φυσικά, στη θέληση του Ε. και των άποδεκτών των έργων του (ή των κληρονόμων τους).

B. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. Έκδόσεις

α. Ό,τι είπαμε παραπάνω για σχολιασμένες και φιλολογικές εκδόσεις (κυρίως Α1, Α2) έμπίπτει, βέβαια, και στον τομέα των βοηθημάτων (όσον μπορούν να σχηματιστούν είτε από τόν συγγραφέα είτε από άναγνώστες και μελετητές του). Η άξία εκδόσεων των τύπων αυτών έγκαιται στον συνδυασμό μίας πηγής πρωταρχικής σημασίας (: ενός ή περισσότερων κειμένων του Ε.) και ενός βοηθήματος μέ πρωτοβάθμια έμβέλεια και προκαταρκτικά καιρία χρησιμότητα (: της στοιχειώδους φιλολογικής έπεξεργασίας των κειμένων αυτών του Ε.).

Ιδιόμορφη κατηγορία άποτελούν οί εκδόσεις αυτογράφων του Ε. Τό προκαταρκτικό στάδιο τό άποτελούν : ή συγκέντρωση των δημοσιευμένων αυτογράφων, και ή συγκέντρωση άδημοσίευντων αυτογράφων του συγγραφέα. Η προεργασία αυτή θά μπορούσε να καταλήξει σε σώματα-άλμπουμ πανομοιότυπων των χειρογράφων-αυτογράφων, ή έκδοση των όποιων θά γινόταν από τόν Ε. ή μέ τή συνεργασία του. Από τά σώματα αυτά, έπωφελέστερα φιλολογικά θά ήταν όσα θά έπαιρναν, π.χ., τήν έκδοτική μορφή αυτογράφων συγκεκριμένων διβλίων (συλλογών, συνθέσεων κτλ., του τύπου αντίστοιχων δημοσιευμάτων για τόν Καβάφη ή τόν Σεφέρη) ή όσα θά παρυσίαζαν αίτιολογημένες διαφορετικές σειρές (χρονολογικής τάξης κτλ.).

β. Ειδική κατηγορία εκδόσεων άντιπροσωπεύουν οί άνθολογίες. Για τήν ώρα, διαθέτουμε, φροντισμένο από τόν Ε., τόν τόμο Όδυσσεάς Έλύτης, Έκλογή 1935-1977 [στό έξής: Έκλογή], που θά μπορούσε, ως προς τό πρώτο τμήμα του, να ένταχθεί στην κατηγορία των άνθολογιών· ώστόσο, ό μικτός και συχνά ιδιότυπος χαρακτήρας του τόμου αυτού (που έντάσσεται σε ποικίλες κατηγορίες) δικαιολογεί ιδιαίτερη εξέταση. Ζητούμενη είναι μία σειρά άνθολογιών, που μπορούμε να τίς άρθρώσουμε ως έξής:

Άτομικές άσυχολίαστες άνθολογίες: Μπορούν να συνδυάζουν τήν παρουσίαση του ποιητικού και του πεζού έργου του Ε., άν και θά ήταν ίσως προτιμότερος ό διαχωρισμός (σε ξεχωριστά έργα ή τόμους, είτε σε ιδιαίτερα τμήματα του ίδιου τόμου). Ενδιαφέρουν, επίσης, κυρίως άνθολογίες μέ περιεκτική και ισορροπημένη άντιπροσώπευση του συ-

νολικού έργου, ανεξάρτητα από τα κριτήρια της ανθολόγησης (πού μπορούν να είναι διαφορετικά και διάφορα). Τέτοιες ανθολογήσεις (πού έχουν αρχίσει να παρουσιάζονται, άσχετα με την ευστοχία τους, στον χώρο της νεότερης ελληνικής ποίησης κ.ά.): Βρεττάκος, Παλαμάς, Ρίτσος) άφενός ύπηρετούν τη γνωριμία του άναγνωστικού κοινού με άντιπροσωπευτικά κείμενα συγγραφέων με όγκώδη ή μή συγκεντρωμένη παραγωγή, άφετέρου επιβάλλουν σταδιακά μεγαλύτερες ποσότητες ανθολογημένης ύλης (σέ σχέση, π.χ., με τις υπάρχουσες γενικές ανθολογίες της νεοελληνικής ποίησης ή της νεοελληνικής λογοτεχνίας), συντελώντας στην αύξηση της καθιερωμένης «επιφάνειας» των λογοτεχνικών έργων.

Άτομικές σχολιασμένες ανθολογίες: Οί άσχολιάστες ανθολογίες πού περιγράφουμε παραπάνω μπορούν να μεταβληθούν σέ ή να συμπληρωθούν από σχολιασμένες: πλασιώση της ανθολογημένης ύλης από στοιχειώδη και άπαραίτητο γλωσσικό, έρμηνευτικό και πραγματικό σχολιασμό (υπόδειγμα θά μπορούσαν να σταθούν έδώ άνάλογες γενικές ελληνικές ή ξένες ανθολογίες, όπως, π.χ., ή *Ποιητική Άνθολογία* του Λ. Πολίτη — όπου, πάντως, ό σχολιασμός δέν είναι πάντοτε έπαρκής —, ή ή δίτομη *Oxford Anthology of English Literature*, κ.ά.).

Άτομικές έρμηνευτικές / κριτικές ανθολογίες: Ο ύπομνηματισμός της ανθολογημένης ύλης χρειάζεται να είναι έδώ έκτενέστερος και συνθετότερος, και ή χρήση και άξιοποίηση άλλων ιστορικών, φιλολογικών και κριτικών βοηθημάτων για τόν Ε. και την εποχή του επιβεβλημένη και όσο γίνεται πιό έξαντλητική.

Πέρα από τις άτομικές ανθολογίες, ή ένταξη κειμένων του Ε. σέ ανθολογίες με ευρύτερο περιεχόμενο άποτελεί, έπίσης, ζήτημα πού πρέπει να άπασχολήσει σοβαρότερα την έρευνα. Διαθέτουμε, βέβαια, δείγματα από τις περισσότερες κατηγορίες των ανθολογιών αυτών: όπως θά δούμε, όμως, πολλά έχουν να γίνουν ακόμα για την επέκταση ή τή βελτίωση των βοηθημάτων αυτών. Καί έδώ, φυσικά, ισχύουν όσα σημειώσαμε παραπάνω, για τις άτομικές ανθολογίες: χρειάζονται ανθολογίες και των τριών τύπων, άσχολιάστες, σχολιασμένες και έρμηνευτικές / κριτικές.

Ριζική αναθεώρηση, συμπλήρωση και βελτίωση χρειάζονται οί περισσότερες γενικές ανθολογίες (της νεοελληνικής λογοτεχνίας ή ποίησης κτλ.)

Στήν κατηγορία των *ανθολογιών περιόδου* (ή «γενιάς») τά βοηθήματα πού διαθέτουμε άνταποκρίνονται μόνο μερικώς: στίς καλύτερες περιπτώσεις πρόκειται για τμήματα γενικών ανθολογιών, άποτελούν έπομένως μέρη ευρύτερης προσπάθειας και όχι αυτόνομες ανθολογίες των χρόνων 1930 κ.έ. ή της «Γενιάς του '30» (έτσι, π.χ., τό όγδοο και τελευταίο διδλίο της *Ποιητικής Άνθολογίας*

του Λ. Πολίτη, όπου ό Ε. είναι ό τελευταίος ποιητής πού ανθολογείται, και τά νεότερα ποιητικά του κείμενα πού ανθολογούνται άνήκουν μόλις στό *Άξιον Έστί*: ή ή πρόσφατη ανθολόγηση της «νεοτερικής ποίησης του μεσοπολέμου» από τόν *Άλ. Άργυρίου*, *Η ελληνική ποίηση. Άνθολογία - Γραμματολογία*, όπου τό άνετο πλαίσιο του τόμου επιτρέπει, βέβαια, να ανθολογούνται πολύ περισσότερα ποιητικά έργα του Ε. ως και τό 1971, χωρίς αυτό να σημαίνει, πάντοτε, δικαιότερη και άσφαλέστερη αισθητικά έπιλογή ή ευκαιρία για τόν επιβαλλόμενο σχολιασμό). Νέες ανθολογήσεις αυτής της κατηγορίας όφείλουν να άντιμετωπίσουν καλύτερα τις δυσκολίες των ανθολογιών (περιορισμένη ύλη, χρονικά και όχι ειδολογικά κριτήρια διάταξης των συγγραφέων, κτλ.) και να συγχρονιστούν με τις αυξημένες άπαιτήσεις πού θέτει συχνά ή ίδια ή ύλη (πού συνεχώς πλουτίζεται, ιδιαίτερα στην περίπτωση της ποίησης των χρόνων 1930 κ.έ., με τή δημοσίευση άγνωστου ύλικού και την ταχύρρυθμη εμφάνιση φιλολογικών, κριτικών και γραμματολογικών έργων).

Στήν κατηγορία των *ανθολογιών κινήματος* (του τύπου, π.χ., της πρόσφατης εργασίας της Φρ. *Άμπατζοπούλου*, ...δέν άνθησαν ματαιώς. *Άνθολογία ύπερρεαλισμού*) είναι, έπίσης, πολλά δυνατά και ζητούμενα. Παράλληλα με την άπόσβεση δυσκολιών πού παρουσιάζουν οί πρώτες έκδοτικές προσπάθειες (όπως, π.χ., στην ανθολόγηση της *Άμπατζοπούλου*, ή άσύμφορη άλφαθητική διάταξη των εκπροσώπων του κινήματος — πού δυσκολεύει άπαραίτητες ή χρήσιμες όμαδοποιήσεις —, ή ό αυθαίρετος περιορισμός του «ύπερρεαλιστή» Ε. μόνο σέ κείμενά του της δεκαετίας του '30, κ.ά.), ή ελληνική φιλολογική επιστήμη έχει πολλά να διδαχθεί από τό παράδειγμα ξένων αντίστοιχων έγχειρημάτων.

Τέλος, στά παραπάνω ζητούμενα είναι δυνατό να προστεθεί μία κατηγορία ανθολογιών με άλλα, και ποικίλα, κριτήρια. *Άνθολογημένη ύλη* του Ε. μπορεί, π.χ., να περιληφθεί σέ ευρύτερες *θεματικές ανθολογίες*, όπου θά επιλέγονται και θά τονίζονται κείμενά του με δάση ένα ή περισσότερα συγκεκριμένα θεματικά στοιχεία ή γνωρίσματα του έργου του, σέ συνδυασμό με αντίστοιχα, όμοτροπα ή παράλληλα δεδομένα άλλων συγγραφέων της γενιάς του, της νεοελληνικής, ευρωπαϊκής ή παγκόσμιας ποίησης κτλ. Έννοείται ότι, καθώς οί όροι «θεματικό στοιχείο» και «θεματικό γνώρισμα» μπορούν να είναι πολυδύναμοι και με ευρύτατο περιεχόμενο, επιτρέπεται να άφορούν όχι μόνο την ανθολόγηση τυπικά θεματικών χαρακτηριστικών (του τύπου, π.χ., της άπλούστερης και συχνά επικίνδυνης ληματοποίησης: «Τό Αίγαίο» ή «Η θάλασσα» ή «Ο ήλιος» κτλ. «στην ποίηση του Ε.» ή «στή νεοελλη-

Άπ' τά φοιτητικά του χρόνια. Βουλαγμένη 1931.

νική ποίηση και / ή λογοτεχνία»· ή : «Ο Άλβανικός πόλεμος» ή «Η Άντίσταση» κτλ. «στην ποίηση του Ε.» ή «στή νεοελληνική ποίηση και / ή λογοτεχνία»· ή : «Η νεοελληνική πατριωτική / έθνική ποίηση και λογοτεχνία», κτλ.), αλλά και την έπισήμανση γλωσσικών ή μετρικών χαρακτηριστικών (του τύπου, π.χ.: «Λόγια γλωσσικά στοιχεία στή νεότερη ελληνική ποίηση και λογοτεχνία», ή «Παραδοσιακή και νεοτερική στιχουργία της νεοελληνικής ποίησης» κτλ.), την εξέταση χαρακτηριστικών ύφους, τεχνικής και ποιητικής (του τύπου, π.χ.: «Μεταφορά / Παρομοίωση στή νεότερη ποίηση» ή «Κείμενα ποιητικής της νεοελληνικής λογοτεχνίας ή της Γενιάς του '30», κτλ.), ή τή διερεύνηση πηγών, επιδράσεων και παραλλήλων (του τύπου, π.χ.: «Οί αρχαίοι μύθοι στή νεοελληνική ποίηση ή λογοτεχνία», «Η παρουσία των αρχαίων συγγραφέων στή νεοελληνική λογοτεχνία και κριτική», ή «Οί Γάλλοι ύπερρεαλιστές στά κείμενα της Γενιάς του '30», κτλ.): δυνατότητες ανθολόγησης ούσιωστικά άπεριορίστες, άνάλογες με τις δημιουργικές έμπνεύσεις και τά ενδιαφέροντα των ανθολόγων, και τις άνάγκες των άναγνωστών.

Ιδιαίτερη κατηγορία ανθολόγησης άποτελούν, βέβαια, και οί *άναγνώσεις* ή *άπαγγελίες* έργων του Ε., από τόν ίδιο ή από άλλους, όσες δέν άποτελούν ολοκληρωμένες «έκδόσεις», αλλά άντιστοιχούν σέ ανθολογίες. Στήν περίπτωση άναγνώσεων του ίδιου του Ε. πρόκειται, φυσικά, μάλλον για πηγές και όχι για

βοηθήματα. Αν και κάθε «αναπαραγωγή»/«εκτέλεση» του έργου, που παίρνει την ύψη αυτή, εμπλέκει αναπότρεπτα και στοιχεία που μπορούν να υπαχθούν στον σχολιασμό των κειμένων. Τό πράγμα διαφοροποιείται, όχι όμως στην ουσία του, στην περίπτωση της «αναπαραγωγής» / «εκτέλεσης» του έργου από τρίτους: οπωσδήποτε τό στοιχείο του (έρμηνευτικού) σχολιασμού μπορεί να τονίζεται, και πάντως ή πηγή φορτίζεται με επεμβάση υποκειμενική, που δεν είναι πλέον επέμβαση του ίδιου του δημιουργού. Έπομένως, ή *δισκογραφία* του Ε. πρέπει να συνεξεταστεί στά βοηθήματα, και, εφόσον δεν διαθέτουμε συγκεντρωτικές «εκδόσεις» των ηχογραφημένων έργων του Ε., στην κατηγορία των ανθολογιών. Οί ανθολογίες μπορούν εδώ να άπαρτίζουν τίς έξής πραγματώσεις: *Αναγνώσεις ή άπαγγελίες άσχολίαςτες*: αναγνώσεις ή άπαγγελίες μέ μουσική συνοδεία· *αναγνώσεις ή άπαγγελίες ένταγμένες σέ μουσικά έργα τρίτων*: αναγνώσεις ή άπαγγελίες συνοδευμένες από *σχολιασμό ποικίλης μορφής*. Στη δισκογραφία που διαθέτουμε γιά τόν Ε. άπαντούν δείγματα από τίς πρώτες κατηγορίες, κάποτε μάλιστα μέ ιδιαίτερη σπουδαιότητα, όπως ή αυτοανθολόγηση του Ε. στους δίσκους *Ο Έλύτης διαδάζει Έλύτη* (θά ένδιέφερε, εδώ, νά βλέπαμε ποιά κείμενα ύστερα από τό *Άξιον Έστί*, μέ τό όποιο καταλήγει ή ανθολόγηση αυτή, θά πλαισίωναν μία ένδεχόμενη συμπλήρωση ή συνέχεια· αν τά κείμενα αυτά θά συμφωνούσαν ή όχι μέ τήν έρεθιστική γραπτή αυτοανθολόγηση της Έκλογής, αν και ποιά κείμενα του Ε. ύστερα από τό 1977 θά έπαιρναν τή θέση τους εκεί, κ.ά.). Πιο ένδιαφέροντα ως φιλολογικά βοηθήματα θά ήταν, ωστόσο, δείγματα από τήν τελευταία υποκατηγορία που άναφέραμε παραπάνω, δηλαδή τίς ανθολογήσεις που «συνοδεύονται», μέ όποιονδήποτε τρόπο, από σχολιασμό ή φιλολογική άνίχνευση-αίτιολόγηση της έπιλογής (του τύπου, π.χ., της διερεύνησης του Γ.Π. Σαββίδη, *Γιά μία πρώτη άνάγνωση του Καβάφη σέ δίσκους. Φιλολογικό δοκίμιο*).

γ. Οί εκδόσεις-βοηθήματα μπορούν νά ολοκληρωθούν μέ εκδόσεις των μεταφράσεων κειμένων του Ε. Οί δημοσιεύσεις αυτές είναι δυνατό, έπίσης, νά πάρουν τή μορφή συγκεντρωτικών εκδόσεων, ή ανθολογιών.

Στήν πρώτη περίπτωση επιθυμητή είναι ή *μεταφραστική άπόδοση* του συνολικού δημοσιευμένου έργου του Ε. στίς κύριες (άλλά και όσο γίνεται περισσότερες) ξένες γλώσσες. Ή διαδικασία μπορεί ίσως νά υποβοηθηθεί μέ συγκέντρωση, έλεγχο, έναρμονισμό και «συμψηφισμό» των έγκυρότερων και άξιολογότερων δημοσιευμένων μεταφράσεων κατά γλώσσα, σέ νέες εκδόσεις, που, κατόπιν ή παράλληλα, είναι δυνατό

νά συμπληρωθούν, ώστε νά πάρουν τή μορφή συγκεντρωτικών εκδόσεων (ίσως καταρχήν, και κατά προτίμηση, στίς κύριες ευρωπαϊκές γλώσσες, όπου συχνά ή μεταφραστική προϊστορία δεν είναι καθόλου εύκαταφρόνητη, σύμφωνα μέ τίς γνωστές βιβλιογραφικές ένδείξεις).

Στή δεύτερη περίπτωση, και άνεξάρτητα ή παράλληλα μέ τή διαδικασία αυτή, ζητούμενος είναι ό πολλαπλασιασμός των μεταφράσεων *συγκεκρομένων έργων* (ποιητικών και πεζών, συνθέσεων, συλλογών και βιβλίων). Διαθέτουμε, σέ όρισμένες γλώσσες, έγκυρα μεταφρασμένα τέτοια σύνολα (του τύπου, π.χ., των άγγλικών μεταφράσεων των Κ. Friar και Ε. Keeley - Γ. Π. Σαββίδη), που μπορούν νά άποτελέσουν χρήσιμους δείκτες γιά τήν άναμενόμενη και εύπρόσδεκτη αύξηση και γενίκευση των μεταφραστικών αυτών δοκιμών.

Και οί δύο παραπάνω κατηγορίες μεταφράσεων είναι επιθυμητό νά άνήκουν σέ έναν από τους τύπους των *σχολιασμένων εκδόσεων*: τό φάσμα εδώ είναι ευρύ (όσο ευρύτερες, σέ σύγκριση μέ τίς ελληνικές εκδόσεις έργων του Ε., είναι οί εύλογες άνάγκες μεγαλύτερου ύπομνηματισμού γιά τόν ξενόγλωσσο άνανγώστη): από τόν άπλό τύπο των μεταφράσεων μέ στοιχειώδη εισαγωγικό σχολιασμό ως τόν τύπο των μεταφράσεων μέ πρόσθετο, και συνθετότερο, φιλολογικό, έρμηνευτικό και πραγματικό σχολιασμό· και από τόν άπλό τύπο των ύπομνηματισμών γιά τόν στοιχειώδη εισαγωγικό σχολιασμό ως τόν τύπο των *διγλωσσών εκδόσεων μέ συνθετότερο σχολιασμό*.

2. Πρωτοβάθμια όργανα

α. Βιβλιογραφίες

Πρέπει νά πούμε και εδώ ότι διερεύνηση όπως αυτή που γίνεται εδώ, μέ στόχο τά φιλολογικά ζητούμενα γιά τόν Ε., δεν θά ήταν καταρχήν δυνατή, αν δεν διαθέταμε μία πρώτη βιβλιογραφική καταγραφή, τή δοκιμή του Μ. Vitti (μέ τή συνεργασία της Α. Γαθαθά). *Όδυσσέας Έλύτης. Βιβλιογραφία 1935-1971*. Πρόκειται γιά μία από τίς λαμπρότερες βιβλιογραφικές προσπάθειες, από όσες άπαντούν στην ελληνική και διεθνή φιλολογική έπιστήμη, και από τήν άποψη αυτή ή μελέτη του έργου του Ε. μπορεί νά ξεκινήσει από σημείο πλεονεκτικό. Όστόσο, ή βιβλιογραφία αυτή καλύπτει, μέ έλάχιστες εξαιρέσεις, μόνο τήν περίοδο ως και τό 1971. Λείπει ένα *συνπλήρωμα βιβλιογραφίας* γιά τήν περίοδο 1972 κ.έ. (που θά μπορούσε ταυτόχρονα νά συμπληρώνει και νά θεραπεύει τά άδηλα ή και σημειωμένα κενά ή έλλείψεις της βιβλιογραφίας Vitti, όπως π.χ., στίς «άναδημοσιεύσεις σέ ποικίλα έντυπα» ποιητικών κειμένων του Ε.· στή συστηματική συγκέντρωση, άνακοίνωση και βιβλιογράφηση τυχόν άδημοσιευτων μεταπτυχιακών εργασιών ή διατριβών

γιά τόν Ε. σέ πανεπιστήμια του έξωτερικού, και, ένδεχομένως, προπτυχιακών και μεταπτυχιακών εργασιών ελληνικών πανεπιστημίων· στή συλλογή και βιβλιογράφηση λημμάτων γιά τόν Ε. και έργα του σέ ελληνικά και ξένα έγκυκλοπαιδικά έργα και λεξικά, κ.ά.). Άνάλογο έγχείρημα γίνεται, δέβαια, όσο περνά ό καιρός, και δυσκολότερο, νομίζουμε ωστόσο πώς είναι εφικτό γιά τήν κάλυψη της περιόδου ως και τό τέλος του τρίτου τριμήνου του 1979, ως πρίν, δηλαδή, τή δράδευση του Ε. μέ τό Νομπέλ της λογοτεχνίας (άπό εκεί και ύστερα, μέ τή θεωρητικά άνεξέλεγκτη αύξηση ρυθμών της βιβλιογραφίας που άφορά τόν Ε. σέ παγκόσμια κλίμακα, μία βιβλιογραφική δοκιμή μέ στόχο τήν πλήρη κάλυψη φαίνεται έντελώς δύσκολη, αν όχι άδύνατη). Μία *αυτόνομη βιβλιογραφική δοκιμή* που θά κάλυπτε τό γεγονός της δράδευσης /άπονομής του Νομπέλ (και των άμέσως επόμενων «βιβλιογραφικών άντιδράσεων» γιά ένα εύλογο, αλλά περιορισμένο χρονικό διάστημα) άποτελεί, έπίσης, έπείγον φιλολογικό αίτημα (θά μπορούσε νά ξεειδικευθεί κατά τόν τύπο, π.χ., των *Βιβλιογραφικών «έτους Καβάφη»* του Π. Μουλλά, ή — μέ τίς άναγκαίες διαφοροποιήσεις — της δίτομης *Στήλης. 20-9-1971* γιά τόν θάνατο του Σεφέρη στον ελληνικό τύπο).

Άνεξάρτητο, αλλά όχι λιγότερο επιθυμητό ζητούμενο είναι ή σύνταξη *κριτικής βιβλιογραφίας* (κατά τό σύστημα, π.χ., των έπιστημονικών βιβλιοκριτικών παρουσιάσεων / έρευντικών άναφορών που έπιχειρούν φιλολογικά κυρίως περιοδικά, και κατά τόν τύπο των δοκιμών που άναλαμβάνουν διεθνή περιοδικά νεοελληνικών σπουδών, όπως, π.χ., ό χρησιμότητας *Μαντατοφόρος* του Birmingham / Amsterdam). Σημειώνω και εδώ ότι πολλές από τίς παρατηρήσεις που κάνω στο πρόχειρο αυτό σχεδιάσμα θά μπορούσαν νά λείψουν ή νά τονιστούν, νά ύποτυπωθούν διαφορετικά ή νά ύποστηριχθούν βιβλιογραφικά, αν ύπήρχε ή δυνατότητα νά άντλώ από μία άπαραίτητη άνάλογη κριτική βιβλιογραφία. Μέ τό αίτημα αυτό, πάντως, διασκελίζουμε ήδη τή διαχωριστική γραμμή (άρκετά άόριστη, άλλωστε) άνάμεσα σέ πρωτοβάθμια και συνθετότερα όργανα-βοηθήματα.

β. Χρονογραφίες / Χρονολόγια

Διαθέτουμε, μέσα στή Βιβλιογραφία Vitti, σύντομο *Χρονολογικό σημείωμα* γιά τόν Ε. (καλύπτει τά χρόνια 1895-1971). Τό σημείωμα αυτό συνεχίζεται ως τό 1977 μέ τό *Διάγραμμα βιογραφικής χρονολογίας* του Άφιερώματος στον Ε. των *Αιολικών Γραμμάτων*.

Λείπει μία *αυτονομημένη* και συμπληρωμένη ως σήμερα *Χρονογραφία / Χρονολόγιο* του Ε. (του τύπου, π.χ., των σχετικών βοηθημάτων που έχουμε γιά τους Καβάφη, Καρυωτάκη, Σεφέρη· και εκεί

ὄχι πάντοτε ὁλοκληρωμένων). Μιά τέτοια δοκιμή είναι ἐπιθυμητό νά περιλαμβάνει ὄχι μόνο λεπτομερέστερα βιογραφικά καί ἐργογραφικά στοιχεία γιά τόν Ε. (ἀπό τήν ἀποψη αὐτή θά ἀποτελεῖ τήν προβαθμίδα γιά συνθετότερα ὄργανα, ὅπως οἱ βιογραφίες καί ἐργογραφίες), ἀλλά καί τά ἀπαραίτητα συγχρονικά στοιχεία τῆς ἑλληνικῆς καί ξένης ἱστορικῆς, πνευματικῆς καί λογοτεχνικῆς ἐπικαιρότητας (σέ παράλληλους χρονολογικούς πίνακες κτλ.).

γ. Πίνακες λέξεων

Διαθέτουμε σήμερα μιὰ σειρά ὀργάνων τοῦ τύπου αὐτοῦ, γιά κείμενα τῆς λογοτεχνίας μας (σχετικές πληροφορίες, μαζί μέ ἐνδιαφέροντες παρατηρήσεις καί σκέψεις ἀπό τόν Π.Σ. Πίστα, «Οἱ πίνακες λέξεων νεοελληνικῶν ποιητικῶν ἔργων», *Κώδικας* 3, 1977· καί ἀνάτυπο μέ προσθήκες). Τά ὄργανα αὐτά, πρῶτο στάδιο γιά πολλές ζητήσεις τῆς ἐρευνας, εἴτε περιμένουν ἀκόμα τήν ἀξιοποίησή τους εἴτε ἔχουν ἤδη ὀδηγήσει σέ πρῶτες προσπάθειες συνθετότερων δοθημάτων (ὅπως, π.χ., ὁ *Πίνακας λέξεων τῶν «Ποιημάτων» τοῦ Γιώργου Σεφέρη* ἀπό τόν Ξ. Α. Κοκώλη).

Στήν περίπτωση τοῦ ἔργου τοῦ Ε. οἱ δυσκολίες εἶναι περισσότερες: τό ἔργο, ποιητικό καί πεζό, δέν εἶναι ἀκόμα τυποποιημένο σέ συγκεντρωτικές ἐκδόσεις, πράγμα πού δέν ἐπιτρέπει, γιά τήν ὥρα, παρὰ τήν ἀνάληψη τμηματικῶν μόνο πινάκων λέξεων, γιά συγκεκριμένα βιβλία τοῦ Ε.· ἔτσι, ἡ ἐπιστημονική προσέγγιση καί μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ Ε. ἐπιδραδύνεται, καί οἱ ἐπιχειρούμενες διερευνήσεις εἴτε δέν θεμελιώνονται εἴτε δέν ἐκτείνονται σέ ἐπιθυμητό βάθος. Ἄν πάντως οἱ προσπάθειες γιά συγκεντρωτικές ἐκδόσεις τοῦ Ε. ἀργήσουν νά πραγματοποιηθοῦν, εἶναι ἴσως ἀναπόφευκτη ἡ σύνταξη ἐπιμέρους πινάκων λέξεων σέ ὁρισμένα ἔργα τοῦ Ε., ὥστε νά ὑποδοθηθοῦν, ἔστω καί δειγματοληπτικά, συνθετότερες ἐργασίες.

δ. Γλωσσάρια / Λεξικά

Συναφές τόσο μέ τούς πίνακες λέξεων ὅσο καί μέ τόν ἀπαραίτητο γλωσσικό καί ἐρμηνευτικό σχολιασμό τῶν κειμένων (στόν ὁποῖο ἀναφερθήκαμε ἐπανειλημμένα παραπάνω) εἶναι ἡ εἰδική κατηγορία τῶν γλωσσáriων / λεξικῶν. Στόν τομέα αὐτό διαθέτουμε σήμερα ὁρισμένα μόνο, καί ὄχι πάντοτε ἀξιόπιστα ἢ ἐξαντλητικά, δείγματα. Ἡ προϊστορία τῶν γλωσσáriων εἶναι δέβια μεγάλη, ἐνῶ τά πληρέστερα λεξιλόγια καί λεξικά εἶναι σπάνια καί συνήθως νεότερα (ἔτσι, π.χ., τό ἱταλικό *Lessico di Kavafis*). Στίς περισσότερες περιπτώσεις ἔργων τῆς νεότερης λογοτεχνίας μας μπορούμε νά πούμε ὅτι ἕνας συνδυασμός πίνακα λέξεων καί γλωσσάριον εἶναι ἀναγκαῖος καί ἐπαρκής, ἐνῶ ἡ λύση τῶν ἐρμηνευτικῶν λεξικῶν ὑπηρετεῖ συνήθως ἄλλες ζητήσεις ἢ στοιχειωδέστερες ἀνάγκες τοῦ ἀναγνώστη ἢ μᾶς μερίδας ἀναγνωστών

(π.χ. τοῦ ξενόγλωσσου κοινού). Δέν διαθέτουμε, ἀντίθετα, ἕνα ἔγκυρο λεξικό τῆς γλώσσας τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας (ἡ ἔστω τῆς νεοελληνικῆς ἢ καί τῆς νεότερης ποίησης· ἡ σχετική προσπάθεια πού εἶχε ἀναληφθεῖ παλαιότερα ἀπό τόν Λ. Πολίτη καί τό Σπουδαστήριο τῆς Νεότ. Ἑλλ. Φιλολογίας στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης δέν ὁλοκληρώθηκε).

Εἰδικά γιά τόν Ε., φαίνεται ἀπό ἐντελῶς ἀπαραίτητη (γιά ἔργα, π.χ., ὅπως τό *Ἄξιον Ἑστί*) ὡς ἐπιθυμητή καί χρήσιμη (γιά ἔργα μέ μικρότερες γλωσσικές δυσκολίες) μιὰ σειρά περιεκτικῶν γλωσσáriων (τοῦ τύπου, π.χ., τοῦ πρακτικώτατου *Γλωσσάριον γιά τόν «Δωδεκάλογο»* τοῦ Γ. Π. Σαββίδη ἢ τοῦ ἀναμενόμενου λεξιλόγιου στή συγκεντρωτική ἐκδοση τοῦ Σικελιανοῦ). Ὅσο δέν διαθέτουμε συγκεντρωτικές ἐκδόσεις τοῦ Ε., τά ἐπιμέρους αὐτά ὄργανα μποροῦν νά ἐντάσσονται σέ ἐπόμενες ἐπανεκδόσεις μεμονωμένων ἔργων τοῦ συγγραφέα, ἢ νά πλαισιώνουν, διαφορετικά, τά συγκεκριμένα αὐτά κείμενα. Οἱ πρακτικές αὐτές λύσεις δέν σημαίνουν, βέβαια, ὅτι ἕνα γλωσσάριο γιά τό συνολικό ἔργο τοῦ Ε. ἔχει πάψει νά ἀποτελεῖ καίριο φιλολογικό ζητούμενο.

3. Σύνθετα ὄργανα

Ἡ σειρά αὐτή τῶν δοθημάτων εἶναι συνάμα ἡ πλουσιότερη καί ἡ ρευστότερη. Ἡ δυνατή περιεκτικότητά της ἐγγίζει θεωρητικά τό ἄπειρο, ἐφόσον οἱ φιλολογικές, κριτικές καί γραμματολογικές προοπτικές μεταβάλλονται συνεχῶς καί εὐρύνονται μέσα στόν χρόνο, καί ἐφόσον, ἐπίσης, ἐξελίσσονται καί / ἢ προοδεύουν τό ἔργο τοῦ Ε. καί οἱ τύχες του. Τούς πρακτικούς στόχους τοῦ σχεδιασμοῦ αὐτοῦ μπορεῖ, ὅστόσο, νά τοῦς ὑπηρετήσει ἡ ἀκόλουθη πρόχειρη καί ἐμπειρική ἄρθρωση ὁρισμένων ζητουμένων:

α. Βιογραφίες

Τό δημοσιευμένο (καί ἀδημοσίευτο) ἔργο τοῦ Ε., καθώς καί τά γνωστά χρονολογικά (καί τά ἀνέκδοτα πληροφοριακά) στοιχεία γιά τόν συγγραφέα, μποροῦν νά ἀποτελέσουν τή βάση γιά τή σύνθεση βιογραφικῶν δοκιμῶν γιά τόν Ε. Συνθέσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι συχνά χρήσιμες, ἀκόμη καί στό πεδίο τῆς ἀπλῆς εἰσαγωγῆς στόν βίο (καί τό ἔργο). Ἄς μὴν ξεχνοῦμε, ὅμως, ὅτι στήν περίπτωση τοῦ Ε., συγγραφέα πού ζεῖ καί συνεχίζει νά δημιουργεῖ, εἶναι πρῶτο νά ζητηθεῖ ὁλοκληρωμένη βιογραφική μονογραφία (τοῦ τύπου, π.χ., τῶν συνθέσεων τοῦ Ε. Κριαρά γιά τόν Σολωμό καί τόν Ψυχάρη, ἢ τῆς «κριτικῆς βιογραφίας» τοῦ Καδάφη ἀπό τόν R. Liddell).

β. Μελέτες ἐργογραφικές - βιβλιογραφικές

Ὁ ἔλεγχος τῆς βιβλιογραφίας τοῦ Ε. δείχνει ὅτι λείπουν εἰδικότερες ἐργογρα-

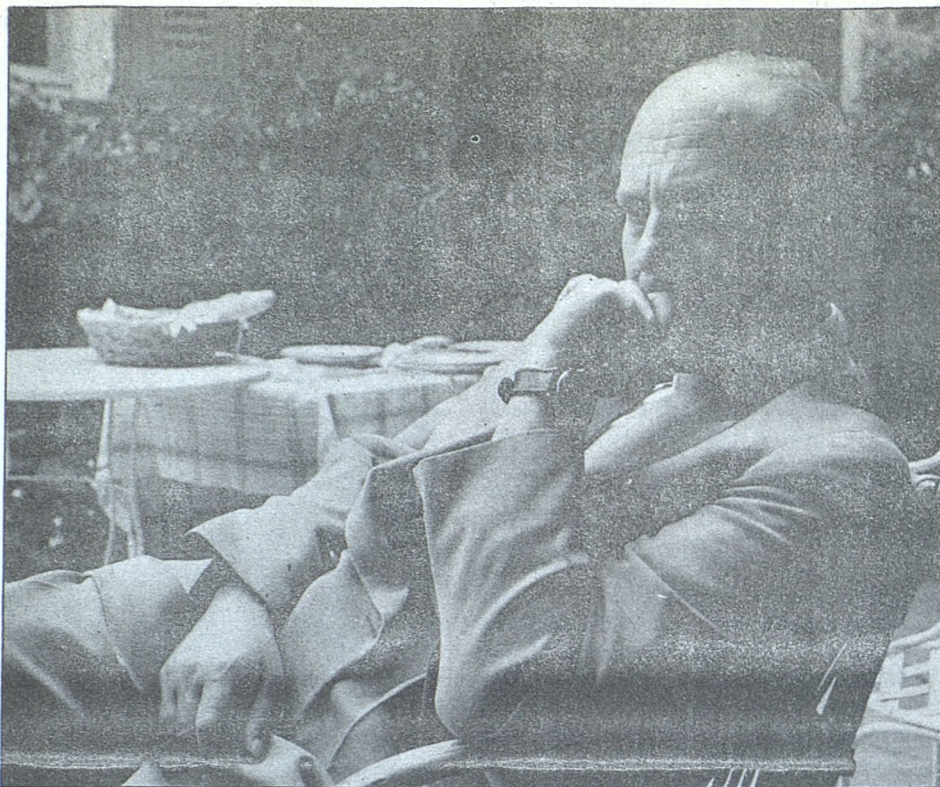
Στό Ἀλβανικό μέτωπο.

φίες (τοῦ τύπου, π.χ., τῆς πρόσφατης ἐργασίας τοῦ Δ. Δασκαλόπουλου, *Ἐργογραφία Σεφέρη (1931-1979). Βιβλιογραφική δοκιμή*, πού προχωρεῖ ταυτόχρονα σέ χρησιμότητα ἐκλογή δημοσιευμάτων γιά κάθε σεφεरिकό κείμενο, ἀπαρτίζοντας ἔτσι σύνολα φιλολογικοῦ καί κριτικοῦ ὑπομνηματισμοῦ, πολύτιμα γιά τή σφαιρικότερη μελέτη τῶν συγκεκριμένων ἔργων).

Μελέτες ὅπως οἱ παραπάνω, συνδυασμένες μέ τή διερεύνηση πολλῶν ἄλλων συναφῶν ζητημάτων, μποροῦν νά ὀδηγοῦν καί σέ ἱστορίες τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ε. (τοῦ τύπου, π.χ., τῆς μονογραφίας τοῦ Γ. Π. Σαββίδη γιά τίς *Καθαφικές Ἐκδόσεις*). Τέτοιες ἐργασίες θά ἀντιμετώπιζαν προβλήματα ἐκδοτικῶν καί τυπογραφικῶν συνθηκῶν, ζητήματα ἐκδοτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ε., θέματα κυκλοφορίας καί διάθεσης: ἀντίτυπα, κόστος, τιμή, ἐμπορική ἐπιτυχία κτλ.· ἐπίσης, τή σχέση ἔργου καί ἐκδοτικῆς / τυπογραφικῆς ἐμφάνισης (σχέδια, κοσμήματα, εἰκονογράφηση κτλ.), τήν ἔνταξη τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ε. στό ἐκδοτικό κύκλωμα τοῦ κύριου («Ἰκαρος») καί τῶν εἰκαιριακῶν ἐκδοτῶν του, τήν ἐξάρτηση ἐκδόσεων καί μελοποιήσεων κτλ.

Διερευνήσεις γιά τήν τύχη τοῦ Ε. στήν Ελλάδα καί στό ἐξωτερικό προϋποθέτουν ἀνάλογες ἐργασίες γιά τίς ἀνθολογίες καί τίς ἐκδόσεις τῶν μεταφράσεων κειμένων τοῦ Ε., τήν πρόσληψη καί διάδοσή τους στό εὐρύ κοινό. Ἐπομένως, ζητούμενες εἶναι καί ἱστορίες τῶν ἀνθολογήσεων καί τῶν μεταφράσεων τοῦ Ε.

Στή Villa Natacha · Κρανή 'Ακτή 1951.

Ἀπό αὐτές, ὅσες θά ἐξετάσουν τίς ἀνθολογήσεις τοῦ Ε. στήν Ἑλλάδα, ὀφείλουν νά ἐρευνήσουν ἐντελῶς παράλληλα φαινόμενα, πού θά διαφωτίσουν ἐρωτήματα τοῦ τύπου, π.χ., ποιά εἶναι ἡ ἱστορία καί ἡ εἰκόνα τοῦ Ε. μέσα ἀπό τίς «ἐπίσημες» (ἢ μή) ποιητικές μας ἀνθολογίες· μέ ποιά κριτήρια καί πῶς ἀνθολογήθηκε ὁ Ε.· ποιοί ὅροι καθόρισαν τό γεγονός καί τή μορφή τῆς αὐτοανθολόγησης τοῦ Ε. στήν Ἑκλογή, κ.ἄ. Ὅσες θά σκοπεύσουν τήν περιγραφή καί αἰτιολόγηση τῶν μεταφράσεων τοῦ Ε. στό ἐξωτερικό, χρειάζεται νά ἐξετάσουν καί τά ἐξῆς θέματα: μεταφραστές, ιδιότητα καί σχέση τους μέ τόν Ε., τή νεοελληνική λογοτεχνία ἢ φιλολογία· ἐξέταση καί ἀξιολόγηση τῶν μεταφράσεων· χαρτογράφηση τῶν μεταφράσεων κατά γλώσσες, ἐξέταση τῶν ἀγωγῶν (περιοδικά, ἀφιερῶματα κτλ.)· διερεύνηση ζητημάτων πού ἀφοροῦν τόν δέκτη (κοινό στό ὁποῖο ἀπευθύνονται κτλ.).

γ. Μελέτες γλωσσικές, μετρικές καί ὑφολογικές

Στόν τομέα αὐτόν ἔχουν γίνει ποικίλες παρατηρήσεις, εἴτε προκαταρκτικές (τοῦ τύπου, π.χ., ἐνός πρώτου σχεδιαγράμματος δυνατοῦ «φιλολογικοῦ σχολιασμοῦ», πού προσπάθησε νά διατυπώσει ὁ Δ.Ν. Μαρωνίτης στό *Πρώτα φιλολογικά προλεγόμενα* στό «Ἄξιον Ἑστί» τοῦ Ἑλύτη, ὁλοκληρώνοντας παλαιότερες παρατηρήσεις του) εἴτε μέσα σέ ἐφαρμογές πού ἀφοροῦν συγκεκριμένα ἔργα (τοῦ τύπου, π.χ., τῶν ἐντελῶς ἄνισων καταθέσεων τοῦ Τ. Λιγνάδη, στή μονογραφία του *Τό Ἄξιον Ἑστί* τοῦ Ἑλύτη). Λείπουν,

ὥστόσο, ὁλοκληρωμένες ἐρευνες καί στοὺς τρεῖς τομεῖς.

Ζητούμενες εἶναι γλωσσικές μελέτες πού θά διερευνοῦν τή γραμματική (μέ τήν πλατύτερή της σημασία) καί τή σύνταξη τῶν κειμένων τοῦ Ε. Οἱ γενικότερες αὐτές συνθέσεις μποροῦν νά προετοιμαστοῦν ἀπό εἰδικότερες δοκιμές (π.χ. γιά τό λεξιλόγιο, τή στίξη κτλ.) γιά συγκεκριμένα ἔργα ἢ γιά τό ποιητικό καί πεζογραφικό ἔργο στό σύνολό τους.

Ἀντίστοιχα χρήσιμες εἶναι μετρικές μελέτες: μονογραφίες πού θά ἐξετάζουν τοὺς ρυθμούς καί τή στιχουργία τῶν ποιητικῶν ἔργων τοῦ Ε.· τήν ἐξέλιξη τῆς μετρικῆς του πράξης· τήν ἐντάξη τῆς στιχουργίας του στή νεοελληνική ποίηση τῆς «γενιάς» καί τῆς ἐποχῆς του· τή σχέση της μέ τή νεοελληνική ἢ ξένη μετρική παράδοση, κ.ἄ.

Γιά τά θέματα γλώσσας καί ὅφους, τά περισσότερα ἀπό τά γνωστά λήμματα τῆς διδλοιογραφίας ἀφοροῦν ἄνισες προσπάθειες τῆς ἱμπεριονιστικῆς κριτικῆς ἢ παλαιότερες καί σχολαστικές δοκιμές ἀνάλυσης πάνω σέ συγκεκριμένα κείμενα τοῦ Ε. Λείπουν ἐπιστημονικές μονογραφίες πού νά ἐξετάζουν στοιχεῖα ὅφους, καθώς καί εὐρύτερες προσπάθειες ἐρμηνείας ὑφολογικῶν φαινομένων στόν Ε.

δ. Μελέτες θεματογραφίας καί τεχνικής

Τά ζητούμενά μας ἀφοροῦν ἐδῶ τόσο τά πρωτότυπα καί τά μεταφρασμένα ὅσο καί τά ποιητικά καί πεζά κείμενα τοῦ Ε. Λείπουν συγκεντρωμένες περιγραφές καί ἀναλύσεις: τοῦ θεματικοῦ ὕλικου, τῶν θεματικῶν στοιχείων καί τῆς θεματικῆς δομῆς τῶν κειμένων τοῦ Ε. (καί τῆς

ἐξέλιξης τῶν ἐμφανίσεων τους κατά τή συγγραφική του πορεία)· τῆς εἰκονοποιίας καί τῆς μυθολογίας τοῦ Ε.· τῆς ἀφηγηματικῆς, δραματικῆς ἢ λυρικής τεχνικῆς τῶν ἔργων του, κ.ἄ. Εἰδικότερες μονογραφίες μποροῦν νά ἐξετάσουν ζητήματα ὕλικου, προέλευσης καί δόμησής του, ὅπως: τῶν ξένων ἀναφορῶν (παράθεμάτων κτλ.), τῶν πηγῶν, τῶν παράλληλων χωρίων κτλ.

ε. Μελέτες κριτικές καί ἐρμηνευτικές

Τά ζητούμενα μποροῦν νά πάρουν ἐδῶ τή μορφή: (1) ἐπιμέρους δοκιμῶν γιά συγκεκριμένα κείμενα τοῦ Ε.: διερευνήσεις πραγματογνωστικές καί θεματογραφικές (τοῦ τύπου, π.χ., τῆς ἐξαιρετικῆς δοκιμῆς «ἀνυσύστασης» τοῦ Α. Διαμαντή γιά τό σφερικό ποίημα «Λεπτομέρειες στήν Κύπρο»), συλλογές φιλολογικοῦ καί ἐρμηνευτικοῦ ὕλικου (τοῦ τύπου, π.χ., τῶν προσπαθειῶν τοῦ Ξ.Α. Κοκόλη γιά ποιήματα τοῦ Σεφέρη) καί ἐπεξεργασία τους, ὑπομνηματισμένες ἀναγνώσεις καί σχολιασμένες ἢ ἐρμηνευτικές προσεγγίσεις (τοῦ τύπου, π.χ., τῶν ἀναγνώσεων γιά διδακτικούς σκοπούς, ὅπως τοῦ Γ. Π. Σαββίδη σέ ποιήματα τοῦ Καδάφη, τοῦ Δ.Ν. Μαρωνίτη σέ ποιήματα τοῦ Σεφέρη καί ἄλλων, ἢ τῶν ἐρμηνειῶν-ἀποτελεσμάτων τῆς διδασκαλίας, ὅπως τοῦ Δ.Ν. Μαρωνίτη στό ποίημα «Δῶρο ἀσημένιο ποίημα» τοῦ Ε.), δομικές ἀναλύσεις (τοῦ τύπου, π.χ., ὁρισμένων ἐφαρμογῶν σέ ποιήματα τῶν Καδάφη, Μόντη κ.ἄ.)· (2) σειρᾶς ὑπομνημάτων σέ ὁμάδα ἢ ὁμάδες κειμένων τοῦ Ε.· (3) σύνθετων κριτικῶν καί ἐρμηνευτικῶν μελετῶν γιά συγκεκριμένες συνθέσεις, συλλογές καί σύνολα πεζῶν κειμένων, ἢ γιά τό ὅλο ἔργο τοῦ Ε.: διερευνήσεις σέ προβλήματα ρητορικῆς καί ποιητικῆς (καταβολῶν καί ἐκτέλεσης, ποιητικῆς ἔκφρασης καί ἐξέλιξης, τόνου καί ὀπτικῆς γωνίας κτλ.).

ζ. Μελέτες ἱστορικές καί γραμματολογικές

Σημειῶνω καταρχήν ὁρισμένες κατευθύνσεις καί ζητούμενα στόν πολυσύνθετο αὐτό χώρο: τοποθέτηση τοῦ Ε. στίς ἀρμόδιες γραμματολογικές σειρές, δηλαδή στήν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς ποίησης, τῆς κριτικῆς καί τῆς ζωγραφικῆς· ἐντάξη τοῦ Ε. στίς ἀντίστοιχες σειρές τῆς εὐρωπαϊκῆς καί παγκόσμιας λογοτεχνίας κτλ.· ἐντάξη του στήν ἱστορία συγκεκριμένων κινημάτων ἢ τεχνοτροπιῶν.

Τό διάγραμμα αὐτό σημαίνει, ἐκτός τῶν ἄλλων: ἐξέταση τῶν ἐπαφῶν, σχέσεων καί ἐπιδράσεων τοῦ Ε. ἀπό τή νεοελληνική καί ξένη λογοτεχνική, καλλιτεχνική καί πνευματική παράδοση· διερεύνηση τῆς συμβολῆς καί τῆς σημασίας του τόσο γιά τή λογοτεχνία τῆς ἐποχῆς του ὅσο καί γιά τή διαμόρφωση τῆς νεότερης ἐλληνικῆς καί τῆς σύγχρονης ξένης λογοτεχνίας· συγκέντρωση, ἀπογραφή καί ἀξιολόγηση τῆς «τύχης» τοῦ Ε. μέσα στήν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς λο-

γοτεχνικής και πνευματικής ζωής (έδω χρειάζεται να επιχειρηθεί και συστηματική εξέταση του λόγου που γίνεται για τον Ε. μέσα στις Ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας ή στις υπάρχουσες μονογραφίες για τη Γενιά του '30: παρουσίαση και όγκος της πραγμάτευσης, τρόπος ένταξης, αξιολόγηση κτλ· μία δειγματολογική εξέταση δείχνει πώς σε νέες εκδόσεις ανάλογων συνθετικών έργων απαιτείται δικαιότερη κατανομή χώρου και απόδοση μεγαλύτερης προσοχής στο έργο του Ε.)· κατάταξη κατά κατηγορίες και μελέτη των πεζών του κειμένων (ό Ε. κριτικός του έαυτού του, σε κείμενα ποιητικής που αφορούν το έργο του· κριτικός της ελληνικής και ξένης λογοτεχνίας· τεχνοκριτικός· σχολιαστής και παρατηρητής της πνευματικής και κοινωνικής επικαιρότητας)· μελέτη των μεταφράσεων του Ε. και της σημασίας τους (συστηματική περιγραφή· «ένταξη» ή συσχέτισή τους με το πρωτότυπο έργο του, κατά τον τύπο, π.χ., της αντίστοιχης μελέτης της Β. Τοκατλίδου-Παναγιωτίδου για τις μεταφράσεις του Καρυωτάκη· αξιολόγησή τους και συσχέτιση με ζητήματα γνωρισμάτων, πηγών ή επιδράσεων στο υπόλοιπο έργο του Ε.)· μελέτη των εικαστικών έργων του Ε. («ένταξη» τους στο υπόλοιπο έργο του, αξιολόγηση, συσχέτιση με ξένα και ελληνικά πρότυπα ή παράλληλα, κτλ.)· διερεύνηση των σχέσεων του Ε. και του έργου του με τις ψυχολογικές, κοινωνικές και ιδεολογικές αντιλήψεις και τά συμφοροζόμενα της εποχής του (και εξέλιξη των σχετικών σχημάτων μέσα στην παραγωγή του)· συστηματική μελέτη της στάσης της κριτικής (στο σύνολο, και στους ποιητικούς επιμερισμούς της) απέναντι στο έργο του Ε.· διερεύνηση της στάσης άλλων δημιουργών, ερμηνευτών ή αναγνωστών (π.χ. μουσικών), (και του κοινού, απέναντι στον Ε. και το έργο του, κ.ά.

Παρακάτω, τονίζω μερικούς από τους τρόπους και τά μέσα που είναι δυνατό, επίσης, να συμβάλουν μελλοντικά στην ολοκλήρωση των παραπάνω κατευθύνσεων και στόχων. Πέρα από την επιθυμητή γνωστοποίηση του ανέκδοτου ή δυσπρόσιτου έργου του Ε. και την εξίσου επιθυμητή γνωστοποίηση ανέκδοτου βοηθητικού φιλολογικού και κριτικού υλικού (σκέφτομαι, π.χ., την πρόωπη για τά ελληνικά δεδομένα σειρά μαθημάτων για τον Ε. από τον Α. Πολίτη, στην «Τέχνη» της Θεσσαλονίκης στις αρχές του 1963, που θά φώτιζε μερικούς από τους άθεάτους δρόμους διάδοσης και γνωριμίας του ποιητικού έργου του συγγραφέα), νομίζω πως ευεργετικά αποτελέσματα θά είχαν:

1. Έγχαυρες φιλολογικές και κριτικές μονογραφίες-«εισαγωγές» στο έργο του Ε. (όχι, πάντως, του τύπου της πρόχειρα εκλαϊκευτικής συναγωγής ανισων κειμένων του Κ. Φράιερ, *«Αξιον Έστί τό τί-*

μημα. Εισαγωγή στην ποίηση του Όδυσσέα Έλύτη).

2. Συγκέντρωση σε τόμους κειμένων για τον Ε. από συγκεκριμένο μελετητή (όχι, ωστόσο, όλωσδήποτε, του άρνητικά ερεθιστικού τύπου της συλλογής γραπτών του Α. Καραντώνη, *Γιά τον Όδυσσέα Έλύτη*), ή ένθυμήσεων, πληροφοριών, ανέκδοτων στοιχείων κτλ. (όχι, πάση θυσία, του άνεξέλεγκτα άφαιρετικού τύπου της συγγραφής της Ι. Τσά-

Στήν 'Αμμόχωστο τό 1970.

τσου, *Ό άδερφός μου Γιώργος Σεφέρης*).

3. Συνάθροιση σε σύμμεκτους τόμους των σημαντικότερων φιλολογικών και κριτικών κειμένων των μελετητών για τον Ε. (όχι, εξάπαντος, μέ τά κάποτε έπισφαλή κριτήρια του τύπου άνάλογων τόμων για τον Ρίτσο και τον Βρεττάκο, ή της *Έκλογής* του ίδιου του Ε.).

4. Όργανωμένες εκδόσεις άφιερωμάτων λογοτεχνικών και φιλολογικών περιοδικών (μέ την πείρα, π.χ., αλλά όχι άπαραίτητα και μέ τά τρωτά των πρώτων ουσιαστικών εκδόσεων του είδους για τον Ε., των άφιερωμάτων των *Books Abroad* και των *Αϊολικών Γραμμάτων*), άναμνηστικών τευχών ή τόμων (μέ τό υλικό, π.χ., από την άπνομή του Νομπέλ ή τις άναγορεύσεις του Ε. σε έπίτιμο διδάκτορα ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων), λευκωμάτων μέ ποικίλο περιεχόμενο (μέ τή μορφή, π.χ., άλμπουμ φωτογραφιών του Ε. υπό διάφορες κατάταξεις).

5. Συμπλήρωση και δελτίωση, ή γραφή νέων άρθρων για τον Ε. και τά έργα του σε βασικά ελληνικά και ξένα έγκυκλοπαιδικά δοθηήματα ή άλλα έργα «άναφοράς» (όχι, φυσικά, κατά τό μελανό παράδειγμα του κατά τά άλλα πληρέστατου *Kindlers Literatur-Lexikon*,

πού διασώζει μόλις την δωδεκάτη ώρα την άξιοπιστία του, προσθέτοντας σε συμπληρωματικό τόμο άρθρο του Γ. Βελουδη για τό *«Αξιον Έστί*).

6. Έπέκταση και κατοχύρωση της διδασκαλίας του έργου του Ε. στην ελληνική προπανεπιστημιακή εκπαίδευση (άπαραίτητα χωρίς την έλαφρότητα και την άσυνέπεια μέ την όποία, π.χ., ό Ε. αντιπροσωπεύεται μόλις μέ δέκα άσכולίαστα κείμενα ή άποσπάσματα στά τέσσερα, μόνο, από τά έξι διδακτικά έγχειρίδια του ελληνικού Γυμνασίου και Λυκείου).

7. Συστηματοποίηση της διδασκαλίας του έργου του Ε., και της έρευνας γύρω από αυτό, στά ελληνικά και ξένα πανεπιστήμια, εκπόνηση μεταπτυχιακών εργασιών, διδακτορικών διατριβών και ύφηγεσιών πάνω σε θέματα σχετικά μέ τό έργο του, δημιουργία έδρας ή έδρων «Όδυσσέα Έλύτη» σε πανεπιστημιακές μονάδες νεοελληνικών σπουδών.

Κλείνοντας τό έμπειρικό τουτό πρόχειρο σημείωμα, θά ήθελα νά σημειώσω μόνο τό έξης: Δέν πρέπει νά ξεχνούμε ότι καμιά σκέψη ή πρόταση δέν καταξιώνεται, άν δέν σφραγιστεί από την πράξη· έτσι, είναι ίσως περιττό νά τονίσω πώς ή καταγραφή τουτό προηγήθηκε δέν ύπονομεύει ούτε στομώνει την έκδοση έρευνητικών διεργασιών ή εξελίξεων έν προόδω, μά έλπίζει άπλώς νά βοηθήσει στην συνειδητοποίηση των έλλείψεων και της τωρινής κατάστασης της έρευνας, νά ύποστηρίξει και νά μεθοδεύσει την προσφορότερη και γονιμότερη πρόσ-δωση, έπαφή, γνώση και άπόλαυση του έργου του Έλύτη. Στο μεταξύ, άς χαϊρόμαστε τή μοναδική εύνοια νά είμαστε άκόμα δεμένοι μέ τό έργο αυτό και τον ποιητή του μέ λώρο ζωντανό.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Φεβρ. 1980

1. Σημειώνω έδώ μόνο τά δημοσιεύματα που δοήθησαν περισσότερο τό σχεδιάσμα αυτό: πρώτα, για όρισμένες προτάσεις του, κυρίως όμως για τις δυνατότητες που παρέχει ή ίδια ή ύλη και ή διάταξη του, τό διβλίο: Μ. Vittì, *Όδυσσέας Έλύτης. Βιβλιογραφία 1935-1971* (συνεργασία Α. Γαθαθά), Ίκαρος, 1977· κατόπιν, για ποικίλες σκέψεις και παρατηρήσεις τους, τά άρθρα των : Γ.Π. Σαββίδης, «*«Αξιον Έστί» τό ποίημα του Έλύτη*», *Ό Ταχυδρόμος*, 10.12.1960 και: *Πάνω νερά*, Έρμης, 1973, σ. 142-155· Δ.Ν. Μαρωνίτη, «*Λογική και Ποίηση*», *Έποχές*, άρ. 17, Σεπτ. 1964, σ. 23-30, και «*Πρώτα φιλολογικά προλεγομένα στο «Αξιον Έστί» του Έλύτη*», *Έποχές*, άρ. 29, Σεπτ. 1965, σ. 13-19. Τέλος, για τή γενικότερη προβληματική των φιλολογικών και άλλων ζητούμενων της νεοελληνικής λογοτεχνίας, την πάντοτε πολύτιμη άνακρίνωση του Π.Σ. Πίστα, «*Τό πρόβλημα των δοθημάτων*», στόν τόμο *Η διδασκαλία της σύγχρονης ποίησης στη μέση εκπαίδευση*, Εκπαιδευτήρια Ζηρόδη, 1978, σ. 73-94 (και άνάπτυπο, μέ διορθώσεις).

Όγδόντα χρόνια από την γέννηση του Γ. ΣΕΦΕΡΗ

Όγδόντα χρόνια από τη γέννηση και κοντά δέκα χρόνια από το θάνατο του Γιώργου Σεφέρη, συλλογίζεται κανείς ότι, παρόλες τις επίσημες τιμές που του αποδόθηκαν (ως εθισται πρώτα έξω κι ύστερα εδώ), ελάχιστα έχει εκτιμηθεί σέ όλη της την έκταση και σέ όλο της τό βάθος ή πνευματική του προσφορά, όπως αυτή πολύτροπα εκδηλώθηκε από τό 1931 (χρονιά της «Στροφιής») και εξακολουθεί ως σήμερα να εκδηλώνεται μέ τή συνεχιζόμενη έκδοση των «Ημερολογίων» του. Γιατί ό Σεφέρης δέν υπήρξε απλά ένας μεγάλος ποιητής· υπήρξε μιά ολοκληρωμένη πνευματική προσωπικότητα και οί πνευματικές του αγωνίες συμπορεύτηκαν και συχνά ταυτίστηκαν μέ τις αγωνίες για τήν τύχη αυτού του τόπου.

Γεννημένος σέ μιά πατρίδα — τή Σμύρνη — πού «πουλήθηκε μέ τό δρόμι» και μέ πλήρη συνείδηση αυτού του πονηλήματος ήξερε, από τά εικοσιδυό του κιόλας χρόνια ποιό ήταν τό στίγμα πού θά ακολουθούσε Ισόβια και παράλληλα θά του καθόριζε τό πνευματικό και ευρύτερα κοινωνικό του χρέος. Τό χρέος, κάτω από τό υπέρογκο βάρος του οποίου, κατόρθωσε — ό Σεφέρης — νά πλάσσει μιά, πέρα από κάθε επικαιρικό προσδιορισμό της εποχής του, έννοια του Έλληνισμού και νά νιώσει τόν οδυνηρό «καημό της Ρωμιοσύνης».

Σημαδεμένος για πάντα από τή μοίρα του αυτοδίδαχτου, μέ τή βοήθεια κειμένων και ανθρώπων πού δέν είχαν τίποτα νά κάνουν μέ τό επίσημο κράτος και μέ τήν επίσημη παιδεία (Έρωτόκριτος, Μακρυγιάννης, Σολωμός, Θεόφιλος), όριοθέτησε για τόν έαυτό του τήν ιδέα του Έλληνισμού και αυτήν προσπάθησε νά υπηρετήσει σέ όλη του τή ζωή.

«... Τό μόνο γενικότερο συμπέρασμα πού θγάζω και πού μέ ανησυχεί — γράφει κάπου — είναι ή καταπληκτική διαφορά του λαού και της συντεχνίας των αρχόντων του, σ' όποιο κόμμα κι αν ανήκουν.

Πού θά μάς θγάλει αυτό, δέν τό ξέρω.(...)».

Πίσω απ' αυτό τό πρίσμα του βαθιά συνειδητοποιημένου και αυστηρού Έλληνισμού του, σαφώς αντίθετου μέ τόν κακώς έννοούμενο Έλληνισμό της επίσημης Ελλάδας, πού δέν ήταν παρά ένας κενόδοξος και μισαλλόδοξος σωβινισμός, μπόρεσε και διέκρινε, από πολύ νωρίς, όλους τους κινδύνους πού συνεπάγονταν από τόν καλπάζοντας δυτικό Πολιτισμό, για έναν τόπο σάν τόν δικό μας. Και διέβλεψε όλη τήν πνευματική ένδεια πού τόν ακολουθούσε.

Στά 1925, στό Λονδίνο, βλέπει τις «τερατώδεις καμινάδες (νά ξερνούν) τους καπνούς του πολιτισμού»· και στά 1926 σημειώνει στό ήμερολόγιό του:

«Είναι σωστό νά έχει ό καθένας τήν ασφάλεια της ζωής του και μιάς όσο τό δυνατό καλύτερης ύπαρξης. Είναι σωστό νά μήν τυραννιούνται οί εργάτες, είναι σωστό νά μήν προστατεύεται ή τεμπελιά πού άνθίζει μέσα στά μεγάλα πλούτη. Είναι σωστό κάθε άνθρωπος πού δέν έχει στραφωθεί από τόν έγωισμό νά πασχίζει για τήν κατάργηση κάθε σκλαδιάς».

Ό ίδιος πάλι Έλληνισμός, όπως τόν είχε όριοθετήσει μέσα του ό Σεφέρης τόν έμπόδισε στήν όποια σαφή πολιτική τοποθέτηση — από ένα σημείο κι ύστερα ακούει μέ επιφύλαξη, αν όχι αηδία, όλα τά πολιτικά συνθήματα — και τόν κράτησε σταθερά αντιμετώπιτο σέ κάθε τάση υποδούλωσης του ανθρώπου, κοινωνικής και πνευματικής. Καί τόν δοήθηκε, μαζί μέ τό ένστικτο και τή «σωματική» του έμπειρία, ώστε νά μπορεί νά διαβλέπει τόν εκάστοτε κίνδυνο πού απειλούσε τόν τόπο του και νά τόν αποκαλύπτει:

(...)
Στήν πολιτεία πού έγινε πορνείο
μαστορποί και πολιτικές
διαλαλούν σάπια θέληγτρα·
ή κυματόφερτη κόρη
φορεί τό πετσί της γελάδας
για νά τήν άνεθεί τό ταυρόπουλο·
(...)

Η' πρώτη λύγ' αποκαλειτά 'δωλκή
ωδός γ' ε'
Η'ρεσπογίν' κυβιστρώμιος δ'
α'ταφιστελυνία χειρογράφων γ'
Γαύργον Σεφέρη.

Η' απολύτωση 'ήρνε δέ έδωμένη...
πέντε αντίτυπα, κειμήλια και δυο-
γράμματα από τόν 'δω, τό κυριότερο
το 1944, μέ τό στίγμα 'ε'φφάβ', ε'ε
έκδομένης 'ιδιογράφου το Δ. Βαφειάδη
και Σωτ' ή 'ε'κδομένης

4

Αντίτυπο από τήν πρώτη έκδοση του «Ημερολόγιου Καταστροφάτος Β'» με ιδιόχειρη αφιέρωση στον Έλύτη.

Οί στίχοι αυτοί, από τά «Τρία Κρυφά Ποιήματα», γράφτηκαν λίγα χρόνια πριν τό '67.

Π.Κ.

Μέ τήν εύκαιρία των όγδόντα χρόνων από τή γέννηση του Γιώργου Σεφέρη ό παραγωγός Γιώργος Ζγουράκης μέ σκηνοθέτη τόν Γιώργο Καριπίδη γύρισαν μιά ταινία μέ θέμα τή ζωή του ποιητή. Η ταινία θά προβληθεί από τήν ΕΡΤ σήμερα στίς 10 τό δρόδυ.

Από τήν άπονομή του Νόμπελ στον Όδ. Έλύτη.

Μέ κυρίαρχο στοιχείο τόν ανθρωπισμό, τήν ειρήνη των λαών και τήν ποίηση ως μέσο επικοινωνίας λαών και ανθρώπων, ό Όδυσσέας Έλύτης απεύθυνε χαιρετισμό στό πανεπιστήμιο της Σορβόνης, όπου του άπονεμήθηκε ό τίτλος του διδάκτορα.

Η σημασία του γεγονότος δέν μπορεί νά θεωρηθεί αποκλειστικά και μόνο ελληνικός θρίαμβος μέ τή σημασία του έλληνοκεντρισμού, αλλά ως επιθράβευση ενός κοινού ανθρωπιστικού πνεύματος πού εκφράζεται μέσα από διαφορετικές και ποικίλες επιδόσεις.

Η δημοσιογραφική κάλυψη του γεγονότος δέν αφήνει περιθώρια για μία εκτενέστερη αναφορά· τό ούσιαστικό, όμως, περιεχόμενο της διάκρισης αξίζει νά εξαρθεί και νά συνδυαστεί μέ τις άλλες τιμώμενες προσωπικότητες.

**ΣΙΜΟΝ
ΝΤΕ ΜΠΩΒΟΥΑΡ**

**δεν γεννιέσε γυναίκα,
γίνεσαι**

το δευτερο φυλο

Η πρωτοποριακή μελέτη που έχει για τη γυναίκα την ίδια απελευθερωτική δύναμη που είχε το κήρυγμα του Χριστού για τους σκλάβους και το «Κεφάλαιο» του Μάρξ για τους εργάτες.

Η Σιμόν ντε Μπωβουάρ εξετάζει τη γυναίκα από βιολογική, ιστορική, κοινωνιολογική, φιλοσοφική, ψυχαναλυτική και μυθολογική πλευρά, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η κατωτερότητά της δεν είναι φυσικό χαρακτηριστικό, αλλά «κοινωνική κατάσταση» που κατασκευάστηκε από τους άντρες.

Τό Δεύτερο φύλο, η σημαντικότερη μέχρι σήμερα μελέτη για τη γυναίκα και ένα από τα ισχυρότερα όπλα στα χέρια του φεμινιστικού κινήματος είναι ταυτόχρονα κι ένα βιβλίο σοφίας, αφού συγκεντρώνει στις σελίδες του όλο τον πλούτο της ανθρώπινης γνώσης.

Εκδόσεις Γλάρος

Κεντρική διάθεση - παραγγελίες:
Θεμιστοκλέους 31 • Αθήνα 142 • Τηλ. 3618457

Gutenberg

ΣΟΛΩΝΟΣ 103-ΤΗΛ. 3600.127, 3629.402

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΔΩΡΑ

- ΤΩΡΑ ΣΕ ΕΝΑ ΚΑΛΑΙΣΘΗΤΟ ΤΟΜΟ
ΠΑΒΛΟ ΝΕΡΟΥΔΑ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΝΟΜΠΕΛ
ΓΕΝΙΚΟ ΑΣΜΑ (Canto General)
Σέ Μετάφραση, επιμέλεια, εξηγητικά
ΔΑΝΑΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΥ
(ή Έλληνική έκδοση τιμήθηκε στην Έκθεση
της Λειψίας «Τά ωραιότερα βιβλία του κόσμου 1978»)
- **ΠΕΡΙΚΛΗ ΚΑΛΟΔΙΚΗ**
Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
—ΚΟΙΝΟΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ—
Κυκλοφορεί σε 4 τόμους.
- **ΘΑΝΑΣΗ ΦΩΤΙΑΔΗ**
ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ Ο ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ
—ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ—
Γραφιστική & Ζωγραφική επιμέλεια
ΩΡΙΩΝΑ ΑΡΚΟΜΑΝΗ
Μέ 500 σελίδες μεγάλου σχήματος,
1500 σχέδια, εικόνες, αυτόγραφα καίφιγούρες. Με πλήθος ανέκ
δοτα ή ξεχασμένα στοιχεία από την Ελλάδα, Τουρκία κ.λ.π.
- **HANNS - WOLF RACKL**
ΒΟΥΤΙΑ ΣΤΑ ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ
—ΥΠΟΒΡΥΧΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ—
- **ΤΖΩΝ ΡΗΝΤ**
ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΟ ΜΕΞΙΚΟ
- **ΠΕΠΗ ΔΑΡΑΚΗ**
ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ
- **ENID BLYTON**
10 Βιβλία με τίς παιδικές περιπέτειες
των Μυστικών Έφτά.
- **Κ. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ**
ΟΙ ΣΠΟΡΟΙ
ΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΑ
- **ΜΠΟΣΤ**
ΤΟ ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ

ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΖΗΤΗΣΤΕ ΤΟΝ ΓΕΝΙΚΟ ΚΑΤΑΛΟΓΟ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ GUTENBERG

Η καθαρεύουσα της Ὁρθοδοξίας

Λαμβάνομεν τήν τιμήν νά παρακαλέσωμεν ὑμᾶς ὅπως εὐαρεστούμενος προσέλθῃτε εἰς τόν ἑορτασμόν τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ἵνα προσφωνήσῃτε τόν «πανηγυρικόν» τῆς ἡμέρας εἰς γλώσσαν καθαρεύουσαν...

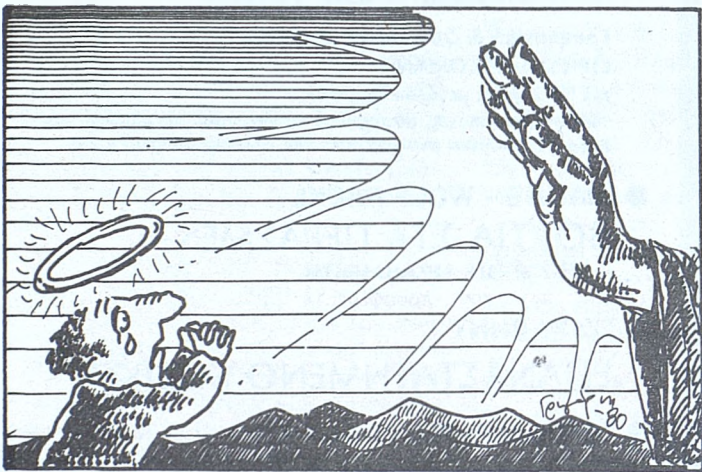
Ἄραγε, ἔτσι προσκάλεσαν τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας οἱ ἱεράρχες τῆς Ἀυτοκεφάλου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας;

Κι ἐκεῖνος πάλι, δημοτικιστής καί θερμός ὑποστηρικτής τῆς, αἰσθάνθηκε τήν ἀνάγκη νά σκύβει ταπεινά τό κεφάλι στήν ἐκκλησιαστική «λογική» καί τό γλωσσικό τῆς ἔνδυμα.

Ἀπορίας ἄξιοι πάντως, εἶναι τό γεγονός ὅτι ἐνῆντι 1980, καί μέ τό θέμα τῆς δημοτικῆς λυμένο – νομίζουμε ὀριστικά – ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας παρουσιάζεται νά ὑποκύπτει στήν ἐκκλησιαστική ἐξουσία καί γονικλινῆς νά ζητᾷ, Κύριος οἶδε, ποῖο συγχωροχάρτι.

Γιά μᾶς τούς «λαϊκοὺς» πάντως, οἱ τάσεις γλωσσικοῦ καθαρισμοῦ τοῦ Προέδρου μᾶς ξεκαθαρίζουν γιά ἄλλη μιὰ φερό πῶς οὐδέν... προσωρινότερον τοῦ ὀριστικοῦ σ' αὐτό τόν τόπο, καθώς καί τήν ἰσχύν τῆς ἰδεολογίας, τό φόβο μου νά ἔχει, πού ταπεινώνει διαρκῶς κάθε, ἔστω καί μόνο πνευματική, πρόθεση ἀντίστασης στήν ἄρχουσα ἰδεολογία. Γι' αὐτό, γιά καλό καί γιά κακό, ἄς πανηγυρίσουμε τήν Μίξο-καθαρεύουσα τῆς Ὁρθοδοξίας, μέ μικρές πνευματικές καί γλωσσικές ἀσκήσεις.

Καί μὴ χειρότερα...

● Ἡ «Ἐπιτροπὴ Ἀγώνα γιά τὴν Ἀλλαγὴ τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου», καλεῖ ὅλες τίς γυναῖκες σέ παναθηναϊκὴ συγκέντρωση-καταγγελία, στίς 7 τοῦ Μάρτη, 5 τό ἀπόγευμα, στὰ Προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἡ συγκέντρωση πραγματοποιεῖται μέ σκοπὸ νά διακηρύξῃ τὴν ἀντίθεση στὴν κωλυσιεργία τῆς κυβέρνησης σχετικά μέ τὴν οὐσιαστικὴ ἀναμόρφωση τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου, καί ἀπαιτεῖ τὴν κατάργηση ὅλων τῶν διακρίσεων σέ βάρος τῶν γυναικῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ: Τὴν κίνηση Δημοκρατικῶν Γυναικῶν, τὴν κίνηση γιά τὴν

Ἀπελευθέρωση τῶν Γυναικῶν, τὴν ὁμάδα Γυναικῶν Νομικῆς Σχολῆς, τὴν ὁμάδα Γυναικῶν Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τὴν ὁμάδα Φοιτητριῶν Ἰατρικῆς Σχολῆς, τὴν ὁμάδα Φοιτητριῶν Βιολογικοῦ καί ὁμάδα Πρωτοβουλίας Γυναικῶν ΟΤΕ.

Ἄς δώσουμε, λοιπόν, ὅλες τὸ παρόν σ' αὐτὴ τὴν πρώτη, οὐσιαστικὰ φεμινιστικὴ, συγκέντρωση στὸν τόπο μας!

Ὁμάδα Πρωτοβουλίας Γυναικῶν ΟΤΕ.

Ἄς δώσουμε, λοιπόν, ὅλες τὸ παρόν σ' αὐτὴ τὴν πρώτη, οὐσιαστικὰ φεμινιστικὴ συγκέντρωση στὸν τόπο μας!

εἰδησεις

● Πρὶν μερικὸς μῆνες τὸ «Ἀντί» δημοσίευσε ἀνοιχτὴ πρόσκληση τῶν ὁργανιστῶν τῆς διεθνούς ἐκθέσης mail art (ταχυδρομικῆς τέχνης) τῆς Στουτγκάρδης πρὸς τοὺς Ἕλληνες καλλιτέχνες τοῦ εἶδους αὐτῆς τῆς τέχνης. Τελικὰ ἡ ἐκθεση πραγματοποιήθηκε τὸν Νοέμβριο μέ συμμετοχὴ 360 καλλιτεχνῶν ἀπὸ 35 χώρες κι ὅπως μάθαμε πῆραν μέρος σ' αὐτὴν καί οἱ Ἕλληνες καλλιτέχνες: Δημήτρης Ἀνδρικόπουλος Μαρία Ἀστερίου, Δημήτρης Γέρος, Νίκη Καναγκίνη, Σοφία Μαρτίνου, Μιχαὴλ Μήτρας καί ΜΙΤ.

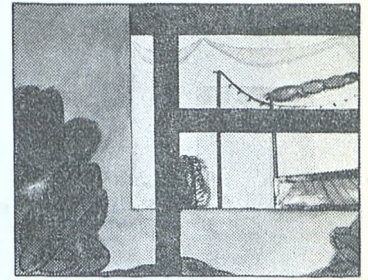
Ἡ mail art, πολὺ σχηματικὰ θὰ μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἀποτελεῖ σχετικὰ νέο κλάδο τοῦ κινήματος τῆς ἐννοιολογικῆς τέχνης. Συνήθως ἔχει τὴ μορφή ἀνοιχτῆς κάρτ-ποστάλ (πού ταχυδρομεῖται) μέ «περιεχόμενο» κολάζ, ὀπτικὴ ποίηση κ.ἄ.

Βασικὰ τὴν χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ φθηνὰ ὕλικά, ὅτι εἶναι δωρεάν καί «λειτουργεῖ» (πρὸς τὸ παρόν...) ἔξω ἀπ' τὸ ἐμπορικὸ κύκλωμα τῆς κατεστημένης τέχνης.

● Ἡ λογοτεχνία τῆς νεκρολογίας ἐξελίσσεται στὸν τόπο μας. Πρόκειται στὴν οὐσία γιά ἓνα νέο εἶδος δημιουργίας. Διαβάσαμε σέ πρωινὴ ἐφημερίδα:

Ἡ ξαφνικὴ φυγὴ τοῦ ἀγαπημένου μας Δημήτρη πρὸς τὸ Ἀπείρον, πού θὰ ἔχῃ τὴν μόνιμο κατοικία του, μᾶς ἔφερε σωματικὴ καί πνευματικὴ κατάρρευσι μέχρις ἐξουθενώσεως. Ἡ Μοῖρα καί ἐδῶ θέλησε νά παίξῃ τὸν ἀχαρὶ καί φθονερὸ ρόλο τῆς μὴ ἐξουδετερώσῃ τὸν προσορισμὸ μᾶς Ἐπιστημονικῆς Ὑπάρξεως καί Εὐφυνίας, πού ἀνέυρε καί ἔμαθε τὰ ΜΥΣΤΙΚΑ τῆς ΓΗΣ μέ τὰ ΦΥΤΑ κλπ. κοσμήματά της. Δέν τὸ κατόρθωσε ὅμως διότι μέ τὴν Ἐπιστημονικὴν Εὐφυνίαν της καί τὴν γραφὴν ἔμειναν ἀφθαρτὰ τὰ γόνιμα διὰ τὸν ἀνθρώπον ἀποτελέσματα, ὥστε νά φύγῃ ὡς ἀναντικατάστατος καί στὴ ζωὴ καί στὸ θάνατο ἀθάνατος νά ὑπάρχῃ πλέον. Αὐτὸ ἄς εἶναι ἡ μόνη παρηγοριὰ διὰ τὴν φυγὴν του κατὰ μοῖραν σύμπανων 5 ἡμέρες πρὸ τῆς συμπλήρωσεως τοῦ 75ου ἔτους του. Ὡς καί τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς Ῥωμαίους γραφέν: «Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ Ἑλπίδα...». Ζωὴ σέ λόγου μας... Καί ὑπομονή!

● Ἡ Μανῶλια Σκουλοῦδη στὴ δουλειὰ της πού ἐκθέτει στὴ γκαλερί «Νέες Μορφές», ἀπ' τίς 4-19 Μαρτίου, πειραματίζεται πάνω στὴ δημιουργία ἐνὸς χώρου τεχνητοῦ βασισμένου στὰ προοπτικὰ τεχνάσματα καί τὸν ἀφαιρετικὸ ρεαλισμὸ ἐνὸς σκηνηκοῦ θεάτρου. Μαθήτρια

τοῦ Ι. Μόραλη στὴν ΑΣΚΤ καί μέ σπουδὲς σὺ Παρίσι ἔχει ἐκθέσει ἤδη σὲ ὁμαδικὴ ἐκθεση Ἑλλήνων (Παρίσι, 1976), στὴ γκαλερί «Πανσέληνος» (Θεσσαλονίκη, 1979) καί ἔχει πάρει μέρος σέ τρεῖς Πανελλήνιες καθὼς καί σέ πολλὲς ὁμαδικές ἐκθέσεις.

Μιά δουλειὰ ἐνδιαφέρουσα ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὴν Μ.Σ. μέσα στὴν ἀναζήτησὴ της γιά μιὰ προσωπικὴ «εἰκαστικὴ γραφὴ».

● «Φεστιβάλ Τζάζ τὸ καλοκαίρι» διαβάσαμε στὴν καλλιτεχνικὴ σελίδα τοῦ «Βήματος». Καί μάλιστα μέ κορυφαῖα ὀνόματα, ὅπως τοῦ Ντιούκ Ἑλλιγκτον!... Ὁ ἐνθουσιασμὸς μᾶς μεταβλήθηκε σέ σύγκρου. Ὁ μεγάλος Ντιούκ θὰ ἐρχόταν λοιπὸν στὴν Ἀθήνα, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἔχει πεθάνει πρὶν πέντε ὁλόκληρα χρόνια. Πρόκειται, μήπως, γιά «Φεστιβάλ ὀρυκολακίων»;

● Ἐραλεοντίλομ – μιὰ ἀκόμη λέξη χωρὶς προκαθορισμένον περιεχόμενο, εἶναι ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ Θανάση Χ. ἀπ' τὴν Κεφαλονιά(;) Οἱ ἐκδόσεις τσάμπα πάντως, ἔχουν ἔδρα τους τὴ νήσο! «γίνονται κοινωνικὸς μέ τὸ σκοτάδι τῆς αἰθουσας / δέν ἀλλώνω τὰ πόδια / δέν στριφογυρίζω σὲ κάθισμα / πνίγω τὸ δῆχα μὴν ἀμφισβητήθῃ ἡ γενικὴ σιωπὴ (...).

Τὰ ἀποσπάσματα καταστρέφουν τὴ μορφή, κύριο συστατικὸ αὐτῆς τῆς ἰδιότυπης ἐκδοσης, πού κυμαίνεται ἀνάμεσα σὲ ἐκκεντρικὸ καί σὲ ἐνδιαφέρον. Φταίμε ἐμεῖς πού δέν ἔχουμε ἄλλοθι;

Πάντως, ὅσοι ἀπ' τοὺς ἀναγνώστες μᾶς θέλουν ν' ἀποκτήσουν αὐτὸ τὸ βιβλίο, ἄς γράψουν στίς ἐκδόσεις Τσάμπα, Α. Κατσιάνη, Γ. Πριάμου 2, Σάμη, Κεφαλονιά, στέλνοντας ἓνα γραμματόσημο τῶν 5 δραχμῶν ὅσα δηλαδή τὰ ἔξοδα ἀποστολῆς.

Ζητάει πολλὰ;

Ένας δικτυωμένος κύριος

του Κ. Α. Μανιάτη

ΘΑ ΝΟΜΙΖΕ κανείς πώς ή θέση του προϊσταμένου της Υποδιευθύνσεως Παραγωγής στην ΕΡΤ σέρνει κάποια μαγική κατάρα και όποιος κάθεται άπάνω της άμέσως αποκτά δυο ιδιότητες:

Πρώτα προσπαθεί να πλασσάρει τους ήμετερους και, ύστερα να πάει κόντρα με όλο το προσωπικό, προκειμένου να είναι άρεστός σε εκείνον που τον ευνόησε για να καταλάβει αυτή τη θέση.

ΑΣ ΕΞΕΤΑΣΟΥΜΕ τό «φαινόμενο Δάμπαση». 'Ανέλαβε τη θέση της κ. Μαδίλη περίπου ένα μήνα τώρα. 'Αν κάποιος έχει τό κουράγιο να μετρήσει τις κατηγορίες που όλο τό προσωπικό μαζί της ΕΡΤ του άπειθυίνει, θά έπρεπε, πριν από οτιδήποτε άλλο, να τόν έχετε στην διάθεση του κ. Γενικού για διοικητική εξέταση.

ΑΛΛΑ άς δούμε πίο προσεκτικά την περίπτωση του κ. Δάμπαση έδώ και μερικά χρόνια.

ΠΡΙΝ ήταν έκτακτος υπάλληλος της ΕΡΤ. 'Αλλά, μετά από κάποια στιγμή-μεσοσύνης της χούντας-φαντάζεται πώς ό μισθός του είναι μικρότερος από τις ικανότητές του (μέ έξοδα της ΕΡΤ έχει παρακολουθήσει ήδη κάποια μαθήματα τηλεοπτικοθεσίας στην 'Αγγλία) και παραιτείται για να παρουσιαστεί την επάυριο ως παραγωγός μαζί με τη γυναίκα του κ. Ναζιρογλου. Στην ΕΡΤ δέν πολυθυμούνται ποιές παραγωγές έκανε, αλλά θυμούνται μία τελευταία με τόν τίτλο «Αδούρινθος» ήταν άκρι-ώς όσα λέει ό τίτλος. 'Ετσι, έπί Λάμψα κόπηκε ή έκπομπή και παρά τις προσπάθειες - κάτι με Τσουτσια κ.ά. - έμεινε έξω από τό χορό καθόλη τη βασιλεία του κ. Λάμψα.

ΤΟΤΕ πήγε και δούλεψε υπεύθυνος τηλεοπτικών σελίδων στά «ΕΠΙΚΑΙΡΑ». 'Από εκεί άρσησε τόν πόλεμο, προς όσους ήσαν μέσα στην ΕΡΤ. Κανείς δέν έκανε καλά τη δουλειά του. 'Όλο πληροφορίες περί αλλαγών έγγραφες, και τέλος πάντων, ό άνθρωπος άσκούσε τη δημοσιογραφία, όπως νόμιζε καλύτερα. Οί πολιτικές του μεταμορφώσεις ήταν εύαριθμες, ανάλογα με την περίπτωση και ή προσαρμογή του άρίστη. 'Ετσι, όταν άδειαζε ή θέση της κ. Μαδίλη ανάμεσα σε άλλους υποψηφίους είναι κι αυτός. Μέ τη σθεναρά βοήθεια του κ. Στεφανάνη - «ή και αυτός ή εγώ φεύγω» - και παρά τις αντιρρήσεις του κ. Χόνδρου - «όσο εμείς εγώ δέν μπαίνει αυτός». Καί ό κ. Τσαλδάρης: «τό παιδί άνένηψε κι είδε». 'Αλλά αυτός όχι μόνο μπήκε μέσα, αλλά και στρογγυλοκάθησε. Καί άς μήν τόν έχει

φωνάξει ούτε μία φορά ό κ. Χόνδρος σε συνεργασία, παρά μόνο για να του αναθέσει να γίνει... άπεργοπάτης. ('Αλλά αυτό μέ τη σειρά του).

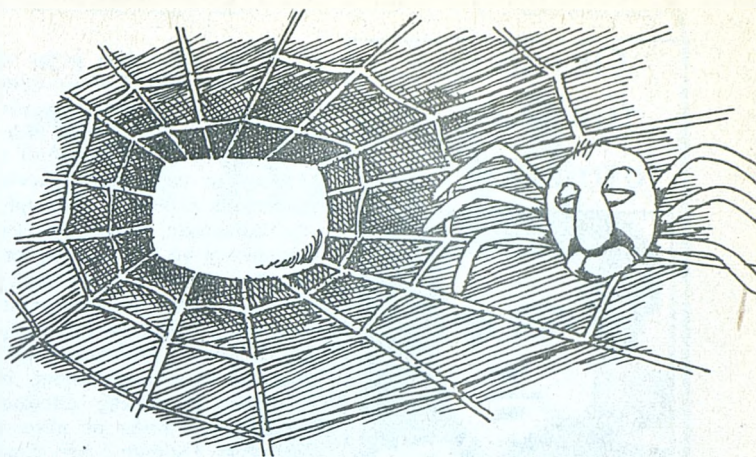
ΑΝΕΛΑΒΕ ό κ. Δάμπασης και ή πρώτη εργασία την οποία όργάνωσε ήταν να δάλει έπικεφαλής του γραφείου του την κ. Φαρφάρα που δέν κάνει τίποτε άλλο παρά να μαζεύει τό πρόγραμμα από τά τμήματα, ώστε να μπορεί εύκολα και χωρίς μεγάλο κόπο να τό διοχετεύει ό κ. Δάμπασης στά «ΕΠΙΚΑΙΡΑ» στά όποια εξακολουθεί να εργάζεται ως υπάλληλος.

ΕΤΣΙ, προβλέποντας και δημόσιες σχέσεις και «ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗ», ό κ. Δάμπασης έχει πρώτος τό πρόγραμμα - τό κατά δύναμη σωστό - για να κάνει άνετα την σελοδοποίησή του τό πρωί στό γραφείο του στό περι-οδικό, πριν άνεβεί στό γραφείο του της ΕΡΤ.

ΘΑΥΜΑ! Καί άς διαμαρτύρονται όλα τά άλλα περιοδικά για άθέμιτο συναγωνισμό. 'Εκείνον, τί τόν νοιάζει; Κάθεται καλά στην καρέκλα του; Αυτό είναι που μετράει.

ΚΑΠΟΙΑ στιγμή τό προσωπικό της ΕΡΤ - για λόγους που δέν ξετάζουμε τούτη τη στιγμή - αποφάσισε να κατέλθει σε άπεργία. 'Η παραγωγή νεκρώσει γιατί χωρίς τους «έπί συμβάσει», παραγωγή δέν γίνεται. 'Όστόσο, έπειδή τό πρόγραμμα φτιάχνεται κάποιες μέρες νωρίτερα και έπειδή υπάρχει και κονσέρβα ξε-νόφερτη άρχική, τό κοινό δέν θά μπορούσε να ξέρει αν άπεργεί τό προσωπικό της ΕΡΤ ή όχι. Μία μόνο περίπτωση ύπήρχε: να μήν βγούν οι είδησεις. Καί αυτό, από την έλλειψη τηλεοπτικοθέτη μιάς και είναι όλοι συμβασιούχοι.

ΤΟΤΕ λοιπόν ό κ. Χόνδρος -

ίσως να είναι και ή μοναδική φορά - κάλεσε τόν κ. Δάμπαση και του «άνεθεσε» να βγούν οι είδησεις. Καί οι είδησεις βγήκανε. Καί όχι μόνον αυτό: βγήκε και τό «άθλητικό απόγευμα», μή τυχόν και άνησυχήσουν οι φίλα-θλοι της ΕΡΤ από την άπεργία των συμβασιούχων και τότε τί γινόμαστε. 'Ο κ. Δάμπασης για να αντικαταστήσει δέκα τηλεοπτικο-θέτες δούλεψε νυχθημερόν και έτσι έσπασε την άπεργία.

ΤΩΡΑ τό προσωπικό έχει καταφύγει στην 'Ενωση σκηνοθε-τών στην οποία ανήκει ό κ. Δάμπασης και ζητά την διαγραφή του. Καί εκείνος τί λέει; Πώς δέν θά βρεθεί άνθρωπος να τόν δια-γράψει, γιατί όποιος τολμήσει, θά μείνει εκτός ΕΡΤ και χωρίς δου-λειά. Μπράβο! Μπράβο!

ΤΙ ΑΛΛΟ κάνει ό κ. Δάμπασης; Μάς καταγγέλουν ότι φρον-τίζει να άνταποδώσει στον κ. Μπέρτο - που είναι και διευ-θυντής στά «ΕΠΙΚΑΙΡΑ» - την εργασία που του προσφέρει. 'Ετσι, στήνει μία έκπομπή «μαγ-καζίνο» με τόν κ. Διευθυντή έπι-κεφαλής και ένα παχυλότατο μι-σθό - όπως άλλωστε του άρμόζει.

ΤΙ ΑΛΛΟ; Νά, έχουμε και με-ρικούς φίλους που πρέπει να τους βοηθήσουμε. Καί αν δέν μπορούμε έμεις να εισηγηθούμε για ένα ντοκιμαντέρ 575.000, τό δίνουμε στον κ. Στεφανάνη που φαντάζεται τόν εαυτό του τόσο έξυπνο, ώστε να μπορεί να μοι-ράζει όπως θέλει, όσα θέλει και όπου θέλει.

ΚΑΙ εκεί μπαίνει ή τσιμπίδα Χόνδρου και αν σάς διηγηθούμε τό Συμβούλιο Προγραμματισμού της περασμένης Παρασκευής, πρέπει να πάρουμε όλες τις σελί-δες του «ΑΝΤΙ» και να μήν μάς φτάνει.

ΤΙ ΘΑ γίνει με τόν κ. Δάμπαση; Μά τί να γίνει, ό άνθρω-πος μπήκε στην ΕΡΤ για να ερ-γασθεί. Δέν είπε πώς θά κάνει άπεργίες. 'Αλλά και ούτε θά κα-θήσει ήσυχος και μακριά από τις παρεούλες του. Ούτε και αιώνιως στην θέση αυτή. Μακάριοι οι κα-τέχοντες και οι γρηγορούντες...

Καί ένα νυχτερινό έπει-σόδιο:

ΕΝΑ ΒΡΑΔΥ ό κ. Δάμπασης πήρε τό κινηματογραφικό συνερ-γείο και κατέδθηκε στά «Δειλινά» για να γράψει, λέει, μέρος του προγράμματος, να τό έχει τις άπόκριες. «Ποιός είναι ό σκηνο-θέτης»; ρωτά ό Χάρυ Κλύν, «ποιός ό παραγωγός, σε ποιό πρόγραμμα και πόσα θά πάρω». 'Όλα αυτά είμαι εγώ, λέει ό κ. Δάμπασης. Καί δέν θά πάρεις, θά είναι προσφορά...

'Ο Χάρυ Κλύν όμως, αφού είπε πώς πληρώνει και για τό πηγάδι του την ΕΡΤ, τόν άπέπεμψε. Μιάν άπορία είχαμε:

Ποιός θά πληρώσει τη νυχτε-ρινή εργασία του συνεργείου, ποιός τις ύπερωρίες, ποιός την ζημιά της ΕΡΤ για τις χαμένες ώρες και ποιός τά αυτοκίνητα; Φανταζόμαστε, όχι τό πηγάδι του κ. Δάμπασης... 'Αλλά ό πίσθος των Δαναΐδων της ΕΡΤ. - 'Η για να είμαστε άκριβέστεροι, ό πίσθος της τσέπης μας, άγαπητοί αναγνώ-στες.

Μόλις κυκλοφόρησε

ΝΙΚΟΣ ΔΗΜΟΥ

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΕΛΥΤΗΣ
ΕΛΙΟΤ
ΣΚΥΘΙΝΟΣ
ΣΦΕΡΗΣ
ΣΟΥΛΤΣ

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ

Κεντρική διάθεση:
Διαχρονική · τηλ: 3611447

Οι εκδόσεις του Γκράμσι στά ελληνικά

Ένα σημείωμα του Μάκη Τρικούνη στο 4ο τεύχος της «Οικονομίας και Κοινωνίας» στάθηκε αφορμή για το ξεκίνημα ενός διαλόγου μέσα από τις στήλες του ANTI.

Στο τεύχος 136 απάντησε ο Λουκάς Αξελός στον Μάκη Τρικούνη. Άκολούθησε διάλογος των δύο τελευταίων στο τεύχος 141 που συνεχίστηκε με την παρέμβαση του Θάνου Παπαδόπουλου στο τεύχος 142. Σήμερα δημοσιεύουμε το κείμενο του ΤΙΤΟΥ ΜΥΛΩΝΟ-ΠΟΥΛΟΥ που άπαντά στον Μάκη Τρικούνη.

Ο δημοτικός σύμβουλος Καλαμαριάς και πρωτοστάτης της ΚΕΑ στη συμπρωτεύουσα Μάκης Τρικούνης δημοσίευσε ένα άρθρο για το Γκράμσι στο περιοδικό «Οικονομία και κοινωνία», (τεύχος 4) που «είναι ανάπτυξη κεφαλαίου μιάς ευρύτερης εργασίας για το έργο του Γκράμσι που ετοιμάζει για έκδοση ο σφγγραφάς. Αποτελέσει πρόσφατα το βασικό υλικό σχετικής διάλεξης στη Θεσσαλονίκη» (δ.π., σ. 66). Ο Μάκης Τρικούνης, λοιπόν, είναι και γκαρμιοστής!

Αυτός ο γκαρμιοστής, σ' εκείνο το εύγεστο, αλλά ανώδυνο πολιτικά, άρθράκι του, μουρμουρίζει και κάτι περί «άνευθυνότητας» και «λαθών» στις μεταφράσεις του Γκράμσι στην Ελλάδα, τα όποια «τεκμηριώνει» εκτενέστατα στο τεύχος 141 του «ANTI». Έπειδή τυχαίνει να έχω ασχοληθεί κι εγώ λιγάκι με τις μεταφράσεις του Γκράμσι, τό ζητήμα με άφορα.

Καταρχήν πρέπει να δηλώσω ότι τό 1971 (χρονιά που μεταφράστηκε τό διδύλο), αλλά ούτε και τό 1973 (χρονιά που εκδόθηκε), γνώριζα πως ή Compagnia di Gesù (που τό μεταφράζω «Συντροφία του Ήσου» και όχι όπως διατείνεται ο Τρικούνης) ήταν τό γνωστότατο στά ελληνικά ως τάγμα των Ήσουιτών, ούτε ακόμα ότι ύπήρχε ή αίρεση των γιανσενιστών. Δυστυχώς ή κουλτούρα μου εκείνα τά χρόνια ήταν πολύ φτωχή και πολύ μερολη-

πτική για νά φτάνει μέχρι τήν επικράτεια του Καθολικισμού. Τό μόνο πού είχα καταφέρει τότε, όριστικά και άμετάκλητα πλέον, ήταν νά απαγκιστρωθώ από τά Έγχειρίδια μαρξισμού – λενινισμού και πολιτικής οικονομίας της σοβιετικής άκαδημίας έπιστημών και νά έχω βάσιμες ύποψεις ότι κάτι δέν πήγαινε καλά μέ τήν πολιτική των κομμουνιστικών κομμάτων, διεθνώς και στή χώρα μας. Σ' αυτή τή διαδικασία κριτικής και έπανεπαποθέτησης της πολιτικής πρακτικής αποφασιστικό ρόλο έπαιξε σέ μένα τό έργο του Γκράμσι. Δέν άρκέστηκα μόνο νά τόν διαβάσω – και τά όφέλη ήταν άμέτρητα – αλλά θέλησα και νά τόν χρησιμοποιήσω (ναί! νά τόν χρησιμοποιήσω) σάν πολιτική παρέμβαση, σάν όπλο ένάντια στό δογματισμό. Όχι τόσο ένάντια στόν κουκουεξίτικο (έκει ο Γκράμσι, διά στόματος Φράνκο, ήταν ιδεαλιστής), όσο ένάντια στό δογματισμό πού είχε άρχισι νά διαγράφεται καθαρά μέσα στό χώρο πού άποκαλούνταν ΑΝΑΝΕΩΣΗ. Κι άκόμα εγώ, τότε, άρκετά φανατισμένα και θρησκευτικά, χρησιμοποιούσα τόν Γκράμσι και ένάντια στους διάφορους χωστικούς και κουλτουριάρηδες πού δέν ήθελαν πιά νά άκούν για μαρξισμό και Άριστορά.

Αυτά όλα είναι ιστορίες και «μουρλές πολιτικές» πού δέν ενδιαφέρουν πιά κανένα, άκριδώς γιατί δέν κατόρθωσαν νά φτιάξουν ιστορία. Άν λέγονται πάλι σήμερα, είναι γιατί ύπάρχουν κάτι σαλονίσιοι θροντόσαυροι πού άκόμα δέν έχουν καταλάβει πού τέλειωσε μιά ιστορία, πού όρισμένα πολιτικά σχήματα έγιναν άντιστορικά και άντιδραστικά και πως αυτοί οι ίδιοι όσο και άν καλωπιστούν με γρασέ-λαο είναι θαπιά ξεπερασμένοι και μουσειακοί.

Έρχεται μετά ο γκαρμιοστής Μάκης και μάς λέει ότι κόψαμε και ράψαμε όπως θέλαμε τό έργο του Γκράμσι και σπεκουλάρει, προκαλώντας έντυπώσεις, μ' ένα γεγονός πού τό είχε άρχισι ο Τολιάτι τό 1949 κι επανάλφθηκε μέχρι σήμερα σέ όλες τίς χώρες του κόσμου. Γιατί μόνο ίπποπόταμοι δέν είναι σέ θέση νά γνωρίζουν – ή άν τό γνωρίζουν, μπορούν νά τό άποσιωπούν – πως ή μέχρι τό 1975 έκδοση των έργων του Γκράμσι ήταν αυθαίρετα διατεταγμένη κάτω από γενικούς τίτλους και χωρισμένη σέ τόμους μέ, κατά κάποιο τρόπο, όμοια θέματα. Αυτά όλα έγιναν με τίς όδηγίες του Παλμέρο Τολιάτι, ό όποιος κράτησε και όρισμένα κείμενα άδημοσίευτα στό συρτάρι. Άπό κει και μετά όλες οι μεταφράσεις: ή γαλλική των Editions Sociales, ή άγγλική, πού

άναπαράχθηκε και στήν Άμερική, ή ρωσική, κλπ. κλπ., είναι έπιλογές σύμφωνα μέ τά κριτήρια του κάθε έπιμελητή ή μεταφραστή. Γιατί λοιπόν, Μάκη Τρικούνη, έμεις στήν Ελλάδα έπρεπε νά άκολουθήσουμε άλλη πορεία; Μάλλον για νά μή σου έπιτρέπουμε τώρα νά σπεκουλάρεις και νά εμφανίζεσαι ό μόνος και μοναδικός έπατών.

Η κριτική έκδοση των τετραδίων του Γκράμσι κυκλοφόρησε μόλις τόν Ίούλιο του 1975 και άποτελείται από τέσσερις τόμους: τρεις τόμοι μέ άναπαράγμένα, κατά χρονολογική σειρά γραφής, τά τετράδια της φυλακής κι ένας τόμος μέ περιγραφή των τετραδίων και σχόλια επί των κειμένων. Αυτά τά γνωρίζει ο Τρικούνης αλλά, δυστυχώς, τά άποσιωπά.

Άς άφήσουμε όμως τά φιλολογικά και τά ιστορικά για τό έργο του Γκράμσι και άς έρθουμε στήν ουσία του θέματος, για νά καταλάβουμε πως ή τρικουνική παρυσίαση του Γκράμσι στοχεύει σ' ένα πολύ συγκεκριμένο στόχο: νά καταστήσει πολιτικά άκίνδυνη τή σκέψη του Γκράμσι και νά τόν ένωματώσει στό ιδεολογικό όπλοστάσιο του ΚΚΕ έξ., μέ τό όποιο έρωτοτροπεί συστηματικά ο Μάκης Τρικούνης.

Η ιστορική περίοδος πολιτικής δράσης και πνευματικής δημιουργίας του Γκράμσι είναι εκείνη της Τρίτης Διεθνούς και της οικοδόμησης του σοσιαλισμού σέ μιά μόνη χώρα. Η κόκκινη γραμμή πού διαπερνά τή σκέψη του είναι ή προβληματική της δικτατορίας του προλεταριάτου, του έναιόλου μετώπου και της οικοδόμησης του κόμματος. Σέ καμιά περίπτωση, ούτε άκόμα στα Τετράδια της φυλακής, τά άντικείμενα πάνω στα όποια προβληματίζεται και οι έννοιες πού χρησιμοποιεί δέν ξεπερνούν τά όρια πού είχε σαφώς διαγράψει τό κομμουνιστικό κίνημα της εποχής. Αυτές τίς διαπιστώσεις τίς παραθέτει και ο Τρικούνης στό άρθρο του (σ. 58) άναφερόμενος στή μελέτη του Peggy Anderson για τό έργο του Γκράμσι.

Άν είναι όμως έτσι, πού όρσκαται ή θεωρητική πρωτοτυπία και ή σημειωτική επικαιρότητα του Άντόνιο Γκράμσι;

Σαφώς ο Γκράμσι όρίζεται μέσα στό κλίμα της δυτικής και ιδιαίτερα της γαλλικής κουλτούρας και αυτό είναι τό στοιχείο πού τόν διακρίνει άπ' όλους τους ήγέτες της Τρίτης Διεθνούς, άκόμα και από τόν Τρότσκι, και τόν καθιστά ικανό νά μιλάει μ' έναν άλλο τόνο για όσα συμβαίνουν στό χώρο της επανάστασης εκείνο τόν καιρό. Η διανοητική του διαμόρφωση μέσα στό πανεπιστήμιο του Τορίνο και ή

παρακολούθηση άκαδημαϊκών δασκάλων, άντίθετα προς τήν αυτομόρφωση, της πλειοψηφίας των τότε έπαναστατών, είναι ένα στοιχείο πού, κατά τή γνώμη μου, έχει μεγάλες συνέπειες τόσο στήν τοποθέτηση του προβλήματος πού κάθε φορά άνέκυπτε, όσο και στήν έξαντλητική παράθεση των έπιχειρημάτων πού τό επιλύουν. Γι' αυτή τήν πλευρά της προσωπικότητας του Γκράμσι ύποδειγματική είναι ή μελέτη του Leonardo Paggi, Antonio Gramsci e il moderno principe, Ρώμη 1970.

Πάντα όμως ή διανοητική διαμόρφωση – άν και είναι σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης – στήν πολιτική παραμένει τό ύπόβαθρο και ή προϋπόθεση, ενώ ή ουσία όρίζεται στήν έννοιική άντίληψη και στίς επακόλουθες έπιλογές. Έτσι, στήν περίπτωση του Γκράμσι, και έχοντας συνεχώς υπόψη μας τήν κατάσταση πού διαμορφώνεται μέσα στό μπόλσεβικο κόμμα μετά τό θάνατο του Λένιν και τό έξεπασμα της δίαιης έσωκομματικής πάλης, ή θέση πού παίρνει τόν Όκτώδρη του 1926 σέ σχέση μέ τή διένεξη Στάλιν-Τρότσκι είναι, κατά τή γνώμη μου, καθοριστική για όλες τίς μετέπειτα τοποθετήσεις και στάσεις του μέσα στή – και από τή – φυλακή.

Άφού έχει σταλεί έξ όνόματος του Πολιτικού Γραφείου του Ιταλικού κόμματος ένα γράμμα, μέσω του Τολιάτι πού ήταν στή Μόσχα, στήν Κεντρική Έπιτροπή του μπόλσεβικο κόμματος, τό όποιο και δέν επιδόθηκε από συγκεκριμένες άντιρροήσεις του Τολιάτι, ο Γκράμσι, άνταπάντά στίς 26.10.1926:

«Τό γράμμα σου μου φαίνεται πολύ άφηρημένο και πολύ σχηματικό στή συλλογιστική του. Έμεις ξεκινήσαμε από τήν άποψη, και μου φαίνεται άκριδής, ότι στίς χώρες μας δέν υπάρχουν μόνο τά κόμματα, νοούμενα σάν τεχνική όργάνωση, αλλά ύπάρχουν και οι μεγάλες εργαζόμενες μάξες, πού περιλαμβάνουν στρώματα άντιφατικά από πολιτική άποψη, αλλά πού στό σύνολό τους τείνουν στήν ένότητα. (...) δέν πρέπει νά ξεχνάμε ότι ή ρώσικη επανάσταση έχει ήδη εννιά χρόνια ζωή και ότι ή σημειωτική της δραστηριότητα είναι ένα σύνολο από μερικότερες πράξεις και κυβερνητικές ένέργειες πού μόνο μιά θεωρητική και πολιτική συνείδηση πού άνεπτυγμένη μπορεί νά συλλάβει σάν σύνολο και στήν καθολική της κίνηση προς τό σοσιαλισμό. (...) Ξεχνάς, μετά, εύκολα τους τεχνικούς δρους μέ τους όπολους άναπτύσσεται ή δουλειά σέ πολλά κόμματα, πού δέν έπιτρέπουν τή διάδοση των πιό άνεπτυγμένων θεωρητικών ζητημάτων, παρά μόνο

σέ μικρούς κύκλους εργατών. "Όλη σου ή συλλογιστική ήποφέ-
ρει από «γραφειοκρατισμό»: σή-
μερα, έννιά χρόνια μετά τόν
Όκτώβρη 1917, δέν είναι τό
γεγονός τής κατάληψης
τής έξουσίας από τούς
μπολσεβίκους πού μπορεί νά
επαναστατικοποιήσει τίς δυτικές
μάζες, γιατί αυτό πιά έγινε και
έδωσε τά αποτελέσματά του...».
(Πολιτικά κείμενα, Όδυσσέας, σ.
153-5).

Έδώ, είμαι τής γνώμης ότι
ύπάρχει μιά πολιτική αντίληψη
γιά τό κόμμα πού είναι τελείως
διαφορετική από τή θεοκρατική
έκείνη πού προωθήθηκε επί Στά-
λιν και μεσουράνησε σέ όλη τήν
υπόλοιπη περίοδο τής Τρίτης
Διεθνούς και διασώζεται ακόμα
σήμερα σέ κόμματα όπως είναι τό
ΚΚΕ έξ («ένα είναι τό κόμμα»,
«τό κόμμα ξέρει», κλπ.) Είναι
εμπληρτικό τό πόσο ξεκάθαρα
τίθεται τό ζήτημα ότι γιά τήν άλ-
λαγή δέν είναι άπλά και μόνο ή
δράση τών κομμουνιστικών κομ-
μάτων καθοριστική, ούτε πολύ
περισσότερο είναι αλώνια και
επαναστατική από μόνη της ή
άκτινοβολία τής όκτωβριανής
επανάστασης.

Αργότερα, στή φυλακή, μέ δε-
δομένη πλέον τήν ανεπάρκεια και
τή μερικότητα τών κομμάτων, ό
Γκράμσι, δημιουργώντας ένα
έργο für ewig, όπως ήθελε ό
ίδιος, θά προσπαθήσει νά αναλύ-
σει τήν άναπτυγμένη καπιταλι-
στική κοινωνία, πού εκ τών πρα-
γμάτων ό ήμπεριαλισμός δέν ήταν
τό τελευταίο της στάδιο, όπως
νόμιζε ό Λένιν, και θά διαφορο-
ποιηθεί πλήρως από τόν κατα-
στροφισμό τών κομμουνιστικών
κομμάτων. Ό Γκράμσι θά έντο-
πίσει στοιχεία πού δίνουν παρα-
πέρα δυνατότητες άνάπτυξης
στόν καπιταλισμό, όπως ή νέα
οργάνωση τής εργασίας, ό μαζι-
κός εργάτης, οι ιδεολογικές λει-
τουργίες του κράτους ή ό,τι θά
ύπαγάγει στίς έννοιες του ford-
ismo και του americanismo. Έκει
πού οι άλλοι έδλεπαν σοσιαλφα-
οίστες και σοσιαλπροδότες, ό
Γκράμσι μιλούσε γιά ιστορικό
συνασπισμό και πόλεμο θέσεων,
έκει πού οι άλλοι περίμεναν τήν
αναπόφευκτη κατάρρευση του
καπιταλισμού, αυτός διέδλεπε
και μελετούσε τίς αλλαγές πού
βαθμιαία, αλλά σταθερά ύφί-
στατο τό καπιταλιστικό κράτος
κάτω από τό φασισμό και έφτανε
νά μιλάει γιά παθητική επανά-
σταση (rivoluzione passiva) τής
άστικής τάξης.

Σήμερα, και άφού γιά πολύν
καιρό τή σωτηρία ή, καλύτερα,
τήν άνατροπή του καπιταλισμού
και τήν επανάσταση τήν πρό-
σμενα ιδεολογικά και όχι πολι-
τικά και πάντα μέσω τών δων
είχε πεί ή γραφει κάποιος θεωρη-
τικός ή πολιτικός του κομμουνι-

στικού κινήματος, έχω καταλήξει
ότι τό έργο του Γκράμσι δέν μπο-
ρεί νά μάς επιτρέψει νά καταλά-
δουμε τό σημερινό καπιταλιστικό
κράτος, ούτε πολύ περισσότερο
νά χαράξουμε μιά στρατηγική και
τακτική γιά τό φτάσιμο στην έ-
ξουσία τής εργατικής τάξης και
τών συμμάχων της.

Ό Γκράμσι μέ τό έργο του
μπορεί νά σταθεί τώρα πιά δίπλα
στό Μάρξ και στό Λένιν και μέ
όλους τούς άλλους μεγάλους του
κομμουνιστικού κινήματος και
πρέπει νά τόν μελετάμε γιατί
αυτή είναι ή κληρονομιά μας και
κει βρίσκεται ό,τι καλύτερο πετύ-
χαμε, στή μακρόχρονη πορεία
μας. Αλίμονο, όμως, αν νομί-
ζουμε ότι μέ ήγεμονίες ή ιστορι-
κούς συνασπισμούς λύνουμε τό
πρόβλημά μας σήμερα: τή χάραξη
μιάς στρατηγικής. Αυτά έχουν γί-
νει, και άπόδειξη είναι πώς χρη-
σιμοποιείται ό Γκράμσι σήμερα
από πολλούς Γάλλους άναεωτές
στην άντιπαράθεση τους στην
πολιτική του γαλλικού κόμματος.
Τό ίδιο θέλει νά κάνει και ό Τρι-
κούκης στην Ελλάδα. Μόνο πού
αυτός δέν έχει ούτε καν διάθεση
νά άντιπαρατεθεί στο ΚΚΕ. Τό
μόνο πού θέλει είναι νά πασα-
λίσει όλο τόν πρωτόγονο βαρβα-
ρισμό του μέ λίγη κουλουρά
(ή ήγεμονία στο έργο του
Γκράμσι!!!) γιά νά μπορεί αυτός
ό ίδιος νά κινείται λίγο πιο άνετα
μέσα κει. Και προσοχή! Δέν θά
δώσουμε τά όσα πράγματι έλεγε ό
Γκράμσι (αυτά ύπάρχουν σέ
άνευθυνες μεταφράσεις και σείς,
άπονήρευτα όντα, ποιός ξέρει σέ
τί «φραξιονισμούς» θά έπιδροει-
ται κατόπιν), αλλά μόνο εκείνα
πού καταλαβαίνουμε έμείς σωστά
και τίμια. Αναμείνате, λοιπόν.
Έκδίδεται διδύλο περί Γκράμσι
από τό Μάχη Τρικούκη.

Γιά νά τελειώνουμε. Πρέπει
νά συζητήσουμε τό έργο του
Γκράμσι, όπως έπρεπε νά είχαμε
συζητήσει και τό έργο του Λένιν
πρό πολλού, αλλά δέν τό κάναμε
ποτέ· όμως, αυτό πρέπει νά τό
κάνουμε σήμερα, έχοντας στο νοϋ
όλα όσα διαδραματίστηκαν μέχρι
τώρα μέσα στο κομμουνιστικό κί-
νημα: από τήν άναποτελεσματι-
κότητα τών κομμουνιστικών κομ-
μάτων νά επιδράσουν στίς πολι-
τικές εξελίξεις τής χώρας τους
(μοναδική εξαίρεση παραμένει τό
ιταλικό κόμμα) μέχρι τό δογματι-
σμό τους και τήν άπονέκρωση
του μαρξισμού. Ακόμη πρέπει νά
έχουμε ύπόψη μας όλες τίς εξελί-
ξεις του καπιταλισμού και νά
παραδεχτούμε τή μέχρι τώρα άν-
θεκτικότητα του. Τέλος, κι έπειδή
όλη ή συζήτηση θά γίνει στην
Ελλάδα, είναι άπαράδεκτο νά μή
λάβουμε στα σοβαρά τόν ντόπιο
δογματισμό (άλλωστε, «καμιά
άλλαγή δέ γίνεται χωρίς τό ΚΚΕ»
έξ.).

Τίτος Μυλωνόπουλος

ΤΟ ΒΗΜΑ

**γιά αυτόν
πού σκέφτεται
έλεύθερα**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΓΝΑΤΙΑ

Άγιου Δημητρίου 190 Θεσσαλονίκη

- Κεντρική διάθεση για τη Μακεδονία:
Βιβλιοπωλείο ΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
Έγνατία 73, τηλ. 231230, Θεσσαλονίκη.
- Υποκατάστημα Άθηνas: Βιβλιοπωλείο
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΓΝΑΤΙΑ, Μαυρομυχάλη 9, τηλ. 3604793

Ή Μικρή Έγνατία/Σύγχρονοι Πεζογράφοι

ΠΕΤΕΡ ΧΑΝΤΚΕ: *Άμεριμνη δυστυχία.*
ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΤΕΡΙΑΔΗΣ: *Η Κατηγορία Α1.*
ΝΑΤΑΣΑ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ: *Συνάντησε την,
τό θρόνυ.*

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΕΝΟΣ: *Τρυφερή κόλαση.*
ΕΛΕΝΗ ΛΑΔΙΑ: *Άποσπασματική σχέση*
(6' έκδοση).

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΟΥΡΟΥΝΗΣ: *Οί Συμπαίχτες*
(6' έκδοση).

Έγνατία/Τράμ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΑΚΗΣ: *Όδος Θρασυδούλου.*
ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ: *Ο ήρωας του τυχαίου.*
ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΗΣ: *Όλοι κοιμούνται στο καράδι.*
ΜΗΤΣΟΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ: *Προστάτες.*
Ν.Δ. ΚΑΡΟΥΖΟΣ: *Δυνατότητες και χρήση της
όμιλίας.*
ΣΟΥΖΑΝ ΣΟΝΤΑΚ: *Η αισθητική της σιωπής.*
ΣΠΥΡΟΣ ΤΣΑΚΝΙΑΣ: *Ο κύκλος.*
ΙΩΑΝΝΑ ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ: *Σταυρός διά γραφής.*

ΕΓΝΑΤΙΑ: *Η πνευματική παρουσία
της Μακεδονίας στον ελληνικό χώρο.*

Βιβλιο-κριτική

Ή Άγγελική Worning
παρουσιάζει
την ποιητική συλλογή
του Γιάννη Ρίτσου
«Γραφή Τυφλού» εκδόσεις:
Κέδρος, Άθήνα 1980

Η συλλογή «Γραφή Τυφλού» του Γιάννη Ρίτσου εκδίδεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Μερικά απ' αυτά τα ποιήματα παρουσιάστηκαν στο διδίο «Κατάθεση '73» και στο περιοδικό «Έποπτεία» (1978). Έπιλογή ποιημάτων εκδόθηκε την Πρωτομαγιά του '79, για τα 70 χρόνια του ποιητή, με τη δανέζικη μετάφραση, στην Κοπεγχάγη (Husets Forlag) και με εικονογραφίες του χαράκτη Τάσσου. Τόν Ιούνιο του '79 εκδόθηκε όλη η συλλογή στις ΗΠΑ (Ohio University Press), με την αγγλική μετάφραση.

Η «Γραφή Τυφλού» γράφτηκε τό 1972, στην Άθήνα, κατά την περίοδο που τό καθεστώς των συνταγματαρχών δρισκόταν στο αποκορύφωμα της δύναμής του. Ο ποιητής, υποχρεωμένος από την εξουσία σέ απομόνωση στο σπίτι του, βλέπει, σάν ένας τυφλός, πέρα από τις εφήμερες ταραχές και φτάνει, με τη διαίσθησή του, σέ μεγαλύτερο δάθος από τους φυσικούς νόμους. Παίζοντας ένα διπλό ρόλο, με τό νά είναι άλλοτε θύμα μιάς διαρκώς μεταβαλλόμενης πολλαπλής πραγματικότητας, κι άλλοτε προφήτης ιδανικών καταστάσεων, συλλαμβάνει μέσα στο σκοτάδι της απομόνωσης του τις παραμικρές λεπτομέρειες, με μοναδική και τεράστια σημασία· πράγματα κρατημένα έξω από την ανθρώπινη συνείδηση, πρόσωπα κολλημένα σάν υποχείρια στά αντικείμενα:

Στρατόπεδο.

Τό σφύριγμα, ή κραυγή, τό σύρσιμο, ό γοῦπος· τό ανάστροφο νερό, ό καπνός, ή πέτρα, τό προϊόν, ένα πεσμένο δέντρο ανάμεσα στους σκοτωμένους· όταν τους γούσαν οι φύλακες, άκούστηκαν νά πέφτουν ένα-ένα απ' τις τσέπες τους τά κέρματα του τηλεφώνου, τό ψαλιδάκι, ό νυχοκόπτης, ό μικρός καθρέφτης κι ή μακριά κόψια περούκα του φαλακρού ήρωα κατάσπαρτη με άχρα, γυαλιά κι άγκάθια κι ένα άποσιγάρο κρυμμένο πίσω απ' τό αυτί.

Τά ποιήματα, άν και γραμμένα πριν όχτώ χρόνια μέσα στο πλαίσιο που διαμόρφωναν άλλες κοι-

νωνικές συνιστώσες, μεταδίνουν στον άναγνώστη τη δυνατή συγκίνηση που νιώθει ό τυφλός άγγιζοντας ένα μακρινό όπτικό πεδίο. Άσφυκτιώντας στους περιπλεγμένους ίσους της κατευθυνόμενης δημοκρατίας και της μαζικοποίησης, ό άναγνώστης - συνεργός του τυφλού, μέσα από τη γύμνια ύπουλων μηχανισμών έπιβολής και μέσα από τό έξωτερικό σκοτάδι των ανθρώπινων έμπλοκών, γίνεται οικείος μ' ό,τι άπαράιτητο κι άπλό έχει άπομείνει γύρω του, γίνεται οικείος και συγχρόνως μεταμορφωτής του γιατί τό βλέπει, συνειδητά, με τά δικά του «τυφλά» μάτια:

Συνδαιτυμόνες

Άτέλειωτες μεταθέσεις, θελημένες ή άθέλητες· κι άξαφνα ό χρόνος άργεί, μένει πίσω· οι πεθαμένοι εξαφανίζονται· οι παρόντες· άπόντες. Στρωμένο τό τραπέζι. Δέ συνέβη τίποτα. Περάστε. Τά δώδεκα ποτήρια. Κι άλλο ένα. Ωστόσο, προσέχτε, μήν πατήσετε στο πάτωμα - πάτωμα δέν ύπάρχει. Έδώ μπορούν νά κάτσουν άναπαυτικά μόνον εκείνοι που 'χουν φάει και τά δνό τους φτερά και πιά δέν πεινάνε.

Ο ποιητής που διαθέτει μιά ισχυρή δύναμη συγχώνευσης και μετασχηματισμού των προσωπικών του διωμάτων, με τρόπο έμμεσο και σέ όλιγοστιχες άναπαραστάσεις του έμπειρικού του κόσμου, άποκρυπτογραφεί τις συσσωρεύσεις της ανθρώπινης σκέψης, περνώντας, διαρκώς, από την άφηρηματική άναφορά, στην έξομολογητική, μεταχειριζόμενος την αισθησιαστική εύληψία της πιό άπλης γλώσσας:

Μιά πόρτα

Δίπλα στο δρόμο ή θεόρατη τριγωνική καγκελόπορτα, όλότελα μόνη, δίχως κήπο ή σπίτι. Πίσω της τό πιό μεγάλο σύννεφο, γαλάζιο, με τό μαύρο τόξο στο άριστερό πλευρό του. Ωστε, λοιπόν - είπε ό γέρος - δέν είναι δίχως νόημα τό που δέν έχεις τίποτα.

Γιά ένα κοινό που συνηθίζει νά βάζει, στην έπαφή του με την κοινωνική τέχνη, κάτι από τη δική του έμπειρία, και, που δέχεται μηνύματα γραμμών και «έλ-λείψεις» εικώνων σάν ένα σημαντικό μέρος της σιωπής, δικής του λυτρωτικής συμφωνίας, οι στίχοι του ποιητή είναι ύπονοσόμενες όπτικές άσκήσεις, οι φυσιολογικές άσκήσεις όλων των έθελοντών τυφλών.

ΚΕΡΑΜΙΚΑ

σταχυ

Ξάνθου 7 Κολωνάκι

αντικείμενο

Δημητρίου Ιδύναρη 30 Θεσσαλονίκη

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ:
Φανερωμένης 48 Χολαργός.
Τηλ. 652 1725

ΕΛΕΝΗ Κ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

- Μιά κριτική εισαγωγή στην έρευνα της οικογένειας και στην προβληματική της κοινωνικοποιητικής της λειτουργίας-

ΘΩΜΑ ΓΚΟΡΠΑ
Στάσεις στο μέλλον
Έκδ.: Έγνατία,
Θεσσαλονίκη 1979

Πρόκειται για μία συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του Θωμά Γκόρπα, ενός αξιόλογου ποιητή της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς. Συγκεκριμένα, στο βιβλίο αυτό περιλαμβάνονται αυτούσιες οι ποιητικές συλλογές «Σπασμένος Καιρός» (1957) και «Παλιές ειδήσεις» (1966) καθώς και ποιήματα που δημοσιεύτηκαν έκτοτε και μέχρι το 1976 σε διάφορα περιοδικά, ανθολογίες και ετήσιες εκδόσεις. Ότι παρατηρεί ο αναγνώστης αυτού του βιβλίου, όταν πιά έχει περιδιαβεί ολόκληρο το ποιητικό τοπίο του Θ. Γ., είναι το έντιμο πνεύμα που διέπει όλα τα ποιήματα, στοιχειωμένο από μία ειρωνική, ως σπαραγμένη, στάση ζωής απέναντι σε πράγματα απλά και καθημερινά κι όμως καθοριστικά της ζωής του ποιητή, αλλά και της δικής μας.

Δείγμα γραφής:

ΕΠΟΧΕΣ: 'Ο Πορφύρας και τόσοι άλλοι ήταν λυρικοί μεγάλοι στον καιρό τους. Έμεις ούτε λυρικοί είμαστε ούτε μεγάλοι κι ο καιρός μας είναι άπεραντος. Δέν είμαστε το πουλί που πάει αλλά εκεί που το πουλί πάει... Δέν είμαστε το παιδί που κλαίει αλλά αυτά για τα οποία κλαίει και θα τα μάθει αργότερα... Δέν είμαστε η γυναίκα ή ομορφη άλλ' αυτό που η γυναίκα ή ομορφη παθαίνει και δέν το λέει και κλαίει μόνη...

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΛΕΟΝΑΡΔΟΣ
Ένας Ιππότης επιμένει να ζει
Έκδ.: Σύγχρονα Βιβλία
Αθήνα 1979
«Μονάχα μία ψυχή που δέρεται μπορεί γεμάτη αποκοτιά από την απόγνωση να σκάψει έτσι βαθειά και να δοθεί και σπάταλα κι άκείρια».

Μέσα από βαθειά οδύνη, είναι φανερό, πηγάζουν οι στίχοι του Γ.Π. Με ειλικρίνεια και άμεσότητα διατυπωμένοι, αναδύονται το ήθος του ανθρώπου, το ύφος μιάς ζωής γεμάτης από ένδοσκοπική παρατήρηση και τρυφερότητα.

Ευαίσθητη γραφή, γεμάτη συγκίνηση αλλά κι ένα συγκράτημα, μία περιτομή.

Ένα έργο που ξεκινά απ' την πρώτη ποιητική του συλλογή που εκδόθηκε το 1945 και φτάνει ως

σήμερα με την έκτη του ποιητική συλλογή που παρουσιάζουμε.

Έργο πλούσιο και δημιουργικό, άξιο προσοχής.

ΠΕΤΕΡ ΣΝΑΪΝΤΕΡ

... 'Ήδη είσαι ένας έχθρος του Συντάγματος ('Η άπροσδόκητη διόγκωση του φακέλου του δάσκαλου Κλέφ).
(μυθιστόρημα)
Έκδ.: Στοχαστής, Αθήνα 1979

Η ιστορία του ήρωα αυτού του μυθιστορήματος, του δάσκαλου Κλέφ, τυπικά μόνο μπορεί να θεωρηθεί σαν ιστορία ενός Γερμανού προοδευτικού δάσκαλου. Ουσιαστικά είναι η ιστορία κάθε Ευρωπαίου δημόσιου υπάλληλου. Ο Π. Σ., μέσα από μία παραδειγματική ζεύξη πραγματικού με φανταστικό, δημιουργεί ένα σύγχρονο μυθιστόρημα που τα όρια της προβληματικής του βρίσκονται στο κέντρο των συνειδησιακών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο καθημερινός άνθρωπος της μεταπολεμικής Ευρώπης.

ΑΛΜΠΙΝΟ ΜΠΕΡΝΑΝΤΙΝΙ

Ήταν μία φορά οι «κακοί» μαθητές.
Έκδ.: 'Οδυσσεάς, Αθήνα 1979

Ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου λέει ένα σταθερό όχι στον αυταρχισμό, στην όποια καταπίεση, σε κάθε μορφή περιθωριοποίησης. Και το όχι του αυτό το τεκμηριώνει μέσα από την καθημερινή σχολική διαδικασία. Οι φοδέρεις, η απόρριψη, ο αποκλεισμός, είναι γι' αυτόν πράγματα που καταστρέφουν την τρυφερή παιδική προσωπικότητα και δέν ωφελούν σε τίποτα. Αντίθετα, πιστεύει ότι πρέπει να γίνει προσπάθεια, ώστε όλα τα παιδιά να συμμετέχουν μέσα στην κοινότητα και μ' αυτόν τον τρόπο να αναπτυχθούν μέσα σε συνθήκες που είνονουν τη δημιουργικότητα, την αλληλεγγύη και την ευφύια.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΕΛΤΣΟΥ

Κοινωνιολογία των θεσμών II
«Οικογένεια και φαντασιακές σχέσεις».
Έκδ.: «Παπαζήση», Αθήνα 1980

Στο δεύτερο τόμο της «Κοινωνιολογίας των θεσμών» ο συγγραφέας επιλέγει σαν κύριο αντικείμενο μελέτης το θεσμό της οικογένειας, θεωρώντας τον σαν παραδειγματικό γι' τη μελέτη της Έξουσας σ' όλες τις δομές της κοινωνίας. Με άξονα την οικογένεια, ο συγγραφέας μελετά τις διαδικασίες μετάδοσης από την «πρωτόγονη κοινότητα» στις

πρώτες πολιτικές συγκροτημένες (με κράτος) κοινωνίες.

Τό πέρασμα από την προϊστορία στην ιστορία, από την κοινότητα κατά του κράτους στην κοινωνία με το κράτος, ο συγγραφέας τό συναρτά με τό πέρασμα από τις γενεαλογικές - γραμμικές, στις κρατικές οργανώσεις, έχοντας σά στόχο του νά προβάλλει τη «στιγμή» κατά την όποία ή φαντασιακά φορτισμένη κοινότητα - αυτή δηλαδή στην όποία οι υλικές σχέσεις διαμορφώνονται «σε τελική ανάλυση» από τό φαντασιακό στοιχείο, τά δημιουργήματα του ομαδικού ασυνείδητου - μετατρέπεται σε συμβολική, κωδικοποιημένη πολιτική κοινωνία.

Μέσα από μία πολυμερή, διεπιστημονική, μεθοδολογική προσέγγιση (μαρξισμός, ψυχανάλυση, ανθρωπολογία, κλπ.) ο συγγραφέας δοκιμάζει την βασική του υπόθεση: ή οικογένεια σαν δομή έξουσίας μέσα στην όποία διεξάγεται ή ταξική πάλη και διαμεσολαβούνται πολιτικά οι βασικές λειτουργίες του θεσμού αυτού, δηλαδή οι σεξουαλικές και οι ιδεολογικές λειτουργίες.

Στόν τρίτο τόμο της «Κοινωνιολογίας των θεσμών» θά διευκρινισθεί ο ρόλος της οικογένειας στον καπιταλισμό και θά αναλυθεί ή «υπόθεση» μιάς άνοιχτης - «περιφερειακής» οικογένειας που αντιπαρατίθεται στην άστική οικογένεια του καπιταλιστικού «κέντρου».

ΕΛΛΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

Μιά μέρα στο γυμνάσιο
Έκδ.: Καστανιώτη, Αθήνα 1979

Στό βιβλίο αυτό άπεικονίζεται σ' όλη τη ρεαλιστική της εικόνα ή ζωή μέσα στα γυμνάσια. Οι δυσκολίες συνθήκες διαδίδωσης για παιδιά και καθηγητές, οι συγκρούσεις διαφορετικών αντιλήψεων στο καθαρά εκπαιδευτικό έργο και στα θέματα πολιτικής και φιλοσοφικής τοποθέτησης, με άποτελέσματα συχνά δραματικά για τούς πλέον άνιχνους, πού σ' αυτή την περίπτωση είναι οι μαθητές.

ΔΗΜΗΤΡΗ

ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ
Έργογραφία Σεφέρη
(1931-1979)

(Βιβλιογραφική δοκιμή).

Έκδοση Έλληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου.

Είναι περιττό νά αναφερθεί τό πόσο επίπονη προσπάθεια χρειάστηκε νά καταβάλει ο Δ. Δ. γιά νά βάλει σε τάξη αυτό τό υπέ-

ρογκο, γύρω από τόν Σεφέρη, βιβλιογραφικό ύλικό και νά συγκροτήσει ένα έργο όμολογουμένως εκπληκτικό. Όπως είναι περιττό νά γίνει λόγος γιά τό πόσο χρήσιμο είναι αυτό τό βιβλίο γιά όποιονδήποτε θά θελήσει στό μέλλον ν' άσχοληθεί με τό έργο του Σεφέρη. «Παρακινήθηκα σ' αυτήν την προσπάθεια - γράφει ο συγγραφέας παραλλάζοντας κάποια λόγια του ποιητή - από τη γνώμη ότι κάποιοι πρέπει νά γράψουν εν πλάτει γιά τόν Σεφέρη. Όπως είμαι ο περισσότερο κατάλληλος. Άλλά καλύτερα νά φανεί κάτι λειψό, παρά ή άγνοια ή έρημος της σιωπής. Επιτέλους, εκείνοι πού διαφωνούν άς έδουν νά πουν τίς αντιλήψεις τους».

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗ

Ποιήματα (1970-1980)
Αθήνα 1980

Πρόκειται για μία συγκεντρωτική επιλογή της, ως τώρα, ποιητικής παραγωγής που έκανε ο ίδιος ο Γ. Κ. από τις ποιητικές του συλλογές «Η γραφή και τό μαχαίρι», «Καλλιέργεια αίματος», «Τά ήδυσπαθή», «Τά μυστικά δωμάτια του Πύργου», προσθέτοντας και έξι άνεκδοτα ποιήματα που τιτλοφορεί «Φιλέρημα».

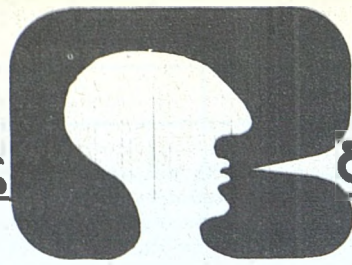
Πιστός στην παράδοση και με καταβολές από τό συμβολισμό και την ποίηση του μεσοπολέμου - ο Γ. Κ. - δίνει ξεχωριστή σημασία στην τεχνική τελειότητα του στίχου του. Τό έρωτικό στοιχείο, στό όποιο δίνει πάντοτε ύπαρξη και μεταφυσικές προεκτάσεις, κυριαρχεί σαν θεματογραφία σ' ολόκληρη την ποιητική προσφορά του.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
(1940-1944)

(Κείμενα και μαρτυρίες Γάλλων πού συγκέντρωσε και παρουσιάζει ο Roger Milliet)
Έκδ.: Κέδρος, Αθήνα 1980

Τά κείμενα πού αποτελούν αυτόν τόν πολύ ενδιαφέροντα τόμο θά μπορούσε νά χαρακτηρίσει κανείς σαν μία συλλογική έρωτική έπιστολή της άγωνιστικής και πνευματικής Γαλλίας προς τόν υποδειγματικά μαχόμενο έλληνικό λαό της ιστορικής τετραετίας 1940-1944. «Θέλω νά πιεσώ - σημειώνει προλογικά στό βιβλίο αυτό Roger Milliet - ότι θά φροντίσουν τώρα (...) οι έλληνικές υπηρεσίες νά αξιοποιήσουν έξω κατάλληλα αυτή την ομαδική ευρωπαϊκή μαρτυρία, πού μου φαίνεται ότι ή άξία της είναι πιά επίκαιρη από ποτέ».

ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ ΣΤΑ ΟΠΛΑ!

● 'Αναγνώστης μας από την Πάτρα στέλνει άνοιχτή επιστολή στον Δικηγορικό Σύλλογο 'Αθηνών, με άφορμή τη συζήτηση που δημοσιεύσαμε στο προηγούμενο τεύχος μας.

Κύριε Πρόεδρε του Δικηγορικού Συλλόγου,

Σύντροφοι άριστεροι Δικηγόροι,

Είμαι και εγώ από αυτούς που βλέπουν με καχυποψία κάθε άπεργιακό κίνημα που σκοπεύει σε επί μέρους ικανοποιήσεις συνδικαλιστικών ή μισθολογικών αιτημάτων, δίχως να υποβάλλει σε σφαιρική κριτική τον κοινωνικό χώρο, υποσύνολο του οποίου αποτελεί ο άπεργιακός φορέας.

Και δεν βλέπω τον λόγο να μη θεωρήσω διεκδικητική τη δική σας τωρινή κινητοποίηση, όσο και αν θέλετε αιτήματα όπως «καλύτερη άπονομή δικαιοσύνης» που στην πράξη εκφυλίζεται σε αίτημα για άνετοτερες συνθήκες δουλειάς (αϊθουσες κλπ.).

Με κανένα τρόπο, τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι άδιαφορώ για τα οικονομικά προβλήματα του χώρου σας και την ταξική διαστρωμάτωση που καθορίζει τις συνθήκες εργασίας και άμοιδών, ούτε ότι αυτά τα ζητήματα είναι μικρής σημασίας.

Όμως η πολιτική κρισιμότητα που εκφράζεται με όρους οικονομικής μιζέριας για όρισμένα τμήματα του πληθυσμού, για άλλα, μικρότερα, εκφράζεται με όρους άπροκάλυπτης βίας και άπειλης για την στοιχειώδη ελευθερία και άξιοπρέπεια και άκόμα για την ίδια τη ζωή. Και είναι αυτό θέμα τέτοιας σημασίας, που, αν ο έθισμός και η πόρωση δεν είχε άμβλύνει σε τέτοιο βαθμό την κοινωνική μας ευαισθησία, θά άρχοι να δημιουργήσει επαναστατικές κινητοποιήσεις που, παρόμοιες τους, μόνο στην

περασμένη δεκαετία σε μερικές ευρωπαϊκές μητροπόλεις είδαμε.

Η κοινή γνώμη ήσυχάζει. Αυτό καθαυτό δεν άποτελεί άξιοπεριεργό, μιά που σε περιόδους άντεπαναστατικές, όπως αυτή που διανύουμε, οι άντιστάσεις του «κοινού» άπέναντι στην κρατική ιδεολογική τρομοκρατία φθίνουν άπελπιστικά. Τό άνησχητικό είναι ότι ήσυχάζουν και εκείνες οι πολιτικές δυνάμεις που, έξ άντικειμένου, θά μπορούσαν να γίνουν μοχλός έκτίναξης των θεμελίων του άταρχικού κράτους.

Οι άριστεροι δικηγόροι άποτελούν μιά τέτοια πολιτική δύναμη. Οι άριστεροι δικηγόροι, σε όλο αυτό τό όργιο τρομοκρατίας και καταπάτησης των δημοκρατικών ελευθεριών που εξαπόλυσε τό κράτος του Καραμανλή τό τελευταίο δίμηνο, επέδειξαν άντιδράσεις χλιαρές σε βαθμό άποδοχής και άκόμα - τολμώ να πω - συνεργίας στα έγκλημάτα της Άστυνομίας κατά του Συντάγματος της χώρας. Γιατί «ήταν ικανοί να κόψουν τα χέρια της Άστυνομίας. Γιατί ήταν ικανοί να θρώσουν ένα φράγμα γνώμης, να κινητοποιηθούν» σε σχέση με άλλες ευαισθητοποιημένες ομάδες, να συμπράξουν και ίσως να πρωτοστατήσουν στην δημιουργία μαζικής άντίστασης στην κρατική βία, ικανής να παραλύσει με άπεργιακά μέσα νευραλγικούς τομείς της πολιτικής ζωής, να καταδείξει την κοινοβουλευτική άπάτη και να θέσει τις βάσεις για ένα νέο μαζικό κίνημα - φρένο στην πορεία της δεξιάς και τις έξουσιαστικές έντριγκες της γραφειοκρατικοποιημένης άντιπολίτευσης.

Μιά τέτοια πολιτική μάχη είναι έφικτη και άναγκαία στις παρούσες συνθήκες και ήθικά έπιβεβλημένη, όταν η ζωή μας έχει υποβιβάσθει σε άπλή ιδιοκτησία

του κράτους και η άπειλή κρέμεται καθημερινά πάνω από τα κεφάλια μας μέσα στο κλίμα της άύξουσας άθαιρεσίας των άστυνομικών μηχανισμών της πολιτικής έξουσίας. Σάν πιθανούς (και άναγκαίους) τρόπους έκκίνησης μιάς τέτοιας δράσης προτείνω συγκεκριμένα:

● Τό στήσιμο μιάς σειράς δικών, με την σύμπραξη των θυμάτων της τρομοκρατίας και όλων των άριστερων δικηγόρων, που θά όδηγήσει στο έδώλιο όλους τους άστυνομικούς που, κατά οίονδήποτε τρόπο, παραβίασαν.

και στο έλαχιστο, τις διατάξεις του Συντάγματος και του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας, καθώς και όλους τους Εισαγγελες που συμπαραστάθηκαν και κατά οίονδήποτε τρόπο έκάλυψαν ή παρέλειψαν να διώξουν τις παραβιάσεις αυτές.

● Πανελλήνια άπεργιακή κινητοποίηση των Δημοκρατικών Δικηγόρων για την κατάργηση του άντι-τρομοκρατικού Νομοσχεδίου και για την θέσπιση των βασανιστηρίων σαν ίδιών νομικών έγκλημα. (Σε σχετική συζήτηση που έγινε πέρσι στή βουλή ο ύπουργός Δαικαιοσύνης Στεφανάκης δήλωσε ότι βασανιστήρια δεν γίνονται άφού... δεν άναφέρονται στους κανονισμούς της Άστυνομίας σά μέθοδοι άνάκρισης! Και φυσικά, νόμος άνευ άντικειμένου δεν ύφίσταται).

● Κλιμάκωση του άντιτρομοκρατικού άγώνα σε όλα τα έπίπεδα της πολιτικής ζωής.

Ή εϋθύνη για την ύλοποίηση

του τελευταίου βαρύνει όλους μας.

Σύντροφοι Δικηγόροι,

Οι διαμαρτυρίες στον ήμερήσιο τύπο δεν φθάνουν και οι έπιστολές στους πάσης φύσεως προέδρους (Δημοκρατίας, Κυβερνήσεως κλπ.) έξέρουμε και έξερετε που πηγαίνουν. Άν βρίσκετε άνώφελη την μεθόδευση του άγώνα που προτείνουμε, τότε περιμένω να σας δώ στους δρόμους με ένα όπλο στο χέρι.

Συντροφικά
Φώτης Τερζάκης

Η ΣΥΝΤΟΜΟΤΕΡΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΠΟΥ ΠΗΡΑΜΕ ΠΟΤΕ

Άγαπητό ANTI.

Μιά συνεργασία για τό ANTI. Οι τραπέζικοι, που δεν τους άντιπαθώ διόλου, μου έδωσαν την ιδέα αυτού του θεωρήματος. Πρώτα ταιριάζει άπόλυτα με την ψυχρόσυνθεσή μας της χαμηλής παραγωγικότητας, του παρασιτισμού, του ύπερεμπορισμού κλπ. Έπειτα δημιουργεί μεγάλη άστάθεια, γιατί όσο παρατείνεται τόσο δυσκολότερα συνθηκολογούν τα δύο μέρη. Και τρίτο είναι ίσως τό μοναδικό αίτημα που λύνεται μόνο με άπεργία.

Ειδική γενική άπεργία

Ό 'Ελληνικός Λαός κατεβαίνει σε άπεργία. Μοναδικό αίτημα: Ή άποζημίωση για τις ήμέρες της άπεργίας.

Στ. Καφαντάρης

● Ή άποψη μας είναι ότι η πνευματώδης συντομογραφία του φίλου μας Στ. Καφαντάρη μεταθέτει άρκετά τό πρόβλημα. Ή πληρωμή των ήμερών της άπεργίας δεν ήταν βέβαια ποτέ τό μοναδικό αίτημα των άπεργών. Παρασιτισμός, ύπερεμπορισμός και χαμηλή παραγωγικότητα όφειλονται ίσως περισσότερο

ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ
ΒΙΒΛΙΑ ΔΙΣΚΟΙ ΑΦΙΣΕΣ
ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΚΑΙ ΦΟΙΤΗΤΕΣ
ΕΚΠΤΩΣΗ 30%
ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

ΚΩΛΕΤΤΗ ΚΑΙ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ
ΤΗΛ. 32.49.557

... Ο ΚΥΡΙΟΣ ΝΕΟΚΛΗΣ ΑΠ' ΤΟ ΜΠΡΑΧΑΜΙ ΜΑΣ ΕΙΠΕ...

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 152

τηλ. 6440948

στην ιστορία του οικονομικού μας σχηματισμού και στην μορφή που πήρε ή ενσωμάτωσή του στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα και λιγότερο στην «ψυχοσύνθεσή μας». Τέλος, πιστεύουμε ότι η αδιαλλαξία που κάνει αδύνατο κάθε συμβιβασμό ήταν και είναι η έσπευμένη και αμείλικτη συμπεριφορά αποκλειστικά της κυβέρνησης και όχι των απεργών.

ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ

● Για τό 'Αφγανιστάν, γράφει ο εργάτης Ν. Ρίζος από τό Βόλο:

Τήν περασμένη βδομάδα, δύο συγκλονιστικές φωτογραφίες μεταδόθηκαν στον παγκόσμιο και ελληνικό τύπο από τό πολυπαθό 'Αφγανιστάν.

Συγκεκριμένα, ο βασανισμός και ή έν ψυχρώ εκτέλεση ενός 'Αφγανού δασκάλου από τους πανταχούθεν ύποστηριζόμενους Μουσουλμάνους «Πατριώτες» του 'Αφγανιστάν.

Οι φωτογραφίες είναι συγκλονιστικές για τόν πολυ άπλό λόγο· δολοφονούν τόν ΔΑΣΚΑΛΟ, αυτόν τόν δημιουργό της αυριανής κοινωνίας, τόν παιδοπλάστη· δι-ότι ή αυριανή κοινωνία τό πόσο θά 'ναι σωστή ή όχι εξαρτιέται από τόν δάσκαλο· από τό πόσο αυτός ο κοινωνικός λειτουργός θά κατορθώσει νά διαπλάσει σωστά τόν παιδικό χαρακτήρα, κι ύλοι ξέρουμε πόσο δύσκολη είναι ή παιδική ηλικία και πόσο δύσκολος και φοβερός υπεύθυνος είναι ο ρόλος του δασκάλου - παιδοπλάστη.

Τι προτείνουν όμως αυτοί οι κύριοι που υποτίθεται ότι αγωνίζονται για τήν ανεξαρτησία και τήν προκοπή της πατρίδας τους;

Τήν δολοφονία του παιδοπλάστη δασκάλου.

Ποιά είναι ή ταυτότητα αυτών που σήμερα είναι οι φίλοι και οι προστάτες τους;

Ρωτήστε τήν Χιλιανή μάνα που προσμένει μάταια τόν εξαφανισμένο γιό της.

Ρωτήστε τις μάνες της Λατινι-

κής 'Αμερικής που χάσαν τά παιδιά τους στις Δημοκρατίες Made in USA· κι άς μ'ήν ξεχάσουμε ακόμη τήν 'Ελληνίδα μάνα του φλογερού Νοέμβρη '73.

Ο Λαός του 'Αφγανιστάν θά βρει μόνος του τή Λευτεριά του, δέν χρειάζεται νά 'χει ήγεσίες τυφλά όργανα ξένων δυνάμεων και προπάντων όργανα αυτών που ευθύνονται σήμερα για τήν τραγωδία του κόσμου, δηλ. όργανα made in USA.

'Αλίμονο στους Λαούς που δολοφονούν τόν ΔΑΣΚΑΛΟ - ΠΑΙΔΟΠΛΑΣΤΗ αλίμονο...

Εύχαριστώ για τήν φιλοξενία
Νικόλαος Ρίζος

ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ

'Από άναγνώστη του περιοδικού μας πήραμε ένα γράμμα που ζητά νά του αποκρυπτογραφήσουμε και νά συσχετίσουμε μέ πολιτικά κόμματα και ομάδες τίς σπουδαστικές παρατάξεις που δηλώνονταν μέ αρχικά στη συζήτηση του περιοδικού μέ εκπροσώπους της Συντονιστικής 'Επιτροπής στην κατάληψη του Χημείου (Βλ. τχ. 143, σελ. 24-31 μέ τίτλο «Όρια και προοπτικές ενός κινήματος»).

Η παρατήρηση είναι σωστή και αναφέρουμε γι' αυτόν - ή όποιον άλλον άπορεί - τίς έπεξηγήσεις:

ΑΑΣΠΕ ('Αντιφασιστική 'Αντιμπεριαλιστική Παρατάξη 'Ελλάδας) είναι ή φοιτητική παρατάξη του ΕΚΚΕ.

ΑΠΣ ('Αγωνιστική Παρατάξη Σπουδαστών) ή σπουδαστική όργάνωση της Ο.Σ.Ε. ('Όργάνωση Σοσιαλιστική 'Επανάσταση).

ΠΕΑΣ (Πανελλήνια 'Ενωση 'Αντιμπεριαλιστών Σπουδαστών) είναι ή παρατάξη του Μ-Λ ΚΚΕ.

Π.σ.κ. (Πανσπουδαστική συνδικαλιστική κίνηση) είναι ή φοιτητική παρατάξη της ΚΝΕ.

ΠΠΣΠ (Προοδευτική Πανσπουδαστική Συνδικαλιστική Παρατάξη) είναι ή φοιτητική όργάνωση του ΚΚΕ (μ-λ).

ΠΑΣΠ (Πανελλήνια 'Αγωνιστική Σπουδαστική Παρατάξη) είναι ή κλαδική όργάνωση του ΠΑΣΟΚ στους φοιτητές.

Δ.Α. (Δημοκρατικός 'Αγώνας) είναι φοιτητική παρατάξη που συνασπίζει φοιτητές του ΚΚΕ. ή συμμάχων πολιτικών ομάδων.

Ε.ΚΟ.Ν. ('Ελληνική Κομμουνιστική Νεολαία) «**Ρήγας Φεραϊός**», είναι ή όργάνωση Νεολαίας του ΚΚΕ ές.

ΕΚΟΝ «**Ρήγας Φεραϊός**» - **Β' Πανελλαδική** είναι ή όργάνωση τών νέων που αποχώρησαν από τό ΚΚΕ.ε.σ. και τή νεολαία του μετά τό Β' συνέδριο του κόμματος αυτού.

Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ ΛΙΟΝΤΟΣ

● Οι περιπέτειες του στρατιώτη Γερ. Λιόντου συνεχίζονται - όπως τουλάχιστο μάς πληροφορεί τό γράμμα που ακολουθεί:

Κύριε Διευθυντά,

Στίς 29 του Γενάρη οι φαντάροι του 503 Τ.Π. έφυγαν για 48ωρη άσκηση. Όλη ή μέρα πέ-ρασε μέ σκληρή δουλειά και έλάχιστο φαγητό, ενώ ή θερμοκρασία είχε πέσει πολύ κάτω από τό μηδέν. Τό βράδυ οι στρατιώτες κουρασμένοι ξεκίνησαν για πορεία 4 χιλιομέτρων, κουβαλώντας όλο τό φορτίο. Στη διάρκεια της ο Συνταγματάρχης Μπαλντάς, διοικητής του Συντάγματος, άπευθύνθηκε στον στρατιώτη Λιόντο Γεράσιμο και τόν ρώτησε πώς τά πάει.

Η άπάντηση που πήρε ήταν: «Κύριε Συνταγματάρχα είμαι κουρασμένος, κρυγμένος και νηστικός». Ο Συνταγματάρχης έφυγε, άφου πρώτα τόν επαίνεσε για τήν ελικρίνεια του. Τήν άλλη μέρα ο Λιόντος τιμωρήθηκε μέ 20ήμερη φυλακή από τόν Συνταγματάρχη «γιατί οι στρατιωτικοί δέν πρέπει νά γογγύζουν». Όταν δέ για τήν υπόθεση αυτή ο Λιόντος δόθηκε παραπονούμενος στην άναφορά, τιμωρήθηκε μέ άλλες 15 μέρες φυλακή. Είναι φανερό πώς ή ενέργεια αυτή είναι άπρόκαλυπτη, άδικαιολόγητη και κάνει σκόνη τίς διακηρύξεις για ανθρώπινες συνθήκες ζωής στο στρατό.

Εύχαριστώ
Γιούλα Λιόντου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Πρώτο βιβλίο της σειράς

Τά παιδιά της ζωής

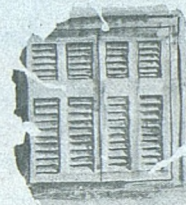

'Οδυσσεύς

Δίαιονα Φωταίου - Εισαγωγή

Τετράγωνο 32

Β' Έκδοση

'Οδυσσεύς

τά γραπτά του Πικάσο

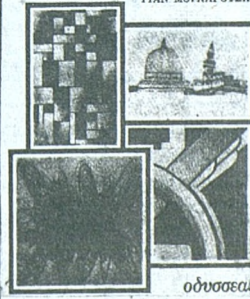
Εισαγωγή ΜΑΥΡΟ ΝΤΕ ΜΙΚΕΛΙ

οδυσσεύς

δοκίμια για τήν αισθητική

ΓΙΑΝ ΜΟΥΚΑΡΟΦΣΚΙ

οδυσσεύς

ΣΟΛΩΝΟΣ 116, ΑΘΗΝΑ 145
ΤΗΛ. 3619724

βιβλία
δισκοί
αφίσσες

γιώργος τσιλδερίκης

κίαφας 5 και ακαδημίας - τηλ. 36.05.493
σωστή επιλογή βιβλίων - χαμηλές τιμές

ΚΙΝΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ
ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ

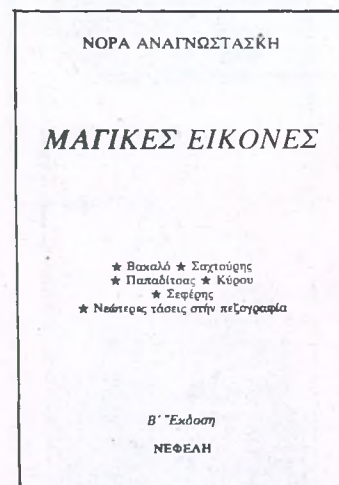
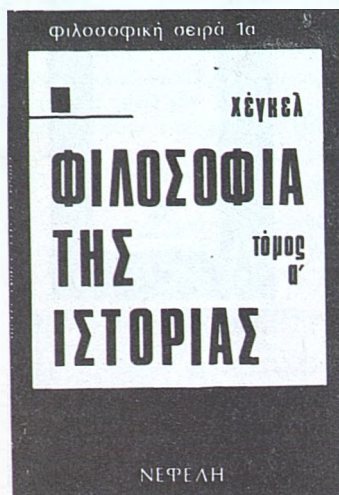
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

ΑΝΑΡΟΜΕΔΑ
'Αθήνα 1979

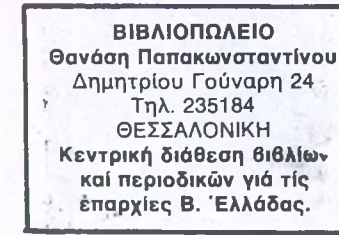
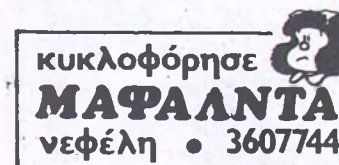

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Έκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Σόλωνος 94 - Αθήνα 144
Τηλ. 360.77.44

Ήλια Πετρόπουλου
ΨΕΙΡΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΠΙΓΑΝΤΑΙΩΡΗΜΑ

● 'Η άποψη του Θόδωρου Μανίκα για το «Γιγαντιώρημα» του Διονύση Σαβδόπουλου προκαλέσε μίαν έντονη κριτική. Τη δημοσιεύουμε μαζί με την αρκετά ιδιόρρυθμη ανταπάντηση του συνεργάτη μας.

Ήγαπητό «ΑΝΤΙ».

Σάν απάντηση στο άρθρο του κ. Θόδωρου Μανίκα έχω να παρατηρήσω τα παρακάτω.

1. Δεν είναι απάντηση - πρόκληση ή παράσταση του Σαβδόπουλου - στην πολιτιστική πάλη της Αθήνας - όπως γράφει ο κ. Θ. Μανίκας, αλλά με όσα παραδέχεται κι ο ίδιος ο Σαβδόπουλος έρχεται να συμβαδίσει με αυτήν την κατάσταση. Δεν εξομοιώνεται ποιοτικά, αλλά τα χαρακτηριστικά της παράστασης εντάσσονται σ' αυτή τη μορφή διασκέδασης που ήδη έχουμε ξαναδεί σέ λαϊκές ταβέρνες, πιό απλά θέατρα.

2. Με την έρμηνεία του - ΥΠΑΡΧΩ - μπορεί να διασκεδάσει κανείς, αλλά είναι μόνο μία σάτιρα.

3. Εμείς το κοινό - λέει παρακάτω ο κ. Θ. Μανίκας. Νομίζω ότι μπορεί να λέει τη γνώμη του, αλλά δεν μπορεί να ταυτίζει το κοινό τη γνώμη με την δική του.

4. Είναι αλήθεια πως πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα με όλα τα στοιχεία του θεάματος (έτσι τελειώνει και με στίχους αποχαιρετισμού) που πραγματικά γεμίζει με τα παρουσιαζόμενα έναν απαιτητικό θεατή (πολύ καλή μουσική, σκέτες, απαγγελίες, ρεμπέτικα). Αλλά να συνδυαστεί ή κατά πρωτότυπο τρόπο παρουσιαζόμενη παράσταση ή ο τρόπος που τρώει ο θεατής τα μακαρόνια και τα λουκάνικα με μία - σαφή προδιαθέση για ρήξη που θα φέρει την πολιτιστική διεκδίκηση - ή - το πολιτικό - πολιτιστικό προμήνυμα για τη δεκαετία που ανοίγει - όπως αναφέρει ο Θ. Μ., είναι και υπερβολικό και λίγο προκλητικό.

Νομίζω πως χρειάζεται περισσότερη σκέψη και προσοχή για τη διατύπωση είτε κριτικής είτε παρουσίασης, κ. Μανίκα.

Με υπόληψη
Μένης Βρατσαφόλλης, Σύρος

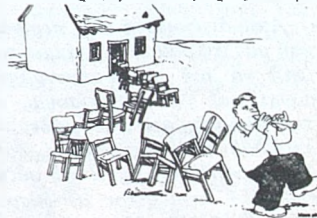
● Αφού επισημάνω μερικά λάθη σας, εννοιολογικής μορφής, (όπως το ότι δεν κάνω κριτική ή παρουσίαση, αλλά λέω τη σκέτη γνώμη μου, να πούμε), κι αφού φωνήσω με το ότι απαιτητικός είναι ο θεατής που ικανοποιείται με σκέτες, απαγγελίες κλπ. (τότε ο

άκροατής της τζάζ φέρ' ειπείν τι είναι; Συμβιδιασμένον γούστου;) μετά απ' αυτά λοιπόν θα σάς ρωτήσω:

Μιάς κι αυτό που εγώ θεωρώ σαν προμήνυμα της πολιτιστικής ρήξης και διεκδίκησης δεν σας θρίσκει σύμφωνο, τότε σάς ικανοποιεί μία απ' τις παρακάτω λύσεις;

α. Οί ήθοιοι καταλαμβάνουν - τη συνεργεία φοιτητών, φυσικά, το Έθνικό Θέατρο και παίζουν τσάμπα για όλο τον κόσμο Σαίξπηρ, Αισχύλο και Μελά (σε κλασική πάντως απόδοση, για να μην τούς πούν ότι σατιρίζουν).

β. Οί μουσικοί δεν ξαναπαίζουν απ' το ράδιο, την TV και στα κέντρα, μόνο αγοράζουν με

τίς οικονομίες τους ένα νησί και πάν εκεί να εκφραστούν άδεσμεντοι, και

γ. Έγκαθίστανται στο «Σκορπιό» ειδικοί ΤΥΦΟΓΡΑΦΟΙ. Μόλις ο δείκτης δείξει για κάποιο πελάτη ότι τρώει τα μακαρόνια με λιγότερες από 150 τύψεις το λεπτό, όρμα ό μαλλιαρός Άγγελος και του παίρνει τό κεφάλι.

(Σημειώστε μ' ένα Χ τη λύση που προτιμάτε).

Και μία τελευταία ερώτηση: Χορέψατε ποτέ σας ρόκ-έν-ρόλ; Τσίκ-τού-τσίκ; Τσιφτετέλι;

Θ.Μ.

ΤΟ ΛΟΜΠΥ

● Από τον καθηγητή κ. Νικ. Α. Σταύρου από την Αμερική πήραμε και δημοσιεύουμε ενθαρρυστά το γράμμα που ακολουθεί. Λυπόμαστε που μία λανθασμένη αναγραφή των ανέμιξε με το λόμπυ των κ.κ. Ρωσσίδη και Νικολόπουλου.

Ήγαπητέ κ. Διευθυντά,
Τό κατά τά άλλα ενδιαφέρον άρθρο σας για τό Έλληνο - Αμερικανικό Λόμπυ (Αντί, 1 Φεβρουαρίου 1980, Τεύχος 144) πάσχει από μίαν παράλειψιν: έπειδή δεν δημοσιεύετε πρώτα ονόματα συμμετεχόντων στο λεγόμενον Λόμπυ δημιουργούνται συγχύσεις λόγω συνωνυμίων. Θέλω να διευκρινίσω μίαν των στηλών σας πώς ό υποφαινόμενος ούδεμίαν σχέσηιν έχει με τό έν λόγω Λόμπυ, (ΑΗΙ).

Μέτ' εκτιμήσεως
Νικόλαος Α. Σταύρου
Καθηγητής Συγκριτικής Πολιτειολογίας

αντι

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
Αθήνα 601
Τηλ: 732.713 - 732.819

- Έκδοτης:
ΧΡΗΣΤΟΣ Γ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131, Αθήνα 601.
- Υπεύθυνος Τυπογραφείου:
ΤΡΥΦΩΝ ΛΥΓΟΥΡΑΣ
Βασ. Αλεξάνδρου 26. Περιστέρι
- Καλλιτεχνική επίμελεια:
ΜΑΚΗΣ ΤΣΙΠΟΥΡΙΔΗΣ
- Μοντάζ:
Γ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΟΣ
- Διαφημίσεις:
ΜΠΟΥΛΗ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΠΟΥΛΟΥ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΦΩΤΟΚΥΤΤΑΡΟ» ΕΠΕ.
Βασ. Αλεξάνδρου 2, Χίλτον.
Τηλ. 748.314 - 713.604.
- Αναπαραγωγή φιλμ:
Γραφικές τέχνες Ν. Τζανέτας,
Μετσόβου 29, τηλ. 8221829
- Εκτύπωση:
Έργοστ. Γραφικών Τεχνών
Γ. ΑΝΕΜΟΔΟΥΡΑΣ
Ιασιού 5, Περιστέρι. Τηλ.
57.22.201.

- Κάθε ένυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Έσωτερικού

Έξαμ. 320 δρχ. - Έτήσια 640
Έτήσια Όργανισμών.
Τραπεζών, κλπ: 1.500 δρχ.
Γιά φοιτητές έκπτωση 15%

Έξωτερικού

Εύρωπη - Μεσογ. χώρες:
έξάμηνη: ..... άπλη δολ. 15
" ..... άεροπ. δολ. 17
έτήσια: ..... άπλη δολ. 30
" ..... άεροπ. δολ. 34
Η.Π.Α. - Καναδάς - Άν. Ασία: -

έξάμηνη: ..... άπλη δολ. 15
" ..... άεροπ. δολ. 22
έτήσια: ..... άπλη δολ. 30
" ..... άεροπ. δολ. 44

Αύστραλια - Ωκεανία:

έξάμηνη: ..... άπλη δολ. 15
" ..... άεροπ. δολ. 30
έτήσια: ..... άπλη δολ. 30
" ..... άεροπ. δολ. 60

- Έμβάσματα, έπιταγές:
ΧΡΗΣΤΟ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗ
Δημοχάρους 60, ΑΘΗΝΑ 601.
- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 25
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΤΙΜΗ δρχ. 40

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
● για τό διβλιοπωλεία
της Αθήνας:
Στά γραφεία του «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60, τηλ: 732-713
● για τό διβλιοπωλεία
Β. Έλλάδας:
Βιβλιοπωλείο
Μ. Κοτζιά και Σία Ο.Ε.
Τοιμισκή 78, τηλ. 279.720
Θεσσαλονίκη

μολις κυκλοφορησε

Ζαν Ζηγκλερ

Η ΑΦΡΙΚΗ ΣΤΟ ΣΤΟΧΑΣΤΡΟ

κοινωνιολογία του σύγχρονου ιμπεριαλισμού

αυτά: σύγχρονη κοινωνιολογία

εκδόσεις αλέτρι

Κεντρική διάθεση: Έκδόσεις Άλετρι
Ίπποκράτους 18 τηλ. 3638-461

ΤΟ ΜΑΓΑΖΙ

Βιβλία

είδη δωρων

ολα τα είδη Λενις

αντρικά γυναικεία παιδικά

φουστες παντέλονια

μπουφαν πουκαμισα

καπελα ζωνες

χειροποίητα παπουτσια

φορεματα φουστες

πουλοβερ πουκαμισα

κεραμικα υφαντα

επιπλα

παιχνιδια

διδότου 59 - z. πηγης τηλ. 3602539

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ-ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

Κυκλοφορούν

Ζάν Πιαζέ

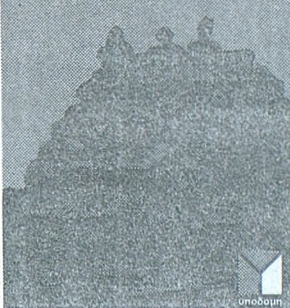
προβλήματα
γενετικής
ψυχολογίας

Π. Ρίτσμοντ
Εισαγωγή
στον Πιαζέ

Ζάν Πιαζέ

τό μέλλον
της εκπαίδευσης

Ζάν Πιαζέ
Τό μέλλον
της εκπαίδευσης

Εισαγωγή στον
Πιαζέ

Π. Ρίτσμοντ

Ζάν Πιαζέ
Προβλήματα
γενετικής ψυχολογίας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ - 3ης Σεπτεμβρίου 22 - τηλ. 5234790

**ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΟΡΦΩΝΟΥΝ, ΞΕΚΟΥΡΑΖΟΥΝ,
ΕΝΗΜΕΡΩΝΟΥΝ, ΨΥΧΑΓΩΓΟΥΝ****ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ - ΔΙΗΓΗΜΑ**

- 1) **ΑΝ Ο ΗΛΙΟΣ ΠΕΘΑΝΕΙ**
ΟΡΙΑΝΑ ΦΑΛΑΤΣΙ Δεμένο Δρχ. 300
- 2) **ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΟΙ**
ΗΛΙΑ ΚΑΖΑΝ Δεμένο Δρχ. 300
- 3) **Ο ΚΗΠΟΣ ΜΕ Τ' ΑΓΑΛΜΑΤΑ**
ΝΕΝΗ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗ *Αδετο Δρχ. 180
- 4) **ΦΩΤΟΒΟΛΙΔΑ**
ΝΕΝΗ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗ *Αδετο Δρχ. 180
- 5) **ΟΙ ΒΟΡΓΙΕΣ**
ΚΛΑΜΠΟΥΝΤ (ΑΛΦΡΕΝΤ ΧΕΝΣΚΕ) *Αδετο Δρχ. 150
- 6) **ΣΚΛΗΡΟΙ ΚΑΙΡΟΙ (Α' Βραβείο ΛΕΝΙΝ)**
ΧΟΡΧΕ ΑΜΑΝΤΟ *Αδετο Δρχ. 300
ΝΥΧΤΑ ΑΓΩΝΙΑΣ (Α' Βραβείο ΛΕΝΙΝ)
ΧΟΡΧΕ ΑΜΑΝΤΟ Δρχ. 300
ΦΩΣ ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ (Α' Βραβείο ΛΕΝΙΝ)
ΧΟΡΧΕ ΑΜΑΝΤΟ *Αδετο Δρχ. 300
- 7) **ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ**
ΠΕΡΙΚΛΗ ΡΟΔΑΚΗ *Αδετο Δρχ. 200
- 8) **ΟΙ ΓΥΜΝΟΙ**
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΑ *Αδετο Δρχ. 120
- 9) **ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ**
ΒΑΣ. ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ *Αδετο Δρχ. 180
- 10) **ΙΜΑΝΤΕΣ**
ΒΑΣ. ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ *Αδετο Δρχ. 180
- 11) **ΤΟ ΞΙΦΟΣ**
ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΝΙΑΤΑΚΟΥ *Αδετο Δρχ. 200
- 12) **ΑΤΟΜΟ**
ΤΑΚΗ ΧΑΤΖΗΝΑΓΝΩΣΤΟΥ *Αδετο Δρχ. 180
- 13) **Η ΠΕΤΡΙΝΗ ΣΤΡΑΤΑ**
ΓΙΑΝΝΗ ΜΑΓΓΕΛΑΝΟΥ *Αδετο Δρχ. 150
- 14) **ΑΝΤΙΘΥΕΛΙΑ**
ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ *Αδετο Δρχ. 100
- 15) **ΣΤΑΧΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΝΤΙΑ**
ΖΕΡΖΥ ΑΝΤΡΕΖΙΕΦΣΚΥ
Λογοτεχνική Έπιμέλεια: ΒΑΣ. Ι. ΦΙΛΙΑ *Αδετο Δρχ. 300

ΕΤΟΙΜΑΖΟΝΤΑΙ:

ΠΕΡΙΚΛΗ ΡΟΔΑΚΗ: ΑΝΑΣΤΡΗ ΝΥΧΤΑ
ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΥΤΡΟΥΛΟΥ: Ο ΑΛΛΟΓΝΩΜΟΣ
ΤΑΚΗ ΧΑΤΖΗΝΑΓΝΩΣΤΟΥ: Η ΖΩΗ
ΑΝΝΥ ΜΕΥΛΕΜΠΕΛ: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΝΤΡΟ-
ΠΗΣ
ΤΖΑΚ ΛΑΝΤΟΝ: Η ΣΙΔΕΡΕΝΙΑ ΦΤΕΡΝΑ
ΚΥΡΙΑ ΤΟΠΑΛΟΒ: ΑΝΥΠΑΝΤΡΗ ΜΗΤΕΡΑ (εϋ-
λογημένη νάσαι)
ΝΤΟΜΙΤΙΛΑ ΜΠΑΡΙΟΣ ΝΤΕ ΤΣΟΥΓΚΑΡΑ:
ΑΦΗΣΤΕ ΜΕ ΝΑ ΜΙΛΗΣΩ
**ΧΟΡΧΕ ΑΜΑΝΤΟ (Α' Βραβείο Ιταλολατινοαμερι-
κανικής λογοτεχνίας):** ΤΕΡΕΖΑ ΜΠΑΤΙΣΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ**1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
1918 - 1968 (τόμοι 7) ΓΙΩΡΓΗ Δ. ΚΑΤΣΟΥΛΗ**

Για πρώτη φορά κυκλοφορεί ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ Κ.Κ.Ε. Το έρ-
γο είναι 7τομο. Καλύπτει τη ζωή και τη δράση του Κ.Κ.Ε. από
την ίδρυσή του μέχρι σήμερα. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ Κ.Κ.Ε. τοπο-
θετείται μέσα στο ιστορικό πλαίσιο που προσδιορίζεται από τα
Έθνικά, Πολιτικά, Κοινωνικά και Οικονομικά γεγονότα που
συμβαίνουν στη χώρα μας από το 1918 μέχρι σήμερα. Στις κρί-
σιμες στιγμές της νεώτερης ιστορίας (Πόλεμος - Κατοχή - Αν-
τίσταση - Απελευθέρωση - Δεκεμβριανά - Εμφύλιος) δίνεται
μια καινούργια ντοκουμενταρισμένη θεώρηση και έρμηνεία.
Ταυτόχρονα με την ΙΣΤΟΡΙΑ του Κ.Κ.Ε. ιστορείται και η ιστο-
ρία της Νεώτερης Ελλάδας. Έτσι ο αναγνώστης - μελετητής
έχει την δυνατότητα να κρίνει αντικειμενικά και συγκριτικά
την πορεία και την πολιτική πρακτική και της άρχουσας τάξης
και του Κ.Κ.Ε.

Τόμοι: Α' 1918 - 1923 Δρχ. 220—Β' 1923 - 1927 Δρχ. 200
Γ' 1927 - 1933 Δρχ. 180—Δ 1934 - 1940 Δρχ. 280
Ε' 1941 - 1945 Δρχ. 260—ΣΤ 1946 - 1949 Δρχ. 260
Ζ' 1950 - 1968 Δρχ. 300. Σύνολο Δρχ. 1.700
Πανόδετο - Χρυσότυπια Δρχ. 2.400

2) ΜΥΣΤΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΦΟΡΕΙΝ - ΟΦΦΙΣ.**ΦΑΚΕΛΛΟΣ ΕΛΛΑΣ.**

(Δικτατορία Μεταξά - Πόλεμος - Κατοχή - Μέση Ανατολή -
Αντάρτικο - Δεκεμβριανά.) *Αδετο Δρχ. 220
Δεμένο Δρχ. 280

**3) ΓΕΝΝΗΘΗΤΩ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
(ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ)****ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΨΗ**

Από την πολεμίστρα ΚΡΗΤΗ και την ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ
ΜΕΛΟΥΝΑΣ

Στη ΔΟΞΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΧΑΣΜΟ. (Πλούσιο σε φωτογραφικό
ύλικό. 191 φωτογραφίες.) Δεμένο Δρχ. 500

4) ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ**ΓΙΑΝΝΗ ΙΑΤΡΙΔΗ**

καθηγητή της Ιστορίας

Αντικειμενική ιστορική μελέτη της Κατοχής, του Αντάρτι-
κου και των Δεκεμβριανών.

Περιέχει τα ιστορικά κείμενα των συμφωνιών ΠΛΑΚΑΣ -
ΛΙΒΑΝΟΥ - ΒΑΡΚΙΖΑΣ και των επιστολών του Α. ΣΒΩ-
ΛΟΥ - Δ. ΣΤΡΑΤΗ - Γ. ΡΟΥΣΟΥ προς Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ.
Δεμένο Δρχ. 300

**5) ΤΟ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
(1453 - 1974) ΓΕΩΡΓΗ Δ. ΚΑΤΣΟΥΛΗ**

Βιβλίο «ντοκουμέντο». Ιστορικά τεκμαιριωμένο, αποκα-
λυπτικό πολύτιμο και χρήσιμο για κάθε Έλληνα.

*Αδετο Δρχ. 300

6) ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ**ΜΗΤΣΟΥ ΚΑΪΛΑ,**

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΪΚΟ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ
(Ε.Λ.Α.Ν)

ΣΤΕΡΝΕΣ ΥΠΟΘΗΚΕΣ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ

Δρχ. 180